

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK PERSPEKTİFİNDEN ÇEVRECİ
TUTUM VE DAVRANIŞLARIN TUTARSIZLIĞI SORUNU:
TİREBOLU VE PERŞEMBE ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

FATİH ARSLAN

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ ALPER BİLGİLİ

ÇANAKKALE – 2023

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK PERSPEKTİFİNDEN ÇEVRECİ
TUTUM VE DAVRANIŞLARIN TUTARSIZLIĞI SORUNU:
TİREBOLU VE PERŞEMBE ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

FATİH ARSLAN

Tez Danışmanı
DR. ÖĞR. ÜYESİ ALPER BİLGİLİ

ÇANAKKALE – 2023

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Fatih Arslan tarafından Dr.Öğretim Üyesi Alper BİLGİLİ yönetiminde hazırlanan ve **16/01//2023** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “Sürdürülebilirlik Perspektifinden Çevreci Tutum ve Davranışların Tutarsızlığı Sorunu: Tirebolu ve Perşembe Örneği” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Kamu Yönetimi Anabilim Dalı**’nda **DOKTORA TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Dr.Öğretim Üyesi Alper BİLGİLİ (Danışman)

Prof. Dr. Selçuk İPEK

Doç. Dr. Erkan ARSLAN

Doç. Dr. Yasemin HAYTA

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Tanju AKYOL

Tez No : 10477111

Tez Savunma Tarihi : 16/01/2023

.....
Doç Dr. Yener PAZARCIK

Enstitü Müdürü

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

(İmza)

Fatih ARSLAN

16 / 01 / 2023

TEŞEKKÜR

Çok uzun ve meşakkatli bir sürecin sonunda bu tezi tamamlamanın gururunu yaşıyorum. Doktora sürecimin başlangıcından bitişine kadar çok şey öğrendiğim, farklı üniversitelerde yer alan bütün hocalarıma ve özellikle Prof.Dr. Kemal Görmez ve Prof.Dr. Ahmet Mutlu'ya ekolojik meselelere farklı bir gözle bakmamı sağladıkları için saygılarımı sunuyorum. Doktora tez sürecindeki yapıcı eleştirileri ve destekleri yanında, arkadaşlığı nedeniyle danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Alper Bilgili'ye, tez izleme komitesinin kıymetli hocaları Prof. Dr. Selçuk İpek ve Dr. Öğretim Üyesi İbrahim Tanju Akyol'a, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün kıymetli yöneticileri ve çalışanlarına bu yolda işlerimi hep kolaylaştırdıkları için teşekkürlerimi sunarım.

Doktora eğitimimin her anında tüm zorlukları benimle göğüsleyen, hayatımın her evresinde bana destek olan değerli aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarken, bu sürecin son evresinde hayatını kaybeden babam Metin Arslan'ı rahmetle anıyorum. Ve ayrıca, dünyaya gelişi bu sürecin başlangıcına denk gelen oğlum Özgür Andaç'tan kendisine yeterince zaman ayıramadığım için özür diliyorum. Bu zaman diliminde, kendisi de benimle aynı meşakkatli süreçten geçen eşim Dr. Öğretim Görevlisi Arzu Arslan'a tabiri caizse düştüğüm her an ayağa kalkmama vesile olduğu için teşekkür ediyorum.

Saygılarımla...

Fatih ARSLAN
Çanakkale, Ocak 2023

ÖZET

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK PERSPEKTİFİNDEN ÇEVRECİ TUTUM VE DAVRANIŞLARIN TUTARSIZLIĞI SORUNU: TİREBOLU VE PERŞEMBE ÖRNEĞİ

Fatih ARSLAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Alper BİLGİLİ

16/01/2023, 240

Tarihsel ve toplumsal bir olgu olan ekolojik krizin en temel sebeplerinden birisi insanın doğaya araçsal bir değer atfetmesi nedeniyle dünyamıza ve barındırdığı ekosisteme yönelik etik bir sorumluluk geliştirememesidir. Bu çalışma, bireylerin kişisel çıkarları ve doğanın korunması arasında etik bir ikilem yaşadıkları ve bunun da ekolojik krize yanıt verme çabalarını olumsuz etkileyen tutarsızlık sorununa yol açtığı temel varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayım doğrultusunda ekolojik söyleme sahip Cittaslow üyesi kentlerle henüz üye olmayan kentlerde yaşayan bireylerin; değer yönelimleri, çevresel tutumları ve davranışları ile bunların karşılıklı ilişkilerini incelemektedir. Araştırma kapsamında üç ölçekten (De Groot ve Steg'in önermiş olduğu "Kısa Değerler Ölçeği"; Dunlap ve arkadaşları tarafından 2000 yılında revize edilen "Yeni Ekolojik Paradigma (NEP) Ölçeği; Florian Kaiser'in "Genel Ekolojik Davranış Ölçeği") faydalanılarak bir anket formu hazırlanmıştır. Analizler sonucunda araştırmanın temel problemini oluşturan tutarsızlığın, her iki kentte de sürdürülebilirlik için engel oluşturmayacak derecede düşük olduğu belirlenmiştir. Cittaslow üyeliği nedeniyle Perşembe'de tutarsızlığın daha düşük olacağı varsayımı ise onaylanmamıştır. Bununla birlikte, her iki kentte de Yeni Ekolojik Paradigmanın (NEP) ve çevresel davranışların orta düzeyde onaylandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Kriz, Sürdürülebilirlik, Çevre Etiği, Yeni Ekolojik Paradigma (NEP), Ekolojik Yurttaşlık, Cittaslow

ABSTRACT

THE PROBLEM OF INCONSISTENCY OF ENVIRONMENTALIST ATTITUDES AND BEHAVIORS FROM THE PERSPECTIVE OF SUSTAINABILITY: EXAMPLE OF TIREBOLU AND PERSEMBE

Fatih ARSLAN

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Doctoral Dissertation in Public Administration

Supervisor: Asst.Prof. Alper BİLGİLİ

16/01/2023, 240

One of the most fundamental reasons for ecological crisis which is a historical and social phenomenon is the failure of human being to develop ethical responsibility toward our world and the ecosystem it houses since the human being attributes an instrumental value to the nature. This paper is based on the fundamental assumption that individuals experience an ethical dilemma between their personal interests and protection of the nature and this leads to the problem of inconsistency which adversely affects the efforts of responding to ecological crisis. The paper discusses on the basis of this assumption the value tendencies, environmental attitudes and behaviors of individuals who live in the cities which are member of Cittaslow with ecological discourse and in the cities which are not member yet and mutual relations of them. A survey form was prepared within the scope of the research using three scales (the “Short Values Scale” that De Groot and Steg suggests; the “New Ecological Paradigm (NEP) Scale” revised by Dunlap et al. in 2000; and Florian Kaiser’s “General Ecological Behavior Scale”). It has been detected as a consequence of the analyses that the inconsistency which constitutes the basic problem of the research was so low in both cities that it could not prevent sustainability. On the other the assumption that inconsistency would be lower in Perşembe because of Cittaslow membership was not approved. Nevertheless it has been detected that the New Ecological Paradigm (NEP) and environmental behaviors had been approved at medium level in both cities.

Keywords: Ecological Crisis, Sustainability, Environmental Ethics, New Ecological Paradigm (NEP), Ecological Citizenship, Cittaslow

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xv
RESİMLER DİZİNİ.....	xvi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sorun ve Sorunsal Olarak Çevre.....	9
2.2. Ekolojik Düşünce.....	15
2.3. Etik Bir Sorun Alanı Olarak Çevre.....	26
2.3.1. Çevre Etiği.....	28
2.3.2. Çevre Etiği Yaklaşımları.....	34
İnsan Merkezci (Antroposentrik) Yaklaşım.....	36
Canlı Merkezci (Biosentrik) Yaklaşım.....	39
Çevre Merkezci (Ekosentrik) Yaklaşım.....	42
2.4. Çevreci Düşüncenin Kentle Buluşması	46
2.4.1. Çevreci ve Kentsel Ütopyalar.....	47
Robert Owen: “New Lanark” ve “New Harmony”.....	51
Charles Fourier: “Falanster”.....	53
William Morris: News From Nowhere (1890).....	55
Ebenezer Howard ve Bahçe Şehirler(1898).....	58

Frank Lloyd Wright ve “Broadacre”.....	61
Ernest Callenbach ve Ekotopya (1975).....	63
2.4.2. Sürdürülebilir Kent.....	68
2.4.3. Eko-Kent.....	73
2.4.4. Sakin Şehir (Cittaslow).....	75
Slow Felsefesi ve Slow Food Hareketi.....	78
Slow Felsefesinin Kente Yayılması: Sakin Şehir.....	85
Türkiye’de Sakin Şehir (Cittaslow) Hareketi.....	94
2.5. Ekolojik Yurttaşlık.....	96
2.6. Çevreciliğin Türkiye’deki Gelişimi.....	106

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	122
3.1.1. Araştırmanın Amacı.....	122
3.1.2. Araştırmanın Önemi.....	123
3.2. Araştırmanın Evreni.....	124
3.3. Araştırmanın Yöntemi.....	127
3.4. Araştırmanın Hipotezleri.....	129
3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	130
3.6. Ankette Kullanılan Ölçekler Hakkında Bilgiler.....	130
3.6.1. Kısa Değerler Ölçeği.....	131
3.6.2. Çevresel Tutum Ölçeği / Yeni Ekolojik Paradigma (NEP).....	132
3.6.3. Çevresel Davranış Ölçeği.....	134
3.7. Saha Çalışmasının Yürütüldüğü Kentler.....	135
3.7.1. Perşembe (Vona)	135
3.7.2. Tirebolu (Tripolis).....	139

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklerine İlişkin Bulgular.....	143
4.1.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Verilerine Ait Bulgular	143
4.1.2. Yaşanılan Kent ve Çevre Koruma Derneği Üyeliği Bulguları	145

4.2.	Ölçeklere Ait Güvenilirlik Analizi Bulguları.....	146
4.3.	Araştırmada Kullanılan Ölçeklerden Elde Edilen Bulgular.....	148
4.3.1.	Kısa Değerler Ölçeği, Çevresel Tutum Ölçeği (NEP) ve Çevresel Davranış Ölçeği Bulguları.....	148
4.3.2.	Antroposentrik ve Ekosentrik Dünya Görüşleriyle İlgili Bulgular.....	155
4.3.3.	Ölçek Toplam Puanlarının Dağılımlarına İlişkin Bulgular.....	156
4.4.	Tutarsızlıkla İlgili Bulgular.....	157
4.4.1.	Katılımcıların Tutarsızlık Skorlarının Dağılımları.....	157
4.4.2.	Katılımcıların Gruplandırılmış Tutarsızlık Skorlarının Dağılımları.....	158
4.5.	Grup Farklılığı Analizleri.....	159
4.5.1.	Cinsiyet Değişkeni Açısından.....	159
4.5.2.	Yaş Değişkeni Açısından.....	160
4.5.3.	Eğitim Değişkeni Açısından.....	165
4.5.4.	Gelir Durumu Değişkeni Açısından.....	170
4.5.5.	Meslek Değişkeni Açısından.....	174
4.5.6.	Cittaslow Üyesi Kentte Yaşamak Değişkeni Açısından.....	179
4.5.7.	Çevre Koruma Derneğine Üyelik Değişkeni Açısından.....	180
4.6.	Korelasyon Analizleri.....	183
4.6.1.	Katılımcıların Yaşadıkları Kentin Tutarsızlıkla İlişkisi.....	183
4.6.2.	Katılımcıların Demografik Özellikleriyle Tutarsızlık Skorları Arasındaki İlişki.....	184
4.6.3.	Ölçeklerin ve Alt Boyutların Karşılıklı İlişkileri.....	188
4.6.4.	Ölçeklerin ve Alt Boyutların Tutarsızlıkla İlişkileri.....	193
4.6.5.	Ölçekler, Alt Boyutlar Ve Tutarsızlık Skorlarının NEP Ölçeği Ana Yargılarıyla İlişkisi.....	194
4.7.	Yapısal Eşitlik Analizleri.....	196
4.7.1.	Değer Yönelimlerinin Çevresel Davranışa Etkisine Yönelik Bulgular...	196
4.7.2.	Ekolojik Kaygıların Çevresel Davranışa Etkisine Yönelik Bulgular.....	197
4.7.3.	Değer Yönelimlerinin Çevresel Davranışla İlişkisinde Çevresel Tutumların Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	198
4.7.4.	Değer Yönelimlerinin, Çevresel Tutumlar ve Yaşanılan Yer Üzerinden Çevresel Davranışlara Etkisine Yönelik Bulgular.....	199

BEŞİNCİ BÖLÜM
SONUÇ ve ÖNERİLER

201

KAYNAKÇA	214
EKLER	I
EK 1 ANKET	I
EK 2. ETİK KURUL KARARI	VI

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
CGR	The Circularity Gap Report
DOKAP	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
DSİ	Devlet Su İşleri
DSP	Baskın Sosyal Paradigma
DWW	Hâkim Batı Dünya Görüşü
ECOVAST	Avrupa Köy ve Küçük Kasaba Konseyi
GDO	Genetiği Değiştirilmiş Organizma
GNAFCC	Yaşlı Dostu Şehirler ve Topluluklar Küresel Ağı
HEP	İnsan İstisnalığı Paradigması
HES	Hidro Elektrik Santrali
IPCC	Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli
IRENA	Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı
KHK	Kanun Hükümünde Kararname
M.Ö	Milattan Önce
M.S	Milattan Sonra
NEP	Yeni Ekolojik Paradigma
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PBEL	Plastik Poşet Çevre Vergisi
T.C	Türkiye Cumhuriyeti
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TUBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UCCN	UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı
UNCHE	BM İnsan Çevresi Konferansı
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
URBACT	Avrupa Bölgesel İşbirliği Programı
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
YY	Yüzyıl

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Hâkim batı dünya görüşü-insan istisnalığı paradigması ve yeni ekolojik paradigmadaki varsayımların karşılaştırılması.....	32
Tablo 2	BM sürdürülebilir kalkınma hedefleri.....	79
Tablo 3	Cittaslow üyelik kriterlerinin çevre, ekonomi ve sosyal sürdürülebilirlikle ilişkileri.....	89
Tablo 4	Örneklem büyüklüğü tablosu.....	124
Tablo 5	Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımları.....	142
Tablo 6	Katılımcıların yaşadıkları kente göre dağılımları.....	145
Tablo 7	Katılımcıların bir çevre koruma derneğine üyelik durumu.....	145
Tablo 8	Kullanılan ölçeklere ait güvenilirlik analizleri.....	147
Tablo 9	Kısa değerler ölçeği'ne verilen cevapların dağılımları.....	148
Tablo 10	Çevresel tutum ölçeği (NEP)'e verilen cevapların dağılımları...	151
Tablo 11	Çevresel davranış ölçeğine verilen cevapların dağılımları.....	153
Tablo 12	Katılımcıların yaşadıkları kente göre çevresel tutum ölçeği (NEP)'ne ait yargıların toplam puanlarının dağılımı.....	155
Tablo 13	Katılımcıların ölçeklerden aldıkları toplam puanların dağılımları.....	156
Tablo 14	Katılımcıların tutarsızlık skorlarının dağılımları.....	158
Tablo 15	Katılımcıların gruplandırılmış tutarsızlık skorlarının dağılımları	158
Tablo 16	Katılımcıların cinsiyetlerine göre ölçekler, alt boyutlar ve tutarsızlık skoru toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması...	159
Tablo 17	Katılımcıların yaşlarına göre ölçekler, alt boyutlar ve tutarsızlık skoru toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması.....	161
Tablo 18	Katılımcıların eğitim durumlarına göre ölçekler, alt boyutlar ve tutarsızlık skoru toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması...	165

Tablo 19	Katılımcıların gelir durumlarına göre ölçekler, alt boyutlar ve tutarsızlık skoru toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması...	170
Tablo 20	Katılımcıların mesleklere göre ölçekler, alt boyutlar ve tutarsızlık skoru toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması...	174
Tablo 21	Katılımcıların yaşadıkları kente göre ölçekler, alt boyutları ve tutarsızlık skorundan aldıkları toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması.....	179
Tablo 22	Katılımcıların bir çevre koruma derneğine üye olma durumlarına göre ölçekler, alt boyutlar ve tutarsızlık skoru toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması.....	181
Tablo 23	Katılımcıların yaşadıkları kentle tutarsızlık skorları arasındaki ilişki ve çapraz tablo.....	183
Tablo 24	Perşembe’de yaşayan katılımcıların demografik özellikleri ile tutarsızlık skorları arasındaki ilişki ve çapraz tablo.....	184
Tablo 25	Tirebolu’da yaşayan katılımcıların demografik özellikleri ile tutarsızlık skorları arasındaki ilişki ve çapraz tablo.....	186
Tablo 26	Perşembe bölgesinde yaşayan kişiler için kullanılan ölçekler ve alt boyutların karşılıklı ilişkileri.....	190
Tablo 27	Tirebolu bölgesinde yaşayan kişiler için kullanılan ölçekler ve alt boyutların karşılıklı ilişkileri.....	191
Tablo 28	Katılımcıların yaşadıkları kentte göre, kullanılan ölçekler ve alt boyutları ile tutarsızlık skorları aralarındaki ilişkiler.....	193
Tablo 29	Kişilerin yaşadıkları kentte göre; kullanılan ölçekler, alt boyutlar ve tutarsızlık skorları ile doğa merkezli ve insan merkezli dünya görüşleri arasındaki ilişkiler.....	195
Tablo 30	Çevresel davranış ölçeği ile değerler ölçeği alt boyutlarına ait yapısal eşitlik modeli.....	196
Tablo 31	Çevresel davranış ölçeği ile çevresel tutum ölçeği alt boyutları için uygulanan yapısal eşitlik modeli.....	197

Tablo 32	Çevresel tutumun aracılık rolüne ilişkin yapısal eşitlik modeli...	199
Tablo 33	Yaşanılan yerin çevresel davranışlar üzerindeki aracılık etkisine ait yapısal eşitlik modeli.....	200

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Küresel kaynak kullanım miktarı.....	98
Şekil 2	İlişki analizi için güç analizi sonuçları ekran çıktısı.....	126
Şekil 3	Grup farklılığı analizi için güç analizi sonuçları ekran çıktısı.....	126
Şekil 4	Araştırmanın modeli.....	129
Şekil 5	Çevresel davranış ölçeği ile değerler ölçeği alt boyutları için uygulanan yapısal eşitlik modeli.....	196
Şekil 6	Çevresel davranış ölçeği ile çevresel tutum ölçeği alt boyutları için uygulanan yapısal eşitlik modeli.....	197
Şekil 7	Çevresel davranış ölçeği için uygulanan yapısal eşitlik modeli...	198
Şekil 8	Yaşanılan yerin aracılık etkisini gösteren yapısal eşitlik modeli...	199

RESİMLER DİZİNİ

Resim No	Resim Adı	Sayfa No
Resim 1	Şanghay Aeolon rüzgar enerjisi teknolojileri geliştirme (group) fabrikası.....	22
Resim 2	Wyoming rüzgâr türbini mezarlığı.....	23
Resim 3	Dünyanın ilk bahçe şehri Letchworth.....	60
Resim 4	Broadacre kent modeli.....	62
Resim 5	Aerotor denilen uçan araçlar.....	63
Resim 6	Rome piazza di spagna (ispanyol meydanı).....	82

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Tüm ekosistemlerin sürdürülebilirliği için geçerli olan “denge” durumu, insan ve içinde yaşadığı doğal ortamın oluşturduğu ekosistem açısından da geçerlidir. Ekosistemi oluşturan tüm canlı ve cansız varlıkların karşılıklı etkileşim halinde olduğu düşünülürse, işleyişin bunlardan biri lehine bozulması halinde tüm denge durumu zincirleme bir reaksiyonla bozulacağından, tüm varlıklar açısından potansiyel bir “var oluş problemi” ortaya çıkacaktır.

İnsan ve doğa arasında var olan denge durumu, özellikle sanayi devrimi sonrasında artan üretim, tüketim ve demografik yığılmayla insan lehine çok hızlı bir şekilde bozulmuştur. Bir taraftan kaynak kullanımı ve atıklar üzerinden baskı altına giren doğa, diğer taraftan sanayileşme sürecine bağlı olarak yaşanan kentleşme ve ulaştırma yatırımlarının baskısı altında kalmıştır. Ayrıca, iki dünya savaşının yarattığı yıkım sonrası yaşanan yeniden yapım süreçleri, kapitalist sermaye birikim süreçleriyle birleşince, doğa üzerindeki baskı daha da artmıştır. 1960’ların sonunda, çevreye ilişkin sorunlar artık inkâr edilemeyecek ve gizlenemeyecek bir noktaya ulaştığında, konu uygarlık krizi olarak tartışılmaya başlanmıştır. Bu andan itibaren, kriz karşısında ortaya çıkan çözüm arayışları reformist ve radikal olarak tanımlanabilecek iki ana kategori çerçevesindeki farklı görüşler etrafında ilerlemiştir. 1960’lı yıllarda entelektüel seviyede ve çevreci hareketler düzeyinde başlayan farkındalık süreci, 1970’li yıllara gelindiğinde devletlerin, milletlerarası örgütlerin ve sermayedarların tartışmalara katılmalarıyla boyut değiştirmiştir. Ekolojik sorunların kriz boyutunda daha fazla tartışılması, sermayenin üretim koşullarının tehdide maruz kalmasıyla ilişkilendirilmiştir. Bu nokta da çevresel sorunların ortaya çıkış nedenleri ve çözüm yollarını ekonomik bakış açısıyla ele alan “Çevre İktisadı” ve “Ekolojik İktisat” adıyla yeni yaklaşımlar türediği görülür. Ekonomi merkezli bu yeni yaklaşımlar, ekolojik gerilimlerin ortaya çıkışını çevresel varlıkların piyasalaştırılmaması ile ilişkilendirmişler ve çözüm önerilerini de aynı noktadan sunmuşlardır (Uzunyayla, 2014: 2). Garrett Hardin’de 1968’de yayınlanan “The Tragedy of the Commons” adlı eserinde, özel mülkiyete konu edilmemiş ortak malların, kişisel çıkarını maksimize etmeye çalışan bireyler tarafından sınırsız kullanımının, bir süre sonra herkesi iflasa sürükleyeceğini iddia etmiştir (Hardin, 1968: 1243-1248). Bu tartışmalar ekseninde, ekolojik krize karşı ekonomi

ve ekoloji arasında bir denge kurulması yönündeki reformist söylemler, 80'lerin ortasında “sürdürülebilir kalkınma” kavramını kamuoyunun gündemine yerleştirmiştir.

Ekolojik krizin ortaya çıkardığı en önemli değişikliklerden birisi, insanların içinde yaşadıkları çevrede meydana gelen sorunların kendilerine dışsal olmadığını fark etmiş olmalarıdır. Ayrıca, artık çok sayıda bilimsel araştırma ve etkinlik göstermektedir ki iklim değişikliği vb. sorunlar ülkesel ya da bölgesel bir sorun da değildir (Dyr and Prusik, 2020: 2). Merkezi Sidney’de bulunan Ekonomi ve Barış Enstitüsü (The Institute for Economics & Peace) tarafından hazırlanan, 2021 Ekolojik Tehdit Raporu (ETR)’na göre, insan faaliyetleri ve yeryüzünün ekolojisi arasındaki denge giderek artan bir baskıyla karşı karşıyadır. Önümüzdeki 30 yıl içinde küresel nüfusun yaklaşık dörtte bir oranında artacağı yönündeki beklentiler gerçekleşirse gıda güvensizliği, su kıtlığı ve doğal afetlerin şiddetinin daha da artacağı öngörülmektedir (Institute for Economics & Peace, 2021: 8). Bu görüş, Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)’nin 2021 raporunda, iklim değişikliklerinin önümüzdeki yıllarda tüm bölgelerde artacağı; küresel ısınmadaki 1,5°C’lik yükselişin, sıcak hava dalgalarıyla birlikte sıcak mevsimleri daha uzun, soğuk mevsimleri ise daha kısa hale getireceği; buna karşın 2°C’lik küresel ısınmayla yaşanacak aşırı sıcaklıkların ise tarım ve sağlık’ta kritik tolerans eşiklere ulaşma potansiyeli taşıdığı öngörülmektedir (IPCC, 2021a). İnsan yerleşimlerini etkileyen sel ve kuraklık da dahil olmak üzere doğal afetlerin sayısı son kırk yılda üç kat artmış ve muhtemelen artmaya da devam edecek görünüyor. 2020 yılında, 145 ülke ve bölgeden 30,7 milyon insan afetler nedeniyle yerlerinden olmuş durumdadır (Institute for Economics & Peace, 2021). Ekolojik mülteci olarak isimlendirilen bu gruplar, gelişmiş ve iklim koşullarının elverişli olduğu ülkeler açısından geleceğe yönelik en büyük kaygı noktalarından birini oluşturmaktadır. Tüm dünyada nüfusun büyük bir çoğunluğunun bir arada yaşadığı kentsel alanlar, ekolojik krizlere bağlı bu gelişmeler ekseninde odak noktası konumundadırlar.

OECD tarafından 2020 yılında hazırlanan “The Circular Economy in Cities and Regions: Synthesis Report” isimli çalışmaya göre; 2050 yılına kadar 9 milyara ulaşması tahmin edilen dünya nüfusunun, yüzde 55’inin şehirlerde yaşayacağı beklenmektedir. Bu durum yeni altyapı, hizmetler ve konut ihtiyacını artıracak olmasının yanında, doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı da artıracaktır. Halihazırda şehirler, küresel enerji talebinin neredeyse üçte ikisini temsil ediyor, katı atıkların %50’sini üretiyor ve sera gazı

emisyonlarının %70'inden sorumludurlar. Raporda, ayrıca 2050 yılına kadar küresel kentsel katı atık seviyelerinin iki katına çıkacağı da tahmin edilmektedir (OECD, 2020: 13).

Ekolojik krizle mücadelede, devletler BM bünyesinde yapılan anlaşmalar kapsamında bazı politikaları yerine getirme taahhüdü altına girerken, kentler de deneyimlerini paylaşarak sorunlara pratik çözümler geliştirebilecekleri işbirliği ve dayanışma birlikleri kurmuşlardır. Bu bağlamda, hem 1960'lı yıllarda çevresel sorunlar karşısında düşünceden eyleme geçen çevreci hareketler hem de 1986 yılında ortaya çıkan Slow Food ve onun etkisiyle 1999 yılında İtalya'da kurulan ve "Yaşamın kaliteli olduğu şehirlerin uluslararası ağı" olarak tanımlanan Cittaslow hareketi, aynı kökten beslenen sorunlar karşısında bir karşı duruşu yansıtmaktadırlar. Slow felsefesi ve onun somut örnekleri olan Slow Food ve Cittaslow hareketleri, insanın bireyselliğinden sıyrılarak içinde bulunduğu çevreye ve topluma karşı etik bir sorumluluk üstlenmesinin açık ifadesidirler. Kökleri 19. ve 20. yy. Avrupa tarihinde ve dönemin toplumsal koşullarının yarattığı ütopyik düşüncelerde bulunan Cittaslow'un yaşam kalitesine ilişkin felsefesinin, nüfusu 50.000'in altındaki küçük şehirlerde kent ve kır'ın bir araya getirilen değerleri üzerinden dengeli bir kalkınma modeline karşılık geldiği söylenebilir. Kalite kavramının insana özgü bir değer olması nedeniyle ilk bakışta Antroposentrik bir görünüm sergileyen Cittaslow hareketi; geri dönüşüm, kaynak optimizasyonu, biyoçeşitlilik, agro-ekoloji, eko ulaşım, tarımsal kimyasalların kullanılmaması, toplumsal farklılıkların zenginlik olarak görülmesi gibi ilkeleriyle Ekosentrik bir görünüme bürünür. Bu bağlamda hem kitlesellik yerine küçüklüğe vurgu yapması hem de Slow felsefesini merkeze almasından dolayı doğal çevredeki döngünün yavaşlığı ile uyumluluk içinde olması, Cittaslow'un ekolojik bir ruha sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Cittaslow, küreselleşmenin hegemonyacı ve yıkıcı niteliği karşısında küreselleşme karşıtı, dayanışmacı ve ekolojik değer yargıları barındıran "başka bir dünya mümkün"¹ söylemini, Margareth Thatcher'ın "başka bir alternatif yok"² söylemi karşısında dillendirenlerle aynı çizgide, uluslararası bir sivil toplum hareketi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, ekolojik söylemleriyle ön plana

¹ Dünya Sosyal Forumu, "Başka Bir Dünya Mümkün",

² 80'lerde İngiltere Başbakanı Margareth Thatcher, "Başka Bir Alternatif Yok" "TINA, [Kapitalizmin zafere ulaştığını ve başka bir alternatifin olmadığını ifade etmek için kullanılan söylem]

ıkan Cittaslow'un, bireylerin ekolojik duyarlılık ve davranışlarının geliştirilmesiyle beraber, sürdürülebilir bir toplumsal yapının inşasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Sürdürülebilirlikle ilgili tartışmalarda sıklıca tekrarlandığı üzere, içinde bulunduğumuz ekolojik krizin temel sebeplerinden birisi, dünyamıza ve barındırdığı ekosisteme dair etik bir sorumluluk geliştirilememesidir. Ekolojik krizin etkilerinin azaltılması ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında hem sorunların kaynağı hem de çözüm adresi olarak ön plana çıkan insan unsurunun katkısı olmaksızın, beklenen başarıyı sağlamanın mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle, çevreyle ilgili uluslararası makro politikalar ve kamusal politikaların desteklenmesinde bireylerin günlük hayatlarındaki tutumlarına ve davranışlarına odaklanılması gerekmektedir (Asilsoy, 2015: 2). Bu yaklaşım, her ne kadar ekolojik krizin sebebini, bireylerin yaşam tarzlarına (rneğin, tktm davranışlarına) indirgeyerek daha sistemik problemlerin (rneğin, büyüme odaklı ekonomi modelleri) stn kapatmaya çalışması nedeniyle eleştirilebilir olsa da ekolojik sorunların çözümünde bireylerin sağlayabilecekleri katkı yadsınamaz. Buna karşın, bireylerin evre odaklı yaşam biçimini benimsemeleri ve bunu davranışlarına yansıtmaları bir çeşit yüzeysellik tehlikesiyle de karşı karşıyadır. Örneğin, kamu otoritesi tarafından alınan birtakım kararlar (Mali Teşvikler, Cezalar vb.) neticesinde evre yanlısı davranışlar sergileyen bireyler, kamu otoritesinin hissedilmediği alanlarda bu davranışı sergilemekten kaçınabilmektedirler. Rachel Carson, "bireylerin gündelik yaşam içerisinde uzun vadeli trajedi pahasına kısa süreli kazanç tercihini, Faust'un Őeytanla pazarlığına" benzetmektedir (Carson, 2004: XXI). Bu durum, kişisel çıkarların doğanın korunmasına üstün gelmesiyle ilişkilendirilmekte ve bireylerin çevresel tutum ve davranışları arasında "tutarsızlık sorunu" olarak tanımlanmaktadır. Sürdürülebilirlik hedefleri ve çabalarının, bu sorundan olumsuz etkileneceği son derece açıktır. Bu bağlamda, insan ve doğa arasında etik sorumluluğa dayanan yeni bir ilişkinin kurulabilmesi, her Şeyden önce ekolojik bir farkındalıkla, tutum ve davranışlar arasındaki uyuma ihtiyaç duymaktadır. "Bu ikilem, bireylerin davranışlarına yön veren davranış kodlarını ve değerler dizisini değiştirecek bir mekanizmaya olan ihtiyaı tartışmayı gerektirmektedir. Yani kapitalizmin çıkar dünyasında bireylerin etkin etik değerlere sığınmasına ihtiyaç vardır" (Karakoç, 2005: 2).

Bu tez çalışması, sürdürülebilir yaşam arayışları ve tartışmaları ekseninde, Türkiye'de Uluslararası Cittaslow Ağına ye olan kentlerle, henüz ye olmamış kentlerde

yaşayan bireylerin değerleri, çevresel tutumları ve davranışlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesine odaklanmaktadır. Araştırmanın amacı; geliştirilecek politikalar açısından, vatandaşların mevcut değerleri, çevresel tutumları ve davranışlarına ilişkin bilgilerin elde edilmesinin yanında, bu değişkenlerin karşılıklı ilişkilerinin incelenmesini ve Cittaslow üyeliğinin çevre yanlısı tutum ve davranışlar arasındaki tutarsızlık problemi (varsa) üzerinde herhangi bir belirleyiciliği olup olmadığını, Cittaslow'a üye olan ve olmayan iki şehir üzerinden karşılaştırmalı olarak incelemektir. Çalışma ayrıca, Perşembe ve Tirebolu'daki insanların sürdürülebilir bir yaşam tarzını (ekolojik yurttaşlığı) benimseme potansiyelini ortaya koymayı da amaçlamaktadır.

Belirtilen amaçlar doğrultusunda, tezde yanıtı aranan sorular şunlardır: 1)Katılımcıların çevresel tutum ve davranışları arasında, tutarsızlık problemi var mıdır? Eğer varsa, Cittaslow üyesi kentlerle üye olmayan kentlerde anlamlı bir farklılık göstermekte midir? Tutarsızlık problemi bireylerin değer yönelimleri ve demografik özelliklerinden etkilenir mi? 2)Katılımcıların değer yönelimleri ve çevresel tutumları, çevre yanlısı davranışları nasıl etkiler? 3)Perşembe ve Tirebolu'daki insanların, sürdürülebilir bir yaşam tarzını (ekolojik yurttaşlığı) benimseme potansiyeli nedir?

Bu araştırma, temel problemi olan “tutarsızlık sorununu” çevre etiği yaklaşımları, ekolojik düşünce içindeki farklı eğilimler, kentsel ütopya, sürdürülebilir kent modelleri ve ekolojik yurttaşlık üzerinden tarihsel bir yaklaşımla açıklamaya çalışarak daha geniş bir perspektif sağlamaktadır. Aynı zamanda, soruna ilişkin özellikle çevre psikolojisi ve çevre sosyolojisi literatürün de yer alan saha çalışmalarında sıklıkla kullanılan üç ölçekten (De Groot ve Steg'in önermiş olduğu “Kısa Değerler Ölçeği”; Dunlap ve arkadaşları tarafından 2000 yılında revize edilen “Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği” (NEP); Florian Kaiser'in “Genel Ekolojik Davranış Ölçeği”) oluşturulmuş bir anketten faydalanılarak, ekolojik kriz karşısında bireylerin çevresel tutum ve davranışları tutarlılık açısından karşılaştırılmaktadır. Araştırma, değer-inanç-davranış ilişkilerini Cittaslow'a üye olan ve üye olmayan kentler üzerinden karşılaştırmalı olarak ele alması nedeniyle literatüre yenilik katmaktadır.

Çalışma sonucunda ulaşılabilecek sonuçlar, Cittaslow üyelik kriterleriyle de hedeflenen sürdürülebilir bir topluluğun ya da başka bir ifadeyle, ekolojik bir toplumun inşa

edilmesinde uygulayıcılara yol gösterici olacaktır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, insanların çevreye ilişkin bakış açılarını geliştirecek faaliyetlerin tespiti ve hayata geçirilmesi suretiyle, bireylerin hem kamusal alandaki hem de özel yaşamlarındaki davranışlarını yönlendirmek mümkün olabilecektir. Çalışma ayrıca hem mevcut Cittaslow üyelerinde hem de gelecekte birliğe dahil olacak şehirlerde sürecin gidişatı hakkında bir farkındalık yaratmaya ve Cittaslow'u Antroposentrizmin etkisinden kurtarıp, Ekosentrizme yaklaştıracak bir modelin inşasında onlara yol göstermeye yardımcı olacaktır.

Tüm bunların dışında, böyle bir araştırma modeliyle elde edilecek sonuçlar, ileri ki dönemlerde yapılacak çalışmalara destek olmak noktasında alan yazına katkı sağlayacaktır. Literatürde, bireylerin çevresel tutum ve davranışlarıyla Cittaslow'u ilişkilendiren çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Az sayıdaki çalışmalardan birisi, Su ve arkadaşları(2017) tarafından, Tayvan'lı Cittaslow üyesi kentlerdeki yerleşimcilerin, yeni çevre paradigmasına yönelik farkındalıklarının ve bilgilerinin güçlendirilmesiyle, sürdürülebilir turizmin geliştirilebilmesinin mümkün olup olmayacağını irdeleyen çalışmalarıdır. Özdemir ve Köse (2019)'nin "yeni çevresel paradigmanın ve kent sakinlerinin toplum bilincinin, sürdürülebilir turizmin gelişimine yönelik tutuma etkisini ve Cittaslow kentlerinin sürdürülebilir rekabet gücü üzerindeki etkisini" belirlemeyi amaçlayan çalışmaları dışında; Andarabi (2022) tarafından, Türkiye'deki sakin şehirlerde Değer-İnanç-Norm (DİN) Teorisinden yararlanılarak, konaklama işletmeleri özelinde yapılmış bir çalışmada bulunmaktadır. Cittaslow'la doğrudan ilişkili olmamakla birlikte çevresel tutum ve davranışları ele alan çok sayıda çalışma vardır: Buket Asilsoy(2015)'un, Gazimağusa Yerleşimcileri Arasında Ekolojik Yurttaşlık Potansiyelinin Ölçülmesiyle ilgili çevresel farkındalık, tutum ve davranış ilişkilerini bir anket yardımıyla inceleyen çalışması bunlardan biridir. Gamze Yücel Karakoç (2005) tarafından yapılan çalışmada ise, Türkiye'de çevre konularında ihtisas sahibi olmuş akademisyen ve bürokratların, çevresel bilgi, tutum ve davranışları NEP ölçeğinden yararlanılarak geliştirilmiş bir anket üzerinden ölçülmüştür. Literatürde ayrıca, özellikle öğrencilerin ve belirli meslek gruplarının çevresel tutum ve davranışlarını inceleyen çok sayıda çalışmanın yanında, tüketici davranışları ve çevreci tutumlar arasındaki ilişkileri irdeleyen çalışmalarda bulunmaktadır.

Araştırma, her bilimsel çalışmada olduğu gibi kendine has bazı sınırlılıklara sahiptir. Çevre sorununun tanımlanması sırasında yöntemsel açıdan başlayan ayrışma,

doğal olarak çözüml önerilerine de yansımaktadır. Literatürde farklı ayrımlara yer verilmekle birlikte, genel olarak “reformist ve radikal” şeklinde iki ana kategoride beliren bir ayrışmadan bahsedilebilir. Bu çalışma, ekolojik krizin toplumsal ve ekonomik nedenlerini sorgulayan radikal ekolojik düşünceye kısmen yer vermekle birlikte, bu yaklaşım, sorunsalın belirlenmesinde çalışmanın ana eksenini oluşturmaz. Bu nedenle, örneğin toplumsal ekoloji ve derin ekoloji arasındaki tartışmalara yer verilmez. Ancak, derin ekoloji düşüncesi, çevre etiği yaklaşımları içinde yer alan Ekosentrizmle ilişkisi çerçevesinde ele alınacaktır. Çalışma bu haliyle, sorunun ortaya konması ve çözüm önerileri kapsamında yöntemsel açıdan bahsedilen sınırlılıklara sahiptir.

Araştırmanın saha çalışması, 2022 yılı Ağustos ve Eylül ayları arasında Doğu Karadeniz bölgesinde, birbirine komşu ve sosyo ekonomik özellikleri açısından benzerlik gösteren, Perşembe ve Tirebolu ilçelerinde yaşayan kent sakinleriyle yapılmıştır. Cittaslow üyeliğinin, araştırmanın sorunsalı üzerinde etkisini ortaya koyabilmek için birisi Cittaslow üyesi (Perşembe) diğeri aday olmasına karşın üyeliğe kabul edilmemiş (Tirebolu) iki kent karşılaştırmalı olarak incelenmek üzere seçilmiştir. Araştırma, ülke veya bölgenin tamamına genişletilebilir olmakla birlikte ekonomik ve zamansal kısıtlar nedeniyle, sadece bu iki kent üzerinde yürütölmüştür. Ayrıca, her iki ilçenin de 30 binin üzerinde nüfusa sahip olması, aynı sınırlılıklar nedeniyle 500 kişiden oluşan örneklem grubuyla çalışmayı gerektirmiştir. Saha çalışmasında kullanılan toplam 49 maddelik anket sorularının, bireyler tarafından anlaşılır olup olmadığına ilişkin bir pilot çalışma yapılmamış olması da araştırmanın başka bir sınırlılığı olarak düşünölebilir.

Çalışmanın kapsamı, giriş ve sonuç kısımları hariç üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın “Kuramsal Çerçeve” başlıklı ikinci bölümünde, öncelikle çevre olgusu ele alınırken karşılaşılan yöntemsel tartışmalara “sorun ve sorunsal olarak çevre” başlığı altında değinilerek, konunun indirgemeci ve bütönsel yaklaşımlar açısından nasıl ele alındığı açıklanmaktadır. Daha sonra ekolojik düşünce başlığı altında, ekolojik düşünceyi ortaya çıkaran gelişmeler, ekolojik düşüncenin temel ilkeleri, çevrecilik ve ekolojizm kavramları arasındaki farklılıklar ve buna bağlı olarak görölen reformist ve radikal çevreci görüşler arasındaki ayrımlara yer verilmektedir. “Etik Bir Sorun Alanı Olarak Çevre” başlığı altında genel olarak etik kavramı, etik ve ahlak kavramları arasındaki farklılıklara kısaca yer verildikten sonra, çevre konusunun etiğin ilgi alanına girmesiyle ilgili

gelişmelere yer verilerek, ortaya çıkan yaklaşım farklılıkları “Çevre Etiği Yaklaşımları” başlığı altında üç alt kısımda ele alınmaktadır. Bunlar: İnsan Merkezci (Antroposentrik) Etik, Canlı Merkezci (Biosentrik) Etik, Çevre Merkezci (Ekosentrik) Etik. Çevreci düşünceyi ortaya çıkararak ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişmelere zemin hazırlaması açısından kentler, tezin odak noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, 20.yüzyılın sürdürülebilir kentleşme çabalarının arkasındaki düşünsel zemini anlayabilmek için Owen, Fourier, Morris, Howard, Wright ve Callenbach’ın kent tasarımlarına “çevreci kentsel ütopyalar” başlığı altında yer verilmektedir. 1950’li yılların sonlarından itibaren, kentsel planlamanın yeni odak alanı haline gelen sürdürülebilir kentleşme konusunu açıkladıktan sonra, ekolojik ayak izinin büyük ölçüde azaltıldığı ve insanın doğayla uyum içinde varabileceği şehirleri tanımlayan Eko-kent’lerin özelliklerine değinilmektedir. “Çevreci Düşüncenin Kentle Buluşması” başlığı altında ele alınacak tüm bu konuların sonuncusu Cittaslow’dur. Cittaslow hareketinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan Slow felsefesi ve Slow Food’a değinildikten sonra, üyelik kriterlerinden hareketle Cittaslow’un ekolojik karakterine ilişkin değerlendirmelere yer verilmektedir. Ekolojik yurttaşlık başlığı altında ise ekolojik krizin etkilerinin azaltılması ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik kamu politikalarının ve diğer girişimlerin desteklenmesine yönelik, birey odaklı yeni strateji arayışlarına yer verilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünün son başlığında ise çevreciliğin Türkiye’deki gelişimi ele alınmaktadır.

Üçüncü bölümde araştırmanın amacı, önemi, evreni, yöntemi, kısıtları ve modeline ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Dördüncü bölümde, Türkiye’de Uluslararası Cittaslow Ağına üye olan kentlerle (Perşembe), henüz üye olmayan (Tirebolu) kentlerde yaşayan bireylerin çevre yanlısı tutum ve davranışları arasındaki tutarsızlık probleminin (varsa) belirleyicilerini açıklayabilmek amacıyla, çeşitli ölçeklerden yararlanarak yapılan saha çalışmasının bulgularına değinilmektedir. Çalışmanın beşinci bölümde ise istatistik analizlerden elde edilen bulguların araştırma soruları ve hipotezler çerçevesinde yorumlanmasına yer verilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Ekolojik sorunları ekonomik, toplumsal ya da siyasal hiçbir faktörü gözardı etmeden bütün gerçekliğiyle ve belki de adına “rasyonel kötümserlik” diyebileceğimiz bir yaklaşımla ortaya koyarak çözüme kavuşturmak için, örgütlü ve umutlu mücadeleyi kararlılıkla sürdürecektir politik bir iyimserliğe eş zamanlı olarak ihtiyaç duyulmaktadır (Keleş vd., 2012: 32).

Çalışmanın kuramsal çerçevesi açısından izlenecek yol, sırasıyla tündengekim ve tümevarım yaklaşımlarının kullanılmasını içermektedir. Bu metodun çalışmamız açısından görünümü şu şekilde olacaktır: Önce çevre sorunlarından hareketle, sorunları ortaya çıkaran ve büyüten gelişmeler ele alınarak esas soruna ulaşılacak; sonra da bu temel sebepten hareket ederek çevre sorunlarına çözüm üretebilecek stratejilere yer verilecektir.

2.1. Sorun ve Sorunsal Olarak Çevre

Çevre konusunun “sorun” ve “sorunsal” olarak ele alınışı, probleme bakış açısından kaynaklanan bir farklılığa işaret etmektedir. Bu farklılığa değinmeden önce problemin ne olduğunu kısaca açıklamak gerekmektedir.

Problem, çok uzun bir zamana dayanan insan-doğa ilişkisinde, doğrudan doğa aleyhine olmakla birlikte, dolaylı olarak insan aleyhine de işleyen bir bozulma süreciyle ilgilidir. İnsan doğa ilişkisi, başlangıcı itibariyle dengeli bir şekilde ilerlemekle birlikte, insanın biyo-kültürel evrimleşme sürecinin bir sonucu olarak, bu dengenin doğa aleyhine bozulduğu bir noktaya ulaşılmıştır. Bu durum, insanın göçebelikten yerleşik hayata geçerken aynı zamanda denge durumundan denetleme durumuna evrilmesinden kaynaklanmıştır. Özerkmen’e göre, bu evrimleşme süreci içinde Mısır, Mezopotamya ve Eski Yunan’la başlayan ve hâla devam eden bilimdeki ilerlemeler ve tek tanrı inancına sahip dinlerin doğa anlayışı, insanı yeryüzündeki her şeyin efendisi konumuna yükseltmiştir (Özerkmen, 2002: 170).

16. ve 17. yüzyılda, Bacon ve Descartes'ın rasyonaliteyi bütün ilişkiler ağının merkezine yerleştirmesiyle doğa ve insan karşıtlığı, aydınlanmacı tavrın en önemli karakteristiklerinden olan düalizme evrilmiştir. Bu gelişmenin sonucu olarak, “aklını kılavuz edinen insan, doğada mistik değil hesaplanabilir, formüllere aktarılabilir mekanik bir dünyanın efendisi olarak dolaşmaya başlamıştır” (Yağanak ve Önkal, 2003: 591). Hüseyin Nasr'ın konuya yaklaşımı, yaşanan gelişmelerin insana tek bir yol bıraktığı yönündedir: “Tabiatı ele geçirmek, ona hakim olmak ve onu her nasılsa analitik akıl ve düşünceyle donatılmış bir hayvan olan insanın hizmetinde kullanmak”(Nasr, 1988: 89). Modernitenin mekanik dünya görüşünün tipik özelliği olan bilimsel-nesnel düşünce, yaşam alanlarımıza dengeyi, çevremize sağlığı ve insan ilişkilerimize uyumu yeniden sağlamak için gerekli düşünce şeklini sağlayamamıştır. Bilimsel dünya görüşüne bağlı kaldığımız ve onu kutsal tuttuğumuz sürece, zorunlu olarak çevremizi mahvedecek yıkıcı teknolojiler yaratmaya devam edecek kirlitici zihinler yaratacağız (Skolimowski, 1987: 109).

Problemin ne olduğu, insan-doğa ilişkisine açıklık getirmeye çalışan etik yaklaşımlarla farklı şekillerde ortaya konulmaktadır. İnsanı merkeze alan (Antroposentrik) yaklaşımlar açısından sorun, kirlilik boyutunda kalırken; çevre merkezci (Ekosentrik) yaklaşımlar sorunu kirlilik boyutunun ötesine taşıyıp, kirliliği ortaya çıkaran toplumsal yapıya ve bu yapının hâkim ilişkiler ağına da odaklanır.

Bozulma süreci, insanın doğaya artan müdahaleleri sonucu başlamakla birlikte, doğanın taşıma kapasitesi sayesinde uzunca sayılabilecek bir süre kendini hissettirmemiştir. Endüstrileşme ve kentleşmenin artan hızıyla birlikte, insanın müdahalelerinin boyutu artmış, doğanın taşıma kapasitesi aşılmış ve bozulmalar kendini fark ettirmiştir. Endüstri kenti, niteliği gereği barındırdığı aşırı nüfus nedeniyle insanın çevre üzerindeki baskısının en yoğun yaşandığı mekanlar olmuştur. Bu bağlamda, çevre sorunu olgusunu ele alırken konuyu insanın barındığı, ürettiği ve tükettiği yapay çevre olarak da isimlendirilen kentlerden bağımsız düşünmek mümkün değildir.

Sanayi devrimini bir milat olarak ele aldığımızda, endüstrileşme ve kentleşmenin çevre sorunlarını ortaya çıkaran iki ana faktör olarak karşımıza çıktığı görülür. Bu iki olgu, hem insan ve doğa arasındaki denge durumunun bozulmasına hem de insanın içinde yaşadığı ve parçası olduğu doğaya yabancılaşmasına yol açmıştır. Temelinde bilim ve

teknolojide yaşanan gelişmelerin bulunduğu endüstrileşme ve onun tetiklediği kentleşme süreçleriyle birlikte, modern yaşam olağanüstü bir hız kazanmıştır. Hız çağı olarak isimlendirilebileceğimiz bu dönemde doğal çevre ve yapay çevre arasındaki uyumun bozulmasıyla 20. yüzyılın ortalarından itibaren ciddi çevre sorunları görülmeye başlamıştır. İnsan doğa ilişkisinin sorgulanmasına neden olan bu gelişmeler, çok sayıda çevreci örgütlenmenin ortaya çıkmasının yanında kent planlama alanında da insan doğa ilişkisinin yeniden kurulmasına yönelik çabaların gelişmesine olanak sağlamıştır. Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylandırılacak olan Cittaslow (Sakin Şehir) hareketinin, yirminci yüzyılın son döneminde ortaya çıkmasına karşın kökleri endüstri toplumunun olumsuzluklarındadır.

Ekolojik düşünceyi ortaya çıkaran asıl neden endüstriyalizmin yıkıcı sonuçları olmakla birlikte; ekolojik düşüncenin köklerini, insanlık tarihinin derin dehlizlerinde çok daha eskilere götürmek mümkündür. Turan, insanın doğayla olan ihtiyaca dayalı ilişkisinin, zamanla ihtiyacını karşılamanın ötesine geçip sömürme noktasına gelmesinde, tek tanrılı dinlerin (özellikle Musevilik ve Hristiyanlık) etkisini kabul etmekle birlikte; insanın doğayı etken bir şekilde denetimi altına almasının, buğdayın ve kimi hayvanların evcilleştirilmesi ile M.Ö. 7000’li yıllara, yani tek tanrılı dinlerden çok öncesine rastladığına dikkat çekmektedir (Turan, 1980: 32). Heywood’da “Toprak Ana kavramını vurgulayan eski pagan ve Hinduizm, Budizm ve Taoizm” dinlerinin ekolojik düşünceye olan katkılarına dikkat çekerek(2013: 259), konunun tarihselliğine destek vermektedir.

Çevre sorunu, insanların kültürel birikiminin sonucu ortaya çıkan yapay çevrenin doğal çevreye olan etkileri ile hem yapay çevrede hem de doğal çevrede görülen sorunları(Görmez, 2010: 5) tanımlamaktadır. Çevre sorunu denildiğinde genellikle ilk akla gelenler, endüstrileşmenin negatif etkilerinin dar bir perspektifte değerlendirilmesinin sonucu olarak hava, su ve toprak kirliliği olmuştur. Buna karşın, konunun daha geniş bir perspektifte yorumlanması, çevre sorununun gerçek boyutlarının fark edilmesini sağlamıştır. Simonnet, Batı’da sanayi toplumuna geçişle birlikte çevrenin köklü bir şekilde değiştiğini ve çevre kirliliğinin yanında, türlerin yok olması, kaynakların tükenmesi, üçüncü dünya ülkelerindeki açlık sorunlarının da çevre bilimciler tarafından ekolojik bunalım belirtisi olarak kabul edildiğine dikkat çekmektedir (Simonnet, 1990: 8).

Doğal kaynakların kıtlığı ve tükenme olasılığı, hızlı nüfus artışından doğan sorunlar, çevrenin kirlenmesine karşı mücadele konuları, çevre sorunları başlığı altında hemen herkesin mutabık olduğu konulardır. 1972 yılında yapılan Stockholm çevre konferansı sırasında “Sadece Tek Bir Yerküre Var” çığılığı bu mutabakatın göstergesidir. Simonnet’e göre, 1972 yılında toplanan binlerce gencin çığılığı, ekolojizmin doğuşunu duyuruyordu. Onun ifadesiyle “ekolojizmin bu ilk militanları”, kozmopolit bir görünüm sergilemekteydi ve bu grubu bir araya getiren şey, çevrenin politikadan dışlanamayacağı gerçeğidir (Simonnet, 1990: 23):

“... çok farklı yerlerden geliyorlardı. Batılı ülkelerde sayıları giderek artan savunma komiteleri, doğayı koruma dernekleri üyeleri, anti-militarist gruplar, Amerika’daki Vietnam savaşı karşıtları bu hareketin ilk üyeleri oldular... Bir kısmı komün yaşamını veya doğaya dönüşü denemişler, diğerleri ise Woodstock pop festivaline katılmışlardı. Berkeley’i veya 68 Mayıs’ını yaşamışlardı. Henry David Thoreau, Rachel Carson, Paul Goodman, Ivan İllich, Rene Dumont ve Pierre Fournier’i okumuşlardı. Konferans binasının önünde toplanmış bu insanlar, kimyasal ilaçların doğayı tahrip edecek şekilde kullanımına ve nükleer denemelere, balinaların avlanmasına, çokuluslu şirketlere ve Üçüncü Dünya ülkelerinin sömürülmesine karşı çıkıyorlardı”.

Stockholm konferansının, çevreci hareketin bünyesinde sorunların çözümüne yönelik iki farklı yönelimi yansıttığı söylenebilir: Bir yanda, çevrenin korunmasını hükümetlere ve politikacılara bırakarak çevrenin korunabileceğine inananlar; öte yanda ise kurumlara karşı militan bir muhalefet çizgisini sürdüren, giderek geniş kapsamlı bir politik hareket olmaya doğru evrimleşecek olan “çevreci” diye adlandırılan grup ve derneklerdir (Simonnet, 1990: 25). Reformist çevreciler ve radikal ekolojistler şeklinde ortaya çıkan bu ayrım, çevresel sorunların ele alınışındaki yönlemsel farklılığı yansıtmaları açısından son derece önemlidir.

Bir soruna ilişkin çözüm, gerçek sorunun ortaya konulabilmesini gerektirmektedir. Bunun için de öncelikle yapılması gereken, yanıt verilen soruların doğru sorular olup olmadığının tartışılmasıdır. Althusser’in ilk baskısı 1965 yılında yayınlanan “For Marx”

adlı eserinde ifade ettiği gibi, sorulmuş olan soruların sorusunun ne olduğunu, bir başka ifadeyle “sorunsalı” belirleyebilmek, gerçek sorunu kavrayabilmek için önemlidir(Althusser, 2005: 67). Sorunsal’ı, sorulan sorulara verilen yanıtlar olarak değil, önümüzde duran gerçek sorunlara verilen yanıtlar olarak düşünmek gerekir. Bu bağlamda çevre sorunsalı denildiğinde anlaşılması gereken; çevrenin korunmasına yönelik politikaların yanıtlarını oluşturduğu soruların arkasında yatan soruyu sormaktır (Keleş vd., 2012: 32).

Des Jardins (2006: 35)’e göre çevre sorunları, tek başına bilim ve teknoloji sorunu olarak ele alınamaz. Ona göre, çevre sorunu olgusunu tanımlayabilmek “insan olarak neye değer verdiğimiz, ne tür yaratıklar olduğumuz, ne tür bir yaşam sürdürdüğümüz, doğadaki yerimizin ne olduğu, nasıl bir dünyada kendimizi geliştirebileceğimiz” şeklinde insanın kendisine dönük bazı sorular yöneltmesini gerektirir. Çevre sorunlarına teknik çözümler aramak, bunları niçin yapmakta olduğumuzu düşündükten sonra yapılması gereken bir şeydir.

Çevre sorunları, birbirleriyle olan ilişkileri çerçevesinde Holistik (Bütüncül) bir yaklaşımla ele alınırsa, görünenin arkasındaki gerçek sorunu saptamak ve sorunu kalıcı olarak çözmek mümkün olacaktır. Bilim ve teknolojiyle olan ilişkisi yanında siyasi, ekonomik ve toplumsal boyutları olan çevre sorunlarının, bu boyutların tamamının bir arada düşünülmediği bir düzlemde çözülmesi mümkün değildir (Yağanak ve Önkal, 2003: 590). Örneğin, spesifik olarak kirlilik sorunlarının ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm önerileri, dar bir perspektifi yansıtırken; “kirlilik sorunsalı”, toplumsal yapılara gömülü nedenleriyle ve tüm yönleriyle birlikte, belirli bir bütünsellik kavrayışını içeren kuramsal bir çerçeveye dayalı olarak kirlilik sorunlarıyla ilgilenmektedir.

Bütünsel yaklaşım, sadece ekolojiyle ilgili olarak da düşünülmemelidir. Bu yaklaşım ekolojiden başka sistemibilim, Kuantum fiziği, Gestalt psikolojisi, mühendislik ve matematiğin yöneylem dalı ile bir dereceye kadar da coğrafya ve antropolojinin bazı dallarında da görülmektedir. Batı bilimleriyle karşılaştırıldığında, bütünsel düşüncenin en zengin kaynağı doğu felsefesindedir (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1993: 31).

Ekolojik bir sorunsala ilişkin kavrayış, sorunların göstergeleri ve sebeplerinin birbirinden ayırt edilmesini gerektirebilir. Ancak bu, göstergelerin ve nedenlerin birbirinden bağımsız ele alınması demek değildir. Richard Lewontin'e göre, kirletici ve zehirli maddeler, ormansızlaşma, çölleşme, atıklar vb., yaşam koşullarının bozulmasının nedenleri değil, sadece araçlarıdır. Gerçek nedenler, belirli bir üretim tarzının bütünsel bağlamında yatmaktadır (Lewontin, 2000: 105). İnsanın yaşamsal zorunluluklar nedeniyle ihtiyaç duyduğu üretimin, mevcut toplumsal yapının hakim üretim ve tüketim ilişkileri çerçevesinde yapıldığını ifade eden Çoban'a göre, insanın doğadaki etkinliği, soyut bir doğanın dönüştürülmesi etkinliği değildir (Çoban, 1991: 3). Lefebvre'in de 1947 yılında yazdığı *Gündelik Hayatın Eleştirisi* adlı üç ciltlik eserinin ikinci kitabında "praksis" kavramını açıklarken yer verdiği gibi, "Üretim, insanı da üretir. Sözde dünya tarihi ya da dünyanın tarihi, insanın kendisi tarafından üretiminin tarihidir: İnsan hem insanın dünyasını hem de öteki insanı, (yabancılaşmış) başka insanı ve kendini (kendinin bilincini) üretir". Bu nedenle, Lefebvre, praksisin üretime ve üretiminde iktisadi üretime indirgenmesini ideolojik bir operasyon olarak değerlendirmektedir (Lefebvre, 2013: 251). Bu bağlamda, üretim olgusunu insanın sadece doğayı dönüştürme etkinliğiyle sınırlanmadan ele almak ve ekolojik sorunları da salt doğanın dönüştürülmesi etrafında düşünmek kolaycılığından uzaklaşmak gerekmektedir.

Çevre sorunları ve bunların giderilmesi gerektiği konusunda genel bir mutabakat olmakla birlikte, bu mutabakatın siyasal ve toplumsal sistem ayrışmalarından kaynaklanan nedenlerle ortadan kalkması, çevre krizlerinin aşılmasını zorlaştıran faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, insanlığın ortak sorunu olan çevre krizinin aşılmasında, dikkatlerin siyasal koşullardan biyolojik koşullara yönelmesi gerekmektedir (Keleş, 2013: 165). Ancak bu yaklaşım, çevre olgusunu salt teknik açıdan ele alarak, konuyu sorunsaldan soruna indirgeyici bir tutum içermektedir. Bu nedenle yaklaşımın karşısında yer alanlar, doğayı koruma ve endişeye kapılmanın toplumun farklı kesimleri için aynı anlam ve önemde olmamasının soruna zaten siyasal boyut kazandırdığını ileri sürmektedirler.

Toplumsal bir varlık olan insanın doğayla ilişkisinin, insanın içinde bulunduğu toplumdan ve toplumda hâkim olan ilişkiler açısından bağımsız ele alınması gerçek sorunun teşhis edilmesini güçleştirmektedir. İnsanlık, içinde yaşadığı toplumdaki yapılar ve bu

yapılara hâkim olan ilişkilere uygun olarak doğayla ilişki geliştirmiş ve edindiği bilgi birikiminin sonucu olarak doğaya hâkim olmuştur. Bu çerçevede düşünüldüğünde, yeniçağ bilim anlayışı, doğaya egemen olmanın meşrulaştırıcı gücü olarak kabul edilebilir. Bilim, baskın ahlaki değerler çerçevesinde doğayı insan için dönüştürme ve kullanmanın aracı olarak işlev görmüş ve insan ile doğal çevre arasındaki ilişkilerin çarpık bir şekilde kavranmasına yol açmıştır.

Bilgi ve teknolojideki ilerlemeler insana sağladığı bir çok kolaylığın yanında, sistemin birey üzerindeki baskısını artırarak, Marcuse'ün ifadesiyle “tek boyutlu insan”ın yaratılmasına imkan tanıyan yeni olanaklar sunmaktadır (Çoban, 1991: 17). İnsan aklının, geleneksel toplumsal yaşantının kurumlarından ve kurallarından özgürleştirilmesini simgeleyen Aydınlanma Düşüncesi, bilim ve teknolojide yaşanan gelişmelerin sunduğu imkanlar sayesinde, insana doğanın boyunduruğundan kurtulmanın da yolunu açmıştır. Tüm bu süreçle birlikte, kendini evrenin merkezine koyan ve doğa üzerinde hakim olduğunu düşünen insanlık, 1960’ların sonu itibariyle toplum ve doğa arasındaki ilişkilerin yeniden kurulması gerektiğinin kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunu öğrenmek durumunda kalmıştır (Keleş vd., 2012: 36). Gelinek noktada, bir toplumsal refleks olarak ortaya çıkan ve aydınlanma felsefesinin ilerlemeci anlayışını, doğanın bozulmasının en önemli sorumlusu olarak gören çevrecilik, romantizmin akılcılığa karşı duyguyu, sezgiyi, özneliği, hayalciliği ve doğaya dönüşü öne çıkaran ilkelerinden etkilenmiştir (Çoban, 2014: 460).

2.2. Ekolojik Düşünce

İçinde yaşadığımız doğal ortamın, çevresel bozulmalar açısından bugünden geçmişe doğru bir karşılaştırması yapıldığında, kriz noktasında ciddi bir bozulmayla karşı karşıya olduğumuz genel olarak kabul edilmektedir. Üstelik içinde bulunduğumuz yirmibirinci yüzyıl, insanlığın bilim ve teknolojide ulaştığı seviye itibariyle tam tersi sonuçlar doğurması beklenen bir dönemdir.

Ekoloji sözcüğü, 1866’da Alman biyolog Ernest Heinrich Haeckle’ın canlıların yaşadıkları çevreyle olan ilişkilerini açıklamak için kullandığı bir kavramdır. Etimolojik olarak incelendiğinde kavram, Yunanca da “ev, yaşanılan yer” anlamındaki “oikos” (Pimm

ve Smith, 2019) ile “bilgi, akıl ya da söylem” anlamlarındaki “logos” (Petruzzello, 2020) kelimelerinden türetilmiştir. Logos terimi, Herakleitos tarafından evrendeki düzeni, yasallığı ve uyumu sağlayan “doğa yasası” şeklinde de kullanılmıştır(Yıldırım, 2019). Ekoloji, Türkçeye aktarıldığının aksine “merkez ve merkezde olmama yanında, öze ve esasa ilişkin olmama durumunu anlatan çevre” kavramına karşılık gelmez. Çevrelediğine nüfuz edemeyen ve onun karşısında dışsal kalanı ifade eden “çevre” kavramına karşın; ekoloji, insanın doğal çevresiyle olan bütünlüklü organik ilişkisine dikkat çekmektedir (Önder, 2003: 4).

Endüstrileşme ve paralelinde gelişen kentleşme süreçlerinin küresel yayılımıyla birlikte ortaya çıkan hızlı ekonomik büyümeye bağlı çevre sorunlarının, toplum nezdindeki duyarlılığı artırması ekoloji temelli hareketleri güçlendirmiştir. Fakat, ortaya çıkan bu çevreci duyarlılığın, toplumda homojen bir birliktelik yarattığını söylemek mümkün değildir. Bu modern sorunun önemine ilişkin değerlendirmeler, Wallerstein’in (2000: 89) ifadesiyle “kıyametin eli kulağında olduğunu düşünen radikallerden, sorunun erken bir teknik çözüme kavuşturulmasının imkân dahilinde olduğunu düşünen reformistlere kadar giden” bir çeşitlilik arz etmektedir.

Çevre düşüncesinden beslenen gruplar genel olarak; “çevreci ve yeşiller (ekolojistler), çevreselcilik (environmentalism) ve çevrecilik (ecologism), reformcu ve radikal çevrecilik, açık ve koyu Yeşil, sığ ve derin ekoloji, yeşil ve Yeşil siyaset, tekno-merkezcilik ve eko-merkezcilik, çevreselcilik ve toplumsal ekoloji” (Naess, 1994: 13) şeklinde ikili karşıtlıklar temelinde farklılaşma yoluna giderken Porrit, çevreci akımları üçe ayırmaktadır: Porrit’in üçlü ayrımında 19.yy liberalizminin mirasçıları olan “doğa korumacılar”, hiçbir geleneğin mirasçısı olmayıp çevre sorunlarını hakim paradigma içinde sorunsallaştıran “reformistler” ve son olarak Kropotkin’le birlikte, Thoreau ve Godwin’in anarşist idealleriyle tanımlanan “radikal liberter çevreciler” (Porritt, 1988: 19) yer almaktadır.

Toplumsal ekolojinin öncü ismi Bookchin, 1980’lerin başından 90’ların ortasına kadar ki on yılda, ekolojik hareketin radikalizmden mistisizme doğru yaşadığı dönüşümü “esef verici” olarak değerlendirmektedir. Ona göre, 1960’ların radikal denilen karşı kültür hareketinin, bu kadar hızlı bir şekilde Yeni Çağ kişilikçiliği, içe dönüklük, büyüsel ve

mistik şiiinsel olana yönelik saygı şekline dönüşmesi hareketin radikal niteliğini yozlaştırmaktadır (Bookchin, 1994: 18). Bookchin'in eleştirilerinin hedefinde, insan kazanımlarının sinsice değersizleştirilmesine ve insani olan her şeye (akla, bilime, sanata ve teknolojik yeniliğe) karşı bir nefretin teşvik edildiği (Derin Ekolojinin de dahil olduğu) mistik ekolojik düşünceler (Bookchin, 1994: 49) yer almaktadır.

Derin Ekoloji hareketi, 1960'lı yılların başında Rachel Carson'ın da fikirleriyle öncülük ettiği çevreci bir harekettir (Naess, 1994: 12). Derin ekolojinin ilk etkili sözcüsü ise Norveçli filozof Arne Naess'dir. Adını ve yaklaşımını, Naess'in 1972'de Bükreş'te sunduğu ve 1973'te "Sığ ve Derin, Uzun Menzilli Ekoloji Hareketleri: Bir Özet" olarak yayınlanan konferans makalesinden alan Derin Ekoloji, "son üç yüz yılın baskın mekanik paradigmasının yerini alacak, yeni bir ekolojik paradigma çağrısında bulunmuştur"(Merchant, 2005: 91).

Naess'in sığ ekoloji olarak adlandırdığı reformist yaklaşım, çevre sorunlarının daha çok kirlilik boyutunu öne çıkarıp, sorunları teknik düzeyde ele alıp çözmeye çalışan, kirliliğin toplumsal ve ekonomik nedenlerine fazla dokunmayan ve sorunları toplumun mevcut yapısı içinde düzeltmeyi tercih ettiği için muhafazakâr özellikleri ile dikkati çekmektedir. Buna karşın, bütünsel bir görüşe sahip olan Derin Ekoloji, kainatla ilgili temel inanç ve varsayımlarla ilgilenmektedir. Naess, Derin Ekolojinin bütünsel yönünü, ekoloji biliminden ayırmak için "Ekosofi" kavramını kullanmaktadır (Naess, 1994: 13). Derin Ekolojinin başat ilkesi, insanları doğanın üstüne değil de içine yerleştiren yeni bir metafiziktir. Sığ ekoloji olarak adlandırdığı reformist yaklaşımların insanı merkeze alan anlayışının aksine, Derin Ekolojistler doğayı merkeze alırlar ve bu nedenle kendilerini biosentrik ya da ekosentrik olarak kabul ederler. Bu bağlamda, reformist çevreciliğin "araşsal değer"i merkeze alan faydacı yaklaşımını reddeden Derin Ekolojinin, insani fayda esasına dayanmayan "içsel değer"i merkeze alarak radikal bir yaklaşım sergilediği söylenebilir. Tamkoç'a göre, geleceğin ekolojik bir çağ olması için, Fritz Schumacher'in endüstriyel insan için "Metafizik Yeniden Yapılanma" olarak adlandırdığı, insandaki değişebilme potansiyelini görme ve ortaya çıkarabilme yeteneğine inanmak zorundayız. Bu bağlamda, derin ekolojinin de bir manevi değişimi gerektirdiği ve insana yerkürenin bir vatandaşı olarak kişisel sorumluluklar yüklediği söylenebilir (Tamkoç, 1994: 103).

Çevreci akımların felsefi dayanağı ve özü; doğanın korunması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve çevre koşullarının sürdürülebilir kılınması yönündeki anlayış değişikliklerinden kaynaklanmaktadır (Ertan, 1998: 131). Bununla birlikte, ekolojik düşünceyi, salt doğanın korunması etrafında gelişen bir yaklaşım tarzı olarak ele almak, onun anlaşılmamış olmasından kaynaklanabileceği gibi, ifade ettiği derinliğin ortaya çıkmasının engellemesine yönelik ideolojik bir yaklaşımdan da kaynaklanabilir.

Ekoloji sözcüğü, İngilizce de “ecologism” olarak adlandırılan bir ideolojinin sözcük kökenini oluşturmakla beraber, uzunca bir süre bir ideoloji olup olmadığı tartışılmıştır (Çoban, 2014: 455). Ekolojistler, insanın ekosistem içindeki diğer canlılarla olan karşılıklı etkileşiminden hareketle, siyasal alana geleneksel ideolojilerin hâkim kavram ve değerlerinden (insanmerkezcilik dahil) ayrışan yeni bir bakış açısı getirmişlerdir (Kılıç ve Tok, 2013: 233). Çevreciliğin radikal kanadı olarak nitelendirilebilecek ekolojik hareket, endüstriyalizmin hiyerarşik ve bürokratik baskısına karşı küçük çaplı, kendine yeterli topluluk yaşamlarını öne çıkararak reel sosyo-ekonomik yapının eleştirisi üzerine kendisini inşa etmektedir (Porritt, 1988: 19). 1960’ların sonlarına doğru, çevrenin korunmasıyla ilgili artan beklenti ve taleplerin ekolojik konuları siyasallaştırmasıyla, çevresel bozulmanın belirtilerinden çok nedenleri üzerine tartışmaların yoğunlaştığı yeni bir evreye geçilmiştir (Keleş vd., 2012: 60). Önder’in “doğa ekseninde tarihin yeniden okuması” olarak ifade ettiği ekolojik hareket, alternatif bir toplumsal projeye, toplumsal hayatın bütününe kuşatan önermelere sahip yeni bir paradigmaya ve yeni bir dünya görüşüne karşılık gelmektedir (Önder, 2003: 1). Bu yönüyle çevrecilik (ekolojizm)’in, insan-doğa ilişkilerinde bütünlüklü bir siyasal proje ortaya koymaya çalışan yeni bir ideoloji olduğu söylenebilir (Harper and Snowden, 2017: 324).

Andrew Dobson, 1990 tarihinde ilk baskısını yapan ve 2016 yılında dilimize “Ekolojizm” olarak çevrilen “Green Political Thought” adlı kitabında ekolojizmi, “Eko-marksizm, eko-sosyalizm, eko-liberalizm ve eko-anarşizm” gibi pek çok ideolojiyle melezleşen ve ideolojik bir karakter taşımayan çevrecilikten ayırarak, yeşil politik düşüncenin ideolojisi olarak tanımlamaktadır (Dobson, 2016: 21). Yeşillerin ekolojik rasyonellik, eşitlik ve taban demokrasisine bağlılık taahhütlerini içeren ideolojileri, bu üç unsurdan birisinin diğerlerine karşı imtiyazını kabul etmeyen ve denge durumuna odaklanan bir yaklaşıma sahiptir (Doherty, 2002: 67). Ekolojizmin diğer ideolojilerle yol

ayrımını ekolojik rasyonellik üzerinden açıklayan Dobson, diğer ideolojilerin ekolojizmin eşitlikçilik ve taban demokrasisi ilkelerini bir şekilde sahiplenebileceklerini, fakat ekolojik rasyonellik fikrinin tek ve asıl sahibinin ekolojizm olduğunu savunmaktadır (Dobson, 2016: 97).

Ekolojizmin odaklandığı kabul edilen iki temel meseleden birincisi, başka hiçbir ideolojinin başa çıkamayacağı ve kesinlikle başka bir ideolojinin bahsetmediği “büyümenin sınırları” meselesi; ikincisi ise insan olmayan doğal dünyanın içsel bir değere sahip olduğuna dair “eko-merkezcilik” fikridir (Dobson vd., 2014: 134). Bu iki temel meseleye bakış açısı, ekolojizm ve çevrecilik kavramları arasındaki ayrımı da netleştirmektedir. Dobson’a göre çevrecilik, çevresel sorunların mevcut üretim ve tüketim sisteminin işleyişi içinde, radikal dönüşümler olmadan çözülebileceğine inanan yönetsel bir yaklaşımı savunurken; ekolojizm, sürdürülebilirlik ekseninde tatmin edici bir varoluşun ön koşulu olarak hem insan-doğa ilişkilerinde hem de insan-insan ilişkilerinde köktenci bir dönüşümün gerçekleşmesi gerektirdiği fikrinden hareket etmektedir (Dobson, 2016: 21).

Ekolojistlere göre, ekolojizm dışındaki geleneksel insan merkezli ideolojilerin neredeyse tamamı, insanların ihtiyaçlarını karşılamak için sınırsız imkanlara sahip olduğunu varsaymaktadırlar (Kılıç ve Tok, 2013: 240). Bu insan merkezli ideolojiler arasında yer alan ve ekonomik büyümeye varoluşsal bir öncelik atfeden kapitalizm, bu genişleme/büyüme düşüncesini en büyük erdemlerinden biri olarak pazarlamaktadır. Bu genişlemeyi ideolojik olarak haklı çıkarabilmek içinse, “insanların doğa üzerinde egemenlik kurma hakkının olduğu” iddiası güçlü bir şekilde kullanılmaktadır. Kapitalist değerlerin, kapitalist kurumlarca öncelikli kılındığı ve teşvik edildiği bir sistemde dünya ekonomisi, sermayenin sınırsızca birikebilmesi uğruna her şeyi metalaştırma yoluna gitmektedir (Wallerstein, 2000: 91). Bu metalaştırma sürecinin maddi kültür öğelerinin dışında, artık manevi kültür öğeleri üzerinden de yürütülmesi, sorunu daha da derinleştirmektedir. Maddi refaha varoluşsal bir öncelik verilip bu amaçla doğanın sınırsız kaynaklar sunduğunun kabul edilmesi, maalesef çevre ve insan ilişkilerinin ahlaki bir zemine çekilmesini zorlaştırmaktadır. Bu anlayış karşısında ekolojik hareketin, ekolojizm dışındaki ideolojilerin iktisadi yaklaşımlarını eleştiren alternatif politikalarıyla, ahlaki bir duyarlılığa sahip olduğu söylenebilir.

1980'lerin sonuna doğru henüz iki kutuplu dünyanın sona ermediği bir dönemde Porritt, endüstriyel çağ politikasının tüm hızıyla devam etmesini sağı, solu ve merkeziyle farklı şeritlerde fakat hepsi aynı yönde giden araçları olan üç şeritli bir otoyola benzeterek, “Yeşiller” için hatanın bu yollardan birisinin seçiminde değil yönün kendisinde olduğunu savunmuştur (Porritt, 1988: 52). Kapitalizm ve komünizmin benzerlikleri üzerinden hareket eden Porritt, her ikisinin de endüstriyel gelişime, maddeci bir ahlaka ve engellenemez teknolojik ilerlemeye bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Bu çerçevede, her ikisinde de merkezileşme ve artan bürokrasiyle birlikte, ekonomi bütün yapının merkezinde her şeye hükmeden bir noktaya getirilmektedir (Porritt, 1988: 53). Ekolojistler bu nedenle, her iki ideolojinin insan-doğa ilişkilerinde yarattığı sonuçlar açısından aralarında bir farklılık görmemektedir.

Ekolojik hareket, ekolojik krizin bir teknolojik geri kalmışlık olarak tanımlanıp, yerine başka bir teknolojinin (Örneğin, yenilenebilir enerji) önerilmesine ve ekolojik krizin bu şekilde çözülebileceği düşüncesine de karşı çıkmaktadır. Kapitalizm, her ne kadar Newtoncu determinist bilim anlayışını kültürel bir örtü olarak kullanıp, büyüme odaklı ekonomi anlayışının olumsuz sonuçlarının bilimdeki ilerlemeler sayesinde ortadan kaldırılabileceğine dair politik bir iddiayı (Wallerstein, 2000: 97) dile getirirse bile, dar anlamda çevre kirliliğine odaklandığı anlaşılan bu söylemin sorunları çözümlenmekten ziyade katlayarak artırdığı görülmektedir. Problemi konuya yaklaşım tarzıyla ilişkilendiren Bookchin, çevresel bozukluklarımızın; akıl dışı, temel sorunları bütünsel bir yaklaşımdan yoksun olarak tek tek ele alan anti-ekolojik bir toplumdaki kaynaklandığını savunmaktadır. Ona göre, sorunların temelinde doğayı insan gereksinimleri için araçsallaştırarak, salt kaynak temelli algılayan bir yaklaşıma destek veren hiyerarşik, sınıflı ve yarışmacı kapitalist sistem bulunmaktadır. Kapitalist sistem, insanın insana tahakkümünü, insanın doğaya hakim olmaya mahkum olduğu bir ideolojiye yansıtmaktadır (Bookchin, 1994: 23). Bu bağlamda, ekolojik kriz karşısında tek çıkar yol, öncelikli olarak insanın insana tahakkümünü ortadan kaldırarak ekolojik bir toplumu inşa etmektir.

Endüstriyalizmin, vazgeçilmez unsurlarından biri olan enerji konusunda, fosil yakıtların yol açtığı çevre kirliliği nedeniyle maruz kaldığı eleştiriler, onu üretimden taviz vermeden kamuoyu tarafından kabul görececek bir çözüm arayışına yöneltmektedir. Teknolojik gelişmeler sonucu, temiz enerji olarak isimlendirilen yenilenebilir kaynaklar,

endüstriyalizmin ve dolayısıyla kapitalizmin adeta kurtarıcısı olmuştur. Asıl amaç endüstriyalizmin devamlılığını sağlamak olunca, temiz enerjinin bu amaca hizmet eden bir araç haline dönüştüğü söylenebilir. Bu düşünceyi destekleyen bazı güncel verileri paylaşmak sorunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Slow Food'un kurucularından Carlo Petrini, 2009 yılında İtalya'da yayınlanan "Terra Madre" isimli kitabında, üretimde kullanılan enerji üzerinden yaptığı değerlendirme de, "ilk sanayi devriminin buhar makineleriyle, ikincisinin elektrikle başladığını, üçüncü sanayi devriminin ise sürdürülebilir enerjile" gerçekleşeceğini vurgulamaktadır. Ona göre, sürdürülebilir enerji geleceğin yeni iş alanı olacaktır (Petrini, 2017: 19). Petrini'nin 2009 yılındaki bu değerlendirmesi, Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı'nın (IRENA), 2021 yılı Renewable Energy and Jobs raporundaki istatistiklerle teyit edilmektedir. Rapora göre, 2020'de yenilenebilir enerji sektörü, dünya genelinde en az 12 milyon kişiye iş alanı yaratmıştır. Bu kişilerin en yoğun istidamı güneş, hidroelektrik, biyoenerji ve rüzgar enerjisi endüstrilerinde gerçekleşmiştir. Enerji Dönüşüm Senaryosuna göre, yenilenebilir enerjinin elektrik üretimindeki payının 2050 yılında %86'ya ulaşması beklenmektedir (IRENA, 2021).

Enerji'de yenilenebilir kaynak kullanımı, ekolojik bir görünüm (reformist) sergilemekle birlikte yaratılan enerjinin yine üretimde kullanılacağı düşünüldüğünde, endüstriyel politikanın aynen devam ettiğini göstermesi açısından düşündürücüdür. Amaç tüketimi azaltarak ekolojik bir dönüşüm yaratmaktan ziyade, ekolojik gerekçeleri araçsallaştırarak üretimi dönüştürmek ve tüketimi devam ettirmek gibi görünmektedir. Uluslararası Enerji Ajansı tarafından açıklanan, 2021 Küresel Elektrikli Araç Görünüm Raporuna göre, Covid-19 pandemisi nedeniyle, küresel otomobil satışlarındaki %6'luk azalmaya karşın, elektrikli otomobil tescilleri %41 oranında artış göstermiş ve dünya çapında yaklaşık 3 milyon elektrikli otomobil satılmıştır. 2020 sonunda dünya yollarındaki elektrikli araç sayısı 10 milyona ulaşmıştır. Avrupa, Çin Halk Cumhuriyeti'ni geride bırakarak elektrikli araç pazarında ilk kez dünya lideri olurken, tüketiciler elektrikli otomobiller için 2020 yılında 120 milyar ABD doları harcamışlardır. Yaşanan artış sadece otomobillerle sınırlı kalmamış, elektrikli kamyon ve toplu taşıma araçlarının da sayıları artarak, sırasıyla 31.000 ve 600.000 olarak gerçekleşmiştir. Rapor ayrıca, kısa vadeli gelecek görünümü parlak olan elektrikli araçların, 2021'in ilk çeyreğindeki küresel

satışlarının Çin’de 500.000’lere, Avrupa’da ise 450.000’lere ulaşarak bir önceki yıla kıyasla yaklaşık %140 artış gösterdiğini aktarıyor (International Energy Agency, 2021).

Görünen o ki yenilenebilir enerji ve bu enerjiyi kullanacak sektörler ekonominin yeni lokomotifi olacaklar; fakat bu, ekolojik kaygılarla ortaya çıkan bir durum gibi görünmemektedir. Forbes dergisinde Mart 2021’de Silvio Marcacci’nin Çin’in karbon nötr programıyla ilgili olarak kaleme aldığı yazıda, Çin’in 2030’dan önce emisyonları zirveye çıkarma ve 2060’dan önce de karbon nötr politikasının, daha güçlü iklim politikalarının artan ekonomik avantajlarından yararlanmak istemesiyle ilgili olabileceğine dikkat çekilmektedir. Marcacci, sera gazı yayılımı konusunda dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olan Çin’in, inovasyonu teşvik ederek kendi ülkesini karbondan arındırmak için geliştirdiği teknolojileri ihraç edebileceğini ve uluslararası temiz enerji pazarlarında şirketlerinin rekabet gücünü artırabileceğini vurgulamaktadır (Maracacci, 2021). Bu makroekonomik dinamiği hesaba katan 2021 tarihli bir çalışma da enerji sektöründe daha hızlı karbonsuzlaştırmanın 2030 yılına kadar Çin’in ekonomik büyümesini %15’e kadar artırabileceğini ortaya koymaktadır (Busch et.all, 2021). Resim.1’de 2 Mart 2021’de Çin’in Jiangsu Eyaleti, Nantong’daki Şanghay Aeolon Rüzgar Enerjisi Teknolojileri Geliştirme (Group) Co Ltd.’nin ürettiği rüzgar türbini kanatları görülmektedir (Congjun, 2021).

Resim 1 Şanghay Aeolon rüzgar enerjisi teknolojileri geliştirme (group) fabrikası,
(Congjun, 2021).

Yenilenebilir enerji yatırımlarının, fosil yakıtlardan kaynaklanan çevresel kirliliğin önlenmesine sağlayacağı katkı kuşkusuz çok önemlidir, fakat madalyonun öteki yüzünde yer alan çevresel maliyetleri de hesaba katmak gerekmektedir. Ekoloji meselesini politik iktisat çerçevesi içinde değerlendiren Wallerstein (2000: 98), ekolojik yıkımın kaynağını, kapitalist sistemin krizleri nedeniyle daralan sermaye birikim olanakları karşısında, çözümü maliyetlerin dışsallaştırılmasında aramasına bağlamaktadır. Daha açık bir ifadeyle, girişimcilerin maliyetlerini dışsallaştırma zorunluluğu yanında, ekolojik duyarlılığı destekleyecek teşvik sistemlerinin olmayışı, ekolojik tahribatın en önemli nedenleri arasında sayılabilir. Benjamin Rasmussen'in Ocak 2020'de "Wyoming Rüzgar Türbini Mezarlığı" adıyla yayınladığı fotoğraf (Resim 2) bu maliyetlerden sadece birini gözler önüne sermektedir. Rasmussen, yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nde yılda yaklaşık 8.000 rüzgar türbini kanadının sökülüp atılması gerektiğini, dayanıklı şekilde üretilmeleri nedeniyle kanatların kolayca geri dönüştürülemez olduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle, 870 kanadın 30 fit derinliğindeki deliklere yığılarak Casper's gibi birçok çöplüğün ortaya çıktığına dikkat çekmektedir (Rasmussen, 2020).

Resim 2. Wyoming rüzgâr türbini mezarlığı

Kaynak: (Rasmussen, 2020)

Kapitalist üretim biçiminin sermaye birikimini hızlandırabilmek için küresel bir ölçeğe ulaşan yıkım sürecinin hem gezegeni hem de doğayla ilişkisini kaybetmiş olan insanlığı ve aslında tüm ekolojik yaşamı tehdit etmesi toplumsal bir gerçekliktir. Altıok'a göre, bugüne kadar karşılaştığı krizleri bir şekilde öteleyebilen kapitalist üretim biçiminin,

son birkaç yüzyıllık zaman dilimi içerisinde üretim etkinliği yoluyla hem doğayı hem de kendini biçimlendirmiş olan insanlığın, bugün karşı karşıya olduğu ekolojik krizi öteleme şansı kalmamıştır (Altıok, 2014: 83). Banliyö yerleşmeler, uydu bahçe kentler, eko-kentler böyle bir sürecin ortaya çıkardığı gereksinmelere, pazar ekonomisinin kurallarına tabii olarak verilen cevaplardır (Gürsel, 2002: 62). İlk örneği 1999’da görülen ve 2022 yılı itibariyle sayıları 33 ülkede 287’e ulaşan Cittaslow’da bu çerçevede değerlendirilebilir.

Doğadaki her şeyi metalaştıran ve insanları niteliksiz bir tüketici haline dönüştüren kapitalizmin kâr güdüsü hem emeği hem de doğayı kontrol altına almaktadır. Kapitalizmin yeni metalaşma alanları yaratma çabasının arkasında yer alan itki, krizleri aşmak ve sermaye birikim sürecini devam ettirebilmektir. Ancak, daha önce defalarca karşılaştığı bu krizleri aşmak isteyen kapitalizmin, emeği ve doğayı metalaştırarak sınırsız sömürüye açık hale getirmesi, bu defa kendisini de yok edecek kaçınılmaz başka bir krizi karşısına çıkarmıştır (Altıok, 2014: 89). “Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası” adlı eserinde F. Capra, “ekolojik kriz”i şu ifadelerle tasvir etmektedir (Capra, 2012: 23):

“Yüzyılımızın son ve sondan bir önceki on yılının başlarında kendimizi derin bir evrensel bunalımın kucağında bulduk. Bu, yaşantımızın hemen her boyutuna uzanan yüzlere sahip, karmaşık çok boyutlu bir bunalımdı: Sağlık ve beslenmemiz, çevremizin niteliği ve toplumsal ilişkilerimiz, ekonomi, teknoloji ve siyasetimiz bu yüzlerden bir kaçıdır. Bu zihinsel, ahlaki ve manevi boyutları olan bir bunalımdır; insanlığın bilinen tarihinde daha önce benzeri görülmemiş, bir tırmanma ve kaçınılmazlık bunalımı. İlk defa bizler, gezegen üzerindeki tüm hayatın imhasına yönelik gerçek bir tehditle karşı karşıyayız.”

Ekolojik krizin ulaştığı boyut ve kapsam, sosyo-politik sınırlarında aşılmasıyla multi-disipliner bir çalışma alanı haline gelmiş durumdadır. Bu bakımdan ekoloji, ekosistemlerin karmaşık ve karşılıklı bağımlılıklarını ve insanın bundaki rolüyle etkisini de içerdiği için, tam anlamıyla disiplinler arası “yıkıcı bilim” dir (Metzner, 1994: 25). Devall, 1992 yılında yayınlanan “Ekoloji Politikası” isimli makalesinde, ekolojinin “geleneksel bilimin indirgemeciliği ve egemen toplumsal paradigma açısından bozguncu bir bilim”(Devall, 1994: 22) olduğuna yer vermektedir.

Uluslararası tekelci sermayenin aşırı birikim karşısında, Fordist/Keynesyen dönemde olduğu gibi kitlesel üretimi devam ettirebilmek için her türlü propaganda yöntemini kullanarak tüketim toplumunu güçlendirme çabaları, küresel çapta ekolojik bir krizin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Duru, 2006: 46). Wallerstein, bugün yüz yüze geldiğimiz çevresel açmazları, doğrudan kapitalist sistemle ilişkilendirmektedir. Ona göre “mesele, her şeyden önce bir politik iktisat ve buna bağlı olarak da ahlaki ve siyasi bir seçim meselesidir” (Wallerstein, 2000: 95). Artık çok uzun zamandır süregeldiği gibi çevreye atık ihraç ederek ya da atıklarımızı başka ülkelere göndererek sorunu erteleme şansı kalmamıştır.

Tarih boyunca insan-doğa ilişkisi, homo-sapiens aşamasından bu yana, doğa ile pasif bir uyumluluk ilişkisinden, doğa üzerinde aktif bir egemenlik ve sömürü ilişkisine dönüşmüştür... İnsanın insan üzerindeki egemenliği ile insanın doğa üzerindeki egemenliği tarih boyunca paralel ve iç içedir. Tarım devriminin ortaya çıkışı olmasa bile, gelişmesinin köle emeğiyle olduğu söylenebilir (Gürsel, 2001: 72). Doğal-yapay çelişkisi ya da doğa-kent çelişkisi türev karşıtlık özelliği gösterdiği için kendiliğinden uzlaşmaz görünmektedir. Temel karşıtlık doğa-insan ilişkisindedir. Bunun çözümü ise insanlar ve toplumlar arasındaki egemenlik ilişkilerinin, eşitliğe ve eşit ortaklığa dönüştürülebilmesindedir (Gürsel, 2002: 62).

1970’li yılların sonu itibariyle, ekolojik sorunların boyutunun artık yerel sınırları aştığının fark edilmesi karşısında, hâkim iktisadi düzenin işleyişine sınırlamalar getirilmesi yerine soruna iktisat gözünden çözüm önerileri gelmiştir. Ekolojik sorunların mevcudiyeti, ekosistem hizmetlerine ilişkin bir piyasanın ve fiyatlandırmanın olmamasının yanında, bu hizmetlere ilişkin özel mülkiyet ilişkisinin kurulmamasıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Sorunların çözümü içinse yine iktisadi mantıkla, ekolojik varlıklar için fiyat belirlenerek bir piyasanın oluşturulması halinde sınırsız kullanımın önüne geçilebileceği savunulmuştur. İktisadın yeni yaklaşımları olan “çevre iktisadı” ve “ekolojik iktisat” bu görüşlere temel teşkil etmektedir (Uzunyayla, 2014: 8).

Eko ön ekinin, “ekolojik” temelli olsa da tüketim toplumunda ve kültüründe “ekonomik” temelli olmaya mahkum olduğunu ifade eden Gürsel (2002: 62)’e göre,

“öncelikli temel sorun, kentin değil insanın, insan yaşamının ekolojik olup-olmaması sorunudur.” Bu bağlamda, ekolojik krize çözüm arayışlarının insan-doğa karşıtlığı ekseninden çıkarılması gerekmektedir.

2.3. Etik Bir Sorun Alanı Olarak Çevre

Bundan 2500 yıl önce Sokrates, “küçük bir şeyle uğraşmıyoruz; uğraştığımız şey nasıl yaşamamız gerektiğidir” diyerek, Atina toplumunu ve bireyin toplum içindeki yerini sorgulamıştır (Des Jardins, 2006: 36). Yaşamın “Nasıl” olması gerektiğine ilişkin bu sorgulama, bugün karşı karşıya bulunduğumuz ekolojik problemlerle ilişkilendirildiğinde, çevreyle ilişkilerimizin “Nasıl” olması gerektiğine ilişkin felsefi bir sorgulamaya dönüşmektedir. Felsefeden kopuk bir bilim ve teknolojiyle yetinmek, R. Carson’un 1962 yılında yayınlanan “Sessiz Bahar” isimli kitabında bahsettiği gibi çözdüğünden daha çok sorun yaratma potansiyeline sahip bir yaklaşımdır. Carson, tarımsal zararlılara karşı mücadelede, ölüm iksirleri olarak adlandırdığı DDT ve öteki kimyasal böcek öldürücü ilaçların artan kullanımı nedeniyle, sadece bu böceklerin değil, doğanın döngüsü nedeniyle onlarla beslenen diğer türlerin de yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu ve bunun en bariz örneklerinin Amerika’nın bazı bölgelerindeki artan kuş ölümlerinde görüldüğünü ifade etmektedir. Carson, sürecin bu şekilde devam etmesi halinde, kuşların olmadığı “sessiz bahar”lar yaşanacağına dikkat çekmektedir (Carson, 2004). Bu noktada, karşı karşıya olduğumuz temel sorunu, olgunun bütünsel olarak kavranamamasında gören Jardins, bunun nedenini şu şekilde açıklıyor: “Olguyu bütün olarak kavrayabilmenin önündeki en önemli engel, bilimin yanıt bulmadaki güçsüzlüğü değil, soru sormadaki yetersizliğidir”(2006: 41). Bu, felsefe ve bilimin birbirinden ayrılmasının yarattığı bir sonuçtur. O halde çözüm felsefe ve bilimin buluşturulmasından geçmektedir.

Çevre sorunları karşısında çözüm arayan insanlık, problemin çok boyutlu olması nedeniyle farklı fikirler ve yöntemler geliştirmiştir. Bu durum, çözüm önerilerinde homojen olmayan bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Bu yapı, genel olarak çevre duyarlılığı sonucu ortaya çıkan tepkiler ve bu tepkiler sonucu görülen örgütlenmelerle çevreciler ve çevreciliğin başlangıcını oluştururken; doğanın savunulması, yaşam kalitesi ve çevresel şartların korunmasına odaklananlar ise çevreciliğin özünü oluşturmuşlardır (Keleş ve diğerleri, 2012; Kayaer, 2013: 66).

İnsanın diğer canlı ve cansız varlıklarla karşılıklı etkileşim içinde yaşadığı ve hem etkileyip hem de etkilendiği bir uzam olarak çevrenin korunması gerektiği fikri, çevre etiği perspektifinin esasını meydana getirmektedir (Ertan, 1998: 125). Ekosistem de yaşanacak bozulmalar karşısında, rasyonel bir akla sahip olduğunu kabul ettiğimiz insanın, yaşanan sorunları açıklamak ve yeni çözüm önerileri geliştirmek noktasında sorumluluğu kaçınılmazdır. “İnsan ihmali, kusuru ya da kastı sonucu ortaya çıkan olumsuz bir durumla kendi davranışı arasındaki nedensellikten dolayı ya akıl ötesi bir güce (Tanrıya) ya yargıya (Hukuk) ya da kendi duyuncuna (Ahlak) karşı bir sorumluluk duymak zorundadır”(Keleş ve diğerleri, 2012: 275). Bu sorumluluk, etik bir yaklaşımı doğurmaktadır.

Literatürde ve günlük yaşam da genellikle birbirinin yerine kullanılan ahlak ve etik kavramlarının aynı şeye karşılık gelip gelmediği tartışması, bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte farklı şeylere işaret ettiklerini ifade etmek gerekmektedir. “Ahlak ve Etik etimolojik olarak, Latince ve Eski Yunanca mores ve ethos kelimelerinden türetilmiş olup gelenek anlamına gelmekle beraber birbirinden farklı şeyleri karşılarlar”(Ertan, 2014: 97). Etik kavramı, bireysel değer yargılarının ötesinde, toplumun evrimine ve yön tayinine etki eden toplum kaynaklı değer yargılarını ifade ederken; ahlak kavramı, daha sınırlı olarak bireyin tutum ve davranışlarına etki eden değer yargılarıdır. Bu bağlamda, “etik” kavramının “ahlak” kavramını da kapsayan daha geniş bir anlam içerdiğine sahip olduğu söylenebilir (Ertan, 1998: 126).

Etiğin, “genel inançlarla, tavırlarla ya da alışılmış davranışları yönlendiren kurallarla ilgili” olduğunu ifade eden Jardins’e göre, her toplum kendine özgü etik kurallar geliştirmiştir. Yunan felsefesinin ilk başlangıcından itibaren etik, toplumsal hayata ilişkin kurallar dayatan “geleneğin”, akıl süzgecinden geçirilmesini amaçlamıştır. Bu nedenle felsefi olarak etik, sadece alışılmış olanın doğruluğuyla yetinmeyip aynı zamanda geleneğin rasyonelleştirilmesiyle de ilgilenmektedir (Des Jardins, 2006: 58).

Etik, felsefi bir disiplin olarak ele alındığında, neyin doğru neyin yanlış olduğuna yönelik bilgi üretmeye çalıştığı görülmektedir. Nasıl yaşamamız ve ne yapmamız gerektiği, hangi davranışlarımızın doğru veya yanlış olduğu, ahlaki anlamda yükümlülüklerimizin neler olması gerektiği vb. sorular etiğin konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda çevre

etiği, insanın çevresiyle uyum içinde bir yaşamı nasıl geliştireceğini araştıran bir felsefe disiplini olarak tanımlanabilir (Yağanak ve Önkal, 2003: 590).

Bireysellikten, toplumsallığa ve doğacılığa uzanan süreçte yer alan etik yaklaşımlar arasında bulunan mekanist görüş (Galileo-Newton fiziğine dayanır) içinde hem ben-merkezci (egocentric) hem de insan-merkezci (homocentric) etik'ten söz edilebilir. Ben-merkezci etik, herkesin kendi iyiliğini ve menfaatini en çoğa çıkarması gerektiğini savunmaktadır. Daha çok İngiliz ampirist geleneğinde görülen etiğin bu türüne Adam Smith'in Homo-economicus'u ve Hobbes'un doğal insanı örnek gösterilebilir. Ben-merkezci etik, toplumsal iyiliğin temelini bireysel iyiliğe dayandırmaktadır (Ünder, 1996: 57). Bu düstur, daha sonra ekolojik sorunlara çözüm arayışında "ekolojik iktisat" adı verilen yeni bir yaklaşım tarafından da benimsenecektir.

Mekanist görüşün etik anlayışı, insan ve çevre ilişkilerini değerlendirirken insanı merkeze alıp, doğayı araçsallaştıran bir bakış açısına sahiptir. İnsan-merkezcilik olarak kavramsallaştırılan bu bakış açısı, etiği sadece insanlar için geçerli kabul edip, insanın ihtiyaç ve menfaatlerinin birincil ve özel değere sahip olduğunu savunmaktadır (Murdy, 1975; Ünder, 1996: 60 ; Ertan, 1998: 131). İnsan dışındaki her şeyi dışlayan bu vb. görüşlerin benimsenmesi, içinde bulunduğumuz çağın ekolojik krizlerle karşı karşıya kalmasının temel nedenleri arasındadır. İnsan merkezciliğe ilişkin tartışmalara, çevre etiği yaklaşımları başlığı altında detaylı olarak yer verilecektir. Etik arayışların bireysellikten, toplumsallığa ve oradan da çevreciliğe sürüklenen dönüşümü, çevre ve etiğin karşılıklı ilişkisine dair düşüncelerin haklılığını desteklemektedir.

2.3.1. Çevre Etiği

Yirminci yüzyıla kadar etik kavramı, bireylerarası ilişkilerdeki davranışları açıklamak için kullanılmasına karşın, bu tarihten sonra insanın artan kontrol etme ve yönetme yeteneğiyle kavramın kapsamı genişlemiştir (Selsam, 1995: 25). Bu değişimler, başka toplumlara ve onların değerlerine yönelik sorumlulukların oluşmasıyla beraber, evrensel bir yurttaşlık anlayışını ortaya çıkarmıştır. Başka bir ifadeyle, insan, artık eylemleri nedeniyle sadece yakın çevresine karşı değil, görmediği ve bilmediği fakat bir metafor olarak aynı gemide olduğunu hissettiği başka insanlara ve insan dışı canlılara

yönelik sorumluluklarla da karşı karşıyadır. Çevre etiği konusunda, sorumluluğun “kime ve neye karşı” olduğu sorusunun yanıtlanması oldukça güçtür.

Günümüzde yaşanan çevre sorunları da dahil temel bunalımlara çözüm arayışında, “evrensel bir etik anlayış” geliştirilmesi son derece önemli bir noktadır. Ancak, etiğin ilişkilendirildiği din, toplum ve bireyden oluşan üç ana kaynak; zamansal, mekânsal ve sosyo-kültürel açıdan farklılık gösteren örgütlenme biçimleri ve bireysel farklılıklar nedeniyle etiğin evrensel bir nitelik kazanmasına imkân vermez. Evrensel bir sorun olan ekolojik kriz karşısında, ortak bir etik anlayışın geliştirilememesi günümüzde yaşanan temel bunalımlara çözüm arayışlarını da olumsuz etkilemektedir (Ertan, 1998: 129). Bunun en açık örneği, sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin tartışmalarda görülmektedir.

İnsanın doğayla ilişkisi, felsefe tarihinin çok eski problem alanlarından biri olarak kabul edilmektedir. İnsanın, ilkçağlardan itibaren akıl ve ahlak sahibi bir varlık olarak kabul edilmesi, diğer canlılar karşısında ayrıcalıklı bir konum edinmesini sağlamaktadır (Yağanak ve Önkal, 2003: 590). Örneğin, Aristoteles’in “Zoon Politikon” isimlendirmesi, insanın bu ayrıcalıklı konumunu gösteren önemli bir kavramsallaştırmadır. Felsefi tartışmaların dışında, insan doğa ilişkisi dinsel metinlerde de yer almaktadır. Örneğin, doğanın mistik boyutuna vurgu yapılan eski çağ dinlerinde (Budizm, Zerdüştlük, vb.), insanın doğayı kavrayabilmesinin ancak bilgelikten asgari pay almasıyla mümkün olabileceğine inanılmıştır. Semavi dinlerde ise (Hıristiyanlık ve İslamiyet), yeryüzünde var olan her şeyin insan için yaratıldığına inanılır (Yağanak ve Önkal, 2003: 591). Batı formunda Hıristiyanlığın, bugüne kadar ki en Antroposentrik din olduğunu savunan Lynn White’e göre, “Hıristiyanlık, Antik Paganlığa ve Asya dinlerine (belki Zerdüştlük hariç) tamamen zıt şekilde, sadece tabiat ve insan arasında bir düalizm kurmamış, insanın nihai amaçları için tabiatı sömürebileceğinde ısrar etmiştir”(White, 1967: 1205). Hıristiyanlığın, bilim tarihçileri tarafından geleneksel olarak doğa karşıtı olarak kabul edildiğini ifade eden Bramwell, mezheplere bölündüğü için Katolikliğin mi yoksa Protestanlığın mı “en düşman” olduğu konusunun tartışmalı olduğunu vurgulamaktadır (Bramwell, 1989: 45). İslam ile Hıristiyanlığın birbirinden çok farklı dinler olmadıklarını söyleyen Ünder (1996: 147)’e göre, Lynn White’in Hıristiyanlıkla ilgili eleştirilerine kaynaklık eden ayetlerin çok

sayıda benzeri Kuran'da³ da mevcuttur: Örneğin, “Yeryüzünü size boyun eğdiren O’dur.”(67:15), “Yerde olanların hepsini sizin için yaratan O’dur.”(2:29), “Hayvanları da yaratmıştır. Onlarda sizi ısıtacak şeyler ve birçok faydalar var. (...) Sizin için atları, katırları ve merkepleri binek ve süs hayvanı olarak yaratmıştır.”(16:5-8), “Göklerde olanları, yerde olanları hepsini sizin buyruğunuz altına vermiştir.”(45:13). Kuran’da yer alan insan-doğa ilişkisine dair bu ifadeler, insanın merkezi konumu açısından dikkat çekmektedir.

Seyyid Hüseyin Nasr, ilk kez 1968 yılında “The Encounter of Man and Nature” adıyla yayınlanan ve 1982 yılında “İnsan ve Tabiat” adıyla dilimize çevirisi yapılan eserinde, İslam ve Hristiyanlık arasında ilahiyattaki düzenlemeler açısından bir yakınlığın söz konusu olabileceğini; fakat özü itibarıyla İslam’ın, diğer doğu geleneklerinin metafizik öğretilerine daha yakın bir “sapientia” (bilgelik) barındıran geleneğe sahip olduğundan söz etmektedir. Ona göre, başka bir çok alanda olduğu gibi İslam, hem coğrafi hem de metafizik anlamda “orta millet”tir (Nasr, 1982:120). Nasr, İslam dininin insan ve tabiatı birbirinden tam olarak ayırmayarak, bütüncül kâinat görüşünü muhafaza ettiğini savunmaktadır. Ona göre, “insanın tabiata hükmetme hakkına sahip olması, ilahi surette yaratılmış olmasından kaynaklanmaktadır, Gökyüzüne başkaldırmasından değil”(Nasr, 1982: 123) diyerek insanın ayrıcalıklı konumunu kabul etmektedir.

16. ve 17. yüzyılda, aydınlanma ile bilimsel alanda ortaya çıkan önemli değişiklikler organik dünya görüşünden, mekanik dünya görüşüne geçişle sonuçlanmıştır. Bu geçişin yaşanmasındaki en önemli katkıların kuşkusuz Bacon, Descartes ve Newton’dan geldiği söylenebilir. Modern bilim ve metodolojinin en önemli isimlerinden birisi olan Bacon, bilimin temel amacını, öncelikle doğanın işleyiş kurallarını ortaya çıkarıp kavramak ve ardından bu işleyiş kurallarına müdahale ederek doğayı kontrol etmek olarak açıklamaktadır. Bu dönemin önemli bir özelliği Descartes öncülüğünde modern felsefenin kurularak, “Kartezyen düalizm (ruh-beden ikiciliği)”in ortaya çıkmasıdır (Mutlu, 2008: 106). Bu tarihten sonra, ruhla maddeyi büsbütün birbirinden ayıran Kartezyen cerrahi operasyon, bilimsel ve felsefi düşünceye hakim olmuştur (Nasr, 1982: 87). Doğanın insanın karşısına konulması olarak da tanımlanabilecek bu gelişmeyle, “aklını kılavuz

³ Kuran-ı Kerimden yapılan alıntılardaki ilk rakamlar sure numaralarını, iki noktadan sonra gelen rakamlar ayet numaralarını göstermektedir.

edinen insan, doğada mistik değil hesaplanabilir, formüllere aktarılabilir mekanik bir dünyanın efendisi” konumuna ulaşmıştır (Yağanak ve Önkal, 2003: 591). Bu ayrıcalıklı ve üstün insan anlayışının sosyoloji literatürdeki ifadesi, “Batının Hâkim Dünya Görüşü”nün ürünü olan “insan istisnalığı paradigması” (HEP)⁴ olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsan İstisnalığı Paradigması, insanların kültür üretebilmeleri sayesinde dünyadaki diğer türler arasında eşsiz bir konumda olduğunu, bu nedenle Homo Sapiens’in diğer türlerin karşılaştığı ekolojik kısıtlamalara tabi olmadığını kabul etmektedir. Bu paradigma, kültürel birikimin sağladığı sınırsız ilerleme imkânı sayesinde bütün toplumsal sorunların çözülebileceğini savunmaktadır (Catton ve Dunlap, 1978: 42-44). Dolayısıyla “ilerleme” fikrinin, egemen batı dünya görüşünün mottosu haline geldiği söylenebilir. Dunlap (2002: 334)’a göre, İnsan İstisnalığı Paradigması, sosyologların çevre sorunlarının önemine karşı kör olmasına hizmet etmiştir.

Dunlap, Catton’la yaptıkları çalışmaya (Catton ve Dunlap, 1978) atıfla, Homo Sapiens’in “istisnai bir tür” olmasını yadsımadıklarını, aksine insanın istisnai özelliklerinin onu ekolojik ilke ve kısıtlamalardan “muaf tutmaması” gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle, İnsan İstisnalığı Paradigması (HEP)’in adını daha sonra “İnsan Muafiyeti Paradigması” olarak değiştirdiklerini (Dunlap, 2002: 334) ifade ederek, insanın istisnai bir tür olmasını etik bir sorumlulukla bir araya getirmişlerdir. 1970’lerde insanı ve ilerleme düşüncesini merkeze alan bu paradigmanın, çevre üzerinde yarattığı tahribatın ulaştığı seviye ve konunun uluslararası mecraya da taşınması sonucu, bazı çevre sosyologları (Riley E. Dunlap, Kent D. Vanliere) İnsan İstisnalığı Paradigmasının örtük inkarının ötesine gitmişler ve adına önce “Yeni Çevreci Paradigma” daha sonra ise “Yeni Ekolojik Paradigma” denilen karşı bir alternatif sunmuşlardır (Özerkmen, 2002: 179).

Dunlap ve Vanliere, 1978 yılında yazdıkları “The New Environmental Paradigm” başlıklı makalelerinde, baskın sosyal paradigma olarak adlandırdıkları İnsan İstisnalığı Paradigmasına karşı, doğrudan bir itirazı temsil eden yeni fikirlere dikkat çekmektedirler. Bu fikirler arasında büyümenin sınırlarının kaçınılmazlığı, doğanın dengesini korumanın önemi, doğayı sadece insana tahsis edilmiş gören Antroposentrik kavramının reddedilmesi

⁴ “Human Exceptionalism Paradigm”(HEP)

ve ekolojik ekonomist Herman Daly'nin "durağan durum ekonomisi"den (Daly, 1993), bahsedilebilir. Birlikte ele alındığında bu fikirlerin, baskın sosyal paradigma tarafından sağlananlardan, çarpıcı biçimde farklı olan bir dünya görüşünü içerdiğini düşünen Dunlap ve Vanliere, bu yeni dünya görüşünü "Yeni Ekolojik Paradigma" (NEP) olarak adlandırmışlardır (Dunlap ve Van Liere, 1978: 10). Tablo 1'de bu yaklaşımların varsayımları karşılaştırılmaktadır.

Tablo 1

Hâkim batı dünya görüşü-insan istisnalığı paradigması ve yeni ekolojik paradigmadaki varsayımların karşılaştırılması

	Hâkim Batı Dünya Görüşü (DWW)	İnsan İstisnalığı Paradigması (HEP)	Yeni Ekolojik Paradigma (NEP)
<i>İnsanın doğasına ilişkin varsayımlar</i>	İnsanlar, üzerinde hakimiyet sahibi oldukları dünya üzerindeki diğer tüm canlılardan temel olarak farklıdır.	İnsanlar, genetik miraslarına ek (ve onlardan farklı) bir kültürel mirasa sahiptir ve bu nedenle diğer tüm hayvan türlerinden oldukça farklıdır.	İnsanlar istisnai özelliklere (kültür, teknoloji vb.) sahip olsa da küresel ekosistemde birbirine bağlı olarak yer alan birçok türden biri olmaya devam ediyor.
Sosyal nedensellik hakkında varsayımlar	İnsanlar kaderlerinin efendisidir; hedeflerini seçebilir ve onlara ulaşmak için ne gerekiyorsa yapmayı öğrenebilirler.	Sosyal ve kültürel faktörler (teknoloji dahil) insan ilişkilerinin ana belirleyicileridir.	İnsan ilişkileri yalnızca sosyal ve kültürel faktörlerden değil, aynı zamanda doğa ağındaki karmaşık neden, sonuç ve geri bildirim bağlantılarından da etkilenir; bu nedenle, amaçlı insan eylemlerinin birçok istenmeyen sonucu vardır.
"İnsan toplumu" bağlamına ilişkin varsayımlar	Dünya çok geniştir ve bu nedenle insanlar için sınırsız fırsatlar sunar.	Sosyal ve kültürel çevreler, insan ilişkileri için çok önemli bir bağlamdır ve biyofiziksel çevre büyük ölçüde konu dışıdır.	İnsanlar, insan ilişkilerine güçlü fiziksel ve biyolojik kısıtlamalar getiren sınırlı bir biyofiziksel çevrede yaşar ve buna bağımlıdır.
<i>İnsan toplumu üzerindeki kısıtlamalar hakkında varsayımlar</i>	İnsanlık tarihi bir ilerleme tarihidir; her sorunun bir çözümü vardır ve bu nedenle ilerlemenin asla sona ermesi gerekmez.	Kültür birikimlidir; böylece teknolojik ve sosyal ilerleme süresiz olarak devam edebilir ve tüm sosyal sorunları nihai olarak çözülebilir hale getirebilir.	İnsanın yaratıcılığı ve ondan türetilen güçler bir süre taşıma kapasitesi sınırlarını genişletiyor gibi görünse de ekolojik yasalar yürürlükten kaldırılamaz.

Kaynak: (Dunlap, 2002: 33).

Yeni Ekolojik Paradigma, ekosistem bağımlılıklarına dikkat çekerek, modern sanayileşmiş toplumlara yeni bir bakış açısı sağlamaktadır. Sosyologların, modern toplumların ekolojik boyutunu görmezden gelmelerine neden olan HEP'in aksine Yeni Ekolojik Paradigma (NEP), bu tür toplumların ekolojik temellerine bağlı olmadıkları gerçeğinin yanısıra, geniş kaynak kullanımı ve kirlilik seviyeleri nedeniyle buna ciddi zararlar verebilecekleri konusunda bilim adamlarını duyarlı hale getirmeye çalışır. Başka bir deyişle, NEP, önde gelen sosyologları dünyayı yeni bir şekilde “görmeye” (deyim yerindeyse “ekolojik olarak görmeye”) yönlendirerek, yeni tür soru ve araştırmalara ihtiyaç olduğunu öne sürmektedir (Dunlap, 2002: 338).

Doğa, her ne kadar 19. ve 20. yüzyıl felsefesinin odak noktasını oluştursa da çağdaş çevre etiğinin akademik bir disiplin olarak ortaya çıkışı 1970'li yıllarda olmuştur (Brennan ve Lo, 2021). Peter Singer ve Arna Naess'in 1973'de yayınlanan makalelerinin ardından; R. Sylvan Routley, Varna'da yapılan 15. Dünya Felsefe Kongresi'nde, dikkatleri çekecek sorusunu sordu: “Yeni bir etiğe, Çevre (ci) Etiği ihtiyacımız yok mu?”; bundan altı yıl sonra 1979'da Eugene G. Hargrove'un “Çevre Etiği” dergisini yayınlaması ise yeni ufuklar açan başka bir önemli gelişme olmuştur (Yağanak ve Önköl, 2003: 591).

Çevre etiğini, “insanlar ile doğal çevreleri arasındaki ahlaki ilişkilerin sistemli incelenmesi” olarak tanımlayan Jardins'e göre, insanların doğa karşısındaki davranışlarının ahlaki kurallar ekseninde yönetilmesi gerektiğine ilişkin düşünce, çevre etiğinin temel hareket noktasını oluşturmaktadır (Des Jardins, 2006: 46). Bu bağlamda, söz konusu ahlak kurallarının neler olduğu, sorumluluğun kime ve neye karşı olduğu ile bu sorumlulukların gerekçelerinin açıklanması çevre etiğinin ilgilendiği sorun alanları arasında sayılabilir.

Çevresel sorunları kavramak önemli olmakla birlikte, çevresel duyarlılık ekseninde etik bir hassasiyetin gelişmediği/geliştirilemediği durumlarda sonuç değişmemektedir. Çevre konusunda etik bilinçlenmenin başarısı, çevre sorunları karşısında atılacak adımların temelini oluşturacaktır (Ertan, 1998: 133). Çevre temelli politika ve düzenlemelerin, ekolojik temelli bir yaşam biçimini benimsemiş sakinlerin yardımı olmadan başarıya ulaşmasının mümkün olmadığına anlaşılması, “Ekolojik Yurttaşlık” olarak isimlendirilen yeni bir kavramın ve araştırma alanının da ortaya çıkmasını sağlamıştır (Asilsoy ve Oktay, 2018: 765). Dobson, çevre sorunları karşısındaki etik sorumluluktan hareketle çevresel

yurttaşlık ve ekolojik yurttaşlık kavramlarını birbirinden ayırmaktadır. Dobson, çevresel yurttaşlığı bir tür geleneksel vatandaşlık şekli olarak tanımlamasına karşın; ekolojik yurttaşlığı çevre sorunları karşısında takındığı radikal tavırla öne çıkarır. Dobson'a göre, sivil cumhuriyetçi bir bakış açısından kaynaklanan ekolojik yurttaşlık, vatandaşlığın karşılıklı olmayan, sözleşmesiz ve bölgesel olmayan erdem temelli bir versiyonunu temsil etmektedir (Dobson, 2003: 84).

Çevreye ilişkin farklı etik yaklaşımların belirmesinde, çevre etiği literatüründe araçsal değer ile içsel değer ("araçsal olmayan değer" anlamında) arasındaki ayrımın son derece önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir. Birincisi, başka amaçları gerçekleştirmenin aracı olarak şeylerin değerini ifade ederken; ikincisi, başka amaçlar için yararlı olup olmadıklarına bakılmaksızın, şeylerin kendi başlarına amaç olarak değeridir (Brennan and Lo, 2021). İçsel değer yaklaşımının benimsenmesi, etiğin ilgi alanının insan dışındaki varlıkları da kapsayacak ölçüde genişlemesine neden olmaktadır. Araçsal değer anlayışının benimsenmesi ise insan yararını merkeze koyduğu için tabiatın son noktasına kadar kullanılıp, istismar edilebilir bir şey olarak görünmesine yol açar. Bu durumda, insanların doğa hakkındaki kaygılarının asıl sebebinin, hiçbir sorumluluk üstlenmeksizin ondan faydalanmaya devam edemeyecek olmalarını fark etmeleridir. Nasr, modern insanın toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi çevreyle olan ilişkisinde de karşılaştığı zorlukların ve bozulmaların altında yatan temel nedenin, insanın doğayı boyunduruk altına alma isteği olduğunu savunmaktadır (Nasr, 1988: 15). Tahakküm ilişkisi, Bookchin'in de altını çizerek vurguladığı bir konudur. İnsanın tabiata hâkim olma isteğinin salt iktisadi amaçlardan kaynaklanmadığını ifade eden Nasr, bir zamanların manevi insan-tabiat ilişkisinden kalma bir "mystique"nin de bunda payı olduğunu ileri sürmektedir. Artık bütün dağ doruklarını ele geçirmek isteyen insanlar, böylece dağın bütün haşmetini sıfıra indirmenin peşindedirler. Bu tutku her yerde görülmektedir ancak, insanın değerini yitirmesi ve bizzat varoluşunun tehlikeye girmesi tehdidiyle birlikteliği de görülmektedir (Nasr, 1988: 16).

2.3.2. Çevre Etiği Yaklaşımları

Etik, bireyi içinde bulunduğu toplumsal ve ekolojik sistem içinde diğer bireyler, toplum, devlet ve doğayla ilişkileri ve değerleri ekseninde ele almaktadır. "Değerler

felsefesi ya da etikte geliştirilmiş terimler arasında sorumluluk, (etik) zorunluluk, görev, erdem, hak(lar) vb.” (Örs, 1992: 258) yer almaktadır.

Çevresel sorumluluğun ahlaki temeline ve bu sorumluluğun nereye kadar uzandığına odaklanan çevre etiği, çevresel değerlere etik olarak yüklediğimiz önem ya da değerler üzerinden farklı yaklaşımlar geliştirmiştir. Etikle ilgili bu yeni yaklaşımlar, etiğin ilgi alanını insan dışındaki diğer varlıkların değer sorunlarını da kapsayacak şekilde genişletmektedir. Bu çerçevede Keller, etik yaklaşımlara esas teşkil eden beş farklı “değer” anlayışından bahsetmektedir (Ertan, 2014: 100):

- Araçsal değer: Çıkarlara göre belirlenen değer;
- İçsel değer (intrinsic value): Kendinden olan değer;
- Ahlaki değer: Bir varlığın ahlaki önemine verilen değer;
- Nesnel değer: Doğada kalıtsal olarak var olan değer;
- Atfedilen değer (inherent value): İnsan olmayan doğayla uyumlu değer, araçsal olmayan değerdir.

William K. Frankena ise “Etik ve Çevre” adlı makalesinde, rasyonel faillerin doğal çevre ile ilgili olarak nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin ahlaki kurallar ve/veya yargılar oluşturabilecek sekiz tür etik teoriden bahsetmektedir. Bu sekiz tipin her birinin, ahlaki faillerin görev ve sorumluluklara sahip olabileceği varlık sınıfı hakkında kendine ait görüşü bulunmaktadır. Sekiz tip aşağıdaki gibi kısaca özetlenebilir(Frankena, 1979: 5-6):

- 1) Yalnızca failin kendisine yarar veya zarar veren şey, var olan başka herhangi bir şeye nasıl davranılması gerektiğiyle ahlaki olarak ilişkilidir. Sadece bireyin çıkarlarını gözeten bu yaklaşım egoist etikdir.
- 2) Kant’ın izinden giden Clarke’ın, insanların doğal çevreye karşı olan sorumluluklarını, nihayetinde insana fayda olarak dönecek olmasına bağladığı görüş çerçevesinde oluşan anlayıştır.
- 3) Üçüncü tip etik, ahlaki hastalar sınıfının sadece insanları ve/veya kişileri değil, bilinçli olarak hissedebilen tüm varlıkları kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiğini iddia eder.

- 4) Albert Schweitzer'in "yaşama saygı etiği" çerçevesinde açıklanabilecek olan, doğadaki tüm canlı varlıkların (flora ve fauna dahil) korunması gerektiğini benimseyen etik anlayıştır.
- 5) Tür, irade ve canlı olup olmadığına bakılmaksızın tüm varlıkların korunmasını amaçlayan etik yaklaşım. Tüm varlıkların etik değere sahip olduğu kabul edilir.
- 6) Mistik etik olarak tanımlanan, ilahi iradenin belirlediği doğru-yanlış ve iyi-kötü kuralların oluşturduğu anlayış. Tanrı, insan eylemi söz konusu olduğunda tek nihai ahlaki öznedir. Görevlerimizi sadece Tanrı'ya borçluyuz ve doğal dünyaya Tanrı'ya karşı görevlerimizi yerine getirecek şekilde davranmalıyız.
- 7) Hümanizm ve mistisizmin ilkeleriyle oluşmuş karma bir etik yaklaşım.
- 8) İnsanın çevreyle olan ilişkisini müdahale ve mücadele ekseninden, uyum eksenine kaydırması gerektiğini kabul eden etik anlayış.

Çevre etiği tartışmalarındaki en önemli odak noktası, etiğin karakteristiğinin Antroposentrik mi, Biosentrik mi yoksa Ekosentrik mi olacağına ilişkindir. Eckersley(1992: 34)'e göre, Antroposentrik kutuplardan Ekosentrik kutuplara doğru hareket ederken tartışılması gereken ana konular "kaynak koruma", "insan refahı ekolojisi", "korumacılık", "hayvan özgürlüğü" ve "eko-merkezcilik"tir. Bu yelpaze, ekonomik ve araçsal bir çevre etiğinden, aynı zamanda diğer yaşam formlarının bütünlüğüne saygı gösteren, insanın hayatta kalma ve refah ihtiyaçlarını karşılayabilen kapsamlı ve bütünsel bir çevre etiğine doğru genel bir hareketi temsil etmektedir.

İnsan Merkezci (Antroposentrik) Etik

Batı felsefi geleneği, insan ve tabiat arasında doğrudan bir ahlaki ilgi görmemektedir. Çünkü, bu geleneğin takipçilerinin önemli bir kısmına göre, ahlaki ilginin konusu sadece insan olabilir. Bu türden etik kuramlar, insanmerkezci (Antroposentrik) olarak adlandırılmaktadırlar (Des Jardins, 2006: 198). Bu tür bir etik yaklaşımı benimseyen insanın, alacağı karar veya yapacağı işlerde soracağı öncelikli soru, insanların bundan nasıl etkileneceği sorusu olacaktır. Dolayısıyla çevreyle ilgili alınacak bir kararın doğruluğu veya yanlışlığı, insanlar üzerindeki etkisine bağlıdır, çevrenin bundan nasıl etkileneceği öncelik arz etmemektedir.

İnsan merkezci yaklaşım, insan dışındaki tüm varlıklara insanla olan ilişkilerine göre bir değer atfetmektedir. Dolayısıyla, insan yoksa diğer varlıkların kendilerine özgü, içsel bir değere sahip olmadıkları varsayılır. İşlevsel bir bakış açısının hâkim olduğu bu yaklaşım, bitki ve hayvan topluluklarını insana sağladıkları fayda ekseninde değerli görmektedir. Bu yaklaşımı açıklayan en net ifadeler Aristoteles ve Protagoras'da görülür: Aristoteles “bitkiler hayvanlar uğruna, hayvanlar da insanlar uğruna vardır...” sözüyle adeta insan ve diğer canlılar arasında bulunan bir hiyerarşiyi ortaya koyarken; Protagoras “insan her şeyin ölçüsüdür” diyerek (Keleş ve Ertan, 2002: 188) insanı evrenin merkezine yerleştirmektedir. Kant ise “Etik Üzerine Dersler” isimli yapıtında, doğaya karşı ödevlerimizin olduğunu kabul etmekle birlikte, bunların aslında diğer insanlara karşı ödevlerimizden doğan sorumluluklar olduğunu vurgulamaktadır. Daha açık bir ifadeyle, Kant'çı çözümlenme de ahlaki ilgiye değer olma konusunu, sadece insan üzerinden açıklamaktadır (Des Jardins, 2006: 201). Ünder ise “insan merkeziliğin bir türçülük ya da insan şovenizmi” (Ünder, 2003: 602) olarak görülebileceğini ileri sürmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda, insanın doğaya karşı doğrudan etik sorumluluğu düşüncesinin batı felsefi geleneğinde rağbet görmediği söylenebilir. Bu gelenek, doğa üzerinde tahakküm kurarak ve onun sömürülmesi için gerekçe oluşturarak bugünkü çevresel bunalımımızı yaratmıştır.

Köklerini sanayi devrimi ve hatta Rönesans'ta bulabileceğimiz, doğayı insanın kullanabileceği sınırsız bir kaynak olarak gören insan-merkezci yaklaşım, endüstri toplumlarının algılama kapasitesini ortaya koymaktadır (Ertan, 1998: 135). Bilimsel devrim, kadim organik dünya anlayışının yerine modern mekanik dünya anlayışını inşa ederek, entelektüel bir dönüşüm meydana getirmiştir. Bu dönüşümle birlikte, doğa yaşayan, duyarlı, aktif bir alan olarak görülmek yerine, mekanik yasalara pasif olarak itaat eden hareketsiz, cansız bir madde olarak tasarlanmaya başlanmıştır. Bu, doğaya her türlü müdahaleyi meşrulaştıran ve güçlendiren bir anlayış değişikliğine yol açmıştır. Yeryüzünün doğrudan insanların neden olduğu bir ekolojik krizle karşı karşıya olduğu algısı hem bu modelleri sorgulayan hem de yenilerini inşa etmeye çalışan birçok yaklaşım ortaya çıkarmaktadır.

Bununla birlikte, insanmerkeziliğin baskıcı sınıflar tarafından kullanılan en temel meşrulaştırma türü olarak hizmet ettiği gerçeği, insanmerkeziliğin bu tür bir baskıdan kendi başına sorumlu olduğunu göstermemektedir. Skolimowski, çevresel tahakkümün

meşrulaştırıcı ideolojilerini onaylayanın başlı başına insanmerkezcilik olmadığını, daha çok, bilimsel teknolojik dünya görüşümüzün “nesnel düşünme” olarak adlandırdığı şeyle, yani 17. yüzyılda geliştirilen mekanik dünya görüşleriyle birleşen insanmerkezcilik olduğunu savunmaktadır (Skolimowski, 1987: 113). Hristiyanlıkta ve modern sanayi devletlerinin ideolojilerinde (Kapitalizm ve Marksizm) mevcut olan, doğanın insanlığa kendi kullanımı için verilen bir hak olduğu inancıyla birlikte, tüm sorunlar karşısında teknolojik çözümlere verdiği önem ekolojik felaketi yaratmıştır (Brown, 1995: 197). Ekonomik ve toplumsal sistemlerin farklılıklarına rağmen, doğal çevreye bakış açılarındaki bu benzerliği Skolimowski (1987: 110) şu sözlerle ifade ediyor:

“Dil her durumda farklı olabilir, ancak temel önerme aynıdır. Doğa ve çevre bizim içindir, Tanrı'nın (Hristiyanlık) insana verdiği bir hakimiyettir; insanlığın (Marksizm) iyileştirilmesi için kullanılacak ve kullanılması gereken doğal bir kaynaktır.”

John Passmore, insanın doğayla ilişkisinde herhangi bir ahlaki belirleyicinin varlığının, egemen Batı anlayışı tarafından reddedildiğini kabul etmektedir. Bu bakış açısına göre insan, doğaya şiddetle ve sorumsuzca hükmeden bir despottur. Bununla birlikte, Passmore, yaşanan çevresel sorunlar karşısında Batı geleneğinde doğayla etik bir ilişki kurmanın tohumlarının da olduğu kanaatindedir (Passmore, 1974: 186). Passmore, insanmerkezcilik'le ilgili sorunu kabullenmekle birlikte, bunun geleneksel batı etik düzenine alternatif yeni bir etik anlayışı gerektirmediğini düşünmektedir.

Etik konusuna insanmerkezci yaklaşımın izlerine, Frankena'nın “hümanizm” tanımlamasında da rastlanmaktadır. Frankena'ya göre, insan dışındaki canlı ya da cansız tüm varlıklar (vahşi hayvanlar, bitkiler, hava, toprak, taşlar vb.), sadece insanla ilişkilendirildikleri takdirde etik bir statüye sahip olabileceklerdir, insanla olan ilişkileri dışında ahlaki bir statüye sahip değildirler (Frankena, 1979: 9). İnsanı merkeze alan bu düşüncelerine karşın Frankena, doğada var olan bir düzenden ve insanın da bu düzene uygun bir şekilde yaşaması gerektiğinden bahsetmektedir. İnsanın dışındaki bir düzenin varlığını kabul eden bu açıklamalarıyla, Frankena'nın insan merkezlikten kısmen uzaklaştığı söylenebilir (Ertan, 1998: 136).

Protogoras'ın ifade ettiği “insan her şeyin ölçüsüdür” düşüncesi, toplumunun kendi içinde veya insanlar arasındaki ilişkilerde, ilgi odağı olan ve merkeze konulan kişi ya da kişiler açısından hedonist bir ben-merkezcilik ifadesidir. Ancak, gelişen hümanizm ya da insancılık anlayışıyla birlikte toplumdaki herkes merkezde yer almaktadır. Böylece, “ben merkeziliğe uzanan, hep ben'i gözetten bir ben-merkezciliğin yerini, ortak bir birey-toplum bağlamında insan merkeziliğin aldığı görülmektedir” (Örs, 1992: 255).

Derin ekolojistlerin insanların insan-merkezciliği aştığı konusundaki ısrarı, asil ama imkânsız bir hedeftir. Derin ekolojistler, bizden doğada var olan değerleri tanımamızı istediklerinde, insanlığı değerlerin tek kaynağı ve yaratıcıları olarak görmekten kaçınmamızı açıkça talep etmelerine karşın, örtük olarak insanlığı türümüzün yakın çıkarlarının ötesinde “değeri tanıma gücüne” sahip olmada tek başına görmektedirler (Brown, 1995: 200).

Canlı Merkezci (Biosentrik) Etik

Canlı merkezci etik, tüm yaşamın fayda eksenli araçsal değerden uzak, içsel bir değere sahip olduğunu savunan kuramdır. Bu kuram, insan dışındaki canlı varlıkların sadece insanlar için değil, kendi başlarına da değerli olduklarını ve bu sebeple insanın ahlaki davranışlarının konusu olduklarını savunmaktadır. Çevre etiğinin gelişiminde çok önemli bir işleve sahip olan bu düşünce şeklinin önde gelen düşünürleri arasında Leopold, Taylor, Lovelock, Schweitzer ve Nash sayılabilir.

Canlı merkezci etik anlayışın ilk örneklerinden biri, 20.yy'ın ilk çeyreğinde Albert Schweitzer'ın “yaşama saygı” kavramsallaştırmasında görülmektedir. Des Jardins'e göre Schweitzer, tüm canlıların içsel bir değeri olduğunu ve bunun tüm insanların ahlaki ilgisine yaraşır bir değer olduğunu öne sürmektedir (2006: 267). İnsanların diğer canlıların yaşamlarına saygı göstermediklerini düşünen Schweitzer, bunu tersine çevirebilmek için ortaçağı sonlandırandan daha büyük bir Rönesans'ın gerekliliğine inanmaktadır (1966: 35). Ona göre, yaşama iradesi sadece insan için değil tüm canlılar için geçerlidir. İyilik ve kötülüğün özünü yaşama saygı ekseninde açıklamaya çalışan Schweitzer'e göre, iyiliğin özü yaşamın korunması ve geliştirilmesinde gizliken; kötülüğün özü yaşamın yıkılması, yaşama zarar verilmesi ve gelişmesine engel olunmasında saklıdır (1966: 26). Buradan

hareketle, Schweitzer'ın "canlı olan her şeyin yaşamına saygı" anlayışını etiğin temel ilkesi olarak kabul ettiği söylenebilir (Ünder, 1996: 180).

İnsanmerkezci değer anlayışını reddeden "Yaşama Saygı Etiği", canlılar arasında daha değerli veya daha az değerli şeklinde bir ayırmda bulunmama, yaşamın kendisine kutsallık atfetmektedir. Bununla birlikte Schweitzer, yaşamın sürdürülebilmesi noktasında bir besin zincirinin varlığının farkındadır ve bu nedenle başka yaşamların besin olarak feda edilebileceğini kabul etmektedir.

Yaşama saygı etiğinde, canlı olan her şey ahlaki ilginin kapsamına dahil edilirken, cansız varlıklar ya hiç dikkate alınmayarak ya da sadece canlılara faydaları açısından ele alınarak bu ilginin dışında bırakılmışlardır. Ayrıca, yaşama saygı etiğinin, türleri değil bireyleri ele alması nedeniyle "holist" değil bireyci olduğunu da vurgulamak gerekmektedir. Ünder, ekosistemin sağlığı açısından düşünüldüğünde, bireylerin değil türlerin (toplulukların) daha önemli olduğunun altını çizmektedir (1996: 182). Des Jardins, yaşama saygı etiğini "ne yapmamız gerektiğini gösteren bir kural olmaktan çok, kim olduğumuzu belirleyen bir tavır" olarak görmektedir. Başka bir ifadeyle, yaşama saygı etiğinin bir eylem kuralı olarak görülmek yerine, bir karakter çizgisi ya da ahlaki erdem olarak görülmesi gerektiğinin altını çizmektedir (Des Jardins, 2006: 268). Schweitzer'in görüşleri, ne halk ne de felsefeciler arasında popülerlik kazanamamıştır.

Canlı merkezci etiğin en eksiksiz, geliştirilmiş, felsefi yönden çağdaş savunmalarından biri, Paul Taylor'un Doğaya Saygı Etiği'nde görülmektedir. Schweitzer'ın "Yaşama Saygı Etiğinin" yeniden gözden geçirilmiş bir örneği olan "Doğaya Saygı Etiği"nde Taylor, etik sistemini kurarken, "insanların diğer canlı varlıklar karşısında özel bir üstünlüğünün olmadığı" düşüncesinden hareket etmektedir (Ünder, 1996: 183). Taylor'a göre, doğal dünyadaki canlılar, dünyadaki yaşam topluluğunun üyesi olmalarından kaynaklanan bir değere sahiplerdir. Böyle bir değer, onların insanlar için yararlarından ya da insanların onlara bakmayı zevkli veya incelemeyi ilginç bulmalarından kaynaklanmamaktadır (1986: 13). Her organizma, ereksel bir yaşam merkezi konumunda olmasından kaynaklanan özellikleri nedeniyle özsel bir değere (İnherent worth) sahiptir (Taylor, 1986: 71).

Bir varlığın içsel değeri olduğunu ileri sürmek, o varlığın ahlaki ehliyete hakkı olduğu ve ahlaki failerin de ona karşı sorumlulukları olduğu biçiminde normatif bir savı karşımıza getirmektedir. Varlığın kendi başına bir değeri olduğu savından hareketle, Taylor'ın canlı merkezli bakış açısını ele aldığımızda, canlıların içsel değere sahip olduğu normatif savıyla karşılaşılmaktadır. Bunun doğal sonucu, içsel değere sahip olduğu kabul edilen canlıların ahlaki ilgiye ve sorumluluğa hakkı olduğunun kabul edilmesidir (Des Jardins, 2006: 273). Bu ise yeryüzünün tek etik uygulayıcısı olan insanın, doğaya karşı ahlaken sorumlu davranması anlamına gelmektedir.

Taylor, canlımerkezci görüşünün temelini teşkil eden dört ilkedden bahsetmektedir (Taylor, 1986: 99):

- 1) İnsanlar, diğer canlılarla aynı anlamda ve eşit ölçüde yeryüzü yaşam topluluğunun üyeleridirler.
- 2) İnsan diğer türlerle birlikte, karşılıklı bağımlılık ilişkisinin olduğu bütüncü bir sistemin üyesidir.
- 3) Bütün canlılar kendileri için iyi olan şeyleri, kendi tarzlarında gerçekleştirmeye çalışan ereksel yaşam merkezleridir.
- 4) İnsanın diğer canlılar karşısında herhangi bir üstünlüğü yoktur.

İnsanların, bitkiler ve hayvanlar karşısında ahlaksal bakımdan üstün oldukları iddiasını yanlış bulan Taylor'a göre, böyle bir iddia da bulunabilmek için karşılaştırılan varlıkların her ikisinin de ahlaksal aktör olması gerekir, aksi takdirde karşılaştırma yapılamaz (Ünder, 1996: 185). Des Jardins, Taylor'un canlımerkezci etiğinin, Schweitzer'in yaşama saygı etiğinde bulunmayan birçok felsefe sorunuyla ilgilendiğine dikkat çekmektedir. Ona göre, canlı merkezci yaklaşımın, bütün canlılara içsel değer tanımını nasıl makul kıldığına ilişkin açıklaması, Schweitzer'de olmayan bu inanç için ussal bir temel sağlamaktadır (Des Jardins, 2006: 279).

20.yy'ın ilk çeyreğinde Albert Schweitzer "yaşama saygı" kavramını ortaya atarken, Amerikalı Hyde Bailey, etik yaklaşımın insanları aşacak şekilde dünyayı da kapsamı gerektiğini savunmuştur. Ekolojik bulguları çevre etiğine ilk uygulayanlardan olan Aldo Leopold ise ekolojik açıdan etiğin, varoluş mücadelesinde eylem özgürlüğüne getirilen bir

kısıtlamayken; felsefi açıdan etiğin, sosyal davranışın anti-sosyal davranıştan farklılaşmasını ifade ettiğini savunmuştur (Leopold, 1987: 202-203).

Çevre Merkezci (Ekosentrik) Etik

Çevre merkezci yaklaşıma göre, insanlar ekolojinin ve ekosistemin yasalarıyla etkileşim halindedir ve onlara bağıdırlar. İnsanlar, kendilerini doğaya egemen güç olarak görme yaklaşımını terketmedikleri takdirde de çevre sorunlarının doğru olarak kavranması mümkün değildir. Ayrıca, kültürel birikimin bir ürünü olarak tanımlayabilecek ve doğaya egemen olabilmenin aracı konumundaki teknoloji, yanlış kullanım biçimleri nedeniyle, var olan sorunları çözmek bir tarafa onlara yenilerini de eklemektedir (Keleş, 2013: 180). Doğaya Saygı (Respect for Nature) isimli eserinde P.W. Taylor, yerküredeki tek etik fail olan insanların, olumsuz çevresel etkilerini sınırlamakla etik olarak yükümlü olduklarını savunmaktadır (Taylor, 1986: 59).

Çevre merkezci yaklaşım, insanı merkeze koyan yaklaşımların aksine ekosistemdeki tüm varlıkların bir bütün olarak değerli olduğunu savunmaktadır. Evrendeki her bir varlık, zincirin farklı işlevlere sahip bir halkasıdır. Bu yaklaşım da insan, sahip olduğu herhangi bir özeliği nedeniyle ekosistemin diğer üyeleri karşısında bir üstünlüğe veya ayrıcalığa sahip değildir. Brown, çevre merkezci dünya görüşünün; nehirler ve göller, hayvanlar ve insanlar gibi nesnelere içsel değere sahip olarak algılanması bakımından, radikal bir şekilde eşitlikçi olduğunu savunmaktadır (Brown, 1995: 193). Bu bakış açısının, doğayı potansiyel kaynak olarak kabul eden insan merkezci etiğe ideolojik bir karşı çıkışı yansıttığı söylenebilir (Ertan, 1998: 137).

Derin ekolojistler, insan-merkezciliği doğadaki tüm varlıklara karşı eşitlikçi tutumları savunan bir eko-merkezcilikle değiştirmeye çağırırlar. Brown, bu önerinin hem bir vaat hem de tehlike içerdiğinin altını çizer. Ona göre derin ekolojinin vaadi, kendimizi doğayla dayanışma içinde görebileceğimiz umudunda yatmaktadır. Bununla birlikte, hiçbir değer ayrımı yapılmazsa, eko-merkezciliğin radikal eşitlikçiliğinin nihilizme dönüşme tehlikesi barındırdığını unutmamak gerektiğinin de altını çizer (Brown, 1995: 200).

Çevremerkezli etiğin geliştirilmesindeki en önemli isimlerden biri olan doğa tutkunu Aldo Leopold'ün, ölümünden sonra yayınlanmış olan “A Sand County Almanac (1949)” isimli eseri, çevre hareketinin “İncil'i olarak nitelendirilmektedir (Ünder, 1996: 205). Bu kitabın temel denemesi olan “Toprak Etiği”, kimi kaynaklarda “Yeryüzü Etiği” olarak da geçmektedir, çevremerkezli etiğin ilk sistematik sunumudur. Leopold'ün adıyla özdeşleşmiş olan “Toprak Etiği”, holistik etiklerin en ünlüsüdür ve Callicott, Rodman ve Rolston gibi birçok çevre-merkezciyi de etkilemiştir.

Leopold, Toprak Etiği'nden bahsederken, kentteki yaşam biçimini doğaya taşıyan modern eğilimlere yönelik eleştirel bir tavır takınmaktadır (Leopold, 1987: 223):

“Avlanmaya motorlu araçlarla, tok olarak dürbünle veya makineli tüfekle gitmek; nerede iyi av olduğunun gazete köşelerinde ilan edilmesi; doğayı göreceğiz diye her yere yol açılması; yaban doğaya gezilerin ekonomik, ticari bir sektör haline getirilmesi; oralara motorlu araçlarla, turlar halinde sentetik ürünlerle gitmek; doğada risk ihtimalini azaltmak için teknoloji ürünü aletlerle donanmak vs.”

Leopold, 1915 yılında yazdığı “Haşere Sorunu” makalesinin üzerinden on yıl geçmeden, korumacılığı daha önceki korumacılığın yararcı ekonomik hesaplarının ötesine geçen “ahlaki bir sorun” olarak tartışmıştır. Leopold, insan ile yeryüzü arasındaki ilişkinin mekanik işlevselliği aşan çok daha yakın ve derin bir ilişki olduğunu; bu bağlamda felsefenin bize, yeryüzünü neden bir ahlaki sorumsuzlukla tahrip edemeyeceğimizi ve yeryüzünün sezgisel olarak saygı gösterdiğimiz canlı bir organizma olduğunu göstermeye yardımcı olduğunu ifade etmektedir (Des Jardins, 2006: 354).

Leopold, bireyin içgüdülerinin toplumda yer edinmek için onu rekabete sürüklerken, etiğin onu toplulukla işbirliğine (simbiyoz⁵) zorladığını, bu nedenle ekolojik açıdan etiğin, varoluş mücadelesinde eylem özgürlüğüne getirilen bir sınırlama olarak tanımlanabileceğini savunmaktadır (Leopold, 1987: 202).

⁵ Simbiyoz veya simbiyozis, “birden fazla canlı türünün, belirli koşullar altında bir arada yaşaması (Ortak Yaşam) olarak tanımlanır.” <https://www.biyologlar.com/simbiyoz-nedir-evrimsel-acidan-bir-onemi-var-midir>, 10.11.2021

Etik topluluğun sınırları, statik değil dinamik bir şekilde sürekli gelişme eğilimindedir. Leopold, etiğin bugüne kadar ki gelişiminde iki aşama kaydettiğini, bu aşamalardan ilkinde sadece bireyler arasındaki ilişkilerle sınırlı olan etiğin ilgi alanının, ikinci aşama da birey-toplum ilişkilerini de kapsamına aldığına dikkat çekmektedir (Leopold, 1987: 202). Leopold'ün “Yeryüzü Etiği”, bireyin bir topluluğun üyesi olduğu öncülünden hareketle, “topluluğun sınırlarını toprak yüzeyini, suları, bitkileri ve hayvanları ya da hepsi birlikte Toprağı içerecek şekilde genişletmektedir” (Ünder, 1996: 208). Leopold, yazısını kaleme aldığı döneme ilişkin şu tespitlerde bulunmaktadır (Leopold, 1987: 202):

“Henüz insanın toprakla ve onun üzerinde büyüyen hayvanlar ve bitkilerle ilişkisini ele alan hiçbir etik yoktur. Odysseus'un köle kızları gibi toprak da hâlâ mülktür. Arazi ilişkisi hâlâ tam anlamıyla ekonomiktir ve ayrıcalıklar gerektirir, ancak yükümlülükler içermez.”

Sorun, toplumsal vicdanın insanlardan toprağa doğru genişletilmesi, insanın toprakla ilişkilerinin etik bir sorun haline getirilmesidir. Des Jardins'in “Çevrebilimsel Bilinç” olarak adlandırdığı, Leopold'ün “Toprak Etiği”, evrimsel olarak etiğin üçüncü aşamasıdır. Çevrebilimsel bilinç, salt araçsal değere sahip olan bir doğa görüşünden, doğal sistemlerin içsel bir değeri olduğuna inanan bir yaklaşıma doğru evrilmiştir (Des Jardins, 2006: 354). Toprak etiği, biyotik topluluk içinde insana ayrıcalıklı bir konum vermediği gibi onun topluluk içindeki rolünü de değiştirmektedir. İnsan, özsel bir değere sahip olduğu kabul edilen diğer varlıklarla birlikte, biyotik topluluğun sade ve eşit bir üyesi olarak fatihlik rolünü de terk etmektedir. Bunun doğal sonucu olarak, diğer varlıklar da biyotik topluluğun eşit üyeleri olarak, insana hizmetçilik ve kölelik yapmazlar (Ünder, 1996: 209).

Çevremerkezci düşüncenin daha sınırlı bir türü olan canlı merkezilik (biocentrism), çevre etiğinin kapsamını insanların yanına hayvan ve bitki türlerini de dahil ederek insanmerkezci yaklaşıma göre biraz daha genişletmektedir. Ancak, odak noktasını sadece canlılarla sınırladığı için, çevre merkezci düşünceye göre daha dar kapsamlıdır ve bu nedenle bütünsellik açısından eksiktir. Leopold, daha geniş kapsamlı bir etik

anlayışın oluşturulmasındaki en büyük engelin; ekonomik ve insanı toprağa uzaklaştıran eğitim sistemlerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir (Ertan, 1998: 136).

Derin ekolojistler, ekolojik feministler ve Henryk Skolimowski yalnızca radikal olarak bütüncül bir dünya anlayışının, kirletici olmayan, çevreye zarar vermeyen yeni bir insan pratiği çağını başlatabileceği vizyonunu paylaşmaktadırlar (Brown, 1995: 194). Ekosistem; insan, canlı veya cansız ayırt etmeksizin bütünsel bir işleyişe sahiptir. Bu nedenle, bu bütünsel işleyişi açıklayamayan ve anlamlandıramayan insan merkezci ve canlı merkezci yaklaşımların çevre etiği bakımından kabul görmesi söz konusu değildir. Çevre etiği bütünlükçü bakış açısı sayesinde, ekosistemdeki yaşam koşullarının ve çevresel şartların korunması noktasında istenilen sonuçlara ulaşabilir (Ertan, 1998: 138). Bu bağlamda, Leopold'un etiğinin, holistik karakteri nedeniyle biyotik topluluğun çıkarlarını temel aldığı söylenebilir. Toprak etiğinin sonul normu; biyotik topluluğun bütünlüğünü, istikrarını ve güzelliğini korumaktır. Bir eylemin doğruluğu ya da yanlışlığı, aynı zamanda insan için bir ödev de olan bu norma göre belirlenecektir (Leopold, 1987: 224).

Hayvan hakları savunucusu ve 1983 yılında yayınlanan "The Case For Animal Rights" (Hayvan Hakları Lehine Savunma) kitabının yazarı Amerikalı Tom Regan'a göre, Leopold'un "iyi" tanımı, biyotik topluluğun bütünlüğü, istikrarı ve güzelliği uğruna bireylerin haklarının feda edilebileceği bir anlam içermektedir ki bu, "çevreci faşizm" olarak tanımlanabilecek bir görüştür (Regan, 1983: 327). Ekolojik düşünceye sahip düşünürler arasında, eko-merkezciliğin kendisinin totaliter nitelikli bir tahakküm ideolojisi olarak kullanılabileceğine dair endişeler hiç de haksız görünmemektedir. Tüm ekosferin iyiliği için bireysel hakların ve çıkarların reddedilmesine yönelik bir dünya görüşünün, insan nüfusunu hızla ekolojik olarak yönetilebilir seviyelere indirme çabalarını muhtemelen onaylayacağından şüphelenmek hiç de mantıksız görünmemektedir (Brown, 1995: 201).

Doğa ekseninde çevre merkezci ya da canlı merkezci yaklaşımları temel alan derin ekolojik düşüncede de dünyadaki varlıkların tamamı, yaşam tarzlarındaki çeşitliliğin getirdiği içsel bir değere sahip olarak görülmektedir. Bu nedenle, insanın doğaya yönelik müdahaleleri aracılığıyla bu çeşitliliği ve zenginliği azaltmaya hakkı olmadığı kabul edilmektedir (Ertan, 1998: 137).

Derin ekolojinin, ekolojik krizin temel nedeninin antroposentrik bir dünya görüşü olduğu konusundaki ısrarına karşı eleştirel bir tavır sergileyen feministler ise doğanın bunalımı ile derin ekolojinin Antroposentrik vurgusunun gizlettiği kadınların bunalımı arasında önemli bağlantılar olduğu konusunda hemfikirdirler. Eko-feministler, kavramsal sistemimizin hem doğanın tahakkümünü hem de kadınların ezilmesini, insan merkezli olduğu için değil Androcentric⁶, yani erkek merkezli olduğu için onayladığını savunmaktadırlar. Eko-feministler haklıysa, insanmerkezciliği ortadan kaldırmak değil, onu yalnızca toplumsal cinsiyete dayalı eklemelenmesinden çıkarmak yeterli olacaktır (Brown, 1995: 193).

Çevre etiği, insanın diğer varlıklarla olan ilişkilerini en baştan düzenleyen varlık bütünlüğü bilincine dayalı, yeni bir kültür gereksinimiyle ortaya çıkmaktadır. Tüm varlıkların ekosistem içinde uyum ve denge içinde bir arada yaşaması etiğin ana hedefini oluşturmaktadır (Ertan, 1998: 139). Kaynak, varlık ya da değerlerin gelecek kuşaklardan ödünç alındığını kabul eden “gelecekçi yaklaşım”; düşünce ve davranışlar açısından geleceğin dikkate alınmasının, çevreci yaklaşımların etik temellerini güçlendireceğini ileri sürmektedir. Bu nedenle, çevre etiğinin, gelecek perspektifi de sunan çevre merkezci bir niteliğe sahip olması gerekmektedir (Kayaer, 2013: 66).

2.4. Çevreci Düşüncenin Kentle Buluşması

Doğal çevrenin yaratılmış çevreyle ilişkisi ve mekânın önemi, Heidegger felsefesinin temel bir özelliğidir (Brennan, 2003: 595). Çevresel hareketin köklerini, Kuzey Amerika ve Avrupa’da 1800’lü yıllara kadar götüren Dalton, tarihsel olarak hareketin gelişimini iki merhale de inceler. Bunlardan ilki, 1880-1910 yılları arasında görülen, daha çok doğa ve yaban yaşamının korunmasına yönelik gönüllü gruplardan oluşan çevre korumacı hareket; diğeri ise 1970’li yıllarda görülmeye başlanan ekoloji merkezli harekettir (Dalton, 1994: 25-33). Ekoloji merkezli hareket, sorunu salt çevre kirliliği değerlendirmesinin ötesine taşıyarak, üretim-tüketim ve dağıtım ilişkilerini, yoksulluk ve kötü yaşam koşullarını, savaşları, insanlar ve toplumlar arasındaki tahakküm ilişkilerini,

⁶ Androcentrism, sosyolog Charlotte Perkins Gilman’ın (1911) toplumu, erkeklerin “tüm insan faaliyetlerini” yönettiği ve kadınların “genel ilişkilerle ilgili olarak ikincil bir konumda konumlandığı” bir “erkek merkezli kültür” olarak tanımlar (Bailey at.all, 2019: 308).

insan dışındaki canlıların haklarını da sorunsallaştıran bütünsel bir yaklaşım çerçevesinde tartışmıştır. Bu sorunların büyük bir çoğunluğunun ortaya çıktığı mekanlar olması nedeniyle kentler, ekolojik düşüncenin odak noktasında yer almaktadırlar.

2.4.1. Çevreci ve Kentsel Ütopyalar

Çağdaş gözlemciler için endüstri devrimi'nden doğan kasabalar ve şehirler, çarpıcı biçimde yeni bir olgu olmasına rağmen; “Endüstri Devrimi” olarak adlandırılan tarihsel süreç, şehirlerdeki nüfusun yoğunlaşmasından çok uzun yıllar önce başlamıştır. Demografik açıdan kentsel genişlemenin ilk büyük dönemi ise on dokuzuncu yüzyılın ikinci ve üçüncü on yılında görülmektedir (Shelston and Shelston, 1990: x). On dokuzuncu yüzyılda sanayileşmiş Britanya'nın kasaba ve şehirlerindeki yaşam koşullarını belirleyen öncelikli faktörü iş ve çalışma talepleri oluşturmuştur. Hem işverenler hem de işçiler, yaşamlarını kaçınılmaz olarak üretme ve kazanma ihtiyacını yansıtan bir ortamda yaşamışlardır. Bu ortamda, kapitalist ekonomi yapılarının desteklediği yeni teknolojiler, yeni katılıklar yaratmış ve işverenler ile çalışanlar arasındaki ilişkileri yeniden tanımlamıştır. Bu yeni koşullar, tüm sınıflar için konut düzenine ve dolayısıyla kasaba ve şehirlerin fiziksel gelişimine yansımıştır (Shelston and Shelston, 1990: 32).

Endüstri kentlerindeki sınıfsal çelişkiler; fabrikalar ve demiryollarının yanında beliren bakımsız ve sağlıksız işçi konutlarıyla kentsel alanda kendini göstermiştir. Kent merkezine yerleştirilmiş olan fabrikalar, hangarlar, depolar ve demiryolları kentsel alanın neredeyse tamamını ele geçirip yaşam alanlarını daraltmanın yanı sıra, havayı ve suyu kirletip, dev çöp yığınları bırakarak kenti adeta bir enkaz yığını haline getirmiştir (Bal, 2015: 65). Toplumsal yaşamın kalbi olan kent merkezinde yaşananlar karşısında Burjuvanın tepkisi ise, kentin merkezini yoksullara bırakarak banliyölere çekilmek olmuştur. “Endüstri kentinin birincil özelliği benzeri görülmemiş “üretimse”, diğer özelliği bu üretimi gerçekleştirenlerin yaşadığı “sefalet”tir” (Çınar, 2000: 30). Endüstri kentlerinin durumunu tasvir eden çok sayıda isimden bir tanesi Fishman'dır. Onun endüstri kentleriyle ilgili tasviri şu şekildedir (Fishman, 2002: 117):

“Yeni gelenlerin bazıları, aradıkları iyi yaşamı cazibe merkezi yeni orta-sınıf yerleşim birimlerinde buldu; fakat çoğunluk, millerce uzanan ve

yalnızca fabrikalar ve demiryolları ile kesintiye uğratılan sonu gelmez kötü kiralık konut sıralarına hapsoldü. Buralarda yaşayan bütün aileler, dar caddelere ya da pis avlulara bakan, güneş ışığının hiç sızmadığı bir ya da iki odaya tıkmıştı. "Ondokuzuncu yüzyıl kentlerine bakın" diye yazıyordu Le Corbusier, yüreği olmayan konut kabuklarıyla kaplanmış ve ruhu olmayan caddelerle kesilmiş geniş alanlar. Bunlar, insan emeğinin trajik biçimde doğallıktan uzaklaştırılmasının göstergeleri."

Sanayi toplumunun sorun ve açmazlarını, 1845 tarihinde yazdığı "İngiltere'de Emekçi Sınıflarının Durumu" eserinde Engels de tüm çıplaklığı ve gerçekliğiyle tasvir etmektedir (Engels, 1997: 73):

"İngiltere'de kaldığım süre içinde en azından 20 ya da 30 kişi, en isyan ettirici koşullar altında açlıktan öldüler... Her büyük kentte işçi sınıfının üstüste yığıldığı bir ya da daha fazla kenar mahallesi vardır. Bu kenar mahalleler İngiltere'nin büyük kentlerinde oldukça eşit bir şekilde yerleştirilmişlerdir. En kötü evler kentin kötü bölgelerindedir... Sokaklarda genelde kaldırım yoktur, inişli-yokuşlu, pis, çöp ve hayvan pisliği doludur; kanalizasyon ya da atık su kanalı yoktur; tam tersine yollar durgun, pis su birikintileriyle kaplıdır. Ayrıca kötü, karmakarışık yapılanma nedeniyle semtin hava akımı da engellenmiştir."

Engels'in Glasgow bölgesi özelindeki tespitleri, sorunun başka boyutlarına da dikkat çekmesi açısından önem arz etmektedir (Engels, 1997: 87):

"İnsanın, en kötüsünden alçalışını hem İngiltere'de hem yurtdışında daha önce görmüştüm, ama Glasgow'un Wyndleri'ni ziyaret edinceye dek, uygar bir ülkede böylesine pislik, suçluluk, sefalet ve hastalık olabileceğine inanmamıştım. Düşük nitelikli pansiyon evlerde her iki cinsten ve her yaştan on, oniki, bazen yirmi kişi, şu ya da bu ölçüde çıplak biçimde, yerde karma karışık uyuyorlar. Pisliği, rutubeti ve haraplığı açısından düşünülünce, buralar genel olarak insanların atlarını bile bağlamayacakları yerlerdir."

Engels tüm bu gördükleri üzerinden, “yaşananların sorumluluğunun modern toplumun yarattığı bu kölelere yüklenemeyeceğini, dehşet ve öfkeye neden olan her şeyin sanayi çağına ait olduğunu” ileri sürmektedir (Engels, 1997: 104). Batı’nın kapitalist şehirlerinde yaşanan bu trajedinin bir örneği de Çarlık Rusyası’nın fabrikalarında çalışan işçilerin yaşantısının anlatıldığı “Ana” kitabında Maksim Gorki tarafından yine çok çarpıcı bir şekilde tasvir edilmektedir (Gorki, 1978: 5):

“İşçilerin yaşadığı dış mahallenin dumanı ve yağ kokusu içinde, fabrikanın düdüğü her gün böğürüp titreşirdi. Asık suratlı, kasları hala yorgun insanlar, ürkütülmüş hamamböcekleri gibi telaşla dışarı fırlarlardı kül rengi evlerden. Alacakaranlığın soğuğu içinde, kaldırımsız sokaklardan, vıcık vıcık kara pençeleriyle sakin ve kayıtsız bekleyen yüksek taş binaya doğru giderlerdi. Adımları şaklardı çirkefte...Akşam olup da batan güneşin kızıl ışınları pencere camlarını tutuşturunca, fabrikanın taş karnı kusmuk gibi dışarı atardı öğüttüğü insanları ve yüzleri işten kararmış işçiler... yeniden sokaklara dolar, etrafı makine yağı kokuları sarardı ekşi ekşi. Artık sesler neşeli ve canlı çıkardı...Fabrika bir gün daha yutmuştu. Makineler insan kaslarındaki bütün gücü kendi ihtiyaçları için emmişti. O gün de geçip gitmişti hiç iz bırakmadan. İnsan bir adım daha atmıştı mezarına doğru.”

Sanayi kentlerinde yaşanan bu trajediler, ekolojik düşünce başlığı altında değindiğimiz, “kapitalizm ve komünizmin her ikisinin de ekonomiyi bütün yapının merkezinde her şeye hükmeden” (Porritt, 1988: 53) bir noktaya getirmesiyle ilişkilidir. Bu bağlamda, her iki ideolojinin insan-doğa ilişkilerinde yarattığı yıkım da benzerlik göstermektedir.

Doroty ve Alan Shelston, endüstri kentlerinde kamusal mekânların ve belediye hizmetlerinin yetersizliğinin, toplumsal yaşamı getirdiği korkunç durumun kentsel topraklardaki sınırsız özel mülkiyet rejiminden kaynaklandığını savunmaktadırlar (1990: 47). Sınırsız özel mülkiyete ilişkin Doroty ve Alan Shelston’ın görüşleri, “Bahçekent” modelinin geliştirilmesinde E. Howard’ı da etkilemiştir.

İnsanların neredeyse hepsi, doğaya tamamen yabancılaşmış bir halde ve çevresel olarak sağlıklı koşullarda daha önce hiç yaşamamışlar da sanayi devriminin başlarında proletarya bunu tüm gerçekliğiyle yaşamıştır. Doktorlar ve kentli aydınlar, sanayi şehirlerindeki fabrika, mağaza ve konutların dehşet verici şartları olan kirlilik, yoksulluk ve diğer şartların, biyolojik ve zihinsel dejenerasyona eşlik ettiğini fark etmekten kendilerini alamamışlardır. Bu farkındalık, toplumsal bir sorumluluk anlayışını tetikleyerek yığınlara temiz hava, temiz su, temiz gıda ve uygun ortam sağlanmasına yönelik çabaları ortaya çıkarmıştır (Dubos, 2003: 586). Kentsel yapıları alanda gözlenenler, aralarında Pierre Joseph Proudhon, Robert Owen, Saint Simon ve Charles Fourier'in de bulunduğu düşün adamlarını, bu olumsuzluklar üzerinden yeni kent planları tasarlamaya yöneltmiştir. Ütopyacı Sosyalistler de denilen bu düşünürlerin, çevrebilimsel ütopya olarak adlandırılan modelleri, özyönetime dayalı, küçük yerel topluluklardan oluşan, ekosistemle bütünleşmiş, bireylerin kişiliklerini geliştirmelerine elverişli yaşam ortamlarından oluşmaktadır. Ancak, bu modellerin hemen hepsinin sorunlara kapitalist sistemin mantığı içinde çözüm aramış olmalarından dolayı, kendilerine ütopyacı sosyalistler denilmektedir (Keleş, 2013: 168).

Eko-kent yaklaşımının gelişiminde, sanayi toplumunun ortaya çıkardığı olumsuzluklara çözüm arayışı sırasında vücut bulan ütopyacı düşüncelerin ciddi katkısı yadsınamaz. Ancak bu, kente ilişkin ütopyik düşüncelerin sanayi devrimiyle başladığı şeklinde anlaşılmalıdır. Tarihsel olarak ilk ütopyanın yazarı Platon olmakla birlikte, Ütopya terimini ilk kullanan, Thomas More olmuştur (Üçer ve Yılmaz, 2004: 134).

Ütopya çoğunlukla “yok ülke”, “olmayan yer”, “hayali yer”, “yeryüzü cenneti”, “ideal yer”, “ideal kent” gibi farklı kelimelerle ifade edilmektedir. Bu kelimelerin her biri, ütopyanın gerçekte var olmadığına işaret etmektedir. Bununla birlikte, ütopyalar yer ve mekândan bağımsız kurgular değildir. Ütopyanın mekânla, yer ile doğrudan ilişkili olma durumu, varlığı gereği kentle sık sık bir araya gelmesini sağlamaktadır (Alver, 2009: 140). Ütopyaların vazgeçilmez mekânı olan kentlerde, genellikle statik bir denge, uyum ve barış durumunun hâkim olduğu bir toplum imajı sunulmaktadır. Platon ve Aristoteles'in, kentleri ideal toplumun yaratılabileceği en elverişli ortamlar olarak sunmaları da bununla ilgilidir (Ertan, 2003: 147). Fakat bu durum, De Geus tarafından gerçek modern yaşamın dinamik, hızla değişen olayları ve süreçleri ile açık bir şekilde çeliştiği için eleştirilmektedir (De Geus, 2009: 79).

Ütopyalar ekseriyetle; dengeli, uyumlu ve barış içinde ideal bir toplumu tasvir ederken; tam aksine eşitsizliği, mutsuzluğu, kaosu ve baskıcı bir ortamı tasvir edenleri de vardır. Bunlar genellikle, “anti-ütopyalar”, “karşı-ütopyalar”, “ters-ütopyalar” veya “distopyalar” olarak tanılanmaktadır. Bu tür ütopyalar, esas itibariyle, otoriter ve totaliter yönetimlerin kontrolcü ve zorba yönetimlerine isyan niteliği taşırlar. Bu bağlamda, ütopycacı düşüncenin temel özelliğinin, mevcut durumla ilgili olarak hissedilen huzursuzluk nedeniyle, daha iyi olduğuna inanılan geçmiş ve geleceğe özlem duymak olduğu söylenebilir (Üçer ve Yılmaz, 2004: 134). Nihayetinde hem düz ütopyalar hem de ters ütopyaların ortak düşüncesi, içinde bulunulan zamanın sorunlarının olmadığı bir toplum düzenine ışık tutabilmektir. Ütopyaların en bilinen örnekleri olarak “Platon-Devlet ve Yasalar, T.More-Utopia, Campanella-Güneş Ülkesi, Cabet-Icaria’ya Yolculuk, Bellamy-Geçmişe Bakış, Perkins Gilman-Herland” sayılabilir. En bilinen distopya örnekleri arasında ise “Forster-Makinenin Sonu, Zamyatin-Biz, Orwell- Bindokuzyüzseksendört, Vonnegut-Otomatik Piyano, Bradbury-Fahrenheit451 ve Adam Şenel-Ozmos Kronos” gösterilebilir (Ertan, 2003: 142-165).

20.yy’ın ikinci yarısında ortaya çıkan eko-kentleşme kavramına ışık tutan ve kente yönelik farklı önerileri barındıran ütopyalardan bazıları ise şu şekilde sayılabilir: William Morris- “Olmayan Yerden Haberler”, Robert Owen-“New Lanark” ve “New Harmony”, Charles Fourier-“Falanster”, Ebenezer Howard-“Bahçe Şehirler”, Frank Lloyd Wright-“Broadacre”, Ernest Callenbach-“Ekotopya”.

Robert Owen: “New Lanark” ve “New Harmony”

Devrim kasırgası, Fransa’da ortalığı kasıp kavururken, İngiltere’de derinden ve en az Fransa’daki kadar ürkütücü başka bir devrim süreci yaşanmaktaydı. Üretim alanında yaşanan teknolojik yeniliklerin etkisi, sadece manifaktürün modern sanayiye dönüştürülmesiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda burjuva toplumunun bütün temellerini de baştan aşağı değiştirmiştir. Büyük kentlerin en bakımsız yerlerinde toplanan yersiz yurtsuzların yanı sıra, aile içi ilişkiler dahil geleneksel ahlaki bağların tamamının bozulması, kadın ve çocukların aşırı iş yükü altında ezilmeleri, işçi sınıfının istikrarlı yaşam koşullarından güvensiz bir ortama sürüklenmekten kaynaklı yılgınlığı yeni üretim

anlayışının yarattığı ve hiç kimsenin göz ardı edemeyeceği toplumsal çarpıklıklardır (Engels, 1970: 60-61). Bu şekliyle, kapitalizm aşamasındaki insanlığın akıldışı bir toplumsal düzende yaşadığını söyleyen Owen'a göre, kendi koşullarının kısıtlamasına tabi olan insanın, bu durumu bir an önce tersine çevrilerek, insanın kendi koşullarının yönetimini eline alması sağlanmalıdır. Başka bir ifadeyle, koşulların yönettiği değil, koşulların yönetildiği bir aşamaya geçilmelidir (Bal, 2010: 6).

Robert Owen (1771-1858), kapitalist üretim ilişkilerinin emekçi kitleler üzerindeki olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılıp, ücretlerin ve çalışma koşullarının iyileştirilmesinin endüstriyel verimliliği daha da artıracığı düşüncesiyle, New Lanark ismini verdiği birimlerde örnek bir topluluk kurmuştur. New Lanark birimleri bireyi, toplumu ve sermayeyi ilgilendiren üç temel ilke etrafında örgütlenmiştir: İşçilerin hayat şartlarının düzeltilmesi, üretimde verimliliğin yükseltilmesi, mutlu bir toplumun inşa edilmesi.

İngiltere'de kentten yalıtılmış kırsal bir arazide çalışma, barınma ve eğitimin bir arada olduğu, kendi ihtiyaçlarını kendisi karşılayabilen küçük ölçekli köy birlikleri olarak kurulan New Lanark, çalışanlara sağladığı geniş hareket özgürlüğü sayesinde, üretimi önemli oranda artırarak Avrupa'da üne kavuşmuştur (Ertan, 2004: 7). Owen'ı Avrupa çapında üne kavuşturan şey, büyük çoğunluğu umutsuz insanlardan oluşan ve sayıları 2.500'ü bulan bir nüfusu, refah seviyesi açısından bakıma ve desteğe muhtaç olmayan, suçtan kaçınan, resmi kurumların denetimini gerektirmeyen örnek bir göçmen topluluğuna dönüştürmesidir. Bütün bunları yapabilmesini sağlayan şey ise insanlara ve özellikle büyüme çağındaki çocuklara insana yaraşır şartlar sağlamasıydı. Anaokullarının kurucusu olan Owen, ilk uygulamayı New Lanark'ta gerçekleştirmiştir (Engels, 1970: 62). Owen ismi, İngiltere'de işçilerle ilgili her olumlu gelişmeyle birlikte anılmıştır. Beş yıl süren çabaların sonrasında, 1819 yılında fabrikalarda çalışan kadın ve çocukların çalışma saatlerini sınırlandıran kanunun çıkarttırılmasının yanı sıra İngiltere'deki bütün sendikaları birleştiren toplantının başkanlığını da yürütmüştür. Kurduğu üretim ve tüketim amaçlı derneklerle, tacirler ve fabrikatörlerin toplumsal bakımdan gereksizliğini pratik olarak kanıtlamaya çalışmıştır. Öte yandan, emek ürünlerinin değişimi için kurduğu iş pazarları başarısızlığa uğramasına karşın, daha sonra Proudhon'un ileriki bir çağa rastlayan "değişim bankası"nın ilk örneklerini oluşturmuşlardır (Engels, 1970: 64-65). Ancak, endüstriyel üretim ve yerelleşmeye dayalı New Lanark birimleri, dönemin hakim örgütlenme düzenine

çok uzun süre dayanamamış ve kısa sürede yok olmuşlardır (Yıldız, 2016: 56). Herşeye rağmen, Owen'ın ideal toplum düzeni, E. Howard'ın bahçe kent modelinin düşünsel temelleri için katkı sağlamıştır.

Owen'ın ikinci ütopyik tasarımı, Amerika'da akılcılık temelinde dine dayalı toplumsal bir düzen kurmayı amaçlayan New Harmony (1825-1827) topluluğudur. Tipik bir komün toplum olarak, diğer ütopyalarda olduğu gibi bütün ayrıntıları düşünülerek, makine gibi işleyeceği varsayılarak planlanmıştır. Sokak ve avlulara yer verilmeyen bu planda, evler, bahçeler, ortak alanlar, yatakhane, çamaşırhane, yemekhaneler ve ahırlar özenle yerleştirilmiştir (Alsever, 2009: 150). Kırsal arazide kentlerden ve kentsel yaşamdan tamamen izole, nüfusu 500 ile 3000 arasında değişen, küçük ölçekli ve birbiriyle uyumlu topluluk birimleri olarak kurulan New Harmony'de ortak mülkiyet geçerlidir (Ertan, 2004b: 8).

Owen, New Harmony'de kentin rahatsız edici unsurlarından izole, fakat kentin sunduğu imkânların ulaşılabilir olduğu bir düzen kurmayı düşünmüştür. Ancak, Owen'ın kültürel, ırksal farklılığa açık, otarşik nitelikli ve eşitliği temel alan komün birliği, bütünleştiricilikten uzak olduğu için kısa ömürlü olmuştur.

Owen'ın New Lanark ve New Harmony deneyimleri, 19.yy sanayi toplumunun sorunlarına çözüm arayışını yansıtmakla birlikte, sanayi toplumunun ekonomik büyümeye dayalı hakim değerlerini reddetmemiştir. Bilakis, verimliliği olumsuz etkileyen koşulları iyileştirerek, üretimdeki verimliliği artırmayı amaçlamıştır. Bu nedenle, Owen'ın o dönem itibarıyla henüz ekolojik kaygılarla hareket etmediği veya ekoloji literatüründeki ifadesiyle, reformist çevreci olduğu söylenebilir.

Charles Fourier: “Falanster”

Üretim arttıkça yoksulluğun azalacağı yönündeki burjuva vaatlerine karşın, yoksulluğun arttığını söyleyen Faurier'e göre temel sorun, üretimin değil üretim sonucu ortaya çıkan zenginliğin toplumsallaştırılmamasıdır. Kapitalist sahiplenme olgusundan kaynaklanan zenginliğin toplumsallaştırılmaması, üretimin toplumsallaştırılmasından beri devamlı olarak kriz üretmiştir. İlk defa Charles Fourier tarafından ortaya konulmuş olan

“toplumsallaşmış üretim” ile “kapitalist sahiplenme” arasındaki bu çelişki, kapitalizmin kısır döngüsü olarak tanımlanmaktadır (Bal, 2010: 6). Fourier, kapitalizmin çelişkilerini ve liberalizmin iki yüzlülüklerini ifşa etmesine karşın, ne bir sosyalist ne de Marx ve Proudhon’un müjdecisidir (Bookchin, 1994: 467).

Bütün toplum tarihini vahşet, barbarlık, ataerkillik ve uygarlık olmak üzere dört aşamaya ayıran Fourier, barbarlık döneminde yaşanan her eksikliğin, uygarlık aşamasında kompleks, muğlak, çift anlamlı ve iki suretten oluşan bir yaşama biçimine dönüştürdüğünü savunur. Ona göre, uygarlık aşaması yarattığı çelişkilerin sürekli olarak yenilediği bir kısır döngü içinde yoluna devam ederken, ulaşmayı istediği veya ulaşmak ister görüldüğü hedeflerin tam zıddı noktalara ulaşmaktadır. Bu düşüncesini destekleyen en somut örnek olarak, uygarlık döneminin bolluktan yoksulluk doğurmasını gösterir. Engels, bu düşüncüyü, toplum tarihi açısından önemli bir saptama olarak kabul etmektedir (Engels, 1970: 59).

Farklılık ve çeşitlilik prensipleri temelinde kurduğu Falanster’lar ile ütopyik kent arayışlarındaki yerini alan Fourier’e göre (Alsever, 2009: 150), tutkulu varlıklar olan insanlar kötü bir düzende birbirleriyle çatışabilirler. Tutkuların olumlu açılımına engel olan kapitalizmin, dayandığı “yarışma ilkesi” nedeniyle savurganlıklara, bunalımlara ve ahlaksızlıklara imkan tanıyan bir düzen olması bu çerçevede değerlendirilebilir (Şenel, 2001: 110). Fourier, ideal toplum tasarımını dayanışmacı ve paylaşımcı özellikler atfettiği Falanster’larda hayata geçirmiştir. Gönüllülüğe dayalı Falanster birimleri, tarım ve endüstriyel faaliyetlerin bir arada olduğu, küçük ölçekli ve otarşik tarım topluluklarıdır (Yıldız, 2016: 57). İşlerin, herkesin tutkusuna ve yeteneğine uygun şekilde dağıtılacağı Falanster’lar da zorunlu değil neşeli ve mutlu bir çalışma ortamı olacaktır. Üretimde kullanılan araçlar üzerinde kollektif mülkiyet vardır, fakat bununla birlikte küçük özel iyeliğe de izin verilmektedir (Şenel, 2001: 110).

Fourier’in Falanster’ları, üç ana kuşak üzerinde, birbirinden geniş yeşil alanlarla ayrılan bir planlamaya sahiplerdir. Bu üç kuşağın en dışında, geniş caddeler ve banliyöler yer alırken; orta kuşakta kenar mahalleler ve büyük fabrikalar bulunmaktadır. En içte ise kent merkezi yer almaktadır. Bookchin, Falanster’ların kırsal bir köy ile kalabalık bir şehrin erdemlerini birleştiren, en fazla 1700 ile 1800 kişiden oluşan dengeli bir topluluk

olduğunu aktarıyor (Bookchin, 1994: 471). Falanster'larında komünal yaşamı hakim kılmak isteyen Fourier, insanların bir araya gelmelerini sağlayacak tiyatrolar, parklar, yemekhaneler gibi ortak kullanım alanlarına da yer vermiştir (Ertan, 2004: 11).

Fourier, Jakobenlerin Cumhuriyetçi erdem ilkesinin tersine kendini yadsıma, aklın tutku karşısındaki mutlak üstünlüğü, arzusunun yumuşatılması ve zevkin kısıtlanmasından yana olan "etiği" tamamen reddeder. Ayrıca, çalışmanın zorunlu olarak yorucu ve içkin olarak baskıcı olması gerektiğini ileri süren Marx'ın düşüncelerine de katılmayarak, kendini radikal toplum teorisyenlerinden ayırır. Ona göre, uyumlu dünyada, uygarlığın yaraladığı ve saptırdığı doğa cömertleşecek ve herkesin faydalanacağı bol hasatlar sunacaktır. Fourier'in maddi bolluk tasarımının temelinde, verili doğanın kaynakları yanında kıtlığı ortadan kaldıracak "teknolojik gelişme" bulunmaktadır (Bookchin, 1994: 470). Fourier'in, endüstriyel kapitalizmin aynen devam etmesi halinde insan türünü de ortadan kaldıracığına ilişkin görüşü, yirminci yüzyılın karşı-ütopyalarının hareket noktalarından birisini oluşturmuştur (Ertan, 2004: 10).

William Morris: News From Nowhere (1890)

İngiltere'nin 19. yüzyılda sanayileşme alanındaki tecrübesinin ekonomik, ekolojik ve estetik sonuçlarıyla ilgili olan "*Hiçbiryer'den Haberler*", Morris'in Marksist ekonomi ve geleceğin ideal toplum ilişkileri ile ilgili düşüncelerini kapsayan sıra dışı bir yapıttır (Yunusoğlu, 2009: 102). Morris'in bu ütopyik çalışması, 19.yy. İngiltere'sinin ileri sanayi toplumunun estetik ve sosyolojik açıdan karamsarlık yaratan imgeleriyle motive olmaktadır.

Morris'in, Viktoryen dönemin sınıflı ve kolektif mülkiyete dayanmayan mekanik sistemine almaşık olarak sunduğu ütopyası; makinelerin, teknolojinin ve de bilimin gündelik hayatta ve çalışma yaşamında sağladığı kolaylıklara karşın, dayandığı ideolojik temel nedeniyle çalışanların aleyhine kullanıldığını savunur (Morris, 2011: 147). Endüstrileşmenin ve teknolojik ilerlemenin, büyüme odaklı ideolojisini reddeden "*Hiçbiryer'den Haberler*", karşıt bir ideolojik girişim olarak komünal yaşantıyı birey merkezli yaşantının yerine koymaya çalışırken, mümkün olduğu kadar bireyin özgürlüğünü kısıtlamayan ve üretimi merkezileştirmeyen bir yaklaşımı benimsemektedir (Yunusoğlu,

2009: 108). Kırsal bir ütopya olan “*Hiçbiryer’den Haberler*” de Morris, endüstrileşme ve makineleşmenin tekdüzeliği karşısında zanaatkarlığa dayalı üretimle birlikte, ekolojik olarak süreklilik ve dengeyi esas alan bir düzen ortaya koymuştur. Bireyler, dışsal bir zorlama olmaksızın, ahlaki sorumluluk temelinde hoşgörüyü dayalı bir toplumsal birliktelik içinde, üretilen mallardan herkesin ihtiyacı oranında yararlandığı, alım-satım ilişkisinin olmadığı bir ortamda yaşarlar. Çalışma ortamı, gönüllük esasına dayalıdır ve elle yapılması yorucu ya da bıktırıcı olan bütün işler makinelerle yapılırken; yapılması zor olmayan, zevkli işlerse makineler kullanılmadan yapılmaktadır (Morris, 2011: 150).

Morris’in literatürde sosyalist ütopyanın bir temsilcisi olarak kabul edilmesine karşın sosyalizmden uzaklaştığını savunan Koç, yeni bir toplum kurmak için var olan tüm yapıları ve kurumları tamamen yıkmayı hedefleyen bir devrim önermesini, Morris’in kapitalizme olan radikal karşıtlığının moderniteye de yönelmesi olarak değerlendirmektedir. Ona göre, Morris’in ütopyasına hâkim olan bu modernite karşıtlığı, onu sosyalist olmaktan ziyade “Romantik Anti-Kapitalist” veya “Romantik Komünist” olmaya daha yakın hale getirir (Koç, 2009: 135). Gerçekten de Morris’in kendi ortaçağcı ve romantik esinli sosyal ve politik düşüncesi, ekolojik topluluğun tüm özelliklerine sahiptir. “Faydacı sahte sosyalizm” olarak adlandırdığı şeyi (yalnızca işçi sınıfının maddi koşullarını iyileştirmenin örgütsel araçlarıyla ilgilendiğini düşündüğü), doğa ile uyum içinde bir arada var olan, “bütün insanı” geliştiren ve emeğin onurunu ve yaratıcılığını zanaat olarak restore eden topluluk temelli, “etik sosyalizm” lehine reddetmiştir (Eckersley, 1992: 164).

Morris, üretim ve üretimin niteliği sorunsalı açısından, mevcut ekonomik düzende üretilen ve ona göre çoğu niteliksiz olan malların ne kadarına ihtiyaç olduğu ve ne kadarını gerçekten istediğimiz konusyla beraber, nelerin gözden kaçırıldığını da tartışmaya açmaktadır. Ona göre, insanı ihtiyaçlarından koparan, kullanım değeri yerine değişim değerini ön plana çıkaran, zanaatın yaratıcılıkla ilişkisini yok eden verimliliğe dayalı çalışma ilişkisinin yol açtığı “çılgın üretim ve tüketim dalgasıdır”. Dünya Pazarı olarak isimlendirdiği bu pazar ekonomisi, “ucuz üretim” adına her şeyi feda etmiştir: “İşçilerin çalışmaktan duyacakları mutluluk, onların en temel ihtiyaçları olan huzur ve sağlık sorunları, yedikleri yemekler, giysileri, yaşadıkları evleri, dinlenme ve eğlence zamanları, eğitimleri -kısacası tüm hayatları- bu korkunç ucuz üretim zorunluluğu karşısında bir kum

tanecığı kadar değersiz duruma düşmüştür”(Morris, 2011: 146). Bu açıklamalar ışığında Morris’in ütopyasının, 19.yy’da Fordist üretimi başarılı kılan “kapital-yatırım-kapital” döngüsüne radikal bir şekilde karşı çıktığı söylenebilir.

Morris’in bakış açısı, küresel kapitalizmin engellenemeyen genişlemesine ve dünyanın bütün kaynaklarının hızlı bir şekilde sömürülmesine işaret ederek, günümüz küreselleşmesinin tektipleştirici ve kontrolcü çokuluslu ve ulus ötesi şirketlerinin gelişimine, 19. yüzyılın sonundan basılan bir parmak gibi karşımıza çıkmaktadır (Yunusoğlu, 2009: 110). Romantik yazarların pek çoğunun eserlerinde görülebilecek “uygarlığın çöktüğü” düşüncesine Morris, insanın makineleşmesi ve doğanın sömürülmesine getirdiği eleştirel yaklaşımla katkıda bulunur. Üretimde verimliliğe odaklı sanayileşmenin doğurduğu dengesiz kentlerin, doğayla uyumsuz bir yaşam alanı ortaya çıkarması karşısında Morris, kırsal-kentsel ayrımını ortadan kaldıracak daha dengeli ve doğa ile uyumlu yerleşimler için, küçük ölçekli ve kırsalla kuvvetli bağlara sahip kentler kurgular. Morris’in yapıtı, 20. yüzyıl ekolojik ütopyelerinin ilk örneğidir (Ertan; 2003: 154).

Estetik konusunu kapitalizmin önemli bir tezahürü olarak nitelendiren Morris, konuya ilişkin değerlendirmelerini, dönemin en başat simgelerinden olan fabrikalar üzerinden yapmaktadır. 19. yüzyıl İngiltere’sinin insanı huzursuz eden tüm özelliklerinin temsil edildiği mekânlar olarak fabrikalar, emeğin sömürsü ve yabancılaşmasının, çevresel kirliliğin, üretilen ürünlerin niteliksiz ve estetikten yoksun olmasının, insanın kendisini canlı kılan tüm bağlarından koparılmasının simgesidir. Morris’in eleştirisi sadece, kapitalist üretim anlayışının yok ettiği sanatsal yaklaşım ve düşen üretim kalitesiyle sınırlı kalmayıp, 19. yüzyıl romantiklerinin genelinde olduğu gibi kapitalizmin yol açtığı ekolojik yıkıma ve bu uygarlığın insanın psikolojisi ve insanlar arasındaki ilişkilere verdiği zararı da eleştirir. Sanayi toplumunun her şeyi insana indirgeyen hakim doğruları karşısında Morris, Antroposentrik dünya kavrayışını sorgulayan, dengeli bir yaşamın ancak doğa sömürsünün reddiyle var olabileceğini iddia eden, emeğin ve kültürün köklerini insan-doğa mücadelesinin dışında arayan bir bakış açısına sahiptir (Yunusoğlu, 2009: 117-118).

Ebenezer Howard ve Bahçe Şehirler (1898)

Endüstrileşmenin sonucu olarak beliren hızlı ve dengesiz kentleşme ile toplumsal yaşamın her alanında görülen sefalet ve eşitsizliğin beslediği sorunlara karşı, geleceğin kentleri ile ilgili arayışlar, kentsel alanın dışında köysel yerlerde ortaya çıkan sefaleti de sorunsallaştırmıştır. Temiz hava, aydınlık güzel manzaralar ve sakin geceler köysel alanların zenginlik kaynağını oluştururken; büyük şehirlerdeki gelişmenin köylerdeki kabiliyetli ve müteşebbis insanları çekmesi, köylüler arasındaki beşeri münasebetlerin zayıflaması ve işbirliğinin yokluğu anlamında başka bir sefaleti ortaya çıkarmıştır. Howard'ın gördüğü ve Kropotkin'in de aynı tarihte ileri sürmüş olduğu gibi duyulan asıl ihtiyaç, şehir ve köyün imkanlarının birleştirilmesidir (Mumford, 1961: 181).

Bahçe Kentler, 1898'de Ebenezer Howard tarafından, kent ve kırsal arasında bozulmuş olan dengenin ekolojik duyarlılık ekseninde tekrar nasıl kurulacağına ilişkin sorgulamalar esnasında gündeme getirilmiştir (Oktay, 2002: 68). Bir kooperatif sosyalisti olan Howard, "Bahçe Kent" modelini ılımlı desantralizasyon ve kooperatif sosyalizmi için bir plan olarak tasarlamıştır (Fishman, 2002: 112). Çoğu kez yanlış anlaşılmış olan Howard, asla insanları düşük yoğunluklu küçük kırsal kasabalarına yerleştirerek kent yaşamından yalıtmayı düşünmemiş, onun asıl amacı kapitalist toplumu dayanışmacı, yeni bir topluma dönüştürmek olmuştur (Çınar, 2000: 40).

Howard, pek çok düşünceyi eklektik biçimde alıp kendi modeli doğrultusunda kullanmıştır. Fakat, onun ideal kentinin diğerlerinden farkı, "gerçekleştirilebilecek kadar günümüz uygulamalarına yakın ve mümkün olanla pratik olanın bir bileşimi" olmasıdır (Mumford, 2013: 628).

Howard'ın "Bahçe Kent" modelini tasarlarken birçok kaynaktan etkilendiğini söylemek mümkündür. Etkilendiği kaynaklardan ilki, kamu sağlığı akımının önde gelen temsilcilerinden Dr. Richardson'un "Hygeia: A City of Health" kitabıdır. Kitapta bahsedilen, sağlıklı yaşam için düşük yoğunluğun, geniş ve ağaçlarla donatılmış sokakların bulunduğu, parklar ve ortaklaşa kullanım alanlarının yeşil bir kuşakla çevrelendiği kentler, Howard'ın modelinin belirgin özellikleri arasında yer alır (Çınar, 2000: 33). İngiltere'de gelişen "belediye sosyalizmi" akımı da Howard'ın çözüm önerilerinin temellenmesinde

önemli etkiye sahip olmuştur. İngiltere’de kamu hizmetlerini beledileştiren ilk kent Glasgow olmuştur. 19. yüzyılda İngiltere’nin en büyük ikinci şehri olan Glasgow, varsıllık ve yoksulluğun birlikte yer aldığı sanayi toplumunun bütün unsurlarını içinde barındırıyordu. Yüzyılın ikinci çeyreğinde (1832-1848) kentlerin sefalet yuvaları haline gelmesinin bir sonucu olarak görülen ve kentte çok hızlı bir biçimde yayılan kolera salgını, sınıf ayrımı gözetmeksizin herkesi rahatsız eden bir tehdit haline gelmiştir. Bu salgın sonrası, 1855 yılında önce su hizmetleri, ardından 1869-1872 ve 1890 yıllarında sırasıyla gaz, ulaşım ve elektrik hizmetleri beledileştirilmiştir (Bayramoğlu, 2015: 34). Belediye sosyalizmi, kent hizmetlerinin özel firmalardan alınarak beledileştirilmesi ve kent toprağının kamulaştırılması gibi hedeflere odaklanmıştır. Bahçe Kent modelinde de kentsel toprakların belediye mülkiyetinde olması ve kentsel hizmetlerin sağlanmasında yerel yönetimlere büyük önem verilmesi, Howard’ın belediye sosyalizmi deneyiminden etkilendiğinin göstergesidir. 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da ve Amerika’da yaşanan endüstriyel çöküş çözümlerinin yer aldığı Edward Bellamy’nin “Looking Backward” adlı yapıtının da Howard’a ilham kaynağı olduğu söylenebilir. Buna karşın Howard, Bellamy’nin tasarımındaki özeysel yaklaşımını benimsememiştir. Bu nedenle, yerleşmiş küçük ölçekli toplulukların, uygarlığın yerleşmesi için büyük kentlere göre daha uygun olduğunu savunur. Howard, bu düşünceler etrafında geliştirdiği “Bahçe Kent” modeline, 1898 tarihli Tomorrow (Yarın) ve 1902 tarihli Yarının Bahçe Kentleri (Garden Cities of Tomorrow) yapıtlarında yer vermiştir (Ertan, 2004: 13).

Howard, insan ölçütünü kente yerleştirmek için, eski Yunanlılara ait “her organizmanın veya örgütün doğal bir sınırı olması gerektiği” kavramını kent planlamasına yeniden sokmuştur. Bu bakış açısıyla, büyük metropoldeki bitmek bilmeyen kent içi ulaşımı, sanayi kaynaklı kirliliği ve kenar mahalleleri organik bir yapı içinde yeniden düzenlemiştir (Mumford, 2013: 625). Howard, kentsel ve kırsal alan arasında imkanların dengelendiği, daha yaşanabilir bir çevre oluşturma hedefindeki “Bahçe Kent” modelinde, dağınıklığın minimize edildiği, yeşil bir kuşakla çevrili, üretime yönelik, çoğunlukla kendi ihtiyaçlarını kendi içinde giderebilen işlevsel çeşitliliğe sahip bir kent öngörmüştür (Oktay, 2002: 68). Büyüklüğü 30.000 yerleşimci ile sınırlı olacak Bahçe Kent’de kentin çeperinde yer alan yeşil alanların en önemli işlevi, kentin beslenmesini ve büyümesinin önlenmesini sağlayacak olmalarıdır (Yazar, 2006: 20). Bireysel mülkiyet yerine, toprakların tamamının mülkiyetini elinde bulunduran bir kuruluş (Belediye) aracılığıyla tüm toprakların kiralama

esasına göre iskân edenlere dağıtılacağı bir düzen önerilmektedir. Arsa spekülasyonlarının önünü kesebilmek için uygulanacak uzun vadeli kiralama yöntemiyle de herhangi bir otorite olmaksızın kiraların denetimi sağlanabilecektir (Ertan, 2004: 13).

Howard'ın Bahçe Kent modelinin kent planlamacılığına getirdiği en büyük yenilik, kentin etrafını yeşil bir kuşakla çevrelemesidir. Mumford'un, "Yeşil Kuşak Kentleri" olarak isimlendirdiği bu kentlerin yeniliği, fiziki yapısının yeni bir biçim almasında değil, bu biçimi yaratan organik kavramları geliştirmesindedir (Mumford, 2013: 626)

Resim 3. Dünyanın ilk bahçe şehri Letchworth

Kaynak: (Jeffers, 2019)

1903 yılında Londra'nın 34 mil dışında, nüfusun azami 20.000 kişi olacağı 3800 dönümlük doğal bir ortamda, hafif sanayi şehri olarak kurulan Letchworth, ilk bahçe kent olarak kurulmuştur. Letchworth'ün başarısı, 1919 yılına gelindiğinde bu defa Welwyn'de ikinci bir bahçe kent uygulamasını ortaya çıkarmıştır. Letchworth ve Welwyn Bahçe kent deneyimlerinde başarı sağlanmasıyla, Bahçe Kent derneği kent planlama alanında bir baskı grubu haline gelmiş ve daha sonraları hükümetin kent planlama programlarını etkileyebilecek güce erişmiştir. 1938'de çıkarılan Londra çevresinde yeşil kuşak

oluşturulmasına yönelik “Yeşil Kuşak Yasası”, Howard’ın görüşleri doğrultusundaki söz konusu yasalardan biridir. Bu yasayla, Londra’nın etrafında yeşil kuşak oluşturmak için özelsel yönetimin yanında yerel birimlerin de toprak sahibi olabilmelerinin yolu açılmıştır. Yasa, kent çevresindeki imar yasağı bulunan bu toprakları satın alan yerel otoritenin imar yetkisini de kısıtlamıştır (Çınar, 2000: 46). 1945’te “Endüstriyel Kentlerin Özeksizleştirimi Yasası” ile hükümete, Londra’daki endüstriyel etkinlikleri mekânda yayma yetkisi verilmiştir. Bu yetki, Thatcher dönemine kadar hükümetlerce kullanılmasına karşın bu dönemde Londra’da yeniden endüstriyel etkinliklere ve yeni ofis binalarının yapımına izin verilmiştir (Çınar, 2000: 47). Howard’ın Bahçe Kent modeli, İngiltere dışında Amerika, İskoçya, Hindistan ve Avustralya gibi çok sayıda ülkede uygulama imkânı bulmuştur.

Frank Lloyd Wright ve “Broadacre”

Wright’ın “Broadacre” kent planı, sosyal ilişkilerin ve çalışma hayatının çok katlı gökdelenler arasında devam ettiği kent ütopyelerine bir karşı duruşla 1932’de yazılmış bir makalede tohumları atılan, 1934’te detaylı olarak tasarlanan ve 1950’lerin sonlarına kadar çeşitli değişikliklerle geliştirilen örnek bir kent tasarımıdır (Zelef, 2000: 15).

Wright, Broadacre City’yi tasarlarken, çoğu çağdaş önemi olan acil sosyal, ekonomik ve çevresel sorunları ele almak için bir araç olarak kullanmıştır, onu inşa etmeyi amaçlamamıştır. Wright; hükümetin rolü, sosyal ve ekonomik eşitlik, altyapı ve sürdürülebilirlik ile toplumun nasıl teşvik edileceği gibi dönemin sorunları üzerinde insanları düşünmeye sevk etmiştir.

20. yüzyıl başındaki doğaya dönüş düşüncesinin en önemli temsilcisi olan Wright, endüstrileşmenin kentte yarattığı toplumsal ve iktisadi problemlere karşı çözümler üretmeyi amaçlamıştır. Kapitalizm altında sanayileşmenin insani maliyetinden (monoton çalışma, sömürü, zengin ve fakir arasındaki genişleyen uçurum vb.) rahatsız olan Wright, makinenin insanca kullanılması halinde bu tür sorunları çözebileceğine inanmıştır. Makine üretiminin verimliliğinin, modern yaşam için gerekli malları üretmeye devam ederken, Broadacre vatandaşlarına kendi çıkarlarını sürdürmeleri için büyük miktarda zaman kazandırarak ortalama işgününü yarı yarıya azaltabileceğini hayal etmiştir. Bununla birlikte Wright; tüketim takıntısının, sonsuz üretim ve emek sömürsünün insanlıktan

çıkarıcı döngüsünü devam ettirmesi nedeniyle, üretim kadar sorunun bir parçası olduğu kanaatindedir (Gray, 2018).

Endüstriyel kenti kırsal değerlerle bütünleştirme çabasında olan Wright, ekonomik işlevler açısından banliyölere dağılmış yerel birimlerin, kentlerdeki özekselleşmiş kurumlardan daha etkin olacağını düşünmektedir. Wright, kentlerin merkezîyetçi niteliğinin, insanların fikirlerinin de merkezileşmesine ve tektipleşmesine yol açacağı gibi kişiyi edilgenlik, bayağılık ve aleladediğe sürükleyeceğini savunur. Ona göre, kent ve endüstrileşme, bireyleştirmeyen ancak sistemin işlemlerini sağlayan bir çalışma düzeni getirir. Oysa, Broadacre şehirlerinin küçük çaplı, yaratıcı emeğe yönelik, ademi-merkezîyetçi niteliği beklenen çalışma etiğinin ortaya çıkmasını sağlar. Wright'ın kurgusunda "kent" ahlaken yıkıcıyken, "doğa" erdemi ifade eder (Zelef, 2000: 16).

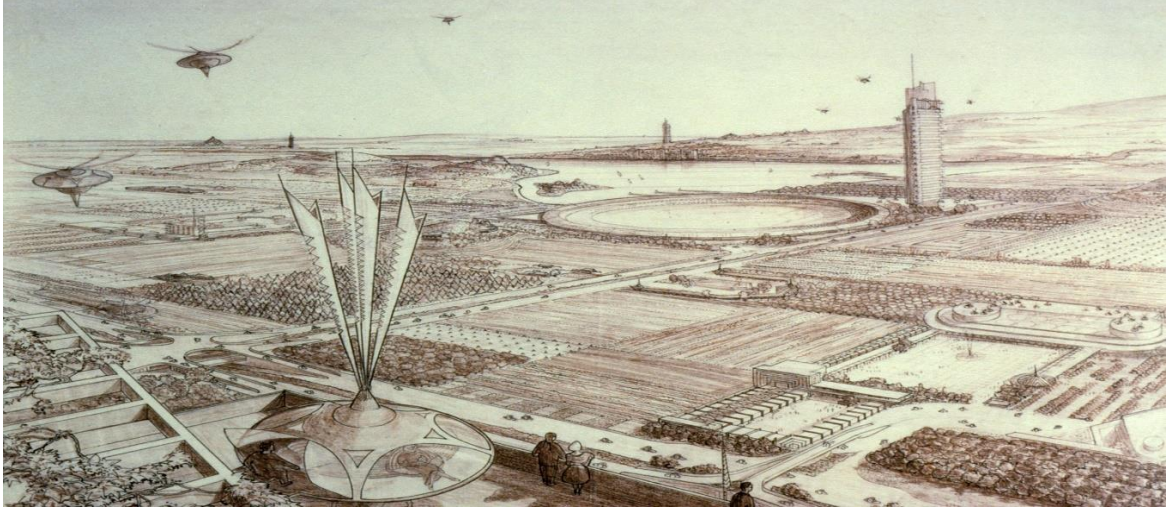

Resim 4 Broadacre kent modeli

Kaynak: (Wright, 1935)

Modern toplumun neredeyse tüm temel birimlerinin dahil edildiği Broadacre kent planında; kent merkezi, fabrika bölgesi, banliyö, kasaba ya da kırsal köy yoktur. Tüm bu işlevler alanın tamamına dağıtılır ve bağımsız, kendi kendine yetebilen, bu şekilde sürdürülebilirliğini sağlayan kent modeli oluşmuş olur. Wright'ın tanımıyla kent "Hiçbir Yerde, Ama Her Yerde"dir. Broadacre vatandaşlarının her biri, en az bir dönüm veya ihtiyaca göre daha fazla arazisi olan bir mülk sahibidir ve ayrıca ulaşım esas olarak

otomobille yapıldığından en az bir arabası vardır (Gray, 2018). Yaklaşık 10 km²'lik bir alanda 1400 aileyi barındıran Broadacre kenti, ızgara tarzı ulaşım planına sahiptir ve diğer kentlerle bağlantı Aerotor denilen uçan araçlar (Resim 5) ve karayoluyla sağlanır (Üçer ve Yılmaz, 2004: 141). Otomobili trenin yavaşlığı ve hantallığına kıyasla özgürleştirici bir araç kabul eden Wright, gittikçe yaygınlaşmakta olan benzin istasyonlarını da hareket ve özgürlük düşüncesinin sembolü olarak görmüştür. Bu nedenle Wright'ın düşüncesinde, otomobillerin geri dönüşümsüz fosil yakıtları tüketmesi ve doğayı kirletmesi, doğal yaşamı olumsuz etkilemesi, pasif enerji ya da alternatif enerji kaynakları gibi, 1970'ler sonrasında gelişen çevreci düşünceler bir önem arz etmezler (Zelef, 2000: 17).

Resim 5 Aerotor denilen uçan araçlar

Kaynak: (Wright, 1935)

Ernest Callenbach ve Ekotopya (1975)

Yaşadığımız çağın temel problemlerinden birisi, dünyanın ekolojik sınırlılıkları içinde insanların nasıl rahat ve iyi yaşayabileceğidir. Kaynakların tükenmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması, küresel ısınma ve yükselen deniz seviyeleri ile ilgili ciddi uyarılara (IPCC raporları vb.) dayanarak, uzun vadede modern materyalist ve hedonist yaşam tarzlarının terkedilmesi gerektiği söylenebilir. Sınır tanımaksızın yeryüzünün tamamındaki insanlar; daha az materyalist zevklerin, ekolojik olarak sorumlu davranışların ve farklı tüketimlerin baskın olduğu neşeli ve yaratıcı bir "yaşama sanatı" seçmenin değerli olduğuna nasıl ikna edilebilirler? Ekolojik kısıtlamaların yaşamlarımızda ortaya çıkardığı

ikilem, “iyi yaşam nedir?” ve “sorumlu bir şekilde nasıl yaşanır?” gibi felsefi ve ütopyik sorulara olan ilgiyi yenilemiştir (De Geus, 2009: 78).

Tarihsel arka planında bilimsel alandaki gelişmelerin olduğu sanayi devrimiyle birlikte 18. ve 19. yüzyılda her alanda yaşanan hızlı değişimin mirası, 19.yy’da olduğu gibi 20.yy’da da tartışılmaya devam etmiştir. İnsan var oluşuyla başlayan uzun yürüyüşünde, büyük ilerlemeler sağlamış olmakla birlikte, büyük bir ekolojik yıkıma da sebebiyet vermiştir. Çevresel sorunlara dair 1950’li yıllardan itibaren başlayan ve kamuoyunda ilgi uyandıran tartışmalar, 1960’ların protestocu kültürü ve 68 hareketinin politik rüzgarının da etkisiyle çevreci hareketi ortaya çıkarmıştır. “Sessiz Bahar” isimli eseriyle, ekolojik yıkım konusunda dönemin öne çıkan yazarlarından olan Rachel Carson’ın yanında; Ekotopya (1975) adlı eseriyle, çağın sorunlarına karşı eleştirel yaklaşımı farklı bir perspektifle sunan Ernest Callenbach, ekolojik ütopyacılığın öncüsü olmuştur.

Ekolojik ütopyalara yönelik eleştirel değerlendirmelerde bulunan De Geus, ekotopyaların ideal toplumu statik bir nihai biçime sahip olarak tanımlamalarını önemli bir eksiklik olarak görmektedir. Minimum hareket ve değişimle istikrarlı bir devletin hâkimiyeti; Thomas More, William Morris, Bernard Skinner, Aldous Huxley, Ernest Callenbach ve Murray Bookchin’in ütopyalarının tamamında görülür. De Geus, ütopyalara yansıyan bu statik ortak yönün, gerçek modern yaşamın dinamik, hızla değişen olayları ve süreçleri ile açık bir şekilde çeliştiğini düşünmektedir (De Geus, 2009: 79). Bu bağlamda ekotopyaların ideal toplum önerilerinin, reel hayatta gerçekleşmesinin çok sayıda engelleyici yapısal faktörle karşı karşıya olduğu söylenebilir. Buna karşın, esas değişimin temel kişisel değerler düzeyinde başlaması gerektiğini öne sürenler; kişisel bilinç ve duygular değişirse, hukuk, siyaset, ekonomi ve teknolojinin kurumsal çerçevesinin de bunu takip edeceği kanaatindedirler. Aksi durumda, kurumsal dönüşüm tam olarak benimsenmeyecek ve ilk fırsatta direnişle karşılaşılacaktır. Bu nedenle, eğer çevre duyarlılığı gerçek anlamda ortaya çıkmıyorsa, zaman ve koşullar zorladığında, istikrarlı bir durumdan yeni bir büyüme toplumu ortaya çıkabilir. Eskinin küllerinden yeni bir Babil doğabilir (Ragsdale, 1978: 59).

Callenbach’ın Ekotopyası, yaşam tarzındaki çeşitliliği ön plana çıkarmasıyla diğer ekolojik ütopyalardan ayrılır. Genel olarak ekolojik ütopyalarda insanlar monoton bir

şekilde doğayı ve çevreyi koruyabilmek için daha sade, tutumlu ve basit bir yaşam sürerler. Bu durum bir süre sonra yaşam tarzlarının çeşitliliğinin azalmasına ve tekdüzeliğe yol açar. Bu ikilemin farkında olan Callenbach, Ekotopyasında ılımlı, pasifist ve çevre dostu yaşam tarzlarının yanında; politik muhalifleri rahatsız edici derecede saldırgan bazı savaş oyunlarına, kentsel gettolara ve diğer “kusurlu” özelliklere de yer verir (De Geus, 2009: 81). Callenbach’ın Ekotopya’sı, görünüşte yurttaşların gücüne ve açık tartışmaya bağlı olsa da aynı zamanda güçlü karizmatik liderler, muhalefetin marjinalleştirilmesi ve gizli bir polis gücü gibi potansiyel olarak faşist güçlere de yer vermektedir. Totalitarizmin, ekotopik düşüncede oldukça keskin bir şekilde ortaya çıkabileceğine dikkat çeken Pepper’e göre, örneğin köklü bir komünard ve Yeşiller Partisi aktivisti, mutlak bir ekolojik kodun yeşil polis tarafından uygulanacağını, bunun hak ve özgürlüklerimize ağır kısıtlamalar getirebileceğini iddia edebilir (Pepper, 2007: 298).

İlk kez 1975’te yayınlanan Ekotopya, Edward Bellamy’nin “Geçmişe Bakış” ve William Morris’in Kapitalizmin doğaya yönelik saldırısını, sınıflı toplumun insanlık dışılığını ve aptallığını telafi etmek için yazdığı “Hiçbir Yerden Haberler” ile başlayan çarpıcı edebi fenomenlerden biri olmuştur (Buhle, 2001: 149). Ekotopya kavramını, Callenbach’tan önce kendi ekolojik toplum kurgusunu anlatmak için kullanan Bookchin, ekolojik ilkelere dayanan bir toplum yaratılamazsa yaşamın devam etmesinin mümkün olmayacağına dikkat çekmektedir.

70’li yılların en önemli çevre kitaplarından biri olan Callenbach’ın Ekotopya’sı, bir taraftan büyüme odaklı toplumun tehlikelerine ve tutarsızlığına işaret ederken, diğer taraftan çözüm olarak istikrarlı devlet toplumunun kurulması ve de kabulü için gerekli bilince hitap etmektedir. Ekotopya, istikrarlı bir durumun istenmesine ve tercih edilmesine olanak sağlayabilirse, bu değer geçişi bir kez yapıldığında, böyle bir toplumun kalıcı başarısı gerçekten mümkün hale gelebilecektir. Callenbach, temel kurumsal dönüşümün kritik bileşeninin, “bireysel düzeyde temel değer değişimi” olduğunu Ekotopya kurgusunda ortaya koymaktadır (Ragsdale, 1978: 360).

Ekotopya’da tasvir edilen istikrarlı devlet toplumu, ABD’nin Washington, Oregon ve Kuzey Kaliforniya olarak bilinen kuzey batı bölgesinde yer almaktadır. 1980’de bu bölge, çevreye duyarlı, istikrarlı bir devlet toplumu yaratmak için birlikten ayrılmıştır. Bu

ayrılığın ardından, ortaya çıkan korkunç kıtlık; meyve, marul, şarap, pamuk, kağıt, kereste ve diğer batı ürünlerinin yetersizliği hala çok sayıda Amerikalı'nın belleğindedir. Bir süre devam eden askeri ve siyasi gerilimlerin ardından, Birleşik Devletler geri adım atmış ve yeni ulusun kendi yoluna gitmesine izin vermiştir. 1999'da, büyük bir Amerikan gazetesi, ayrılıktan iki yıl sonra Ekotopya'ya bir gazeteci gönderme izni almıştır (Callenhach, 1994: 9). Kitap, gazeteci Will Weston'ın gazetesine geri gönderdiği yayınlanmış raporlar ve Ekotopya'daki hayatını anlatmaktadır.

Ekotopya'daki toplumsal kurgunun temel dayanakları “Denge ve Uyum”dur. Hayatın bu iki kavram ekseninde kurgulanması, insanın doğayla bitmeyen savaşıyla ilintilidir. Bir karşı çıkışı yansıtan Ekotopya'da, çevreci duyarlılığa bilim ve teknolojiyi dahil ederek, doğa ve kültürü sentezleyip doğal dünyaya dönmeye çalışılmıştır. Çevre bilincinin ve çevreyle “bir olma” düşüncesinin eserde merkezi bir rol üstlendiğine dikkat çeken Temelli (2019: 137)'ye göre, eserin kurgusu bu yönüyle doğanın içsel bir değere sahip olduğunu savunan derin ekoloji yaklaşımına yakın durmaktadır.

Callenbach'ın kurguladığı alternatif toplumun kentsel mekanları, “ekolojik öğeleri gözardı etmeden adem-i merkezîyet esasına göre düzenlenmiş ve komünal yaşam biçimine uygun olarak evler, hastaneler, hapisaneler, okullar vb. kurumların hepsi sınırlı sayıda insan için oluşturulmuştur” (Erol ve Görmez, 2018: 492). Weston'ın, bir Ekotopya şehri olan San Francisco'da ki değişime ilişkin gözlemleri “başka bir dünyanın mümkün” olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Weston, eskiden Amerika'nın en gözde şehri olan ve turistlerin gözünde müthiş bir cazibeye sahip San Francisco'nun, neredeyse tüm Amerikan şehirlerine hâkim olan telaşlı koşuşturmacadan, deli gibi sürülen ve klakson çalan otomobillerden, şehir hayatının hayhuyunda oraya buraya sürüklenen insan yığınlarından uzaklaşıp, tam bir sükûnet haline ulaştığını aktarıyor. Eskiden göz alıcı bir yer olan Market Street'in, ağaçların binlercesinin bulunduğu bir alışveriş merkezine çevrildiğini; elektrikli taksiler, minibüsler ve kargo araçlarının kedi mırıldamasını andıran seslerle geçip gittiklerini, geriye kalan alanın ise bisiklet şeritleri, çeşmeler, heykeller, büfeler ve banklarla kuşatıldığı bambaşka bir dünyayı tasvir etmektedir (Callenhach, 1994: 22).

Ekotopya’da insan merkezli değerler tümüyle reddedilmemiş olsa bile, insanın doğayla bütünlüğünün kabulü onu doğa karşısında sorumluluk üstlenmeye yöneltmiştir (Temelli, 2019: 137). Ekotopyalı’lar, insanın var oluş sebebini 19. ve 20. yüzyıldakinin aksine, üretimde ve çevreyi şekillendirebilme yeteneğinde görmezler. Ekotopya’da insanlar ve diğer canlılar arasında dengeye dayalı, sadeliği merkeze alan bir felsefe hakimdir (Callenhach, 1994: 64). Doğayla dengeli yaşama odaklanan bu felsefe, çalışma şartları ve endüstriyel faaliyetlere ilişkin düzenlemelerle üretim ve tüketim süreçlerine de yansımış, “yeniden değerlendirme” alışkanlıkları her alanda yaşama geçirilmiştir. Örneğin, fabrikadaki birçok işçinin parçalanmış haldeki makineleri takıp birleştirmek üzere fazla mesai yapmasının yanında, insanlar eşyalarını kendileri tamir ediyorlar. Birçok tüketim malı ekolojik bakımdan zararlı diye hiçbir yerde satılmıyor. Çok sayıda temel ihtiyaç maddesi tamamen standartlaştırılması nedeniyle örneğin, banyo havluları ancak tek bir renkte, beyaz olarak satın alınabiliyor (Callenhach, 1994: 59).

Ekotopyalılar enerji ihtiyaçlarını güneş, toprak, su ve rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılamaktadırlar. Bu döngüsel sisteme hemen her alanda rastlamak mümkündür. Örneğin, Ekotopya’da bütün çöplerin organik gübrelere dönüştürülüp tekrar yiyecek üretim sürecine sokulmasını sağlamak amacıyla, her aileye çöplerini kategorilere ayırıştırma mecburiyeti getirilmiştir (Callenhach, 1994: 30). Bununla birlikte esas önemli olan şey, daha az çöp üretmektir. Döngüsel sistemin diğer bir örneği, tamamen biyolojik kaynaklardan (bitkiler gibi) elde edilen, çözünebilir plastik maddelerdir (Callenhach, 1994: 105). Fosil yakıtlar ve nükleer enerji, kirlilik ve yenilenememe dezavantajları nedeniyle kullanımdan kaldırılmıştır (Temelli, 2019: 139).

Doğayla dengeli yaşam etiğinin bir başka sonucu nüfus politikalarında görülmektedir. Doğal kaynaklar üzerindeki nüfus baskısının, bitki ve hayvan çeşitliliğini tehdit etmesi nedeniyle çeşitli doğum kontrol yöntemleri aracılığıyla nüfusun olumsuz etkileri azaltılmaya çalışılmıştır. Uygulanan politikalarla, Ekotopya nüfusu 10 yılda 15 milyondan 14 milyona gerilemiştir. Bir sonraki aşamada ise, ekonominin yerleştirilmesi aracılığıyla küçük kentler kurularak, büyük kentlerdeki nüfusun yayılması sağlanmıştır (Ertan, 2012: 59).

Ekotopya, Amerikan toplumunun üretim, tüketim ve bireyciliğinden keskin bir kopuşu gösteren eşitlikçi bir toplumdur. Kadın-erkek eşitliğinin hakim olduğu Ekotopya’da Devlet Başkanı, üyelerinin büyük kısmını kadınların oluşturduğu Hayat Kavgası Partisi’nin lideri olan Vera Allwen’dir (Temelli, 2019: 140). Ekotopya, toplumsal yaşamın her alanında Schumacher'in “küçük güzeldir” ilkesini hayata geçirmeye çalışmıştır.

1830’ların ve 1840’ların ütopyacılığı karşısında Marx, mesafeli bir tutum takınmaktadır. Onun, bu tutumunun sebebi, Paris’teki 1848 devriminin başarısızlıklarının pek çok açıdan sorumlusu olarak ütopyacıları görmesidir. Özellikle de Fouriere ve Proudhon’un fikirlerine olumsuz yaklaşmıştır. Marx, sol siyasetin istikametini yüzeysel gördüğü ütopyacı sosyalizmden, bilimsel komünizme döndürmeyi amaçlamıştır(Harvey, 2012: 19).

2.4.2. Sürdürülebilir Kent

İnsanın düşünebiliyor, öğrenebiliyor, duygularını ve bilgilerini başkalarına aktarabiliyor olması onu diğer canlılardan farklı kılan en önemli özellikleri arasında sayılmaktadır. İnsan yaşadıkları üzerinden birikim yapar (kültür yaratır) ve bunu da sonraki nesillere aktarır. Dünya tarihinin iki büyük devrimi olan tarımsal devrim ve sanayi devrimi de böylesi bir birikim sürecinin ürünleridir.

Aydınlanma sonrası insan merkezli (Antroposentrik) düşünce ekseninde gelişen modernitenin sağladığı kültürel birikim, endüstri devrimiyle üretim ve tüketimin hızla artmasına yol açmıştır (Tekeli, 2001: 731). Bu süreçte, bilim ve teknolojiye ilerlemelerinde yardımıyla insan kendisini yeryüzündeki her şeyin üstünde görüp, var olan her şeyi kendi varlığını sürdürmesinin bir aracı olarak düşünmüştür. Bookchin, bu düşünce şeklinin sadece insanla onu çevreleyen canlı-cansız varlıklar açısından değil, insanın kendi türüyle ilişkileri açısından da geçerli olduğunu savunmaktadır. Ona göre, “doğayı tahakküm altına alma düşüncesinin kendisi, insanın insana tahakkümünden türemiştir” (Bookchin, 2013: 60). Dolayısıyla, insan ve doğa ayrışmasına dayanan bu türev karşıtlığın doğurduğu tahakküm ilişkisini yok edebilmenin yolu, önce insanın kendi türü üzerindeki tahakküm sorununu çözüme kavuşturmasından geçmektedir.

1973 yılında Nobel Tıp Ödülünü alan Konrad Lorenz, “Uygar insanın, kör bir yıkıcılık (vandalizm) ile kendisini çevreleyen doğayı yok etmeye devam etmesinin ekolojik bir yıkım yaratacağını, bu yıkıcılığın ekonomik sonuçları duyumsanmaya başlayınca, insanoğlunun yaptığı yanlışın farkına varacağını fakat o zaman, her şey için çok geç olacağını” ifade etmektedir (Keleş, 2013: 618).

Modernitenin sürekli olarak kendi üzerinde düşünen aklı, yaşanan ekolojik yıkımlarla gerçek anlamda bir yüzleşmenin nasıl olması gerektiğini sorgulamış ve ilk yapılması gerekenin kısa vadeli çıkarlardan vazgeçmek olduğu anlaşılmıştır. Bu farkındalıkla, insanın uzak geleceğini koruma altına alabileceği, yeni bir etik anlayışa ihtiyacı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, çevre hareketinin 70’lerden sonraki dönemini yeni bir ahlak arayışı çerçevesinde düşünmek gerekmektedir (Tekeli, 2001: 731).

Çevre merkezci etiğin, 20.yy da gündeme gelmesinin nedeni, çağın sürdürülemez ilişkiler ağının yarattığı sonuçların artık insan hayatının her noktasında hissedilmeye başlanmasıdır. 60’lı yıllarda entelektüel olarak tartışılan ve dikkat çekilen sorunlar, 70’li yıllardan itibaren uluslararası örgütlerin de gündemine girmeye başlamıştır. Fakat uluslararası toplantılardaki tartışmaların odak noktasını, kalkınma ve çevresel bozulma arasındaki ilişki de kalkınmanın nasıl devam ettirilebileceği oluşturmuştur.

Çevre sorunlarının boyutlarını göstermek açısından, uluslararası alanda dikkat çeken ilk belgelerden birisi, Roma Kulübü’nün 1972’de yayınladığı “The Limits To Growth” isimli çalışmadır. Dennis L. Meadows öncülüğünde yürütülen bu çalışma, Roma Kulübünün “İnsanlığı Tehdit Eden Sorunlar Projesi” kapsamında hazırlanmıştır. Büyüme Sınırları raporuna göre; “dünya nüfusu, sanayileşme, kirlilik, gıda üretimi ve kaynak kullanımındaki mevcut büyüme eğilimlerinin devam etmesi halinde, gezegenin taşıma kapasitesi yüz yıl içinde aşılacak ve bu felaket getirecektir” (Meadows vd., 1972). Pepper, bu açıklamalardan hareketle, “eko-merkezciliğin 1970’lerin başındaki mesajının, tamamen neoMalthusçu” (Pepper, 1996: 65) olduğunu altını çizmektedir.

Birleşmiş Milletler bünyesinde Stockholm’de düzenlenen 1972 tarihli “BM İnsan Çevresi Konferansı”nda (UNCHE), tartışmaların genellikle kalkınma ve çevrenin birbirleriyle bağdaştırılması üzerine odaklandığı görülmektedir. Stockholm Konferansı ile

sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin ilk nüveleri ortaya atılmış olmakla birlikte, en iyi formülasyonuna, 1987’de BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun Brundtland (Ortak Geleceğimiz) raporuyla kavuşmuştur. Sürdürülebilirlikten ne anlaşılması gerektiği, rapordaki şu ifadelerle açıkça ortaya konulmuştur: “Gelecek nesillerin kendi gereksinmelerini karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin, bugünün gereksinimlerini karşılayabilmek”(WCED, 1991: 71). Bu bakış açısı, dünyaya ve çevremizdeki kaynaklara miras olarak bakmak yerine, onları gelecek nesillere taşınacak birer emanet olarak gören etik bir sorumluluğun ifadesi olması açısından çok önemlidir.

Sürdürülebilirlik kavramı, sadece uluslararası örgütlerin toplantı gündemini değil kamuoyunun gündemini de meşgul eden bir tartışma konusu olmuştur. 1977’de Amerikalı siyaset bilimci Dennis Pirages’ın “Sustainable Society” adlı eserinin yanında, çevreci bir aktivist olan Dennis Hayes’in 1978 yılında yayınlanan “Repairs, Reuse, Recycling: First Steps Toward a Sustainable Society” adlı kitabı da sürdürülebilirlik konusunun kamuoyunun gündeminde kalmasına imkan tanıyan eserlerdir (Tekeli, 2001: 729).

Sürdürülebilirlik, Antik dönemlerden beri, insanın genelde deneyimleyerek edindiği yerel nitelikli coğrafi, jeolojik ve iklimsel özelliklerin kent tasarımında kullanıldığı, rasyonel bakış açısının bir parçası olmuştur. Bu hem güneş enerjisinden yararlanmaya yönelik hem de sıcaklığın yüksek olduğu yer ve zamanlarda güneşten korunmaya imkân verecek konutların tasarlamasında görülebilmektedir. Ayrıca, kentin havasının rüzgar yoluyla temizlenmesi için açılan geniş caddelerde ve rüzgar şiddetinin yüksek olduğu yerlerde korunmayı sağlayan dar sokakların inşasında da gözlemlemek mümkündür (Oktay, 2002: 68). Kısacası, insanın kendi yaşam alanını oluştururken bulunduğu çevrenin ekolojik dengesine de odaklanması, sürdürülebilirlik olarak tarif edilmektedir.

Çevreci hareket içinde gelişen sürdürülebilirlik, toplumların büyük çoğunluğu tarafından desteklenmesine karşın, ulusal ve uluslararası politik süreçler çerçevesinde (örneğin enerji güvenliği gibi meseleler), içeriği değişkenlik gösteren ve yeniden oluşturulmaya çalışılan bir ahlak ilkesidir (Tekeli, 2001: 729). Çoğu çevre felsefesinin insan merkezli olmayan odağına uygun olarak, sürdürülebilirlik ve biyoçeşitlilik, insan olmayan canlılar için mevcut fırsatlara yönelik bir özeni kapsayabilir. Ancak, “sürdürülebilir kalkınma” kavramı, Brundtland Raporunda ilk kez dile getirildiğinde,

insan merkezli bir vurguya sahip olduğu açıktı (Brennan ve Lo, 2021). İnsanlığın mevcut gelişim sürecinde ortak bir tehditle (ekolojik kriz) karşı karşıya olduğunun ve kalkınmanın bu şekilde devam etmesinin artık mümkün olmayacağıının ifade edildiği raporda, ülkelerin ve toplumların ortaklaşa çabalarıyla yürütülecek sürdürülebilir nitelikli bir kalkınma önerilmektedir (Görmez, 2010: 75).

Brundtland raporu, sürdürülebilirliği, dünyanın daha sosyal, politik ve çevresel olarak daha adil hale gelmesi için bir meydan okuma ve fırsat olarak tasvir etmektedir. Tüm insanların sağlıkları ve esenlikleri için yeterli bir çevreye sahip olma hakkını, kuşaklararası adaletin sağlanabilmesi için “yeni bir insan hakkı” olarak önermektedir (Brennan ve Lo, 2021). Sürdürülebilirlik kavramının gerçek bir çözüm önerisine dönüşebilmesi için, sorunun ekonomik kalkınma ve çevre kirliliği ekseninin dışına çıkarılarak bütüncül bir yaklaşımla yeniden tanımlanması gerekmektedir. İnsanın temel hak ve özgürlüklerine eklenmesi ancak bu şekilde mümkün olabilir. Aksi halde, farklı şekillerde yeniden üretilerek, mevcut sistemin amaçlarına hizmet eden araçsal konumunu muhafaza etmeye devam edecektir (İncedayı, 2004: 34).

Brundtland raporuyla, sürdürülebilir kalkınma fikri, çevre koruma kavramına güçlü bir şekilde entegre edilmektedir. Ayrıca, araçsal ve ekonomik diline rağmen, rapor aslında doğanın ve insan olmayan türlerin statüsü ve bizim onlarla ilişkimiz hakkında daha geniş bir ahlaki perspektifi de desteklemektedir (Brennan ve Lo, 2021).

Üretim, tüketim ve dağıtım ilişkilerinin yanısıra bu ilişkilerin belirlediği çalışma ve yaşam koşullarının, kent merkezleri üzerinde yarattığı baskı ve sorunlar hemen her ülkede kentsel yaşam kalitesini gündemin neredeyse ilk sırasına taşımaktadır. İnsanlar, yaşadıkları kentlerde ekonomik kazanç elde etmenin yanısıra daha insani ve sürdürülebilir bir yaşamın arayışına girmişlerdir. Bu yöndeki arayış ve çabaların “Sürdürülebilir Kentleşme” kavramında ve uygulamalarında hayat bulduğu söylenebilir.

Sürdürülebilirlik (sustainability), 1950’lerin sonlarından itibaren Batılı devletlerin genelinde yöneticilerin kent planlamaya bakış açısını belirleyen bir kavram olarak yerini almıştır. Bu tarihlerden itibaren, kentsel planlamanın yeni odak alanı haline gelen sürdürülebilir kentleşme; “kentsel yaşam kalitesi, kentsel ekoloji, akıllı büyüme, alternatif

yakıtlar ve yenilenebilir enerji, kompakt şehirler, kentsel tarım, yeşil binalar, yeşil ekonomi, atık yönetimi vb.” kavramlarla birlikte ele alınmaya başlanmıştır (Asilsoy ve Oktay, 2018: 765).

Sürdürülebilir kentsel gelişme; çevreye zarar vermeyen, insan ve ekolojik sistemlerin uzun dönemli sağlığını geliştiren sürdürülebilir kalkınmayı vurgulamak için McHarg’ın antisosyal çevreciliğini aşan 20.yy’ın üçüncü çeyreğindeki reform hareketlerinden kaynaklanmaktadır (Oktay, 2012: 17). “Yeni Kentleşme Hareketi (New Urbanism), Sürdürülebilir Kentler (Sustainable Cities), Ekolojik Kentler (Ecological Cities, Green Cities), Akıllı Büyüme (Smart Growth), Yavaş Kentler (Slow Cities), Düşük Karbon Kentler (Low Carbon Cities), Yaşanabilir Kentler (Liveable Cities), Dijital Kentler (Digital Cities) ve Akıllı Kent Girişimleri (Smart Cities Initiatives) vb.” adlar altında bir çok kent paradigması bu dönemde ortaya çıkmıştır (Sinmaz, 2013: 77). Çevre kaygısı ve sürdürülebilirlik arayışından doğan bu çabaların ortak hedefi, kentsel gelişmeyi arazi, enerji ve malzeme kullanımını ve doğal çevrenin bozulmasını en aza indirirken, insan refahını ve yaşam kalitesini en üst düzeye çıkarmaya yönlendirmek olmuştur. Bunun anlamı, yerleşim kalıplarının yaşanabilir, çekici ve sürdürülebilir olması gerektiğidir ve bu, ekolojik planlama yoluyla başarılabilir (Tai-Chee and Yuen, 2011: 2). Orijinal doğal çevreye kıyasla insanca restore edilmiş bir çevrenin değeri nedir? Sözde çağdaş yeşil binaların kent ve bölge bütünlüğünü görmezden gelerek inşa edilmesi, sürdürülebilirlik açısından ciddi bir endişe kaynağıdır (Oktay, 2012: 26).

İnsanların doğal çevrenin bazı kısımlarını kirletmesi ve yok etmesinin ve gezegenin doğal kaynaklarının büyük bir bölümünü tüketmesinin genellikle ahlaki olarak yanlış olduğu söylenmektedir. Bu yanlışsa, sürdürülebilir bir çevre (şimdiki ve gelecekteki) insan refahının sağlanmasında gerekli olduğu için mi? Yoksa doğal çevrenin ve/veya muhtelif içeriğinin insana olası faydalarının dışında, içsel bir değere sahip olması ve bu değerlere her halükârda saygı gösterilmesi ve korunması gerektiği için mi yanlıştır (Brennan and Lo, 2021)? Geline nokta itibariyle, sürdürülebilir kentsel gelişmenin artık sadece Antroposentrik (insan merkezli) olması düşünülemez. Bunun yerine, sürdürülebilir bir ekosistem arayışında insan ve insan dışı türlerin karşılıklı bağımlılığı ve insan dışı türlerin “hakları” ve “içsel değerleri” dahil edilerek çevresel sorunlar göz önünde bulundurulmak zorundadır (Tai-Chee ve Yuen, 2011: 2).

2.4.3. Eko-Kent

Kentler, salt yerleşim yeri olma özelliğinin dışında bir taraftan ekonomik kalkınmanın ve uygarlığın lokomotifini, diğer taraftan da doğal çevre ve ekosistemler üzerinde baskı oluşturan rant odakları olmuşlardır. 19.yüzyılda endüstri kentlerindeki toplumsal koşullar ve bunların değişim yönünde yarattığı baskıların, 20.yy’da modern kent planlaması düşüncesinin doğuşunda önemli rol oynadığı söylenebilir. Endüstri kentlerinin içinde bulunduğu koşullardan kaynaklanan genel memnuniyetsizlik hali, kötü koşulların değiştirilmesi yönünde bütün sınıfları ortak düşünceye sevk etmiştir (Çınar, 2000: 32). İçinde bulunduğumuz 21.yüzyılda ise tüm bunlara ilaveten, ülkeler ve kentler ekoloji kaynaklı yeni sorunlarla karşı karşıyadır. Ekolojik bozulma kaynaklı nedenlerle, tüm dünya üzerinde yaşanan ve yaşanacak olan ekolojik göçler, insanlığın yeni sorunu olarak karşımızda durmaktadır.

20.yy’da ekonomik büyüme konusunda yaşanan rekabet, fordist üretim çerçevesinde hammadde ve enerji ihtiyacını artırarak iki büyük savaşa neden olmuş ve beraberinde büyük bir yıkım ortaya çıkarmıştır. Savaş sonrasında bu yıkımın sonuçlarını ortadan kaldırma çabaları doğrultusunda kentlerin yeniden imar edilmeye başlanması ise doğal kaynaklar ve yerleşim merkezleri üzerindeki baskıyı daha da artırmıştır. Çetinkaya’nın ifadesiyle, “bu tarihten itibaren nüfusun hızla artması, kentleşmenin kontrolsüzlüğü, endüstrileşme ve bunlara bağlı olarak gelişen kaynak kullanımındaki bilinçsizlik tüm dünya ülkelerini olumsuz yönde etkilemiştir” (Çetinkaya, 2013: 13). 20.yy’ın ikinci yarısı itibariyle ekolojik sorunların ciddiyetinin hissedilir olmaya başlayıp, farkındalığın güçlenmesiyle ekolojik, sürdürülebilir, çevreci vs. olmak üzere çok sayıda yeni kavrama “Eko-kent” kavramı da dahil olmuştur.

1975 yılında Richard Register ve Berkeley’deki birkaç arkadaşı, “doğayla dengelenmiş şehirleri yeniden inşa etmek” için kâr amacı gütmeyen bir organizasyon olarak “Kentsel Ekoloji” örgütünü kurmuşlardır. Kuruluş, 80 yıl önce boşaltılan ve kapatılmış bir dere kanalını yeniden açarak, meyve ağaçları, güneş seraları, otobüs hatları, bisiklet ve yaya ulaşımıyla kentin yeniden canlandırılmasını sağlamak için Berkeley’de bir “Slow Street” inşa etme çalışmalarına katılmıştır (Roseland, 1997: 197). Roseland’a göre, kentsel ekoloji hareketi Register’ın “Ecocity Berkeley: Building cities for a healthy future”

adlı eserinin 1987’de yayımlanmasına kadar gerçek bir ivme kazanamamıştır (Roseland, 1997: 197). Literatürde eko-kent kavramına da ilk kez bu eserde rastlanmaktadır (Çetinkaya, 2013: 14). Richard Register, eko-kenti ekolojik ayak izinin büyük ölçüde azaltıldığı ve insanın doğayla uyum içinde var olabileceği bir şehir olarak tanımlamaktadır (Saad vd., 2017: 58). Premalatha’ın tanımlamasında ise eko-kent; doğal, kültürel ve tarihi değerlerin korunması noktasında hassas olunmasının yanısıra, ekonomi ve teknolojinin, ekolojiyle uyumlu dengesini önemseyen bir kentsel çevreye karşılık gelmektedir (Premalatha vd., 2013: 661).

Eko-Kent Kurucuları (Eco-City Builders) ve Uluslararası Eko-Kent Standartları (Eco-City Builders and the International Eco-City Standards) tarafından benimsenen eko-kent tanımı ise şu şekildedir: Doğal ekosistemlerin esnek yapısını ve işlevini, kendi kendine sürdürmesi üzerine modellenen insan yerleşimleri olarak kabul edilen eko-kentler, kendisine veya komşu ekosistemlere zarar vermeyen, daha fazlasını üretmeyen, ürettiğinden daha fazla (yenilenebilir) kaynak tüketmeden, sakinlerine sağlıklı bir insan yerleşkesi sağlayabilen bir kent modelidir (Ecocity Builders, 2009: 8; Saad vd., 2017: 59). Çevre, ekonomi ve toplum arasındaki dengeye dayanan sürdürülebilir kalkınma anlayışının mekânsal ifadesi olan Eko-Kentler, rasyonel ve sürdürülebilir kaynak kullanımına odaklanmaktadır (Yıldız, 2016: 25).

2008’de San Francisco’daki Dünya Eko-Kent Zirvesinde yayınlanan sonuç bildirgesinde, eko-kentlerle ilgili şu hususlara yer verildiği görülmektedir: Eko-kentler sağlıklı şehirlerdir; şehirlerin uzak gelecekte doğayla uyumlu olarak gelişmek ve sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak için insanlara olanak vermesi gerekir; şehirler, kasabalar ve köyler tasarlanırken, yaşayanlarının sağlık ve yaşam kalitesini arttırmaya ve bağlı oldukları ekosistemleri korumaya öncelik verilmelidir; insan odaklı eko-kentler için, ekolojik ilkelere dayanan çevresel, ekonomik, politik ve sosyo-kültürel faktörler arasındaki karmaşık etkileşimler konusunda bütüncül bir anlayışa sahip olmak gerekmektedir (San Francisco Ecocity Declaration, 2008).

Eko-kentlerin temel amacı, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasını sağlayarak karbon emisyonlarını azaltmak ve kenti doğayla bütünleştirip yeşil bir kent olarak yeniden inşa etmektir (Yıldız, 2016: 33). Başka bir ifadeyle, bir taraftan insan

ihtiyaçlarının karşılanmasından kaynaklanan doğal çevre üzerindeki baskı azaltılırken, bir taraftan da kentin içinde yerleşmiş olduğu doğal çevreye olan yabancılığı ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

2.4.4. Sakin Şehir (Cittaslow)

İnsanlık, modernist dünya görüşünün, dünyayı mekanik bir şekilde algılaması ve tasarlamasının sonucu olarak ortaya çıkan ekolojik sorunların, dünya üzerindeki yaşamı tamamen yok etme potansiyeli olduğunu fark etmiştir. Küreselleşmeyle hızlanan bu sürecin küçük kasabaları da etkilemesi sonucu, ulus ötesi taban hareketleri ortaya çıkmış ve bu kasabaların eksikliklerini, dezavantajlarını ve fırsatlarını sorun olarak ele almışlardır. Yerel ve uluslararası düzeyde bir ağ ortaklığı ilişkisine sahip bu topluluklar, genellikle yaşanabilirlik ve yaşam kalitesine odaklanmışlar ve toplulukların sürdürülebilirliğiyle sınırlandırılmışlardır (Mayer ve Knox, 2010: 1545). Şehirleri ve küçük kasabaları bir araya getiren bu uluslararası kuruluş ve derneklerin bazıları şunlardır (Senetra and Iwaniuk, 2020: 2-3):

- **UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı (UCCN):** Yaratıcılığı, başat ilke olarak belirleyen kentlerin birbirleriyle işbirliği yapmasını teşvik ederek, sürdürülebilir kentsel kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla 2004 yılında kurulmuştur. Halihazırda bu ağda yer alan 246 kent, yerel düzeydeki kalkınma planlarını yaratıcılık ve kültür endüstrileri ekseninde düzenlemek ve işbirliği seviyesini uluslararası düzeyde aktifleştirmek için çalışmaktadır (UNESCO, 2022).
- **Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Yaşlı Dostu Şehirler ve Topluluklar Küresel Ağı (GNAFCC):** Küresel nüfusun yaşlanması ve hızlı kentleşmeye bir yanıt olarak, yaşlıların toplum yaşamına tam katılımının sağlanması yanında, sağlıklı ve aktif yaşlanmayı teşvik eden yerel düzeyde eylem odaklanır. 2010 yılında kurulan Küresel Yaşlı Dostu Şehirler ve Topluluklar Ağı, 2022 yılı itibariyle 47 ülkede 1333 şehir ve toplulukla, dünya çapında 298 milyondan fazla insanı kapsamaktadır(WHO, 2022).

- **Avrupa Bölgesel İşbirliği Programı (URBACT):** 15 yılı aşkın bir süredir Avrupa'daki şehirlerde sürdürülebilir, entegre kentsel gelişmeyi teşvik etmeyi amaçlayan programın adıdır. Uyum politikasının bir aracı olan programın finansmanı; Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonuyla beraber, AB üyesi 28 devlet, Norveç ve İsviçre tarafından ortaklaşa karşılanır. URBACT'ın misyonu, kentler arasında ağ yapılar oluşturmak suretiyle, deneyimlerin karşılıklı paylaşılmasını ve dersler çıkarılmasını sağlayıp, kentsel politikalar için iyi uygulamalarla benzer kentsel problemlere entegre çözümler geliştirebilmektir (URBACT, 2022).
- **Avrupa Tarihi Kentler ve Bölgeler Birliği (Heritage Europe):** 32 Avrupa ülkesinde 1200 tarihi miras kasaba, şehir ve bölgeyi bir araya getiren bir birliktir. Misyonu, tarihi kasabalar, şehirler ve bölgeler arasında uluslararası işbirliğini teşvik etmek, deneyim ve iyi uygulamaları yaymak ve canlılığı, yaşayabilirliği ve sürdürülebilir yönetimi teşvik etmektir (Heritage Europe, 2022).
- **Avrupa Köy ve Küçük Kasaba Konseyi (ECOVAST):** Ekonomik, sosyal ve kültürel canlılığı teşvik etmek, kırsal belediyelerin ve küçük kasabaların çıkarlarını ilerletmek, kültürel ve doğal miraslarını korumak için 1984 yılında kurulmuştur. Büyümeye devam eden ağ, şu anda Doğu ve Batı Avrupa'daki 20 ülkede 500'den fazla üyeye sahiptir (The European Council for the Village and Small Town- ECOVAST, 2022).
- **Yaşamın Kaliteli Olduğu Şehirlerin Uluslararası Ağı - Cittaslow:** Yavaş yaşam felsefesini destekleyen Cittaslow, nüfusu 50.000'den az olan küçük kasabaların oluşturduğu uluslararası bir ağ olarak 1999 yılında kurulmuştur. 2022 yılı itibariyle, 33 ülke ve bölgesel alanda 287 şehrin üye olduğu, merkezi İtalya'da bulunan bir yapıdır (Cittaslow, 2022).

Üretkenlik sorunlarının yanısıra, kirlilik ve çevresel sorunların gittikçe büyümesi kentlerde devam eden yaşamı gittikçe zorlaştırmaktadır. Kentler, ekonomi odaklılık ve mübadele değerinin ön plana çıkması nedeniyle yaşanabilir olmaktan gittikçe uzaklaşmışlardır. Bu kentlerde, sürdürülebilir kalkınma ilkelerine bağlı olan bir şehir ağına

üye olmak, rekabet avantajları elde edilmesi ve toplumsallaşmanın yeniden sağlanabilmesinin yanında birçok problemin çözümüne katkı sağlayabilir (Andarabi, 2022: 76; Senetra and Iwaniuk, 2020).

Slow Food ve Cittaslow, insan doğa ilişkisinde kopan bağları yeniden birleştirmeye yönelik çabaların somutlaşmış örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ekolojik görüş, “insan ve doğa arasındaki ilişkinin bozulması” şeklindeki bir tanımlamanın, insan ve doğayı birbirine dışsal olarak görmesi nedeniyle sorunlu olduğu görüşündedir. Bütünsel olarak bakıldığında insan, doğanın dışında değil onun bir parçası konumundadır. Bu nedenle, doğal çevre üzerinde çoğunlukla insanların davranışları sonucu ortaya çıkan bozulmalar, sistemin bütününe etkilediği gibi insan da bu bozulmalardan etkilenmektedir. Bu noktada, etik bir varlık olarak kabul edilen insanın, bir parçası olduğu doğal çevreyi koruması gerektiği düşüncesinden hareketle, çevreye karşı sorumluluk üstlenmesi gerektiği açıktır. Slow felsefesi ve onun somut örnekleri olan Slow Food ve Cittaslow hareketleri, insanın bireyselliğinden sıyrılarak içinde bulunduğu çevreye ve topluma karşı etik bir sorumluluk üstlenmesini yansıtmaktadır. Bununla birlikte, ortaya konulan bu etik sorumluluğun, Antroposentrik (insan merkezci) eğilimlerin mi yoksa Ekosentrik (çevre merkezci) eğilimlerin mi etkisi altında olduğu tartışmalıdır.

Slow Food ve Cittaslow ağları, toplumsal ve ekolojik dayanıklılık için önemli olan yere dayalı çok sayıda faktörün karşılıklı ilişkisini içermektedir. Örneğin, yerel ve bölgesel gıda pazarları, biyolojik çeşitliliğin ve yerel ekolojilerin kurtarılması ve korunması, kültürel geleneklere destek, tarım politikası reformu, iklim uyum planlaması, ekonomik kalkınma, sosyal içerme, yapılı çevrede yaşam kalitesi ve arazi geliştirme politikaları bunlar arasında sayılabilir (Carp, 2012: 130). Tüm bu politikalar, aktif bir nüfusu ve dayanışmayı gerektirmesine karşın, pek çok küçük kasaba ekonomik ve demografik durgunluğun ve hareketsizliğin tutsağı olmuştur. Mayer ve Knox, bu tutsaklığın nedenini özellikle en parlak, en enerjik ve en eğitilmiş genç insanların dışarı göçü nedeniyle; vizyon ve liderlikten yoksun, taşralı ve görünüşte dar görüşlü olma eğilimi taşıyan yaşlı nüfusun bu kasabalarda kalmış olmasına bağlamaktadırlar. Bunun doğal sonucu, gerileyen ekonomiler ve değişimi yönetmek için gerekli olan kapasitedeki yoksunlukla birlikte, çevresel bozulma ve sosyal rahatsızlık problemlerinin kronikleşmesi olmuştur (Mayer ve Knox, 2010: 1547).

Slow Felsefesi ve Slow Food Hareketi

İçinde bulunduğumuz çağın insanı, teknoloji ve iletişim başta olmak üzere birçok alanda yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak, çevresindeki hemen her şeyin kontrol edilemez derecedeki hızlı değişiminin yarattığı bir güvensizlikle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu nedenle hayatlarını ve çevrelerini kontrol edebilecekleri bir ortamda (küçük/slow şehirlerde) ve zamanda yaşamak insanlara kendilerini güvende hissetmektedir. Dolayısıyla insanın bugüne dair rahatsızlığının arka planında, çevresini kontrol edemediğini fark etmesinin olduğu söylenebilir.

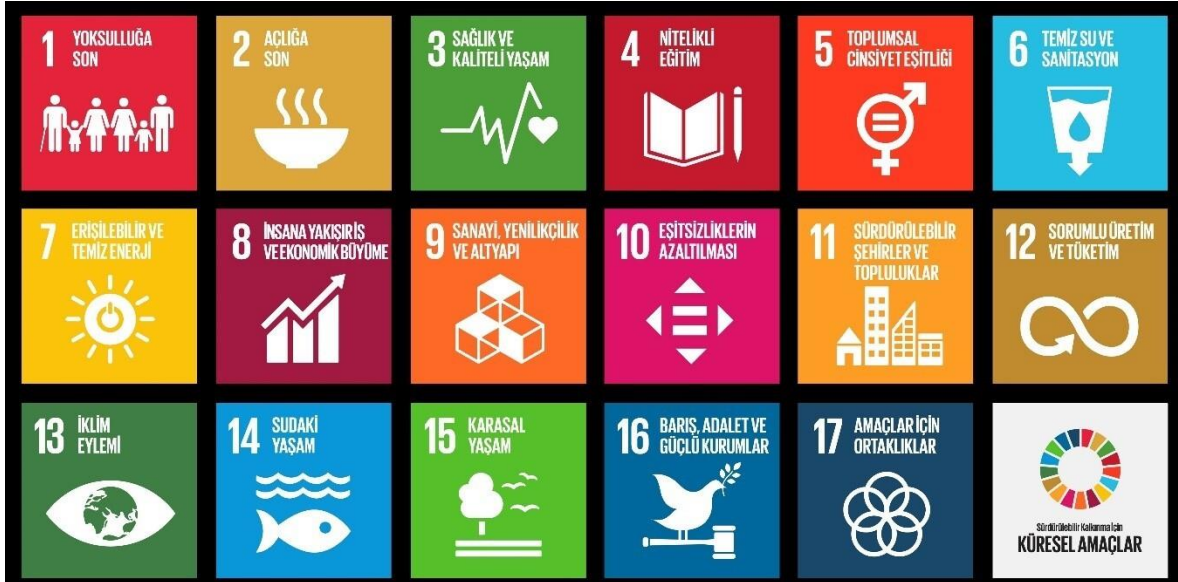
Sanayi devrimiyle birlikte fordist üretim anlayışının hakimiyeti, sanayi kentlerinin ortaya çıkışı ve büyümesi, nüfus artışı, endüstriyel ürünlerin pazar alanının genişlemesi gibi pek çok faktör, hız olgusunu toplumsal hayatımızın merkezine yerleştirmiştir. 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın ilk çeyreğinde teknoloji alanında yaşanan gelişmelerin sunduğu olanaklar, hız tutkusunu daha da artırmıştır ve artırmaya da devam etmektedir. Hız tutkusu sağladığı olanaklara karşın, insanlar ve doğal çevre üzerinde telafisi mümkün olmayan maliyetlere yol açmaktadır. Fordist üretim bir taraftan kaynak problemi yaratırken diğer taraftan kirlilik problemini ortaya çıkarmıştır. Kentsel alanların büyümesi nedeniyle yürüme mesafesinin aşılması, kent içi ulaşım ihtiyacını artırmış bu ise beraberinde büyük alt yapı yatırımlarını gerektirmiştir. Ayrıca, enerji ihtiyacının artması nedeniyle enerji yatırımlarına ihtiyaç duyulmuştur. Tüm bu süreçler, doğal çevre üzerinde ciddi derecede baskı yaratarak yeryüzünün taşıma kapasitesinin aşılmasına yol açmaktadır.

Hız olgusu, eleştirilere maruz kalmasına karşın, eski dünyanın olumsuzlukları ve sınırlandırmalarının ortadan kaldırılmasında önemli işler yapılmasına da vesile olmuştur. İletişim ve ulaşım alanındaki gelişmeler, hem üretim-dağıtım ve tüketim ilişkileri alanındaki kısıtlılıkları ortadan kaldırmış hem de insanların zihinsel dünyalarını genişleterek özgürlük alanlarını büyütmüştür. Fakat teknoloji ve hız, daha genel olarak modern düşünce, insanlığı bir taraftan geleneksel olanın sınırlamaları karşısında özgürleştirirken diğer taraftan başka bir tür tutsaklığın içine almıştır. Yeni toplumsal düzenin kuralları insanları üretim ve tüketime odaklı, teknolojik ilerlemeler karşısında sürekli bir şeylere yetişmek zorunda olan “şey”lere dönüştürmüştür.

Küreselleşme her şeyin her şeyle ilişkilendirildiği ve bu bağlamda burası ve orası biçimindeki ayrımların da muğlaklaştığı bir deneyime karşılık gelmektedir. Bu süreçte artık pek çok sorunun ve özellikle çevresel olanların, yere özgü niteliği ortadan kalkmış durumdadır (Kaya ve Bıçkı, 2006: 232). Küreselleşme, sadece mal ve hizmetlerle ilgili olmayıp; iklim ve çevre sorunları dahil pek çok problemin yerel sınırları aşması anlamına da gelmektedir. Ağustos 2021'deki BM Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) sonuç bildirgesinde, dünya üzerindeki iklimin istisnasız her bölge ve her iklim sisteminde değiştiğinin gözlendiği bildirilmektedir. Uzmanlar, bu değişimlerin bazılarının bugüne kadar bilinenlerin ötesinde olduğunu ve yüzlerce veya binlerce yıl boyunca tersine çevrilemeyeceğine dikkat çekmektedirler (UNDP, 2021). İklim değişikliğine ilişkin sorunların geniş perspektifte değerlendirilmesi sonucu, 2015 yılında Birleşmiş Milletler'in, 2030'a kadar üç önemli hedefi (Aşırı yoksulluk; eşitsizlik ve adaletsizlik; iklim değişikliği) başarmak için Tablo.2'de gösterilen 17 Küresel Amaç (UNDP, 2015) üzerinde uzlaşıldığı görülmektedir.

Tablo 2

BM sürdürülebilir kalkınma hedefleri

Kaynak: (UNDP, 2015)

Küresel kültürün hem zaman hem de yer açısından sorgulanması, “Yavaş Yaşam” gibi alternatif yaşam arayışlarını ortaya çıkarmıştır. Bu konudaki genel kanı,

küreselleşmenin yaşamı hızlandırıcı bir etkiyle başladığı, daha sonra zamanı sıkıştırma ile devam ettiği ve en sonunda da yersel uzakları ortadan kaldırdığı yönündedir. Bu açıdan yavaş yaşam, küreselleşmenin yerelle nasıl iç içe geçtiğini ve özelliği gereği yerel anlayışlara karşı oluşturduğu tehditlerle ilgilenmektedir (Öztürk, 2012: 60). Bir karşı duruşu yansıtan Yavaş Hareketi (Slow Movement), “hız ve modern tüketim kalıplarını dönüştürecek, kültürel değişimi savunan, toplumsal bir hareket” olarak kavramsallaştırmak mümkündür (Sezgin ve Ünüvar, 2011: 107).

Carl Honore, “Turbo Kapitalizm” olarak adlandırdığı hâkim ekonomik sistemin, insan için araç olması gerekirken onu araç haline getirmesini eleştirerek, insanın yavaşlık sayesinde bu süreçten kurtulabileceğini savunmaktadır (Honore, 2008: 5). Genellikle insan doğa ilişkisi açısından ele alınan araçsallık ilişkisi, bugün gelinen noktada insanın iktisadi sistemlerle ilişkisinde kendisinin de araçsallaştığı bir noktaya evrilmiştir. Tüketici odaklı bu değişimi, toplumsal hayatın hemen her alanında desteklemenin önemi, “çalış-harca” yaşam tarzının olumsuz sonuçlarına karşı karakterize olmuş kapsamlı bir felsefi değişim olmasındadır. Bu değişimin sembolik ifadesinin, “hızlıdan yavaşa” şeklinde olduğu söylenebilir (Knox ve Mayer, 2013: 35).

Parkins’e göre, yavaşlık, insanı sürekli bir şeylere yetişmek zorunda bırakan ve onu adeta tutsak eden bu sistemi dönüştürebilecek alternatif bir yaklaşımdır. Yavaşlık, yavaş hareket etmeyi değil, günlük yaşam içinde zamanın daha özenli kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda yavaşlığın temelini, içinde bulunulan zamanın değerli şeyler için kullanılması oluşturur (Parkins, 2004: 363). Parkins’in burada, yavaşlığın temeline ilişkin “...zamanın daha dikkatli ve önem taşıyan uğraşlar için kullanılması” şeklindeki tanımlaması, endüstriyel toplumdaki birim zamanda daha fazla mal üretilmesiyle ilişkilendirilen verimlilik çabalarını akla getirmekle birlikte, post-endüstriyel toplumda zamanın sınırlılığı, nefes alınan her ânın farkında olmayı ve yaşamdan zevk almayı tanımlayan “Carpe Diem” kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Bu farklılığa rağmen, her iki yaklaşımın da insanı merkeze alan bir anlayışı yansıttığını söylemek gerekmektedir.

Carl Honore, 2004’te yayınlanan ve 2008’de dilimize “Yavaş!” olarak çevrilen “In Praise Of Slow” isimli kitabında, hızlı ve yavaş terimlerinin, bir değişimin oranını tanımlamanın ötesinde, var olmaya ve yaşama dair bir felsefenin özünü ifade eden daha

derin bir anlama sahip olduklarını savunur. Ve bu kavramları şu şekilde tanımlar (Hanore, 2008: 15):

“Hızlı kelimesi; meşgul, kontrol eden, saldırgan, aceleci, analitik, stresli, yüzeysel, sabırsız, aktif, miktarı kalitenin üzerinde gözeten anlamlarını taşımaktadır. Yavaş ise; tam tersi sakin, dikkatli, açık, sessiz, sezgisel, telaşlı olmayan, sabırlı, düşünceli ve kalitenin miktardan daha üstün tutulduğu durumları anlatmaktadır. İnsanlarla, kültürle, işle, yemekle her şeyde gerçek ve anlamlı bağlar kurmakla ilgilidir.”

Slow felsefesinde ön plana çıkan ve sürdürülebilirlikle tam bir uyum içinde olan çekirdek kavramın “denge” olduğu söylenebilir. Bu denge durumu, müzikteki “tempo giusto” gibi, toplumsal yaşantı içerisinde bazen hızlanıp bazen de yavaşlamaya karşılık gelmektedir (Knox ve Mayer, 2013: 35). “Yavaşlatma” veya yavaşlığı benimseme çabalarıyla slow felsefesi, günlük yaşamın birçok alanına (yavaş mimari, yavaş seyahat, yavaş şehirler, yavaş medya vb.) genişlemiştir (Hanore, 2008; Pink, 2008). Ancak Slow hareketinin öncüsünün, Slow Food olduğuna şüphe yoktur. Küreselleşmeye doğrudan bir yanıt olan Slow Food hareketi; McDonald’s, Starbucks, Wal-Mart, Tesco ve hızlı dünyanın diğer ikonlarının amansız hegemonyasına direnmek için kültürel bir barikat niteliği taşımaktadır (Mayer ve Knox, 2010: 1552). 2001’de New York Times’ın, dünyayı sarsan fikirler içinde saydığı Slow Food hareketi, 1986 yılında Roma’da bulunan İspanyol Meydanı’nda (Resim 6.) açılışı yapılan McDonald’s restoranına ve Fast Food endüstrisinin Avrupa’yı işgal etmesine karşı bir tepki olarak İtalyan gıda yazarı Carlo Petrini’nin başlattığı bir harekettir.

McDonald’s yatırımcı ilişkileri internet sayfasından edinilen veriler, 2021 yılında dünya çapında 100’ün üzerinde ülkedeki McDonald’s restoranlarının sayısının 40.031’e, İtalya’da bu sayının 634’e ulaştığını göstermektedir. Almanya’da ilk olarak 1971’de açılan McDonald’s restoranlarının sayısı 2021’de 1432 olurken; İngiltere’de bu sayı 1974’ten 2021’e 1367’e ulaşmış ve Fransa’da 1972’den günümüze bu rakam 1517 olmuştur. Türkiye’de ise ilk olarak 1986’da açılan McDonald’s restoranlarının bugünkü sayısı 242’ye ulaşmış durumdadır (McDonalds.com, 2021). Fast Food’un sadece McDonalds’tan

ve hamburgerden ibaret olmadığı (uluslararası ve yerel nitelikte başka Fast Food grupları) düşünülecek olursa, sorunun boyutu daha iyi anlaşılabilir.

Resim 6. Rome, Piazza di Spagna (İspanyol meydanı)

Kaynak: (Sonnet, 2022)

Slow Food; kar amacı taşımayan, yemek sanatı üzerinden ortak kültür arayışında olan ve gönüllülük esasına dayalı uluslararası bir örgütlenmedir. Organizasyonun merkezi, İtalya'nın "Bra" şehrinde bulunmaktadır. Kurucu üye Folco Portinari tarafından 10 Aralık 1989'da yazılan ve onbeş ülkeden delegeler tarafından onaylanan Slow Food Manifestosu, hareketin eleştirel ve politik doğasını açıkça ortaya koyması açısından önemlidir (Lowry and Lee, 2011: 2). Manifestonun ilk hali, Slow Food'un resmi kayıtlarına geçen aşağıdaki dokuz maddeden çok daha geniştir (Petrini ve Padovani, 2012: 120):

Slow Food Manifestosu:

- İçinde bulunduğumuz yüzyıl sanayi medeniyetinin etkisi altında doğdu ve gelişti; önce makineyi buldu, şimdi ise bunu kendi yaşam modeli haline getirdi.

- Hız bizim prangamız haline geldi. Hepimiz aynı hastalıktan muzdaribiz: Alışkanlıklarımızı değiştiren, bizi evimize kadar takip eden, bizi Fast Food ile beslenmeye mahkûm bırakan fast life'tan.
- Fakat insanoğlu kendi bilgeliğini geri kazanmalı ve kendisini yok olmakta olan bir tür haline getirecek hızın etkilerinden kurtulmalıdır.
- Fast life'ın küresel deliliğine karşı, insanoğlu dingin maddesel hazları savunmayı seçmelidir.
- Verimliliği çılgınlıkla bir tutanlara karşı, uzun ve yavaş bir zevkin yaşanmasıyla temin edilen ve uygun miktarda duygudan oluşan bir aşrı öneriyoruz.
- Bu işe Slow Food ile daha sofradan başlıyoruz ve fast food'un standartlığına karşı yerel mutfakların zenginliğini ve aromasını tekrar keşfediyoruz.
- Eğer fast life verimlilik adına hayatımızı değiştirmekte ve çevreyi tehdit etmekte ise Slow Food bu gidişata dur diyecek öncü kuvvettir.
- Kalkınmanın kaynağı olacak gerçek kültür, ancak buradan yeni lezzetin fakirleştirilmesiyle değil geliştirilmesiyle bütün dünyanın bilgisini, tarihini ve projelerini birbiriyle paylaşmasıyla ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla Slow Food daha iyi bir geleceğı garanti altına alır.
- Sembolü bir küçük salyangoz olan Slow Food'un uluslararası bir yavaş harekete dönüşmesi için pek çok kalifiye destekçiye ihtiyaç vardır.

Gıdalar üzerinden başlatılan bu hareket, “insanın birey ve tür olarak yeniden, kademeli ve sürekli bir şekilde geri kazanılması için bir başkaldırıdır” (Petrini ve Padovani, 2012: 112). Gıda üretiminde yerel ölçekten ihracat esaslı bir modele geçişin, ekonomik avantajları olmakla birlikte; gelenek, kültür ve ürün yetiştiriminin kendine özgü eğlenceli

törenini yok etmek gibi dezavantajlara da sahiptir. Slow Food'un ekolojik ve sosyal sürdürülebilirlik eksenli "Gıdaların Geleceği Bildirisi", bu yok oluşa karşı durabilmek için yayınlanmıştır. Bu bildiri de şu hususlar öne çıkarılmaktadır (Çelikkalek, 2013: 591):

"Gıda bir insan hakkıdır, toprak insanındır, yerel bilgi mirasını koruma hakkı olmalıdır, çiftçi ve çevre ilişkisi korunmalıdır, patent ve tekel kaldırılmalıdır, küresel işletmeler yerine yerle saygı duyulmalıdır"

Slow Food, gastronominin ayrılmaz bir şekilde politika, tarım ve çevreye bağlı olduğuna inanır ve buna bütün dünyadaki tarımsal ve ekolojik sorunları da dahil eder. Bugün en yaygın gıda üretim ve tüketim sistemlerinin dünyaya, onun ekosistemlerine ve üzerinde yaşayan insanlara zararlarına vurgu yapar. İnsanlar ve hayvanların tat, biyoçeşitlilik, sağlık ve mutluluğunun devam eden yakın saldırı altında olduğunu, seçimleriyle piyasa ve üretimi yönlendiren tüketicilerin, bu sürecin çoğalan farkındalığıyla yeni bir rol üstlendiklerine işaret eder. Buradan hareketle tüketimin, üretim eyleminin bir parçası olduğunu ve tüketicinin de bu yüzden "ortak üretici" konumunda olduğuna ilişkin farklı bir bakış açısı geliştirir (Irving and Ceriani, 2013: 6).

Slow Food, birbiriyle bağlantılı üç temel ön koşula dayanan yeni, daha kesin ve aynı zamanda daha geniş bir gıda kalitesi kavramını uygulamaya ve yaymaya çalışır. Buna göre, "İyi", yemek lezzetli ve çeşitlidir, lezzeti coğrafi ve kültürel bir bölgeyle olan bağlantıları en üst düzeye çıkarılarak üretilir. "Temiz", gıdanın çevre dostu ve sürdürülebilir yöntemlerle üretilmesini ifade eder. "Adil" ise sosyal adalet ve adil ücretlere vurgu yapılarak, toplumsal olarak sürdürülebilirliği ifade eder (Schneider, 2008: 390). Slow Food'un "İyi, temiz ve adil" söylemi, daha iyi bir gelecek için bir taahhüt niteliği taşıması yanında bir "yurttaşlık sözleşmesi"dir ve gıda sistemleri geliştirmenin de bir aracıdır. Herkes bireysel seçimleri ve davranışları aracılığıyla iyi, temiz ve adil niteliğe katkı sağlayabilir (Anonymous, 2016). Bu bağlamda, Slow Food aracılığıyla etik bir sorumluluk üstlenen bireyleri, ekolojik yurttaş olarak tanımlamakta mümkün hale gelmektedir.

1989 yılında uluslararası bir dernek haline gelen Slow Food, 2022 yılı itibariyle 160 ülkede bir milyon takipçisiyle, convivia veya condotte adı verilen yaklaşık 1500 birime

ayrılmış 100.000 üyeye sahiptir. Kurslar, tadım panelleri, akşam yemekleri, seyahat ve promosyonlar vb. düzenleyen, İtalya’da bir yayınevine sahip olup, iki dergi ve bir hizmet şirketi işletmektedir. Kamu ve özel kuruluşlarla birlikte, gastronomik çalışmalar için bir üniversite, bir şarap bankası, Toprak Ana (Terra Madre) Vakfı vb. kâr amacı gütmeyen kuruluşlar oluşturulmuştur. Aynı zamanda, nadir yiyeceklerin korunması ve savunulmasına adanmış Presidia’nın yanı sıra Salone del Gusto, Cheese, SlowFish vb. etkinlikler düzenler. Geldiği nokta itibariyle Slow Food, hükümetlerle ve büyük şirketlerle işbirliği anlaşmaları yapabilen, büyük ölçekte fon toplama yeteneğine sahip gerçek bir çok uluslu varlık haline gelmiştir (Simonetti, 2012: 169).

Slow Food hareketi, sürdürülebilirlik ekseninde alternatif bir kentsel kalkınma gündemini izlemeyi gösteren Citta Slow ya da Citt’a Lente gibi küçük kasabaların gelişen bir ağ yaratmasını teşvik etmiştir. Mayer ve Knox bu durumu, Slow Food hareketinin Slow City için ideolojik bir temel oluşturması şeklinde yorumlamaktadırlar (Mayer and Knox, 2006: 327). Carp’ın “Yavaş Hareketin iki müttefik uluslararası ağı” olarak tanımladığı Slow Food ve Cittaslow ağlarının ortak amacı, günlük yaşamın “hızlı” koşullarını dönüştürebilmektir. Bunu yaparken her iki ağ, zevk ve sorumluluğun merak uyandıran bir bileşimi olan sosyal-ekolojik sorunlara ve etkili sosyal değişime yönelik pragmatik bir anlayışa alışılmadık bir yanıt sunmaktadır (Carp, 2012: 130)

Slow Felsefesinin Kente Yayılması: Sakin Şehir

19. ve 20. yüzyıl boyunca, insan-doğa ilişkisinin gidişatını değiştirebilme arzu ve yeterliliğini gösteren birçok örnekle karşılaşıldı. 19. Yüzyıl boyunca, doğanın en güçlü iyileştirici olduğunu söyleyen Hipokrat’ın öğretisinin en önemli ilkelerinden birisi, “makul bir yaşantının hastalıktan kurtulmak için yeterli olduğu” ilkesidir. Bu ilke, Avrupa asillerinin sağlıklı yaşam konusundaki temel kaygılarını yansıtmaktadır. Onlara göre, uygar insan biyolojik ve zihinsel sağlığını doğadaki ilkel yaşantıya dönerek kazanabilecektir(Dubos, 2003: 586).

Modern dünyada sosyo-ekonomik gelişmenin en yoğun yaşandığı yerler olan büyük kentlerdeki hızlı yaşamın etkisiyle, yerleşim ağındaki daha küçük birimlerin değerinin artması Hipokrat’ın öğretisiyle uyumluluk göstermektedir. Demografik veriler incelendiğinde, Avrupa’nın kentsel sakinlerinin %56’sından fazlasının (Avrupa’nın toplam

nüfusunun yaklaşık %38'i), nüfusu 5000 ila 100.000 arasında olan küçük ve orta ölçekli kasabalarda yaşadığı görülür (Senetra and Iwaniuk, 2020: 1). Bu rakamların 2020 yılında tüm dünyayı etkileyen Covid-19 salgını sonrasında daha da arttığına şüphe yoktur. Son yıllarda insanlar yürüyüş, bisiklete binme ve doğal ortamdaki aktivitelerle kendilerini gündelik iş yaşantısının koşuşturmacasından biraz olsun uzaklaştırıp, zamanı daha yavaş bir şekilde yaşamaya çalışıyorlar. Hızın yüzeyselliğine ve zamanı daraltmasına karşın, yavaş olan derinliğiyle ön plana çıkmakta ve zamanı genişletmektedir. Bu farkındalık, İtalya'da başlayan ve İngilizce'de "Slowcity" anlamına gelen Cittaslow hareketine hayat vermiştir. Cittaslow hareketi, "hızlı" olanın simgesi olan şehir ve "yavaşlık"ı bir arada yaşama felsefesi olarak tanımlanmaktadır (Sohn, Jang and Jung, 2015: 1).

Ekim 1997'de Orvieto'da düzenlenen Slow Food ikinci uluslararası kongresine bütün dünyadan 40.000 üye ve 35 ülkeden 650 delegenin katılımı; 5-9 Ekim 1998'de ise Torino'daki Salone Del Gusto etkinliğine 80.000 kişinin katılması dikkatleri Slow Food üzerine çekmiştir. Slow Food felsefesinden ve uluslararası alanda ulaştığı bu başarıdan etkilenen dört İtalyan şehri (Greve, Orvieto, Bra ve Positano), 1999 tarihinde Greve belediye başkanı Paolo Saturnini'nin öncülüğünde, modern kent yaşamının koşuşturmacasından kurtulmaya karar vermişlerdir. Cittaslow hareketi, Carlo Petrini ve dört şehrin belediye başkanlarının Cittaslow Sözleşmesini imzalamasıyla Orvieto'da doğmuştur (Miele, 2008: 136). İtalyanca "citta" ve İngilizce "slow" sözcüklerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan Cittaslow ismi, kısaca "yaşamın kaliteli olduğu şehirlerin uluslararası ağı" olarak tanımlanmaktadır.

Cittaslow, öncelikli olarak Avrupa'da kümelenmiş, aynı zamanda Güney Afrika, Güney Kore, Avustralya, Kanada ve Türkiye dahil olmak üzere bugün 33 ülkede yaklaşık 287 sertifikalı topluluktan oluşan küresel bir ağ veya birlik haline gelmiştir (Cittaslow.org, 2022). Cittaslow statüsünü elde etmek için bir şehrin karşılaması gereken ilk şart 50.000 altında bir nüfusa sahip olmaktır. Bu ön şart sağlandıktan sonra üyelik için yerine getirilmesi gereken yedi temel kategoride (çevre; altyapı; kentsel yaşam kalitesi; tarımsal, turistik, esnaf ve sanatkârlık; misafirperverlik, farkındalık ve eğitim; sosyal uyum; ortaklıklar) kümelenmiş, 72 adet kriter bulunmaktadır. Aday belediyelerin yerine getirmeleri gereken bu kriterler perspektif ve zorunlu kriterler şeklinde bir farklılığa sahiptir. Zorunlu kriterlerin yerine getirilmesi konusunda taviz verilmez ve listede bir

asteriks (*) ile gösterilirler. Örneğin çevre başlığı altında yer alan “Kentsel katı atıkların ayrıştırılarak toplanması” bu kriterlerden biridir. Geleceğe yönelik daha katı ve imtiyazlı taahhütlerden oluşan Perspektif kriterler ise iki asteriksle (**) gösterilirler. Bu grupta yer alan kriterler, hayata geçirilmeleri durumunda %15 oranında puan artışı sağlarlar. Örneğin, “Agroekolojinin geliştirilmesi” bunlardan biridir. Uluslararası Cittaslow Ağına üye olabilmek için yedi temel kategoride sınıflandırılmış 72 kriterin içeriğinde şu başlıklara yer verilmektedir (Cittaslowturkiye.org, 2022):

1. Çevre Politikaları: 12 maddenin yer aldığı bu başlık altında, hava ve suyun kalitesi ilk sırada yer verilen maddelerdir. Bu konuda yasayla belirlenmiş değerler referans alınmakta ve bunun belgelendirilmesi istenmektedir. Kentsel katı atıkların toplaması ve ayrıştırılması, arıtma tesislerinin kurulması, endüstriyel ve evsel kompostlamanın desteklenmesine ilişkin kriterler hem bireyler hem de kamu kurumlarını sürdürülebilir bir kentsel yaşamın inşasında aktif rol almaya yönlendirmektedir. Ayrıca, binalar ve kamusal alanlarda enerji tasarrufunun yanında, yenilenebilir enerji kaynaklarının desteklenmesine ilişkin kriterlerde çevreye yönelik hassasiyetleri yansıtmaktadır. Tüm bunların dışında çevre politikaları başlığı altında, biyoçeşitliliğin korunmasına yer verilmesi de Cittaslow’un ekolojik hassasiyetler taşıdığını göstermesi açısından önemlidir.
2. Altyapı Politikaları: Bu gruptaki kriterler incelendiğinde toplam 9 kriterin 5 tanesinin zorunlu kriterlerden olduğu görülmektedir. Zorunlu kriterlerin odak noktasının bisiklet yolları, eko ulaşım, dezavantajlı bireylere (engelliler, hamileler vs) yönelik politikalar ve şehir dışında çalışan bireylerle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Zorunlu kriterler dışında, yine kamu kurumları ve toplu ulaşım araçlarıyla bisiklet yollarının ve bisiklet park yerlerinin bağlantılarına ilişkin planlar yapılması, sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması, kent merkezlerinde ticari hayatın sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde devamını sağlayacak elektrikli taşıtların teşvik edilmesi gibi uzun dönemli politikalar perspektif kriterler arasında yer almaktadır.
3. Kentsel Yaşam Kalitesi Politikaları: Üyelik kriterleri arasında kentsel yaşam kalitesi en geniş kategoriye oluşturmaktadır. Toplam 17 kriterin bulunduğu bu

kategorideki maddelerin 9 tanesi zorunlu kriterlerden oluşmaktadır. Kent içindeki metruk alanların ve eski binaların yeniden düzenlenerek kullanılabilir hale getirilmesi, teknolojik alt yapıyı destekleyecek plan ve projelerin yapılması, kamusal sürdürülebilir kentsel planlamanın teşviki, sosyal yeşil alanların iyileştirilmesi ve/veya oluşturulması, yerel ürünlerin ticarileştirilmesi için alanların yaratılmasına ilişkin kriterler bu kategori de öne çıkmaktadır.

4. Tarımsal, Turistik, Esnaf ve Sanatkârlara İlişkin Politikalar: Slow Food etkisinin en açık şekilde görüldüğü ve toplam 10 kriterden 7 tanesinin zorunlu olduğu kategoridir. Zorunlu kriterlerin sayıca fazlalığı (%70 oran), aday şehirlerin başvuru sürecinde bu kategoriye daha fazla odaklanması gerektiğini göstermektedir. Bu başlık altında yer alan kriterlere genel olarak bakıldığında, ekoloji-ekonomi ve toplum arasındaki dengeye dayanan sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen politikaları içerdiği anlaşılabilir. Tarımsal alanlar ve imar planları arasındaki ilişkilerin gözetilmesi, geleneksel zanaatkarlığın devamının sağlanabilmesi için politikalar geliştirilmesi, sürdürülebilir turizmin desteklenmesine yönelik politikalar bu kategorinin ana başlıkları arasında sayılabilir.
5. Misafirperverlik, Farkındalık ve Eğitim İçin Planlar: Turizmde sürdürülebilirliği destekleyecek politikaların ağırlıklı olarak yer aldığı bu kategoride, 10 madde bulunmakta ve bunların %50'i zorunlu kriterlerden oluşmaktadır. Turist memnuniyetinin sağlanmasına yönelik eğitimler ve politikalar geliştirilmesinin yanında, önemli yönetsel kararlara tabandan tavana katılım süreçlerinin geliştirilmesi de dikkat çekmektedir. Cittaslow'un yerel halk tarafından benimsenmesi ve sürekli bir farkındalık sağlamak için Cittaslow logosunun hemen her alanda kullanılması gerekliliği bu kategoride yer alan ilkeler arasındadır.
6. Sosyal Uyum: Farklı kültürlerin birlikteliğinin sağlanmasına yönelik kriterlerin bulunduğu bu kategoride 11 madde yer almaktadır. Azınlıklar, farklı etnik unsurlar, yoksullar ve dezavantajlı bireylerin topluma entegrasyonunun sağlanmasına yönelik politikaların üretilmesiyle ilgili kriterler bu kategorinin öne çıkan başlıklarıdır. Ayrıca, gençlere yönelik politikalar, yönetime katılım imkanlarının geliştirilmesi ve

sivil toplum mekanizmalarının güçlendirilmesi de bu kategoride ön plana çıkmaktadır.

7. Ortaklıklar: Slow Food aktivitelerinin desteklenmesi ve iş birliklerinin geliştirilmesi bu kategoride üç madde de ele alınmıştır.

Sürdürülebilir bir kentsel yaşamı hedefleyen Cittaslow'a ilişkin tüm bu alt kriterler çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlikle ilişkisi ölçüsünde Andarabi tarafından Tablo 3'teki gibi gösterilmiştir (Andarabi, 2022: 84):

Tablo 3

Cittaslow üyelik kriterlerinin çevre, ekonomi ve sosyal sürdürülebilirlikle ilişkileri

Kriterler	E	S	Ç	ES	SÇ	EÇ	ESC	Ç*	Ç**
Enerji ve Çevre politikaları (12)	-	-	12	-	-	-	-	5	-
Altyapı politikaları (9)	-	3	3	-	1	2	-	5/2	-
Kentsel yaşam kalitesi ve politikaları (17)	1	5	4	1	3	2	1	9/2	3/2
Tarımsal, turistik, esnaf ve sanatkarlara dair politikalar (10)	1	-	3	2	-	1	3	7/0	1/1
Misafirperverlik, farkındalık ve eğitim için planlar (10)	-	7	-	2	-	1	-	5/0	1/0
Sosyal uyum (11)	-	9	-	2	-	-	-	0	0
Ortaklıklar (3)	-	1	-	-	-	-	2	0	0
Toplam: 72	2	25	22	7	4	6	6	9	3
Ekonomi= E, Sosyal= S, Çevre= Ç, Ekonomi Sosyal= ES, Sosyal Çevre= SÇ, Ekonomi Çevre= EÇ, Ekonomi Sosyal Çevre= ESC, Çevre *= Ç*, Çevre **= Ç** İlişkin Kriterler)									

Kaynak: (Andarabi, 2022: 84)

Üyeliğe kabul, aday kentin birlik tarafından tespit edilen kriterler çerçevesinde geliştireceği projelerin ve uygulamaların değerlendirilmesiyle gerçekleşmektedir. Bir kentin üye olması için bu kriterler üzerinden yapılacak değerlendirmede 50 ve üzerinde puan alması yeterlidir. Cittaslow hareketinin hedeflerine ulaşmasında, belediye başkanının hareketin ilkelerine güçlü bir bağlılık sergilemesi son derece önemlidir. Ayrıca, Cittaslow ideallerini desteklemek için kent yönetimi, yerel girişimciler ve sakinlerin dayanışmasını içeren bir süreç geliştirmek, uzun vadeli başarı için vazgeçilmez niteliktedir.

Slow Food ve Cittaslow hareketleri aralarındaki yakın ilişki nedeniyle, birbirini tamamlayan amaçlara sahiplerdir. Geniş anlamda, her iki kuruluş da yerel, geleneksel kültürler, yavaş düşünme, eğlence ve şenlikten yanadırlar. Her ikisi de büyük işletmelere ve küreselleşmeye karşıdır, ancak motivasyonları politik olmaktan çok ekolojik ve hümanisttir (Mayer and Knox, 2010: 1553). Cittaslow hareketi, her şehrin yer algısına uygun yaşam kalitesini çevresel açıdan sürdürülebilir bir şekilde korumaya odaklanır. Bu bağlamda odaklanılan ana felsefe, her bir kentin yerel nitelikli somut ve soyut kültürel varlıklarını ve yaşam tarzlarını tespit ederek sürdürülebilir bir yaşamın tesis edilmesidir (Radstrom, 2011: 92). Cittaslow felsefesinde yer alan bu korumacı yaklaşımın köklerinin, yaşanan iki büyük dünya savaşı sırasında Avrupa kentlerinde deneyimlenen büyük yıkım ve onun hemen ardından gelen yeniden yapım sürecinden kaynaklandığı söylenebilir.

I. Dünya Savaşının kentlerde yarattığı tahribat ve yıkım, kolektif belleği harekete geçirmiş ve paradoksal olarak korumacılık güçlenmiştir. Bunun izlerini, savaş sonrası Avrupa'nın imarında, eski yapıların onarılması çabalarında görmekteyiz (Kayın, 2009). II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ise bu defa modernist mimar ve plancıların farklı bir yaklaşım sergileyerek, savaşın yarattığı tahribatın izlerinin silinebilmesi için kentlerin yenilenmesi ve modernleştirilmesini bir fırsat olarak değerlendirdikleri görülür. Böylece, 40 ve 50'li yıllar boyunca savaş sırasında tahribata uğrayan yapılar arasından yalnızca anıtsal olanların onarıldığı, bu nitelikte olmayanların ise yıkılıp, yenilerinin yapıldığı görülür (Aksoy ve Enlil, 2012: 4). Kapitalist kentleşme sürecini hızlandıran bu gelişmeler, 60'lı ve 70'li yıllara gelindiğinde eski yerleşim alanlarındaki yıkım ve yenilemenin boyutlarını genişletmiştir. Harvey'in "yaratıcı-yıkım" olarak adlandırdığı bu gelişmelerin, II. Dünya Savaşı sonrasındaki artan kent nüfusu ve büyüyen ekonomilerin yarattığı talep baskıyla sıkı bir ilişki içinde olduğunu belirtmek gerekir. (Aksoy ve Enlil, 2012: 4). Kentlerin yenilenmesine yönelik uygulamalar esnasında çok sayıda tarihi yapı ve sosyal dokunun zarar görmesi nedeniyle bu yaklaşımlar ciddi sorgulamalarla karşılaşmıştır (Kiper, 2004: 32).

Haussmann gibi Moses'ı da 1960'ların sonunda tahtından eden, o güne kadar tanık olunanlardan çok farklı bir krizin yayılmaya başlamasıdır. "Jane Jacobs ve çevresindeki gelenekçiler, Moses'in projelerinin kaba modernizmine yerleşmiş semt estetiği ile karşı

çıkışlardır” (Harvey, 2008: 28). Amerikan kentleşme tarihini irdeleyen Jane Jacobs, kentsel planlar ve projelerin kentte yaşayan insanların iktisadi, sosyal ve kültürel özelliklerini yadsıdığı savunmuştur. Ona göre bu yaklaşımın doğal sonucu, toplumsal ilişkilerin izole edildiği, insanın ekolojik doğasını göz ardı eden ve onları mutsuz eden yaşam alanlarının ortaya çıkmasıdır (Ayataç, 2014). Bu noktada, kentsel alanda yaşanan dönüşümlerle kentsel toplumsal hareketler arasındaki bağlantıya işaret eden Harvey, Haussmannlaştırmanın Paris Komünü dinamiklerindeki yeri kadar, banliyödeki yaşamın sıkıcılığının da ABD’deki heyecanlı 68 olayları üzerinde dikkate değer bir etkisi olduğunu belirtir. Hoşnutsuzluklar ve başka bir dünya kurma ideallerinin bir araya getirdiği beyaz orta sınıf öğrenciler ve yurttaşlık hakları isteyen kenara itilmiş gruplar, Amerikan emperyalizmine karşı harekete geçmişlerdir (Harvey, 2008: 28).

Sermaye birikim süreci, sadece doğrudan üretim aşamasında değil üretim sonrasında karşılık gelen ve yeniden üretim aşaması olarak kabul edilen iş sonrası gündelik yaşam içinde de kendine alan yaratmıştır. İnsanlar, gündelik yaşam içerisinde işlerine, evlerine, okula, hastaneye, alış-verişe, spor faaliyetlerine, kültürel etkinliklere vb. katılmak için bir telaş ve koşuşturmaca halinde sürekli hareket ederler. Her gün tekrarlayan bu girdap içinde, işlerin en süratli şekilde yapılması gerektiğine olan inanç, doğanın pervasızca yok edilmesi pahasına kentlerin duble yollarla, köprülerle, tünellerle donatılmasına ve ulaştırma araçlarının çeşitliliğinin/çokluğunun artırılmasına meşruiyet kazandırır (Altıok, 2014: 84). Başka bir ifadeyle, ağırlıklı olarak çalışma ilişkilerinin belirleyici olduğu yaşam tarzından kaynaklanan bir yerlere yetişmek zorunluluğu hız ihtiyacını, hız ihtiyacı da kentsel alt yapının hıza imkân tanıyacak her türlü dönüşümünün kabul görmesini sağlamaktadır. Madalyonun ön tarafındaki bu ilişkinin arka yüzünde, kentsel alanda yaşanan dönüşümün ortaya çıkardığı her türlü yıkım ve yapımın sermaye birikimiyle olan ilişkisi yer almaktadır.

Hızlı büyüme sarmalındaki kentler ve ülkeler, somut mekânın yıkımı ve dönüştürülmesi üzerinden bir kar elde edebileceklerini gördükleri andan itibaren, konutları, tarihi-kültürel mekanları ve tabii ki doğal alanları umarsızca yok ederler ya da dönüştürürler. Hızlı büyümenin artık sonuna gelindiğinde ise bu defa mekânın soyut

niteliği üzerinden kültürel tüketimin yolu açılmaktadır. Ülkeler ve kentler "belle epoque"⁷ zamanında yıkıp yok ettiklerini büyük harcamalarla baştan inşa etmeye çalışırlar. Tamamen yıkılmamış olanlar için, "renovasyon" yoluna gidilir, taklit ve kopyalamanın ardından "neo-feşmekan" icat edilir. Böylece, büyüme coşkusuyla yok edilmiş olan eski kullanım nesnelere, nadide ve değerli sanat eserleri halini alırlar ve adeta tapılırlar (Lefebvre, 2016: 362). Cittaslow'un yerleşim yerlerinin tarihi ve kültürel yapısının korunması ve yeniden canlandırılmasına yönelik kriterleri, onun sermaye birikim ilişkileri ekseninde değerlendirebilmesine imkân tanıyacak noktalardan sadece bir tanesidir. Bu konuyla ilgili zihin açıcı bir değerlendirme için, Can Gündüz'ün 2012 yılında hazırlamış olduğu "Neoliberalizmin Gözetiminde Pragmatizm ve Ütopya: Seferihisar'dan bir Cittaslow Çıkarmak" isimli doktora tezinden yararlanılabilir (Gündüz, 2012).

Yavaş şehir hareketi; küreselleşmenin iletişim, ulaşım, ticaret ve farklı kültürleri tanıma gibi çeşitli avantajlar sağladığını kabul etmekle birlikte, kültürel farklılıkların yok edilerek tek tip bir insan modeli üzerinden sıradanlığın hâkim olacağı bir dünyanın ortaya çıkmasına yönelik kaygıları da yansıtır. Söz konusu bu kaygı, yerel değerlerin korunması ve yaşatılması ekseninde hareket eden uluslararası Cittaslow ağı sayesinde, somut bir görünüm elde etmektedir. Yavaş Şehir bildirisi; gürültü kirliliğinin ve trafiğin azaltılmasından, yeşil alan ve yaya alanlarının genişletilmesine, yerel çiftçiler ve onların ürünlerini kullanan esnafların desteklenmesinden, estetik öğelerin korunmasına kadar 50'den fazla başlıktan oluşan bir taahhünamedir (Darıcı, 2015: 643; Günerhan vd., 2010: 34). Bu taahhütlere bütünsel bakıldığında hem çevreyi hem de ekonomik refah düzeyini dikkate alan sürdürülebilir bir kent yönetimi anlayışını ön plana çıkarmaya çalıştığı görülebilir. Cittaslow birliği, söz konusu amaçların gerçekleştirilmesinde bireyler, yerel yönetimler ve işletmeler dahil tüm paydaşları ortaklaşa dayanışmaya ve sorumluluk üstlenmeye davet etmektedir.

Mayer ve Knox, Cittaslow'a yönelik en bariz eleştirinin, "yavaşlığın püriten bağnazlığının, hızlı dünyanın ateşli materyalizminin yerini aldığı yaşayan türbelere

⁷ Belle Époque veya La Belle Époque (Fransızca "Güzel Dönem") genellikle 1871-1914 arasındaki, Fransız ve Avrupa tarihindeki bir döneme verilen isimdir. https://tr.wikipedia.org/wiki/Belle_%C3%89poque, 21.07.2022

dönüşme tehlikesi”(Mayer and Knox, 2010: 1555) düşüncesinden geldiğine dikkat çekmektedirler. Bu tarz olumsuz düşüncelerin, Cittaslow’un iyi anlaşılmasından / anlatılamamasından kaynaklandığını söylemek gerekir. Çünkü, Yavaş şehirler çeşitliliğin olmadığı ve gençlerin akşam yapacakları hiçbir şeyin olmadığı, boğucu, olaysız yerler olmak istememektedirler. Yavaş şehirler iş, yenilik veya teknolojiye karşıt olmayı da amaçlamazlar. Yavaşlığın getirdiği tehlikelerin farkında olan Cittaslow hareketi, çiftçi pazarları, festivaller ve davetkar kamusal alanların yaratılması yoluyla canlılığı yaymayı umuyorlar, tıpkı Slow Food’un başardığı gibi.

Cittaslow, eksiklerini gidermek için bölge dışında kaynak ve uzmanlık arayan sorun odaklı bir stratejiden farklı olarak, yerel olarak ortaya çıkan hem sosyal hem de ekolojik sorunları ele almak için bölgede bulunan insan ve doğal varlıkları kullanarak, sosyal-ekolojik dönüşüme varlık temelli bir yaklaşımı somutlaştırmaktadır (Carp, 2012: 131).

Bir başka eleştiri noktası, Slow Food ve Cittaslow hareketlerinin; yerel ürünler, sosyal ve kültürel farklılıklar ile sürdürülebilirlik konusunu yerel ekonomik arabulucu olarak kullandığı yönündedir (Mayer and Knox,2006: 328). Modern insanın, çalışmak-kazanmak-tüketmek üzerine odaklı yaşam tarzından kaynaklı bunalımı karşısında bir çıkış yolu gibi görünen Cittaslow vb. yapılanmalara, Cittaslow üyesi şehirlerde yoğunlaşan uygulamalar ve bireylerin Cittaslow algıları üzerinden baktığımızda, “Yerel Ekonomik Arabuluculuk” eleştirilerinin haklılık payının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Cittaslow üyesi olan şehirlerin, sadece ekonomik kalkınma boyutuna odaklanarak, toplumsal ve çevresel boyutlarını ihmal etmeleri, Cittaslow felsefesinin eksik ve yanlış kavranması nedeniyle doğal çevrenin ilerde telafisi mümkün olmayan zararlarla karşı karşıya kalmasına neden olabilir. Andarabi’nin, Lee ve arkadaşlarının Güney Kore’nin Jeungdo Adasıyla ilgili 2011 yılında yaptıkları çalışmalarından aktardığına göre, Jeungdo Adası’nın Cittaslow üyeliğine kabul edilmesinden sonra yürütülen plansız turizm yatırımları nedeniyle ciddi çevre sorunlarıyla karşılaşmıştır. Bu sorunlarla karşılaşılmasında, turist yoğunluğunun ciddi boyutlara ulaşmasının ve gelen turistlerin konut talebinde bulunmalarının etkili olduğu ifade edilmektedir. Yaşanan sorunlar karşısında harekete geçen ada halkının ve yönetiminin çabalarıyla, Jeungdo Adası bugün

çevre dostu ve sigara içilmeyen turistik bir destinasyon olarak korunabilmiştir (Andarabi, 2022: 3).

Mekânsal bir olgu olan Cittaslow, kentsel mekân üzerinde yürütülen uzun soluklu ideolojik bir tartışmaya da dahil edilebilir. Bu ideolojik tartışmanın bir tarafında, Lefebvre'in (2016: 13) ifadesiyle "toplumsal bir ürün olan mekânın mübadele değerini ön plana çıkararak" kapitalizm dururken, tartışmanın diğer tarafında evrende var olan her şeyin insan için olduğu anlayışını (Antroposentrizm) net bir şekilde eleştirip, insanın çevresiyle ahenkli ilişkisine vurgu yapan ve Bramwell (1989: 39) tarafından, "muhafazakârlık ve sosyalizm gibi siyasal bir kategori" olarak görülen ekolojizm bulunmaktadır.

Cittaslow tür, çeşitlilik, çevre korumacı uygulamalar, yenilenebilir enerji kullanımı, organik tarım, tarihi ve kültürel değerlere sahip çıkılması gibi konularda daha derin bir anlayışı yansıtan ekolojik duyarlılıkla söylemsel olarak örtüşen bir görüntü vermektedir. Ancak, Cittaslow'un daha çok bir yerel kalkınma modeli olarak görülmesi, bu model ekseninde Cittaslow kentlerinde yaratılan veya gün yüzüne çıkarılan her farklılığı ve tabii ki doğal güzelliği, "yerinde görme" vurgusuyla, rekabetin nesnesi haline getirerek metalaştırmaktadır. İnsani faydayı odak noktasına alan bu girişimler, Cittaslow'u ekolojik duyarlılıktan uzaklaştırmaktadır. Bu durum, neoliberal ideolojinin ekolojik değerleri araçsallaştırıp, piyasalaştırdığı yönündeki eleştirel düşüncelerin kaynağını oluşturmaktadır.

Türkiye'de Sakin Şehir (Cittaslow) Hareketi

1999 yılında İtalya'nın Orvieto şehrinde esmeye başlayan Cittaslow rüzgârı, 2000'li yılların başlarında Türkiye'ye ulaşmıştır. Küreselleşmenin üretim ve tüketim ilişkileri başta olmak üzere, toplumsal yaşantının her alanında farklılıkları yok eden yıkıcı etkisi karşısında, farkındalık geliştirebilenlerin tutunduğu araçlardan birisi olan Cittaslow'un Türkiye macerası, 2009 yılında küçük bir Ege kasabası olan İzmir'in Seferihisar ilçesinin üyeliğe başvurusuyla başlamıştır.

İtalya'da bulunan Cittaslow uluslararası koordinasyon merkezine, dönemin Seferihisar Belediye Başkanı Tunç Soyer önderliğinde yapılan başvuru, birlik tarihinde bir kentin inceleme yapılmaksızın doğrudan kabul edildiği ilk örnektir. Seferihisar,

başvurusunu gerçekleştirdiği dönemde geçerli olan beş başlık (altyapı, çevre, kent estetiği, misafirperverlik ve yavaş yemek) altındaki 52 kriter çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulmuş ve yüzde 73 düzeyinde uygunluk sağlayarak “salyangoz” logosunu elde etmiştir (Şahinkaya, 2010: 14). Seferihisar’da yapılanlar daha önce İzmir’de yaşayanların bile tanımadıkları kenti ve Cittaslow’u tüm Türkiye’nin gündemine taşımıştır. Üretimi ve istihdamı teşvik etmek ve halkın gelirini artırmak için kurulan kooperatifler ve üretici birlikleri ile ürünlerin işlenerek daha yüksek fiyatla satılmasına imkân tanıyan mandalina kurutma tesislerinin kurulması, belediye öncülüğünde yapılmış girişimlerdenidir. Ayrıca, tüketicileri doğrudan üretici ile bir araya getirmeyi amaçlayan üretici pazarı, gece pazarı, Seferipazar ve Seferibakkal gibi girişimlerin yanında, atalık tohumlar kullanılarak yapılan yerel üretimin teşviki de öne çıkan uygulamalar arasındadır. Bunların dışında tohum takas şenlikleri, çocuk meclisi, yaratıcı yazarlık okulu gibi girişimler de Cittaslow Seferihisar’ın yakından izlenmesine ve örnek alınmasına neden olmuştur.

Seferihisar’ı yakından izleyen Türkiye’deki birçok şehir, Cittaslow üyeliğinin sağlayacağı faydaları da düşünerek üyelik girişiminde bulunmuşlardır. Bugüne kadar ne kadar başvuru olduğu ve bunların kaç tanesinin hangi kriterleri sağlayamadığı için reddedildiğine dair bilgiler kamuoyuna açık platformlarda paylaşılmamaktadır. 2022 Mayıs ayı itibarıyla Türkiye’deki sayıları 21’e ulaşan Cittaslow üyesi şehirlerin isimleri şunlardır: “Seferihisar (İzmir), Akyaka (Muğla), Gökçeada (Çanakkale), Yenipazar (Aydın), Perşembe (Ordu), Vize (Kırklareli), Yalvaç (Isparta), Halfeti (Şanlıurfa), Şavşat (Artvin), Uzundere (Erzurum), Gerze (Sinop), Eğirdir (Isparta), Göynük (Bolu), Mudurnu (Bolu), Köyceğiz (Muğla), Ahlat (Bitlis), Güdül (Ankara), Arapgir (Malatya), Foça (İzmir), İznik (Bursa), Kemaliye (Erzincan)”(Cittaslow.org, 2022). Bu son listede 2011 yılında Cittaslow üyesi olan Sakarya’nın Taraklı ilçesi yer almamaktadır. İlçenin ismi hem Cittaslow Türkiye hem de Cittaslow Uluslararası ağında yer alan listelerde bulunamamıştır. Üyeliğin iptaline ilişkin bir habere de rastlanmamıştır. Fakat, Perşembe’deki saha çalışmaları esnasında, Taraklı Belediyesinin 3500 Euro civarındaki üyelik aidatı gerekçesiyle üyelikten ayrıldığı öğrenilmiştir.

Cittaslow’la ilgili yeni bir gelişme ise Cittaslow Türkiye Ulusal Ağı tarafından gündeme getirilen, “Cittaslow Metropolis” isimli projedir. Cittaslow Uluslararası Derneği ve İzmir Büyükşehir Belediyesi işbirliğiyle geliştirilen proje ile yavaşlık

felsefesinin metropollere taşınması amaçlanmaktadır. Cittaslow modelini, milyonlarca nüfusu ve farklı sorun ve koşulları olan metropollerde doğrudan uygulamak mümkün olmadığı için, Cittaslow Metropolis konseptini geliştirmeye yönelik çalışmalar devam etmektedir. Yavaşlık kavramını metropolde yaygınlaştırmak amacıyla geliştirilen Yavaş Mahalle Programı aracılığıyla, toplumsal ihtiyaçların sivil katılımı ile belirlenmesi ve Cittaslow öncelikleriyle çözüm önerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir (Cittaslow International, 2022).

Türkiye’de Cittaslow’la ilgili, tez ve makalelerden oluşan çok sayıda akademik çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar hakkında yapılmış literatür incelemeleri de (Birsen, Birsen, Özmen ve Uğur, 2017; Yardı, 2021) bulunmaktadır. Cittaslow üyeliğini elde etmiş bütün kentlerle, özellikle de Seferihisar’la ilgili çok sayıda çalışma da detaylı bilgiler verilmektedir. Bu çalışma kapsamında ise Cittaslow üyeliğini 2012 yılında elde etmiş olan Ordu’nun Perşembe ilçesiyle, daha önce iki kez başvuruda bulunmasına karşın üyeliği kabul edilmemiş Giresun’un Tirebolu ilçesi, çevresel sürdürülebilirlik ekseninde sakinlerin değer, tutum ve davranışları açısından karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.

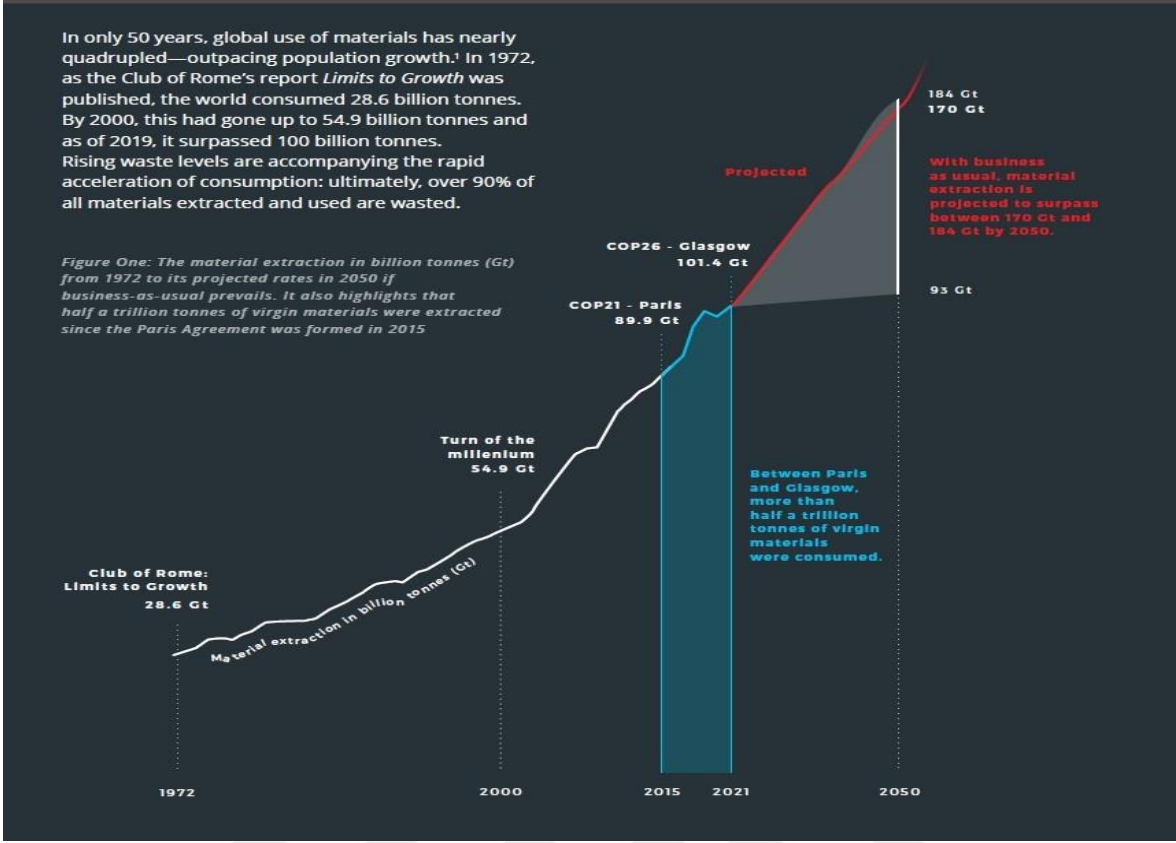
2.5. Ekolojik Yurttaşlık

Çağdaş çevre sorunlarının çok yönlülüğü, çevresel bozulmanın nasıl çözüleceği veya azaltılacağına ilişkin tartışmaları, 1960’lardan itibaren siyasi bir konu haline getirmiştir. Ekolojizm başlığı altındaki tartışmalarda yer verdiğimiz üzere, klasik çevrecilik yaklaşımından farklı olarak ekolojistler, hâkim ekonomik ve toplumsal sistemi geniş bir perspektiften eleştirmişler ve alternatif önerilerde de bulunmuşlardır. Lakin, çevre sorunları çok yönlü niteliği nedeniyle, yalnızca siyasi sistemlere yönelik resmi kurumsal yapıların ve yönetim biçimlerinin değiştirilmesi sorunu olmadığı gibi (Eckersley, 2004; Jagers, 2007), yönetimden yönetişime geçmekle ilgili bir sorunu da ifade etmemektedir. Ekolojik sorunların, hâkim ekonomik ve politik sistemlerle ilişkili olmakla birlikte, vatandaşların sürdürülemez yaşam biçimlerinin de bunda etkili olduğunu gözden kaçırmamak gerekmektedir. Bu nedenle sorunun azaltılması ve çözümü noktasında, bireysel olarak vatandaşların da günlük seçimlerine ekolojik kaygıları ve sorumlulukları dahil etmeleri gerekmektedir (Jagers et al., 2014: 434).

1973 yılında Ernst Friedrich Schumacher'in yazdığı "Küçük Güzeldir" ve 1974 yılında Meadows ve arkadaşları tarafından yazılan "Büyümenin Sınırları" gibi daha birçok eserde, dünyanın taşıma kapasitesine ilişkin verilen mesajlar, insanların her şeyin ne kadar kötü olduğunu öğrendiklerinde tutum ve davranışlarını buna göre değiştirecekleri varsayımına dayanmaktaydı. Fakat, bugün hala devam eden çevre sorunları bu stratejinin işe yaramadığını ve bir strateji değişikliğine ihtiyaç olduğunu bize göstermektedir. Sorunların büyüyerek devam ettiği, uluslararası raporlarda net bir şekilde görülebilmektedir. 2018 yılında Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu sırasında, kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olan "Circle Economy" tarafından başlatılan raporlama çalışmalarının birincisinde, dünya ekonomisinin sadece %9,1'lik bir döngüsellikçe sahip olduğuna ve bunun büyük bir döngüsellik boşluğu bıraktığına dair endişe verici bir istatistik sunulmuştur. 2022 yılında beşincisi yayınlanan, The Circularity GAP Report verilerine göre, durum daha da kötüye gitmiş ve küresel döngüsellik oranı %8,6'ya düşerken, yıllık küresel kaynak kullanımı (Şekil 1.) 100 milyar tonu aşmıştır (CGR, 2022: 13). Hiç kuşkusuz bu rakamlar, yerkürenin taşıma kapasitesine ilişkin daha fazla endişelenmemiz gerektiğini göstermektedir.

Küresel kaynak kullanım miktarındaki artış, son 50 yılda nüfus artışını geride bırakarak neredeyse dört katına çıkmıştır. 1972'de, Roma Kulübü'nün "Büyümenin Sınırları" raporu yayınlandığında, dünya 28.6 milyar ton tüketmekteydi. 2000 yılına kadar bu rakam 54.9 milyar tona yükseldi ve 2019 itibarıyla 100 milyar tonu aştı. Paris ve Glasgow'da manşetlere konu olan iklim konferansları arasındaki altı yılda küresel ekonomi; mineraller, cevherler, fosil yakıtlar ve biyokütle gibi ilave yarım trilyon ton ham madde tüketmiştir. Artan atık seviyeleri, tüketimin hızla ivmelenmesine eşlik etmiştir. Küresel ekonomik sistemin tükettiği kaynak miktarı, dünyanın yenileyebileceğinden %70 daha fazlasına karşılık gelmektedir. İşlerin her zamanki gibi devam etmesi durumunda, hammadde kullanımının 2050'de 170 ile 184 milyar tona yükselmesi beklenmektedir (CGR, 2022: 9). Sonuç olarak atık, biyolojik çeşitlilik kaybı, küresel ısınma ve hava kirliliğinden "plastik çorbaya"⁸ kadar çoğu şey çevre sorunuyla bağlantılıdır.

⁸ Plastik çorba, okyanusa atılan büyük plastik atık birikimini ifade eden bir kavramdır.

Şekil 1. Küresel kaynak kullanım miktarı

Kaynak: (CGR, 2022: 13)

Kullan-at kültürünün gezegen ve toplumlar üzerindeki yıkıcı etkisi açıkça görülmektedir. Artan kirlilik ve atık, kaynak kıtlığı, biyoçeşitlilik kaybı ve küresel sıcaklıkların artması bir şekilde artan tüketim seviyemizle bağlantılıdır. Doğal çevresi üzerinde bu etkiye sahip bir sosyal ve ekonomik sistemin sağlıklı olduğu söylenemez. Altıncı IPCC raporunda, iklim değişikliğinin insan faaliyetleri sonucu ortaya çıktığı ilk kez kabul edilirken, çözümün yine insanın elinde olduğu ifade edilmiştir (IPCC, 2021: 1-5). Bu açıklamalar, çevre sorunlarına çözüm arayışında bireyler ve onların yaşam tarzlarına odaklanmaktadır. Konunun bu şekilde ele alınması, sorunun esas kaynağına ilişkin bir hedef saptırma şüphesini de barındırmaktadır.

Dobson, insanların çevreye yönelik tutumlarını ve davranışlarını değiştirmelerini sağlamak için iki yaklaşımdan bahsetmektedir: Yapısalcılık ve gönüllülük. Yapısalcılara göre, bireylerin tutum ve davranışları, onları yönlendiren derin yapıların baskısı altındadır. Bu nedenle, bireylerin davranışlarını değiştirmeye yönelmeden önce bu yapıların değişmesi gerekmektedir. Örneğin, rekabetçiliğin hâkim olduğu ekonomik yapılarda,

bireylerden daha işbirlikçi ve dayanışmacı davranmalarını beklemek istenilen seviyede karşılık bulmayacaktır, çünkü hâkim rekabetçi düzen bunu çeşitli şekillerde baltalayacaktır. Yapısalcıların bu bakış açısı karşısında “Gönüllüler”, insanın bir bağlam içinde yaşadığını kabul etmekle birlikte, bu bağlamın kısmen insanın tercihlerinden de etkilendiğini savunuyorlar. Başka bir ifadeyle, tutum ve davranışların, onları bilgilendiren yapılardan “nispeten bağımsız” olduğunu düşünürler. Yapısalcılar için tutumlar ve davranışlar, uğraşılmayacak kadar yüzeyselken; gönüllüler için şu veya bu şekilde davranmamıza neden olan karmaşık etkiler ağının bir parçası konumundadırlar (Dobson, 2007: 277).

Hükümetler, cezalar ve teşviklerle destekledikleri çevre mevzuatına rağmen yurttaşların işbirliği olmadan sürdürülebilirliği sağlayamayacaklarını anlamış durumdadırlar. Bu nedenle, çevre odaklı politikalar ve düzenlemelerde, sürdürülebilir gelişmeyi hedefleyen çabaların katalizörleri olarak yurttaşların rolü ön plana çıkarılmaktadır. Dobson’un Birleşik Krallık ve İrlanda Cumhuriyetinden verdiği iki örnek bu duruma açıklık kazandırması açısından önemlidir.

Birleşik Krallık’ta insanların çevresel tutumlarını ve davranışlarını değiştirmeye yönelik kamu politikası araçlarının en önde geleni mali teşvikler olmuştur. Bu politikayla, insanlara mali avantajlar ve cezalar (yeşil vergiler de dahil) sunularak çevreye faydalı davranışlara teşvik edilmektedirler. Örneğin, İngiltere’nin Durham kentinde, kent merkezindeki trafiğin azaltılması için bir “yol ücretlendirmesi” politikası planlanmıştır. Planlayıcıların, trafiğin bir yıl içinde %50 oranında azalmasını beklemesine karşın, sadece birkaç ay içinde %90 oranında bir azalma gözlenmiştir. Planlamacıların beklentilerinin ötesindeki bu sonuçlar, bireylerin çevreye yönelik davranışlarında değişiklik yapma konusunda, mali yöntemlerin işe yaradığını gösteriyordu (Dobson ve Bell, 2006). Dobson’un verdiği ikinci örnek, 2002’de İrlanda genelinde plastik alışveriş poşetleri için getirilen plastik poşet çevre vergisi (PBEL)dir.⁹ Uygulamanın yürürlüğe girmesiyle birlikte, alışverişlerinde plastik poşet kullananlar, kullandıkları her bir poşet için 0,15 Euro ödemişlerdir. 2007’de 0,22 Euro’ya yükselen vergi, 12 yılda (2002-2013) toplam 200

⁹ Türkiye’de 10 Aralık 2018 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 7153 sayılı Kanunun Çevre Kanunu’na eklediği ek 11. Maddeyle, taşıma amaçlı kullanılan plastik poşetlerin ücretlendirilmesi “Geri kazanım katılım payı” adıyla uygulamaya başlanmıştır.

milyon Euro'nun üzerinde gelir sağlamıştır. Verginin ilk kez uygulanmaya başladığı 2002 yılında yıllık poşet torba kullanımı kişi başına yaklaşık 350 iken, 2012'ye kadar bu sayı 14'e kadar düşmüştür. Ayrıca, plastik torbalar 2002'de toplam çöpün yüzde 5'ini oluşturmaktayken, 2014'te bu oran sadece yüzde 0,14 olmuştur (Anastasio and Nix, 2016). Sonuç olarak, söz konusu mali politikalar aracılığıyla plastik poşet kullanımındaki dikkate değer azalmanın, davranışlarda değişime işaret ettiği de söylenebilir (Dobson and Bell, 2006).¹⁰

Bu tür mali önlemlerin, çevre politikası araçları içinde bir yeri olduğuna şüphe yoktur. Davranışların, bu tür önlemlerle değiştirilebileceğini gösteren çok sayıda örnekten de bahsedilebilir. Fakat, çevre politikasına yönelik “mali kişisel çıkar” yaklaşımında iki sorun alanının varlığından bahsetmek gerekir. Birincisi, “mali cezaların onları aşma girişimlerini davet etmesidir.” Örneğin, arabalar Londra'nın merkezindeki Pay Zone'a girerken, ücret ödemek istemeyen sürücüler plakaların kameralar tarafından okunmasını engellemeye yönelik ciddi bir endüstrinin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Bu durum, sürücülerin teşviklerin altında yatan mantığı umursamadan, anlamadan veya bunlara bağlı kalmadan yüzeysel tepkiler verdikleri şeklinde anlaşılabilir. İkinci sorun alanı ise İrlanda Plastik Poşet Vergisi örneği üzerinden açıklanabilir. İrlanda hükümetine göre, sürdürülebilirliği sağlama çabaları içinde uygulanan bu planın “yeniden kullanılabilir torbaların kullanımını teşvik etmek ve İrlanda'da insanların çöp ve kirliliğe karşı tutumlarını değiştirmek” şeklinde iki amacı bulunmaktadır. Uygulama sonrasında plastik poşet kullanımının %90 oranında azalmasıyla ilk amacın gerçekleştiği görülmektedir. Lakin, davranıştaki değişikliği gösteren bu sonuçlar, insanların çöp ve kirliliğe karşı tutumları değişti mi? sorusunu açıklamamaktadır. Davranıştaki değişikliklerin, yalnızca teşvikler veya caydırıcılar mevcut olduğu sürece devam etmesi “değişimin yüzeyselliği” sorunuyla bizi karşı karşıya bırakmaktadır (Dobson, 2007: 278). AB ve ulusal düzeydeki çabalara rağmen, üretilen atık miktarı artmaya devam etmektedir. Her vatandaşın yaklaşık yarım ton çöp ürettiği AB'deki tüm ekonomik faaliyetlerden kaynaklanan yıllık atık üretim miktarı 2,5 milyar ton veya yılda kişi başına 5 ton civarındadır. Atık üretiminin ekonomik

¹⁰ İrlanda deneyiminden de öğrendiğimiz şey, bireylerin davranışlarındaki değişikliklerin yeterli olmadığıdır; etkili geri dönüşüm sistemleri, evsel ve diğer mülklerden toplandıktan sonra geri dönüştürülebilir maddelerle başa çıkmak için yeterli bir altyapı gerektirir. Böyle bir altyapının yokluğunda, geri dönüştürülebilir maddeler çöp sahasına götürülebilir, yakılabilir veya Çin'e gönderilebilir.

büyümeden ayrıştırılması, tüm değer zincirinde ve her evde kayda değer çaba gerektirecektir (European Commission, 2020: 12). Bu sebeple, sürdürülebilir kalkınma çaba ve arayışındaki yönetimlerin, kalıcı çözüm için bireylerin tutum ve davranışları arasındaki tutarsızlığa yönelmesi gerekmektedir.

Tüketim odaklı bireyci yaşam tarzının sürdürülebilirliğinin sorgulanıyor olmasının sonucu olarak, ulusal ve yerel nitelikli politik karar alıcılar ve araştırmacılar, kent sakinleri arasında çevresel farkındalık ve endişe düzeylerini artırmanın yanında, istenen davranış değişikliklerini nasıl gerçekleştirebileceklerinin arayışı içindedirler (Asilsoy ve Oktay, 2018: 766). Bu kurumlar arasında gösterebileceğimiz İngiltere Sürdürülebilir Kalkınma Araştırma Ağı, toplum yanlısı tutumların geliştirilmesinde, topluluk temelli müzakere süreçlerinin etkili olabileceğine dikkat çekmektedir. Müzakereci demokratik karar alma biçimlerinin öne çıkarılmasının nedeni, yeşillerin savunduğu kültürel siyasi değişimle sonuçlanma olasılığını artıracığının düşünülmesidir (Barry, 1999: 228).

Yüzeysellik tehlikesiyle karşı karşıya olan sürdürülebilir davranışın, bu müzakere sürecinde ödül ve cezaların dengelenmesiyle ilgili bir tartışmaya indirgenmesinin sorunun eksik kavranmasına yol açacağına ise şüphe yoktur. Sürdürülebilir toplumlar, mali teşviklerin tetiklediği geçici davranış değişikliklerinden daha fazlasını gerektirmektedir. Çöpünü ayıklayan ya da ekolojik ürünleri tercih eden vatandaş, ekolojik değerlere ve amaçlara kendini bağlı hissettiği için bunu sıklıkla yapmaktadır ve yapacaktır. İnsanlar, ekonomik veya pratik teşvikler dışında yalnızca sürdürülebilir yollarla da hareket edemezler. Bu nedenle insanlar bazen korku (ceza veya kayıp) veya arzu (ekonomik ödüller veya sosyal statü için) dışında, sadece erdemli olmak istedikleri için de iyilik yapmayı seçebilirler (Beckman, 2001: 179). Beckman'ın açıklamalarının, tartışmayı çevre ve etik ilişkisi üzerinden yurttaşlık eksenine taşıdığı söylenebilir.

Yurttaşlık teorisinde ilginin yeniden canlanması, yurttaşlık kavramının literatürde çok sayıda sıfatla birlikte kullanılmasıyla sonuçlanmıştır. MacGregor ve Szerszynski (2003: 1)'göre, "siber yurttaşlık", "bilimsel yurttaşlık", "kurumsal yurttaşlık", "tüketici yurttaşlığı" ve "küresel yurttaşlık" literatürde yer almış eşleşmelerden sadece birkaçıdır. Bununla birlikte, çevre literatüründe "çevresel yurttaşlık" (Dobson ve Bell, 2006), "ekolojik yurttaşlık" (Christoff, 1996; Dobson, 2003), "sürdürülebilir yurttaşlık" (Barry,

1999) ve “yeşil yurttaşlık”(Gabrielson, 2008) gibi sıfatlarla da sıkça karşılaşılmaktadır. Melo-Escrihuela (2008: 114)’e göre, bu kavramsal çeşitliliğin sebebi, terminolojik olmaktan ziyade yurttaşlık ve çevre konusunun karmaşıklığıdır. Örneğin, geri dönüşüm veya sürdürülebilir tüketim gibi faaliyetler, kimi yazarlar tarafından ekolojik yurttaşların görevleri kategorisinde ele alınırken, kimi yazarlar tarafından yeşil bir yaşam sürme hakkını içeren özel seçimler olarak görülmektedir.

“Çevresel yurttaşlık” terimi ilk olarak 90’ların başında Kanada Çevre Bakanlığı (Environment Canada) tarafından kullanılarak, ön plana çıkan üç ana özelliğinden bahsedilmiştir (Canadorecollege, 2022):

- İnsanın çevresiyle bir bütün oluşturduğu fikri,
- İnsanın geleceğinin, çevresiyle ilişkisine bağlı olduğunun kabulü,
- Sorumluluk duygusunun, çevre adına olumlu eylemlere yol açacağı.

Environment Canada tarafından, “çevre hakkında daha fazla bilgi edinmeye ve sorumlu çevresel eylemde bulunmaya yönelik kişisel bir taahhüt” olarak tanımlanan çevresel yurttaşlık; bireyleri, toplulukları ve kuruluşları, dünya gezegeninin sakinleri olarak hepimizin sahip olduğu çevresel haklar ve sorumluluklar hakkında düşünmeye teşvik etmektedir (MacGregor and Szerszynski, 2003: 7). Environment Canada’ya göre; çevreye karşı sorumluluk, etik bir zorunluluktan doğar. Çünkü, dünya vatandaşları olarak, çevremizi yönetme konusunda iyi bir geçmişe sahip değiliz ve miras aldığımız kaynakları sıklıkla kötüye kullandık (Szerszynski, 2006: 75). Environment Canada, ne yazık ki Çevre Yurttaşlığı ile ilgili olarak geliştirdiği materyallere ilişkin tüm referansları ve bağlantıları web sayfasından kaldırmıştır. Bunun nedeninin, Environment Canada’nın aktif yurttaşlığa büyük önem vermesi olduğu düşünülmektedir (Canadorecollege, 2022).

Çevresel yurttaşlık hem insan-doğa hem de insanlar arası ilişkilerin yeniden kavramsallaştırılmasını açıklayabilecek anahtar bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Barry, 1999; Christoff, 1996; Dobson, 2003). Kavramın, çevresel davranış değişikliği için şimdiye kadar keşfedilmemiş bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir.

Yeşil demokratik teorinin bakış açısına göre yurttaşlık, yurttaşların bireysel eylemleri ve seçimleri için sorumluluk alma görevinin yanında, sürdürülebilirliği sağlamak için kolektif girişimde “üzerine düşeni yapma” yükümlülüğünü de vurgulamaktadır. Dolayısıyla, çevresel yurttaşlık anlayışının merkezinde, “başkalarının çıkarlarının dikkate alınmasına, tartışma ve müzakereye açıklığa” atıfta bulunan sivil bir erdem olarak tanımlanabilecek “yurttaşlık erdemi” bulunmaktadır. Bu, örneğin atıkların geri dönüştürülmesi, ekolojik olarak bilinçli tüketim ve enerji tasarrufu gibi faaliyetler de dahil olmak üzere, yurttaş olmanın görevlerinin resmi siyasi alanın ötesine geçtiği anlamına gelmektedir (Barry, 1999: 231). Konuyla ilgili olarak Dobson, çevresel yurttaşlığın bölgesel veya sözleşmeye dayalı siyasi bir varlıkla ilişkili olmadığını; sorumluluk ve eylemlerin, çevre ve diğer uzak insanlar üzerindeki etkileri ile ilgili olduğunun altını çizmektedir (Dobson, 2003: 39). Çevresel yurttaşlığın ulusal sınırları aşan bu niteliği, Birleşmiş Milletler Çevre Programı’nın (UNEP) “Gezegelimiz” bülteninde de vurgulanmaktadır. Bültende, “çevre vatandaşlığı” kavramının, dünyadaki tüm yaşamı korumaya yönelik yeni dayanışma biçimleri yaratmak için bireylerin, kuruluşların, ülkelerin ve şirketlerin etik sorumluluklarını ortaya koymakla ilgili olduğuna değinilmektedir (MacGregor and Szerszynski, 2003: 8). Ekolojik erdem, insan-doğa ilişkisine uygun erdemleri bir etik sorumluluk meselesi haline getirerek, doğayı nasıl ele almamız gerektiği sorununu çözenin olası bir yolunu önermektedir. Böylece, ekolojik erdemlerin, karakteri geliştirmek için bir araya gelen “entelektüel” ve ahlaki erdemlerin bir bileşimi olduğu söylenebilir (Barry, 1999: 67).

Ekolojik yurttaşlık kavramına ilişkin tartışmaların köklerinin, esasen siyaset bilimi alanında olduğu bilinmektedir. Antik Yunana kadar giden “yurttaşlık” kavramı, toplumun bireysel ve kurumsal düzeylerini birbirine bağlayan bir aracılık pratiğinin yanı sıra, paylaşılan bir siyasi varlığın üyeleri olarak farklı bireyleri birbirine bağlayan ortak bir kimlik olarak da anlaşılabilir. J.J. Rousseau tarafından genel iradeyi vurgulamak için ortaya atılan “Toplum Sözleşmesi”nin, günümüzde çağdaş sorunlar etrafında kapsamı genişletilerek “ekolojik sözleşme” ye dönüştüğü söylenebilir (Ertan, 1998: 129).

Dobson, çevre ve ekoloji ayırımına ilişkin daha önce ekolojizm başlığı altında belirttiğimiz açıklamalarını derinleştirerek, “Çevresel Yurttaşlık” ve “Ekolojik Yurttaşlık” arasında bir ayırma gitmektedir. Dobson, ekolojik yurttaşlığı, çevresel muadilinden politik

olarak daha değerli veya önemli görmemekle birlikte, bizzat yurttaşlık açısından entelektüel olarak daha ilginç bulduğunu ifade etmektedir. Ona göre, “Çevresel yurttaşlık”, çevresel sorunları önemsemekle birlikte, yurttaşlığı değişmeden bırakan geleneksel bir yurttaşlık biçimi olmasına karşın; “ekolojik yurttaşlık” yurttaşlık geleneklerini, sonunda bizi bu geleneklerin ötesine taşıyacak şekilde yeniden düşünmeye zorlayan radikal olarak yeni bir yurttaşlık türüdür (Dobson, 2003: 90). Burada Dobson’un, hak ve sorumluluklar ile pasif ve aktif yurttaşlık ekseninde bir ayırım yaparak, çevresel yurttaşlığı bireysel haklar ve pasif karakterle; ekolojik yurttaşlığı ise toplumsal yükümlülükler ve aktif karakterle ilişkilendirdiği görülmektedir.

Bu tartışmalar, ekolojik yurttaşlık söyleminin iki ana kategoride sınıflandırıldığını göstermektedir: Birincisi, kişisel görev veya yaşam tarzı yaklaşımı, diğeri ise hem liberal hem de Cumhuriyetçi siyaset teorilerinden gelen katılımcı haklar yaklaşımıdır. Liberal yaklaşım, bireysel sorumluluğa ve çevresel mallar üzerinde hak iddiasına vurgu yaparken, Cumhuriyetçi yaklaşım karar vermede, müzakerede, sivil katılımı ve ortak iyiye bağlılıkta katılımcı haklara vurgu yapar (Barry, 1999; Dobson, 2003; Melo-Escrihuela, 2008). Bu bağlamda, çevresel yurttaşlığın liberal bir tutumdan, ekolojik yurttaşlığın ise yeni bir model olarak sivil cumhuriyetçi bir perspektiften beslendiği söylenebilir.

Seyfang’a göre, Liberalizm ve Sivil Cumhuriyetçiliğin geleneksel vatandaşlık görünümü, bireylerin devletle ilişkisi içinde kamusal alandaki statüsü ve faaliyetleriyle ilgilidir. Liberal siyaset felsefesi, bireylerin haklarını vurgular ve çevre, yeni bir çevresel haklar dili aracılığıyla bu alana dahil edilir. Örneğin, yaşanabilir bir çevre, diğer haklar açısından bir ön şart olarak kabul edilmesi durumunda, insan hakkı ve sürdürülebilirlik için harekete geçmenin yeterli bir gerekçesi olabilir. Bunun yanında, tam bir fikir birliği olmasa bile, insan olmayan türlerin hakları da liberalizm içinde tartışılabilir. Geleneksel yurttaşlık düşüncesinin ikinci ana kolu, yurttaşların ortak iyinin çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri gereken görev ve sorumluluklarını vurgulayan sivil Cumhuriyetçiliktir. Çevresel sorumluluklar bu yaklaşıma kolayca dahil edilir çünkü daha büyük iyilik için kendini feda etme ve yeşil politikalar yoluyla işleyen aktif bir vatandaş olma kavramlarıyla büyük bir yankı uyandırır ve insanları günlük faaliyetlerinin sonuçlarını geniş çevre durumuyla ilişkilendirmeye teşvik eder (Seyfang, 2006: 387).

Hükümetler, sürdürülebilirlik için vatandaşların aktif katılımının önemini fark etmiş olmaları nedeniyle, vatandaşlardan çevre vatandaşları olmalarını, çevresel etkilerini geri dönüşüm, bisiklete binme veya su tasarrufu vb. yoluyla azaltmalarını istemektedirler (Melo-Escrihuela, 2008: 124). Hali hazırda bazı insanlar, diğerlerine göre daha çevreci olabilirler. Dobson, bu durumun sebebinin çevresel bozulmaya sistematik olarak maruz kalmaktan kaynaklanabileceğini iddia etmektedir (Dobson, 2003: 93).

Bireylerin, özellikle de çocukların, çevresel açıdan sürdürülemez insan faaliyetleri hakkında daha iyi eğitim almaları çevresel yurttaşlığın güçlendirilmesi açısından son derece önemlidir. Çevresel yurttaşlık söylemi, bireylere yeşil bir hayat tarzını benimseyerek, küçük ama yönetilebilir yöntemlerle evdeki ve toplumdaki günlük davranışlarını değiştirerek, çevreye karşı sorumluluklarını yerine getirmeye davet etmektedir (MacGregor and Szerszynski, 2003: 9). Kanada Çevre Bakanlığı, tüketicilerin çevre dostu olan ürün ve hizmetleri ayırt ederek sürdürülebilirliğe katkı sağlamaları için 1988 yılından beri “Ecologo” kullanımını desteklemektedir. 1990 yılında açıklanan Canada Green Plan’de de hükümet, çevresel yurttaşlık için her bireyin üzerine düşeni yapması gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Çevresel bozulmanın önlenmesine ve ekolojik krizin diğer sonuçlarıyla mücadeleye katkı açısından düşünüldüğünde, bireylerin davranışlarındaki her bir küçük değişimin, yirmi beş milyon bireysel eylemin kümülatif toplamı olarak ele alındığında çok büyük bir etki yaratacağı düşünülmektedir (Government of Canada, 1990: 137).

Bununla birlikte, çevresel yurttaşlığın özel alanla sınırlandırılabilir yaşam tarzı değişikliklerine indirgenmesi, birtakım eleştirileri de beraberinde getirmektedir. MacGregor ve Szerszynski’ye göre, yurttaşlığın bu şekilde yaşam tarzı değişikliklerine odaklanması, yalnızca adalet ve eşitlik sorunlarını karartma riskiyle kalmaz, çevresel sürdürülebilirliğin yapısal (yani sosyal, ekonomik, politik) nedenlerini de gizler. Ayrıca, küçük bireysel çabaların kümülatif etkisinin, çok daha büyük ekolojik yıkım parçalarının karmaşıklığını telafi edebileceğini düşünmek tehlikeli ve safçadır (MacGregor and Szerszynski, 2003: 14).

Çevre sorunlarının çok yönlülüğü, 1970’li yıllardan itibaren çevresel davranışın farklı disiplinler tarafından inceleme ve araştırma konusu yapılmasına imkân tanımıştır.

Örneğin, bazı araştırmalar çevresel davranışın psikolojik belirleyicileri ile ilgili sosyo-psikolojik bir bakış açısı elde edilmesine imkan tanırken; sosyo-kültürel boyuta odaklanan dikkat çekici miktarda bilimsel çalışmanın yapıldığı da görülmektedir (Asilsoy ve Oktay, 2018: 767). Bireylerin çevresel tutum ve davranışları arasındaki ilişkiler ve bunların yordayıcılarının ne olduğu, farklı disiplinlerde geliştirilen çeşitli ölçekler aracılığıyla ölçülmektedir.

Çevre korumaya yönelik önlemler ve politikalar, çevre hassasiyeti olan kitleleri etkileyebilmek ve örneğin turizm sektöründeki pazar payını artırabilmek amacıyla yapıldığında, çevre sorunlarına yönelik çözüm önerileri ve politikalar yüzeysellik eleştirisi almaktadır. Buradaki eleştirel görüş, çevresel sorunların araçsal bakış açısıyla çözülemeyeceği düşüncesinden kaynaklanır. Turan'a göre, çevre bilinci, insanın içinde yaşadığı doğal çevreyle bir bütün olduğunu ve onun dışında olmadığını fark etmesiyle ilgilidir. Bu kavrayış, doğayla doğrudan somut bir ilişkinin kurulmasını gerektirir. Çünkü, soyut ve düşünsel seviyedeki bir etkileşim, bilinçlenmeyi değil, yabancılaşmayı getirmektedir (1980: 32).

2.6. Çevreciliğin Türkiye'deki Gelişimi

Bir toplumda çevresel ilişkilerin anlaşılabilmesi için konuya indirgemeci bir şekilde (örneğin sadece çevre koruma derneklerine üyelik ekseninde) tek boyutlu yaklaşmak yerine, çevre denilen şeye zaten içkin olan bütünlükçü bir bakış açısıyla yaklaşmak daha geniş bir perspektif sağlayacaktır. Bu bağlamda, Türkiye'de de çevre-toplum ilişkilerinin anlaşılabilmesi için, konuyu farklı boyutlarıyla ele almak gerekmektedir. Dört başlıkta sıralanabilecek bu boyutlardan ilki, çevreye ilişkin toplumsal algı ve eğilimlerdir. İkincisi, ülkenin yönetim sistemi içinde çevre konularının yeri ve mevzuattaki durumu; üçüncüsü ekonomik ilişkiler açısından çevrenin yeri ve son olarak dördüncüsü, bir sivil toplum hareketi olarak çevreci örgütlenmenin toplum içindeki etkinliğidir (Tuna et al., 2014: 79).

Türkiye'de çevre duyarlılığını ölçmeye yönelik çalışmaların artış eğiliminde olması, araştırma sonuçları olumsuz olsa bile çevre konusuna ilgiyi göstermesi açısından önemlidir. Bahar ve Kiras tarafından 2017 yılında yapılan bir çalışmada, Türkiye'de 2000-2016 tarihlerini kapsayan dönemde çevre eğitimiyle ilgili tez ve akademik makalelerin

analizine yer verilmektedir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgularda, 2005 yılı sonrası çevre eğitimi konulu çalışmaların sayısındaki artış dikkati çekerken, en fazla çalışılan konuların ise “çevresel tutum ve davranış, çevre bilinci/bilgisi, çevresel risk algısı, çevre etiği, sürdürülebilirlik, çevre eğitimi ve çevresel sorunlar” kavramları olduğu görülmektedir. Çalışmaların, ağırlıklı olarak üniversite öğrencileriyle yapılmış olması dikkat çekmektedir (Bahar and Kiras, 2017: 1717). Literatür analizi şeklindeki bu çalışmanın dışında yer alan çalışmalardan bazılarına değinmek, Türkiye’de çevre konusunun nasıl ele alındığı hakkında fikir vermesi açısından önemlidir.

Boğaziçi Üniversitesi Çevre Bilimleri Enstitüsünden Prof.Dr. Andrzej Furman, 1995 yılında üniversite tarafından desteklenen bir proje kapsamında, gelişmekte olan ülkelerde çevresel kaygıların mevcudiyetine ilişkin İstanbul’da yürüttüğü çalışmanın sonuçlarını 1998 yılında yayınlanan “A Note On Environmental Concern In A Developing Country: Results From an Istanbul Survey” isimli makalede paylaşmaktadır. Furman, çevreye ilişkin kaygı konusunda önemli araştırmalar yapılmış olmasına rağmen, bu çalışmaların çoğunun gelişmiş ülkelerde yapıldığını, gelişmekte olan ülkelerdeki çalışmaların ise sayıca çok az olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, mevcut araştırmalardaki hipotezlerin çoğunun, gelişmiş ülkelerdeki araştırmalarda test edildiğine dikkat çekmektedir (Furman, 1998: 521). Furman’ın çalışmasında, halkın çevreye yönelik kaygıları, Dunlap ve Van Liere tarafından 1978’de geliştirilen Yeni Ekolojik Paradigma (NEP) ölçeği ile ölçülmüştür. Araştırmanın sonuçları, Türk vatandaşlarının kişisel çevresel kaygı düzeylerini diğer gelişmekte olan ülkelerin vatandaşlarından çok daha düşük olarak değerlendiren daha önceki bir araştırmanın (Gezegenin Sağlığı Araştırması) aksine, Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeğinin İstanbullular tarafından yaygın olarak kabul edildiğini göstermiştir. İstanbul’da en yüksek destek “Doğa Dengesi” alt ölçeğine ilişkin maddelerde gözlenirken, bunu “Büyümenin Sınırları” ve “İnsanın Doğaya Üstünlüğü” alt ölçeklerinde yer alan maddeler izlemiştir. Ayrıca, çevresel kaygının toplumun daha genç, daha eğitilmiş veya her ikisi arasında daha güçlü olduğuna dair en yaygın kabul gören hipotez İstanbul’da onaylanmamış, gençlerden ziyade yaşlıların çevreye daha duyarlı olduğu görülmüştür (Furman, 1998: 531).

Aytül Kasapoğlu ve Feryal Turan’ın 2008 yılında yaptıkları “Çevre eğitiminde tutum-davranış ilişkisi: Türkiye’den bir vaka incelemesi” başlıklı çalışmada ise

Ankara'daki ortaokul öğrencilerinin çevresel tutum ve davranışları arasındaki ilişkilere yönelik bulgular paylaşılmaktadır. Araştırma sonuçları, “Türk orta öğretimindeki öğrencilerin çevresel tutumları ile bildirilen davranışları arasındaki ilişkinin çok güçlü olmadığını” (Kasapoğlu and Turan, 2008: 229) ortaya koymaktadır.

Türk üniversite öğrencilerinin çevresel dünya görüşlerinin Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği üzerinden incelendiği bir diğer çalışma, Nazmiye Erdoğan tarafından 2013 yılında Birinci Küresel Çevre Çalışmaları Konferansında sunulan, “Exploring the New Ecological Paradigm Scale on Environmental Worldviews of Turkish University Students” isimli konferans bildirisidir. Çalışmanın amacı, Türk üniversite öğrencilerinin çevresel dünya görüşlerini inceleyerek Yeni Ekolojik Paradigma (NEP) ölçeğinin güvenilirliğini ve boyutluluğunu değerlendirmektir. Bu çalışma da dört üniversiteden 1295 lisans öğrencisinin çevreye ilişkin dünya görüşleri, 2002 yılında revize edilerek 15 maddeye ulaşan NEP ölçeği ile ölçülmüştür. Çalışmaya ilişkin bulgular, Yeni Ekolojik Paradigma (NEP) için geniş çaplı bir destek olmadığını göstermiştir: Öğrencilerin %56,0'ı NEP yanlısı görüşlere sahipken, %24,9'u Baskın Sosyal Paradigma (DSP) yanlısı görüşleri benimsiyor ve %19,1'i ikircikli görüşler açıklamıştır. Araştırma, NEP ölçeğinin, incelenen nüfusun tarihsel ve kültürel bağlamına ve özelliklerine göre dikkatli bir şekilde yapılandırılması ve değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir (Erdoğan, 2013).

Türkiye'de Sakin Şehir üyesi kentlerdeki konaklama işletmelerinin kaynaklık ettiği çevre sorunlarının sebeplerinin tespiti ve çözümü noktasında, çalışanların çevresel duyarlılık davranışları ve işletmelerin çevre yönetimi uygulamaları hakkında, Feriyal Farhadi Andarabi tarafından 2022 yılında Gazi Üniversitesi'nde tamamlanan doktora tezi, sürdürülebilir kalkınma ilişkilerini “değer-inanç-norm teorisi” ekseninde irdelemektedir. Araştırma, “Türkiye'deki 21 yavaş şehirden 13 tanesindeki konaklama işletmesi personelinin çevre duyarlı davranışlarını; personelin bireysel değerleri, ekolojik dünya görüşleri, çevre sorunlarına ilişkin farkındalıkları, söz konusu sorunlara yönelik sorumlulukları üstlenmeleri, çevresel duyarlılık inançları ve normları” çerçevesinde ele almaktadır. Çalışma sonucunda, araştırmaya katılan konaklama işletmelerindeki çalışanların orta seviye çevre duyarlı davranışlara sahip olduğu ve çevre duyarlı sorumlulukları üstlenmeye tam hazır olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. İşletmelerin ise yüksek uygulama ve bakım maliyetleri, destekleyici kamu politikaları ve cezaların

yetersizliği, hizmet kalitesinin çevresel performansla dengelenmesindeki zorluklar, tüketici desteği eksikliği, yeşil tedarikçilerle ağ kurma sorunu gibi nedenlerle çevre yönetimi uygulamalarını istenilen düzeyde gerçekleştiremedikleri görölmüştür (Andarabi, 2022: 8).

Çevre üzerinde yapılan araştırmalarda, tutumlar açısından çoğunlukla pozitif sonuçlar elde edilirken, tutumların davranışlara yansımaları noktasında ise olumlu sonuçların elde edilemediği görölmektedir. Bu uyumsuzluğın sadece Türkiye'ye özgü olmayıp, gelişmiş batılı ölkelerde yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar gösterdiğini ifade etmek gerekir. Çevreye yönelik kaygıları ölçebilmek için 1978 yılında Dunlap ve Van Liere tarafından geliştirilen Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği (NEP) kullanılarak ABD'de yapılan araştırmanın sonuç kısmında, "NEP'i onaylayan bireylerin bu yeni dünya görüşüne uygun davranışlarda tutarlı bir şekilde yer almalarını beklemek saflık olur. Ayrıca, halkın aralarındaki çatışmayı algılamadan çelişkili fikirleri onaylayarak "tutarsız" tutumlara sahip olabileceği de gösterilmiştir." (Dunlap and Van Liere, 1978: 17) ifadelerine yer verilmektedir.

Öznesi insan olan pek çok toplumsal sorunun çözüm arayışlarında olduğu gibi, çevre sorunlarına çözüm arayışlarında da akla ilk gelen "eğitim"dir. Çevre ve çevre sorunları konusunda asgari bir bilinç oluşturmada eğitim, kuşkusuz en etkili araçtır. Fakat, Geray, "kökeninde toplumsal, ekonomik, ekinsel etmenlerin bulunduğu, çok kompleks niteliğe sahip çevre sorunları karşısında, eğitime tek ve en etkin çözüm yolu olarak bakılmasının, hem toplumdaki değişme süreçlerinin devingenliğini kavrama hem de bir üst yapı kurumu olan eğitimin niteliği açısından yanıltıcı" olduğu kanaatindedir (Geray, 1995: 664).

Geray'ın uyarılarını yadsımadan, çevre sorunları karşısında eğitimin önemine ve işlevine kısaca değinmek faydalı olabilir. Çevre eğitimi, bir nesne olarak doğrudan çevrenin sorunlarını ele almak yerine bireylerin ve toplumun etik sorumluluğuyla ilgilidir. Bu bağlamda, eğitime katılan insanlardan beklenen sadece çevre kirliliğine karşı duyarlılık değil; sosyal ve politik haklar, aile yükümlölükleri, kadına şiddetin önlenmesi vb. toplumsal meselelerin tamamı karşısında etik bir sorumluluk geliştirmesidir (Mutlu, 2010). Etik sorumluluk, bireyin doğrudan kendisini ilgilendiren konuların dışında sorumluluk üstlenmesiyle ilgilidir. 1970'li yıllardan itibaren, Batı'da ve özellikle gelişmiş ölkelerde

tabiatın korunmaması halinde karşılaşılabilecek sonuçlar konusunda halk bilinçlendirilmiştir. Orta seviyeli okullarda öğrenciler uygulamalı eğitime yönlendirilirken, üniversitelerde ise çevre bilimi eğitimi ile sorunların ortadan kaldırılabilmesi için büyük çaba gösterilmiştir. Türkiye’de ise çevre eğitiminin, daha çok doğayı koruma kapsamında ele alındığına tanık olunmaktadır.

Türkiye’de 1936-1962 döneminde çevre eğitiminde odaklanılan konulara baktığımızda, insanın da içinde yaşadığı canlı çevrede bulunan hayvanların ve bitkilerin yetiştirilmesi ve sevilmesi; ülke ekonomisinin kalkınmasındaki rolü açısından insan ve doğal çevrenin kaynak olarak önemi; çevrede bulunan her türlü canlı ve cansız varlıklardan yararlanmanın yollarının öğretimiyle ilgili olduğu görülmektedir. 1938’de köy okulları programları incelendiğinde milli kaynakların korunması, insan ve doğanın karşılıklı etkileri, doğayı sevmeye ve korumaya yönelik amaçlar etrafında kümelenmiş bir çevre eğitimi görüntüsüyle karşılaşılmaktadır. Orta öğretim ve lise programlarına bakıldığında da çevre konusu genellikle, tabiatın korunması ekseninde nazari bilgilerin yer aldığı ve daha çok biyoloji dersleri içerisine yerleştirilmiş bir görünüm arz etmektedir (Asmaz, 1995: 670).

Çevre konusu, eğitim müfredatları içinde sadece tabiat bilgisi ve biyolojiye ilişkin konularla sınırlı kalamayacak kadar önemlidir. Çağdaş çevre eğitimi, yaşanan çevresel sorunların ortaya çıkış nedenlerini sorgulamaya da imkân vermelidir. Böylece, doğanın dengesinin nasıl bozulduğunu görme fırsatı da verilmiş olacaktır (Asmaz, 1995: 671). Bu bağlamda, etkin bir çevre eğitiminin; ekolojik sistemler ve bu sistemler içinde insanın yerinin kavranmasına, doğal çevreyle uyum içinde bir yaşam geliştirebilmenin nasıl mümkün olacağına sorgulanmasına ve ayrıca katılım süreçlerinin etkin ve sorumlu hale getirilebilmesi için, gerekli becerilerin kazandırılmasına yardım etmeyi amaçladığı söylenebilir (Geray, 1995: 665). Bu amaç doğrultusunda, çevre eğitiminde “bugünün soyut ve yararcı, parçacı ve zamansal olarak sınırlı eğitim anlayışının tersine, teori ve uygulamayı bir arada benimseyen, bütüncül ve tüm yaşam boyunca süren bir eğitim anlayışının” (Mutlu, 2010) benimsenmesi gerektiği açıktır. Bu çerçevede, yaparak öğrenmenin Türkiye’deki en bilinen örneklerinden olan Köy Enstitüsü Sisteminin, çevre eğitimi için bir model olup olamayacağı yeniden gündeme gelmektedir.

Köy Enstitülerindeki uygulamalı eğitimin, bugün çevre konusunda ulaşılmak istenen hedeflerle uyumlu olduğu söylenebilir. Teori ve uygulamayı birleştiren Köy Enstitüleri, doğrudan olmasa bile dolaylı olarak insan ve doğa arasında bozulan metabolik ilişkinin yeniden kurulmasını sağlayabilir. 1940’da çıkarılan Köy Enstitüleri Kanununun gerekçesinde, “köy hayatından uzaklaştırmayan bir çevre içinde iyi bir çiftçinin bildiklerine sahip ve bu bilgileri uygulayabilecek... bir eğitim” yürütülmesinden bahsedilmektedir (Türk Eğitim Derneği, 2000: 16). İsmail Hakkı Tonguç, köyler ve köylüler için Osmanlı’dan beri yazılıp söylenen ve köy gerçeğini yansıtmayan yüzeysel ve yanlış değerlendirmelerin gerek eğitimciler gerekse de toplum üzerindeki yanlış yönlendirmelerini azaltarak, köy gerçeğini saptama ve ona uygun eğitim modelini bulma amacıyla “Köyde Eğitim” isimli bir kitap yazmıştır. Üç bölümden oluşan kitapta, öğretmen ve müfettişlerin ulaştırdığı anket sonuçlarından ve on dört ilin köylerinden örnekler verildiğini aktaran Türkoğlu, kitapta köylünün doğayla ilişkisinin sadece çevreye yönelik olmayıp, ekonomik ve toplumsal yapı içerisinde gelişmiş olan yerleşik alışkanlıkların saptanarak, terkedilmesi gereken değerlere ve yeni eğitimde kullanılacak değerlere de açıklık getirilmeye çalışıldığının altını çizmektedir (Türkoğlu, 1997: 126).

Mutlu’ya göre, ortaya çıktığı koşullar itibariyle öncelikle ekonomik hedefler taşıyan Köy Enstitülerinin, temel ihtiyaçların karşılanması noktasında çevresel kaygıları göz ardı etmesi nedeniyle, ekolojik anlayışa paralel bir amaç taşıdığı söylenemez. Ancak, Köy Enstitülerinin doğaya karşı sahip olduğu kuşku götürmez duyarlılık ve öğrencilerin doğaya ilişkin teorik bilgilerin dışında, doğanın neden ve nasıl korunması gerektiğine ilişkin bilgileri gözlemleyerek ve yaparak öğrenmeleri, Köy Enstitülerinde izlenen yöntemin günümüz çevre eğitimi için etkili bir yöntem olabileceğini düşündürmektedir (Mutlu, 2010). Ekolojik ütopyist Callenbach’ın (1994: 163) ilk olarak 1975 yılında yayınlanan “Ekotopya” adlı eserinde yer verilen “karşılıklı etkileşime ve işbirliğine dayalı, kapalı binalar yerine daha çok doğal ortamda faaliyetlerin yürütüldüğü, bilim adamlarının isimlerinin okullara verildiği, ders sürelerinin standartlaştırılmadığı, bir şey yapmak için bir otoriteye gereksinim duyulmayan” eğitim modelinin, Türkiye’de 1940’ta açılan Köy Enstitülerindeki eğitim sistemiyle benzerliği şaşırtıcıdır.

Çevre bilincinin kazandırılmasında, eğitimin doğrudan etkisinin yanında edebi eserlerin de çevresel bilinç ve farkındalık yaratılmasında önemli etkisi vardır. Bu

çerçevede, Anadolu’da yirminci yüzyılda öne çıkan önemli isimlerden bir tanesi halk şairi Aşık Veysel Şatıroğlu’dur. Köy Enstitülerinde de görev alan Âşık Veysel, “bazen gönül gözüyle bazen sazının tellerinden yükselen çığlıklarla, doğanın insanla uyumunu ve eş değerliğini dağ, toprak, orman ve hayvan ekseninde haykırarak” (Sezer ve Yiğitoğlu, 2019) çevresel duyarlılık konusunda çağının ötesine geçmiştir. 1970’li yıllarda James Lovelock tarafından geliştirilen Gaia Teorisinin, dünyayı canlı bir varlık olarak kabul eden yaklaşımını; Carolyn Merchant’ın “yaşayan bir organizma ve besleyici bir anne olarak tasvir ettiği yeryüzü imajını” Aşık Veysel’in şiirlerinde Lovelock ve Merchant’tan çok önce görmekteyiz. Merchant’a(1989: 3) göre, dünyayı canlı ve besleyici bir organizma (anne) olarak tasavvur etmek, insanın doğayla ilişkisinde kültürel bir sınırlayıcı vazifesi görecektir. Merchant, bunu bir metaforla şu şekilde açıklamaktadır:

“Bir insan, annesini kolayca öldürmez, altın için bağırsaklarını deşmez veya vücudunu sakatlamaz. Yeryüzü canlı ve duyarlı kabul edildiği sürece, ona karşı yıkıcı eylemlerde bulunmak insan etik davranışının ihlali olarak kabul edilebilir.”

Aşık Veysel’in şiirleri incelendiğinde de doğanın canlı ve besleyici bir varlık olarak tasvir edildiği görülmektedir. Şairin doğa temalı şiirlerinden bazıları şunlardır: “Dağlar, Ağlayı Ağlayı Vardım Pınara, Aslıma Karışıp Toprak Olunca, Orman, Kara Toprak, Seherde Yuvada Uyanır Kuşlar”(Sezer and Yiğitoğlu, 2019: 575). Bu eserlerinden belki de en bilineni olan “Kara Toprak” isimli şiirinde, Veysel’in toprağın canlılığına ve besleyiciliğine yaptığı vurgu çok açıktır:

(...)

Koyun verdi kuzu verdi süt verdi

Yemek verdi ekmek verdi et verdi

Kazma ile döğmeyince kıt verdi

Benim sadık yârim kara topraktır.

(...)

Karnın yardım kazmayınan belinen

Yüzün yırttım tırnağınan elinen

Yine beni karşıladı gülünen

Benim sadık yârim kara topraktır.

(...)

Şenocak'a göre, "Veysel'in şiirlerindeki toprak; adeta yeniden doğumun, kök salmanın, değişimin ve dönüşümün mitolojik mekânıdır... Toprağı kazarak işleyen insan, bir anlamda doğaya hükmederek kendi bilincini insanlık tarihiyle buluşturur" (Şenocak, 2017: 508). Aşık Veysel'in, türkülerinde doğadaki tüm canlıların eşitliğine sıkça yaptığı vurgu, çevre etiği açısından onu Ekosentrizme yaklaştırmaktadır (Gürbüz, 2018).

Bu açıklamalar ışığında Türkiye'de toplumsal alanda insan doğa ilişkisinin, bugüne kıyasla geçmişte çok daha güçlü olduğu söylenebilir. Çevre konularının ülkenin yönetim sistemi içindeki yeri ve mevzuattaki durumu ise bize farklı şeyler göstermektedir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren tüm dünyada ve özellikle sanayileşmiş ülkelerde artan çevre sorunlarıyla birlikte, çevresel farkındalık tetiklenmiş, konunun ciddiyetinin anlaşılması ve kamu otoritelerinin ilgi alanına girmesiyle etkili bir çevre yönetimine gereksinim duyulmuştur. Şengün'e göre, etkili bir çevre yönetimi için doğru bir örgütlenme, bunu destekleyecek yasal alt yapı, yeterli mali kaynak, katılım desteği ve denetim sisteminin sağlanması şarttır (2015: 110).

Endüstriyel üretim ve ona bağlı gelişen kırdan kente göçün yarattığı demografik yoğunluğun etkisiyle, 1970'li yıllarda büyük kentlerde hava kirliliği şeklindeki çevre sorunlarıyla karşılaşan Türkiye'de, 1961 ve öncesi anayasa metinlerinde çevreyle ilgili bir düzenleme getirilmediği görülmektedir. Bu dönemde karşılaşılan sorunlar, çevre sorunu olarak görülmek yerine daha çok halk sağlığı meselesi olarak ele alınmıştır. Dünya geneline bakıldığında da çevre konusuna ilişkin düzenlemelerin anayasalara girmeye başlamasının 1970'li yıllara denk geldiği görülmektedir. Bu konudaki ilk adım, 1874 İsviçre Anayasasında 1971'de yapılan değişiklikler sonucunda nehirler, ormanlar, sular ve

doğanın anayasal güvenceye alınmasıdır. İsviçre'nin ardından Yunanistan (1975), Papua Yeni Gine (1975), Portekiz (1976) ve İspanya (1978) da dengeli ve uyumlu bir çevrede yaşama hakkını anayasal korumaya alan ilk devletler olmuşlardır (Güveyi, 2018: 646). Çevrenin ve doğanın korunması, anayasal düzlemde kimi zaman devlete kimi zamanda yurttaşa yüklenen bir ödev olmasının dışında, 2008 yılında ilk kez bambaşka bir noktaya taşınmıştır. Ekvador, 2008 Ekvador Anayasasıyla (Yeni Doğa Kanunu), doğaya aleni olarak haklar veren ilk devlettir. Ekvador anayasasının giriş kısmındaki şu ifadeler alışılmışın dışındadır (Arsel, 2012: 46):

“Biz kadın ve erkekler, Ekvador'un egemen halkı
Çeşitli halklardan kadın ve erkeklerin biçimlendirdiği kadim köklerimizi tanıyarak, doğanın yanı sıra ve hem bizim de parçası olduğumuz hem de varlığımız için hayati önem taşıyan Pacha Mama'yı (Toprak Ana) anarak, Bu vesile ile iyi yaşamı, Sumak Kawsay dediğimiz ve halk olarak çeşitliliğimizle, doğayla uyum içinde varlık gösterebileceğimiz yeni bir yaşam tarzını inşa etme kararı alıyoruz.”

Arsel'e göre, Ekvador anayasası (Yeni Doğa Kanunu) “insan topluluklarının doğanın bir parçasını oluşturduğu yolundaki temel fakat genelde göz ardı edilen gerçeği kabul etmektedir”(2012: 46).

Türkiye'de ise çevreyle ilgili ilk ve en önemli anayasal düzenleme 1982 anayasasının 56. maddesiyle getirilmiştir. Buna göre, “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevrenin kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşın ödevidir.” Anayasanın ekonomik ve sosyal haklar başlığı altında yer verilen çevre hakkı düzenlemesi, hakkın öznesi olarak bir sınırlama getirmezken, çevrenin korunması noktasında devlete verilen görevleri mali kaynakların yeterliliğine bağlamıştır. 1982 anayasasında, Ekvador anayasasına benzer şekilde doğaya haklar tanıyan hükümler bulunmaması nedeniyle, 1982 anayasasının Antroposentrik, 2008 Ekvador anayasasının ise Ekosentrik karaktere sahip olduğu söylenebilir.

Anayasal haklar ve görevlerin dışında, çevre konusunun mevzuattaki konumu ve Türk kamu yönetimi sistemi içindeki yeri, çevre yönetimi kavramını karşımıza çıkarmaktadır. Türkiye’de çevre yönetimi, merkezi ve yerel düzeyde çok sayıda kurumun ilgi alanına girmektedir. Bu nedenle, uzunca bir süre merkezi bir politikadan yoksun, görev ve yetkilerin eşgüdümü olarak yürütülmesinin mümkün olmadığı bir görünüme sahip olmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2007: 39; Keleş ve Hamamcı, 2002: 295). Ayrıca, turizm, sanayi, tarım, enerji gibi sektörlerde politikalar belirlenirken önceliğin ekonomiye verilmiş olması da çevre yönetimini etkisiz kılmıştır.

Çevre sorunları ve yönetimi konusunda Türkiye’yi harekete geçiren, 1972’de Stockholm’de düzenlenen Birleşmiş Milletler Dünya Çevre Konferansı’dır. Konferans sonrasında dünya kamuoyuyla paylaşılan sonuç metninde duyurusu yapılan BM Çevre Eylem Programı (UNEP), diğer dünya devletlerinin yanında Türkiye’deki Ferit Melen Hükümetini de aksiyon almaya zorlamıştır. Fakat, çevreye ne kadar önem verilmesi gerektiği ve kamu yönetimi sistemi içindeki yerine ilişkin tartışmalar ve kafa karışıklıkları ayrı bir teşkilatlanma yerine daha çok koordinasyon kurulları aracılığıyla sürecin yürütülmesiyle yola çıkılmasına neden olmuştur. 1973’de Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan “Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulu” çevreye yönelik ilk bağımsız örgütlenmedir. Bu kurul, daha sonra 7/8329 sayılı Kararname ile 1974 yılında “Çevre Koordinasyon Kurulu”na dönüştürülmüştür (Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

III. Ecevit hükümeti dönemine denk gelen 1978 yılında, yine bir Bakanlar Kurulu Kararıyla “Başbakanlık Çevre Örgütü” kurulmuştur. Bu kararla birlikte Yüksek Çevre Kurulu, Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı ve Teknik İnceleme Komisyonu başbakanlığa bağlanmıştır. Söz konusu değişim, çevre konularının Başbakanlık seviyesinde ele alınacak olması nedeniyle önemlidir (Budak, 2017: 168). Bu tarihten itibaren, kalkınma planları içerisinde çevre sorunlarına ilişkin raporlara da yer vermeye başlanmıştır. İlk kalkınma planının yayınlandığı 1963 yılından bugüne kadar toplam 11 kalkınma planı yayınlanmıştır. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının (1973-1977) ilkeler ve tedbirler başlığı altında, çevre sorunlarının varlığı kabul edilmekle birlikte çözümün, kalkınma çabalarının önüne geçerek kalkınmayı yavaşlatmayacak bir şekilde olması gerektiği belirtilmiştir. Bu çerçevede, Türkiye’nin kalkınma hedefinden sapmasına yol açabilecek

hiçbir uluslararası anlaşma yükümlülüğünün kabul edilmeyeceği de özellikle belirtilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 1973: 866). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) ise önleyici ve onarımcı vasıftaki çevre politikalarıyla dikkati çekmektedir. Bu bağlamda, plan dönemindeki en önemli gelişmelerden biri, çevre korumanın “sürdürülebilir kalkınma” ilkeleri ekseninde yürütülebilmesi amacıyla, 1983 tarihli 2872 sayılı Çevre Kanununun çıkarılması olmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 30). Kalkınma ve ekonomik gelişme öncelikleri karşısında ön planda yer almasa bile, kendi adıyla bir kanuna sahip olması, çevre konusunun müstakil bir alan olarak görülmeye başlaması açısından önemlidir. 2872 sayılı Çevre Kanunu’na dayanarak, Yüksek Çevre Kurulu ve Mahalli Çevre Kurulu adıyla iki yeni örgüt kurulmuştur. 2872 sayılı yasadan kaynaklanan reorganizasyon ihtiyacının gereği olarak, 1984 yılında Başbakanlık nezdinde Çevre Genel Müdürlüğü oluşturulmuştur. 1989 yılına kadar varlığını sürdüren Çevre Genel Müdürlüğü, 9 Kasım 1989 tarih ve 389 sayılı KHK ile yeniden müsteşarlığa dönüştürülmüştür (Budak, 2017: 169). 1989 yılında çevreyle ilgili olarak karşımıza çıkan bir diğer kurum, 19.10.1989 tarihli ve 383 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle Başbakanlığa bağlı olarak kurulan, tüzel kişiliğe sahip “Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı”dır. Kurumun amacı, 2872 sayılı Çevre Kanunu’na göre “Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak ilan edilen ve edilecek alanların sahip olduğu çevre değerlerini korumak ve mevcut çevre sorunlarını gidermek için tüm tedbirleri almak, bu alanların koruma ve kullanma esaslarını belirlemek, imar planlarını yapmak, mevcut her ölçekteki plan ve plan kararlarını revize etmek ve re’sen onaylamak” şeklinde özetlenebilir (Bakanlar Kurulu, 1989). Bu kurum, daha sonra çevre bakanlığının kuruluşuyla birlikte, bakanlığın bağlı kuruluşlarından biri haline getirilmiştir.

Çevre konusuna oldukça geniş kapsamlı yer verilen, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) döneminde, Çevre Bakanlığının kuruluşu 443 sayılı KHK ile 1991 yılında gerçekleşmiştir. Böylece, “çevre” yıllar sonra ilk kez merkezi yönetim sistemi içinde bakanlık düzeyinde temsil edilebilir hale gelmiştir. Konuya eleştirel bir yaklaşım sergileyen Budak (2017), Türkiye’de bir konuya önem vermenin karşılığının, önemli işler yapmasa bile o alanda bir bakanlık ihdas etmekle ilişkilendirildiğini ifade eder. 90’larda Türkiye’de Çevre Bakanlığının kurulmasını bu bağlamda değerlendiren Budak, bakanlığı kuran siyasi iradenin, aynı zamanda küresel kapitalizmin ihtiyaç duyduğu tüm yapısal ve yasal değişimleri de yerine getirmesinden dolayı bakanlığın kuruluşuna şüpheyle yaklaşmaktadır. Türkiye’de Çevre Bakanlığının kuruluşunda hem sivil toplum örgütlerinin

hem de Rio Çevre Zirvesiyle güç kazanan uluslararası kamuoyu ve Avrupa Birliği'nin, çevrenin korunması doğrultusundaki taleplerinin karşılanmasına yönelik çabaların etkili olduğu da söylenebilir (Budak, 2017: 171).

2000'li yılların başlarında Türkiye'nin AB ile yoğunlaşan ilişkileri, çevreyle ilgili konularda adımlar atmasını gerektirmiştir. Bir taraftan mevzuatta uyum sağlamaya yönelik çalışmalar sürdürülürken, diğer taraftan mevcut çevre kirliliği sorunlarıyla mücadeleye devam edilmiş ve kamuoyunun da konuya ilgisi gün geçtikçe artış göstermiştir. Aynı dönemde IMF ve Dünya Bankasından gelen kamu harcamalarının azaltılması talepleri, kamu yönetimi örgütlenmesinde revizyonu gerektirmiştir. Bu revizyon arayışlarının ilk uygulamalarından biri, 2003 yılında Çevre ve Orman Bakanlıklarının birleştirilmesidir. Çevreyle ilgili müstakil bir bakanlık uygulamasının ömrü 10 yıl kadar sürmüştür. Yönetimsel etkinliğin artırılması noktasında olumlu değerlendirilebilecek bu birleşmelerin, üzerinde çalıştığımız çevre konusu açısından ele alındığında, çevre yönetimini güçlendirmede ifade etmek gerekir.

Haziran 2011'de 636 sayılı KHK ile teşekkül ettirilen “Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı” aradan bir ay geçmeden, Temmuz 2011'de 644 ve 645 sayılı KHK'larla, “Çevre ve Şehircilik Bakanlığı” ile “Orman ve Su İşleri Bakanlığı” adı altında iki bakanlığa dönüşmüştür (Budak, 2017: 178). Bu değişiklikle birlikte, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı görev, yetki ve sorumluluklar açısından daha da güçlendirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemiyle beraber “TOKİ Başkanlığı, Emlak Katılım Bankası, Milli Emlak Genel Müdürlüğü ve yeni kurulan Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü” Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesine dahil olmuşlardır. 29 Ekim 2021 tarihinde, bu defa bakanlıkta isim değişikliğine gidilmiş ve 31643 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle bakanlığın adı Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na dönüştürülmüştür. İlgili kararnameyle Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü, bakanlık merkez birimlerine; Meteoroloji Genel Müdürlüğü ise bağlı kuruluşlara dahil edilmiştir. İklim Değişikliği Başkanlığı ise Bakanlığa bağlı kuruluş olarak teşkil edilmiştir (T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022).

Türkiye’de çevre korumanın sadece kamu hizmeti olmadığına anlaşılması gerekmektedir. 1982 Anayasasının 56. Maddesinde de değinildiği üzere “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” Anlaşıldığı üzere, çevrenin korunmasındaki sorumluluk devlet ve yurttaşları arasında paylaştırılmıştır. Karar alıcıların, sorumlulukların yurttaşlarla paylaşılması konusundaki bu tavrının, yurttaşların çevreyle ilgili karar alma süreçlerine dahil edilmesinde de gösterilmesi gerekmektedir. Yurttaşların katkı vermediği kamu politikalarının başarıya ulaşmasının çok güç ya da imkânsız olacağı bilindiğinden, katılımcı süreçlerin desteklenmesi “ekolojik yurttaşlık” ekseninde çözüm aranmasını kolaylaştırabilir.

Türkiye’de çevreciliğin gelişimine modernleşme eleştirisi üzerinden bakıldığında ise modernleşmeyi en sert şekilde eleştirenlerin bile ekonomik büyüme ile çok yönlü toplumsal sorunlar arasındaki bağı yeterince sorunsallaştıramadığı görülmektedir. Ekonomik büyümeye yönelik sorgusuz sualsiz bağlılık, Türkiye’deki birçok toplumsal gerilimin merkezinde yer almıştır (Adaman and Arsel, 2016: 1). Endüstrileşme trenini kaçırmış ve buradaki eksikliğini başka bir şekilde tamamlayamamış Türkiye gibi ülkelerin önceliği, her zaman ekonomik kalkınma ve refah olmuştur. Bu nedenle geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerde, çevre konusu ihmal edilebilir bir mesele olmuştur (Tuna et al., 2014: 80). Gelişmiş ülkeler açısından da durum çok farklı değildir. Endüstrileşmeyle birlikte ve aslında bugünde dahil, bütün ülkeler ekonomik kalkınmayı ve refahı öncelikli hedef olarak belirlemişlerdir. Ancak, endüstrileşmenin başlangıcında çevresel faktörlerin bugünkü kadar sınırlayıcı olmaması avantajı bugün geçerli değildir. Bu nedenle, gelişmiş ülkeler için ekonomi bugün de öncelikli bir mesele olmasına karşın bunu geri dönüşüm, temiz enerji, organik gıdalar, yaşamın her alanında minimalizmi ön plana çıkararak doğayla uyum içinde yapmaya çalışmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye için en doğru seçenek ve belki zorunlu yol, ekonomi ve ekolojinin dengesini sağlayacak bir model etrafında yürümek olmalıdır.

20.yy’ın ikinci yarısına kadar Osmanlı’da ve Cumhuriyet Türkiye’sinin ilk yıllarındaki çevreye ilişkin örgütlenmelerin, 19.yy’da Avrupa’da gelişen romantik çevreci örgütlenmelere benzediği söylenebilir. Çevreci hareketlerin siyasal alana dahil olması ve ekolojik harekete dönüşmesi Avrupa’dakine paralel bir şekilde 50’li yıllardan sonrasına

rastlamaktadır. Bunun en önemli tetikleyicisi, liberal ekonomi politikalarının sonucu olarak ortaya çıkan nüfus artışı, tarımda modernleşme ve ardından yaşanan göçün ortaya çıkardığı gecekondulu şehirleşmenin yarattığı çevresel sorunlardır. Henüz endüstrileşmeye bağlı kirliliğin etkilerinin görülmediği 50'li yılların ardından, 70'li yıllarda ortaya çıkan endüstriyel kirlilik çevreci hareketleri hem nitelik hem de nicelik olarak değiştirmiştir. Bu değişimin en göze çarpan yönlerinden birisi, 70'lere kadar daha çok meslek grupları ve eski bürokratlardan oluşan aktivistlerin sınırlı sayısının, bu tarihten sonra tabana yayılarak çoğalmasındır (Budak, 2017: 58). 1980'lerin başından itibaren, kitle iletişim araçlarının da yaygınlaşmasıyla, çevrecilik “moda” akımlardan biri durumuna gelmiştir (Duru, 2002: 182). “Tüberküloz ve Toraks Derneği, Maden Mühendisleri Odası, Şehir Plancıları Odası, Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Derneği, Türkiye Peyzaj Mimarisi Derneği, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Türkiye Çevre (Sorunları) Vakfı, Doğal Yaşamı Koruma Derneği” gibi çeşitli gönüllü kuruluşlarının ve baskı gruplarının etkinlikleri, çevreye duyulan ilgiyi artırmıştır. Ancak, amaçları çevre konusunda kamuoyunu bilinçlendirmek olan bu kuruluşlar, çalışmalarının bir yönü siyasetle ilgili olmasına karşın iç politikayla doğrudan ilgilenmemişlerdir (Keleş ve Hamamcı, 2002: 281).

Türkiye’de çevreciliğin doğa koruma anlayışından sıyrılıp, ekonomi ve siyasetle ilişkilendirilerek Yeşil Düşünce etrafında gelişebilmesi 1980’li yıllarda olmuştur. Bunu tetikleyen unsur, Turgut Özal hükümetlerinin benimsediği neoliberal kalkınmacı politikaların bir taraftan refah seviyesini arttırırken diğer taraftan hava ve su kirliliği, ormanların yok olması, su kaynaklarının kuruması, hidroelektrik ve termik santraller ile altın madenlerinin yarattığı çevre sorunlarıdır. Bu gelişmeler ekseninde, 80 darbesinin etkisi altında oluşan “çevreci aktivizme girişme konusundaki çekingenlik ortadan kalkmaya başlamıştır” (Adaman and Arsel, 2016: 2). Askeri darbenin, çevreci örgütlenme üzerindeki etkileri iki şekilde değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmelerden ilki, darbeye gelen olağanüstü durumun, bütün sivil toplum örgütleri üzerindeki kısıtlayıcı etkisinin çevre hareketlerini de olumsuz yönde etkilediği yönündedir. Ancak bir başka görüş, ülkede yaratılan bu baskıcı ortamda çevre hareketinin varlığının, diğerlerine göre zararsız görüldüğü için olumlu etkilendiği yönündedir (Duru, 2002: 181).

2000'lere kadar olan çevreci örgüt yapıları ve eylemleri, bu tarihten günümüze kadar ki çevrecilikten birtakım farklılıklara sahiptir. Eryılmaz’a göre, 1980’den 2000’e

kadar ki dönemde Türkiye’de görülen çevreci örgütler, küçük çaplı ve genele yayılmayan protestolarla anılan, çoğunlukla kamuoyu üzerinden hükümete baskı kurmayı hedefleyen ve gönüllülük esasına dayalı Katılımcı Baskı Grubu niteliğindedirler. Bu gruplar 1980 sonrası dönemde, fon desteği sağlayabilmek için devlet ve şirketlerle iş birliğine giderek profesyonel hiyerarşik yapılara dönüşmüşlerdir. Fon desteklerine ve projelere bağımlılığın doğal sonucu, hükümetle ve özel sektör kuruluşlarıyla mücadeleden kaçınma davranışlarının ortaya çıkması olmuştur (Eryılmaz, 2018: 72). Örneğin, kamu kurumlarıyla mücadele etmeyi gerektiren Yeşil Yol Projesinde¹¹, büyük çevreci örgütlerin çoğunluğu, bahsedilen gerekçeyle sessiz kalmışlardır (Eryılmaz, 2018: 73).

1990’lı yıllara yaklaşılırken, Türkiye’de siyasal alandaki genişlemeye paralel olarak çevre hareketi de kendisine yer bulmaya çalışmıştır. Ekolojik mücadelenin genelinde görülen, somut çevre sorunlarının gündeme getirilmesi ve çözümüyle ilgilenen bir hareket olmaktan çıkıp, sorunları toplumsal ve siyasal ilişkiler ekseninde incelemeye başlamıştır. 6 Haziran 1988’de Türk siyaset tarihi içinde çevreyi merkeze alan ilk parti olan Yeşiller Parti’si kurulmuştur (Duru, 2002: 185). Çevre örgütlerini ortak bir çatı etrafında birleştirmeyi ve birlikte hareket etmelerini sağlamak için kurulan, fakat Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Doğal Hayatı Koruma Derneği ve Türkiye Tabiatını Koruma Derneğinin katılmaması nedeniyle başlangıçta ayrışmaların görüldüğü Yeşiller Partisi, genele yayılmayan bir düşünce kulübü özelliği göstermiştir. 1994 yılında, siyasi partiler yasasına ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmediği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmıştır. Türk siyasi hayatındaki ömrü kısa olmakla birlikte, “çevreciliğin toplumsal-siyasal koşullardan soyutlanamayan bir dünya görüşü ve yaşam biçimi olduğunun anlaşılmasına önemli katkılarda bulunmuştur.”(Duru, 2002: 194). 1994’te kapanan Yeşiller Partisi 2008 yılında tekrardan kurulmasına karşın, yine uzun ömürlü olmamış ve 2012’de kapatılarak, Eşitlik ve Demokrasi Partisi (EDP) ile “Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi”ni kurduklarını duyurmuşlardır (Bozkır, 2018: 65).

1990’lı yıllarda yaygınlaşan neoliberal kalkınma projelerinin negatif etkilerine karşı hak arayışına girişen yerel halkın önceliği, ekolojik olmaktan çok yaşam alanlarını ve

¹¹ Yeşil Yol Projesi: Türkiye Turizm Stratejisi 2023 belgesinde, Samsun ilinden Hopa’ya kadar uzanan “Yayla Koridoru” önerisidir. <https://www.dokap.gov.tr/projeler/yesil-yol-projesi/1/Detay>; 18.08.2022

geçim kaynaklarını korumak olmuştur. Özen'e göre, bu tür gruplar, tehdit olarak algıladıkları projeleri ortaya çıkaran kamu politikalarını ve onların arkasındaki hegemon iktisadi ve politik yapıları sorunsallaştırmazlar. Onlar için önemli olan, tehdit olarak algıladıkları projelerin, kendi yaşam alanlarında yapılmamasıdır. Projenin başka bir yerde yapılmasının sakıncası yoktur. Bu yaklaşım, literatürde NIMBY (Not in my backyard- arka bahçemde olmaz) olarak tanımlanmaktadır (Özen, 2018: 185).

Türkiye'de 80'li yıllarda Turgut Özal'la başlayan neo-liberal politikaların taçlandırılması, 2001 ekonomik krizi ardından mecliste çoğunluğu sağlayan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin hala devam eden iktidarı döneminde olmuştur. Yirmi yılı aşan bu dönemde, kamusal çevresel varlıklar piyasalaştırılarak ciddi tahribata maruz kalmıştır. AB ile ilişkilerin yoğun olduğu bu süreçte çıkarılan koruma yasaları, "kamusal araziler, ormanlar, sular, yeşil alanlar, kıyılar, kültür varlıkları, biyolojik çeşitlilik, milli parklar ve meralar"ı korumak yerine bu varlıkların piyasalaşmasına yardımcı olmuştur (Budak, 2017: 59). Bu noktada, yerel protesto hareketlerinin ortaya çıkışına zemin hazırlayan en önemli gelişme, maden ve su gibi kaynakların mevzuattan kaynaklanan bütün engeller kaldırılarak ve teşvikler sağlanarak sermayenin kullanımına açılması olmuştur (Özen, 2018: 188). Bu gelişmeyle birlikte, yeni ekolojik mücadelenin bel kemiğini "HES Hareketi, GDO Karşıtı Hareket, İklim Hareketi, Nükleer Karşıtı Hareket, Altın Arama Madenciliğine Karşı Hareket" oluşturmuştur (Budak, 2017: 59). Örneğin, 2000'lerin başında Bergama'da siyanürle altın aranmasına karşı başlayan protestolar, daha sonra HES, termik santral ve maden karşıtı tepkilerle Karadeniz ve Akdeniz kıyılarına ulaşmıştır (Eryılmaz, 2018: 73). Örgütsüz ve tabandan itirazların 2000'lerdeki en simgesel örnekleri ise Ordu-Fatsa ve Artvin-Cerattepe eylemleridir. Çevreci hareketin yereldeki protestolar üzerinden ülke genelinde yarattığı duyarlılık, çevrenin siyasetle olan bağlantısına netlik kazandırmaktadır (Öztürk, 2019: 59).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Araştırmanın bu kısmında, öncelikle çalışmanın amacına yer verilecek olup sonrasında sırasıyla araştırmanın önemine, evrenine ve yöntemine değinilecektir. Neredeyse her çalışmanın kendi özelinde bir takım sınırlılıklara sahip olması, bu çalışma açısından da geçerli olup, bu sınırlılıklara kısıtlar başlığı altında yer verilecektir. Son olarak da kullanılan modele ilişkin açıklamalar üzerinde durulacaktır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

3.1.1. Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışması, sürdürülebilir yaşam arayışları ve tartışmaları ekseninde, Türkiye’de uluslararası Cittaslow ağına üye olan kentlerle, henüz üye olmamış kentlerde yaşayan bireylerin değerleri, çevresel tutumları ve davranışlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesine odaklanmaktadır. Araştırmanın amacı; geliştirilecek politikalar açısından vatandaşların mevcut değerleri, çevresel tutumları ve davranışlarına ilişkin bilgilerin karşılıklı ilişkilerini inceleyerek, tutarsızlık sorunu olup olmadığını açıklayabilmektir. Bunun yanısıra, Cittaslow üyeliğinin çevre yanlısı tutum ve davranışlar arasındaki tutarsızlık problemi (varsa) üzerinde, herhangi bir olumlu etkisinin olup olmadığının açıklanması araştırmanın bir başka amacını oluşturmaktadır. Araştırma son olarak, Perşembe ve Tirebolu’daki insanların sürdürülebilir bir yaşam tarzını (ekolojik yurttaşlığı) benimseme potansiyelini ortaya koymayı da amaçlamaktadır.

Belirtilen amaçlar doğrultusunda, tezde yanıtı aranan sorular şunlardır:

- 1) Katılımcıların çevresel tutum ve davranışları arasında, tutarsızlık problemi var mıdır? Eğer varsa, Cittaslow üyesi kentlerle üye olmayan kentlerde anlamlı bir farklılık göstermekte midir? Tutarsızlık problemi bireylerin değer yönelimleri ve demografik özelliklerinden etkilenir mi?
- 2) Katılımcıların değer yönelimleri ve çevresel tutumları, çevre yanlısı davranışları nasıl etkiler?
- 3) Perşembe ve Tirebolu’daki insanların, sürdürülebilir bir yaşam tarzını (ekolojik yurttaşlığı) benimseme potansiyeli nedir?

Çalışma sonucunda ulaşılabacak sonuçlar, Cittaslow üyelik kriterleriyle de hedeflenen sürdürülebilir bir topluluğun ya da başka bir ifadeyle ekolojik bir toplumun inşa edilmesinde uygulayıcılara yol gösterici olacaktır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, insanların çevreye ilişkin bakış açılarını geliştirecek faaliyetlerin tespiti ve hayata geçirilmesi suretiyle, bireylerin hem kamusal alandaki hem de özel yaşamlarındaki davranışlarını yönlendirmek de mümkün olabilecektir. Tüm bunların dışında, böyle bir araştırma modeliyle elde edilecek sonuçlar, ileri ki dönemlerde yapılacak boylamsal çalışmalara destek olmak noktasında alan yazına katkı sağlayacaktır.

3.1.2. Araştırmanın Önemi

Çalışmanın önemi, ekolojik krize yanıt verme arayışlarında, bireylerin çevreye yönelik tutum ve davranışları arasındaki tutarsızlığın, sürdürülebilirlik çabalarını olumsuz etkileyebileceğini; ekolojik sorunların kökeninde egemen iktisadi ve toplumsal ilişkilerin etkisinin yanında, bireylerin gündelik yaşamlarında davranışlarına yön veren değer ve tutumlarının belirleyiciliğini; ve son olarak, sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda bireylerin doğayla etik sorumluluk temelinde bir ilişki geliştirebilmelerinde, Cittaslow üyesi kentlerde yaşamalarının etkisini göstermek amacından kaynaklanır.

Bu araştırma temel problemi olan “tutarsızlık sorununu” özellikle çevre psikolojisi ve çevre sosyolojisi literatürün de yer alan saha çalışmalarında sıklıkla kullanılan üç ölçekten (De Groot ve Steg’in önermiş olduğu “Kısa Değerler Ölçeği”; Dunlap ve arkadaşları tarafından 2000 yılında revize edilen “Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği” (NEP); Florian Kaiser’in “Genel Ekolojik Davranış Ölçeği”) faydalanılarak oluşturulmuş bir anket üzerinden, Cittaslow’a üye olan ve üye olmayan iki kentte karşılaştırmalı olarak ele alması nedeniyle literatürdeki diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır. Literatürde, bireylerin çevresel tutum ve davranışlarıyla Cittaslow’u ilişkilendiren az sayıdaki çalışmalardan birisi, Su ve arkadaşları(2017) tarafından, Tayvanlı Cittaslow üyesi kentlerde yaşayan yerleşimcilerin, yeni çevre paradigmasına yönelik farkındalıklarının ve bilgilerinin güçlendirilmesiyle, sürdürülebilir turizmin geliştirilebilmesinin mümkün olup olmayacağını irdeleyen çalışmalarıdır. Bunun yanında, Andarabi (2022) tarafından, Türkiye’deki sakin şehirlerde değer-inanç-norm (DİN) teorisinden yararlanılarak, konaklama işletmeleri özelinde yapılmış bir çalışmada bulunmaktadır. Cittaslow’la

doğrudan ilişkili olmamakla birlikte literatürde çevresel tutum ve davranışları ele alan çok sayıda çalışma vardır: Buket Asilsoy (2015)'un, çevresel farkındalık ile tutum ve davranış ilişkilerini bir anket yardımıyla inceleyen “Measuring The Potential For Ecological Citizenship Among Famagusta Residents” adlı çalışması bunlardan biridir. Gamze Yücel Karakoç (2005) tarafından yapılan “Environmental Ethics Approach In The World And In Turkey” çalışmada ise, Türkiye’de çevre konularında ihtisas sahibi olmuş akademisyen ve bürokratların, çevresel bilgi, tutum ve davranışları NEP ölçeğinden yararlanılarak geliştirilmiş bir anket üzerinden ölçülmüştür. Literatürde ayrıca, özellikle öğrencilerin ve belirli meslek gruplarının çevresel tutum ve davranışlarını inceleyen çok sayıda çalışmanın yanında, tüketici davranışları ve çevreci tutumlar arasındaki ilişkileri irdeleyen çalışmalarda bulunmaktadır.

3.2. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini Tirebolu ve Perşembe’de ikamet eden 20-64 yaş arasındaki bireyler oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) nüfus istatistiklerine göre; Tirebolu için 20-64 yaş aralığında 19.227 kişi, Perşembe için 18.531 kişi olduğu açıklanmıştır. Bu kişiler arasından çalışmaya gönüllü katılacak olanlar araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Belirli anakütleden çekilecek örnek sayısı, Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004: 50) tarafından geliştirilen Tablo 4’de, 0.05 örnekleme hatası için $p=0.80$ ve $q=0.20$ aralığında, Tirebolu için 244 kişi ve Perşembe için yine 244 kişi en az olması gereken örneklem hacmidir. Bu çalışmada, Tirebolu ve Perşembe 250 kişi olmak üzere toplamda 500 örneklem ile çalışılmıştır.

Tablo 4

Örneklem büyüklüğü tablosu

Evren Büyükülüğü	±0.03 Örneklem hatası (d)			±0.05 Örneklem hatası(d)			±0.10 Örneklem hatası(d)		
	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q= 0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q= 0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q= 0.2	p=0.3 q=0.7
100	92	87	90	80	71	77	49	38	45
500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1.000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2.500	748	537	660	333	224	286	93	60	78

Tablo 4'ün devamı

5.000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10.000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25.000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80
50.000	1045	674	881	381	245	321	96	61	81
100.000	1056	678	888	383	245	322	96	61	81
1.000.000	1066	682	896	384	246	323	96	61	81
100 Milyon	1067	683	896	384	245	323	96	61	81

Kaynak: (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004: 50)

Belirlenen evrenden örneklem hacmini belirlemek için kullanılan formül aşağıdaki gibidir:

$$n = \frac{N * t^2 * p * q}{d^2 (N-1) + t^2 * p * q}$$

n= Örneklem büyüklüğü

N= Anakütle (evren)

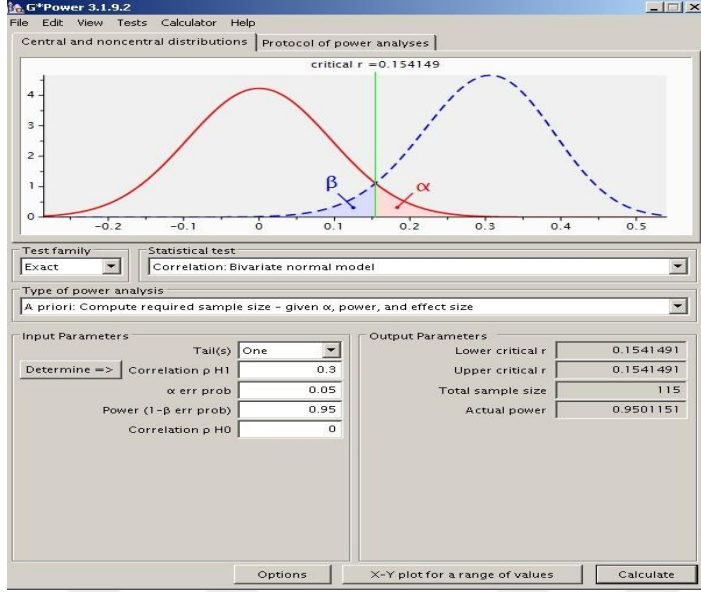
p=Olayın gerçekleşme olasılığı (0,5)

q= Olayın gerçekleşmeme olasılığı (0,5)

t= t test düzeyi (1,96)

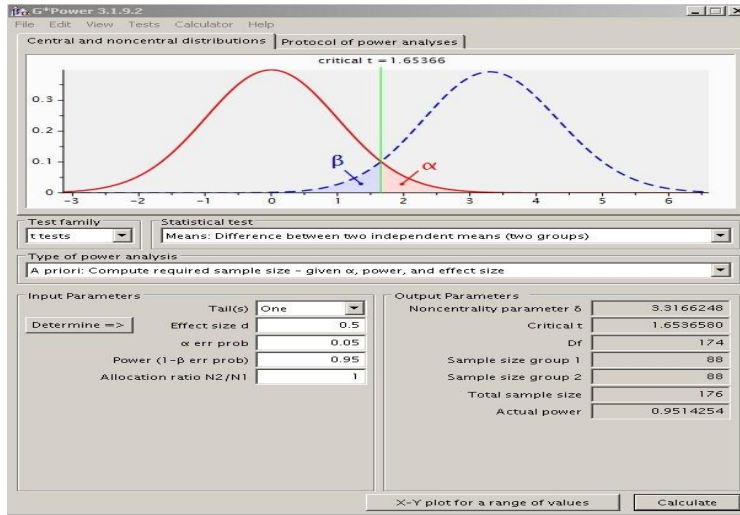
d=Hata payı (%5)

Çalışmada ilişki ve grup farklılıkları analizi yapılacağı için bu iki yönetime yönelik Power Analiz (güç analizi) sonuçları verilerek, en az kaç örneklem gerekeceği belirlenmiştir. Power analiz G*POWER 3.1 sürümü ile yapılmıştır. Cohen (2013) ve Prajapati ve arkadaşları (2010) çalışmalarında, istatistiksel gücün $1-\beta=0.95$ olmasının yeterli olduğunu ifade etmiş, ilişki ve grup farklılığı hesaplanacağı belirtilerek sonuçlar elde edilmiştir. İstatistik anlamlılık $\alpha=0.05$ alınmıştır.

Şekil 2 İlişki analizi için güç analizi sonuçları ekran çıktısı

Güç analizi sonucunda ilişki analizi için en az 115 örneklem ile çalışılması durumunda çalışmanın geçerliliği belirlenmiştir. Bu çalışmada 500 kişi ile uygunluk sağlanmıştır.

Şekil 3 Grup farklılığı analizi için güç analizi sonuçları ekran çıktısı

Güç analizi sonucunda grup farklılığı analizlerinde en az 176 örneklem ile çalışılması durumunda çalışmanın geçerliliği belirlenmiştir. Örneklem 500 kişi olduğu için gerekli sayıya ulaşılmıştır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Sosyal bilimlerde üç temel yöntembilimsel yaklaşımdan söz edilebilir. Bunlar pozitivist, yorumlayıcı ve eleştirel yaklaşımlardır. Bu çalışmada ileri sürülen tezin yazılması sürecinde pozitivist sosyal bilim yaklaşımı esas alınacaktır. Genel olarak bu yaklaşım; “insan etkinliğinin genel kalıplarını kestirmek amacıyla kullanılabilir bir dizi olasılığa dayalı nedensel yasa bulmak ve bu yasaları doğrulamak üzere, tündengelimci mantığı bireysel davranışın kesin ampirik gözlemleriyle birleştiren organize bir yöntemdir” (Neuman, 2014: 122).

Bu araştırma teorik tartışma ve saha çalışmasından oluşan iki ana gövdeye sahiptir. Kuramsal çerçeve başlıklı ikinci bölümde; çevre etiği yaklaşımları, ekolojik düşünce içindeki farklı eğilimler, kentsel ütopya, sürdürülebilir kent modelleri ve ekolojik yurttaşlık üzerinden tarihsel bir yaklaşımla, insan ve doğa ilişkisindeki bozulmanın nedenlerine ve çözüm yollarına ilişkin teorik bir çerçeve çizilmektedir. Bulguların dördüncü bölümde paylaşılacağı saha çalışması, Türkiye’de Doğu Karadeniz Bölgesinin birbirine komşu iki kenti olan Ordu/Perşembe ve Giresun/Tirebolu ilçelerinde yaşayan 20-64 yaş arası bireylerle gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın saha çalışmalarına ilişkin bulguların elde edilmesinde, nicel araştırma yöntemlerinden, deneysel olmayan ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli; iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını belirlemeyi amaçlayan bir tarama yaklaşımıdır. İlişkisel tarama modelinde, değişkenlerin birlikte değişip değişmediği; değişme varsa bunun nasıl olduğu saptanmaya çalışılır. Tarama araştırmalarının sosyal bilimin pozitivist yaklaşımı içinde geliştiğini ileri süren Neuman’a göre; tarama pek çok insana (araştırmaya katılanlar) inançlarını, görüşlerini, özelliklerini ve geçmişteki ya da şimdiki davranışlarını sorar. Taramalar, kişilerin kendilerinin belirttiği inançları veya davranışlarıyla ilgili araştırma soruları için uygundur. Araştırmacılar çoğunlukla taramalarda tek seferde pek çok şey hakkında sorular sorar, (çoğunlukla birden çok göstergesi olan) pek çok değişkeni ölçer ve tek bir taramada birçok hipotezi test ederler (Neuman, 2014b: 395). Örneklem yöntemi olarak seçkili örneklem yöntemlerinden “basit tesadüfi (rastsal) örneklem” yöntemi kullanılmıştır.

Veriler, 7 adet demografik tanımlayıcı sorunun yanında, soruna ilişkin özellikle çevre psikolojisi ve çevre sosyolojisi literatürün de yer alan saha çalışmalarında sıklıkla kullanılan üç ölçekten (De Groot ve Steg'in önermiş olduğu "Kısa Değerler Ölçeği"; Dunlap ve Van Lier tarafından 1978 yılında geliştirilen fakat 2000 yılında Dunlap ve arkadaşları tarafından revize edilen "Yeni Ekolojik Paradigma (NEP) Ölçeği; Florian Kaiser'in "Genel Ekolojik Davranış Ölçeği") faydalanılarak oluşturulmuş 49 soruluk bir anket (EK 1) üzerinden toplanmıştır. Anket uygulaması, 2022 yılı Ağustos ve Eylül aylarında, bir kısmı araştırmacı tarafından yüz yüze, bir kısmı ise internet üzerinden online olarak gerçekleştirilmiştir. Her iki kentte de 250 kişiye ulaşılarak toplamda 500 kişinin katılımıyla, verilerin toplanması aşaması tamamlanmıştır. Çalışmada analiz edilen tüm bilgiler, anket verilerinden elde edilmiştir.

Verilerin analizinde şu istatistiki metodlar kullanılmıştır: Öncelikle, verilerin tanımlayıcı istatistikleri (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum) verilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlikleri, güvenilirlik testi ile kontrol edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinin ilk adımı olarak, normallik varsayımı Shapiro Wilk testi ile kontrol edilmiştir. Normallik varsayımının karşılandığı durumlarda bağımsız iki grup arası ortalamaları farkının incelenmesi için Bağımsız Örneklem T testi uygulanmıştır. Normallik varsayımının karşılanmadığı durumlarda ise Mann Whitney U testi yapılmıştır. Normal dağılıma sahip olan ve bağımsız, üç ve daha çok gruba sahip olan değişkenlerin ortalamaları arasındaki farkın incelenmesi için Anova testi, varsayımın karşılanmadığı durumlar ise Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Normal dağılıma sahip olan sürekli değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi için Pearson korelasyonu; normal dağılıma sahip olmayan durumlarda ise Spearman korelasyonu kullanılmıştır. Kategorik değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi için örneklem boyutu varsayımı karşılandığı koşullarda (her grup için $n > 5$) Pearson Ki Kare analizi, varsayımlar karşılanmadığı durumlarda ise Fisher's Exact testi kullanılmıştır. Ölçeklerin birbirleri arasındaki ilişkilerin gösterilmesi için Yapısal Eşitlik Modellemeleri AMOS 23 programında uygulanmıştır. Analizler IBM SPSS Statistics 25 programında gerçekleştirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın temel hipotezi, sürdürülebilirlik çabaları üzerinde negatif etkiye sahip olduğu varsayılan tutarsızlık sorununun; bireylerin değerleri, çevresel tutumları ve davranışlarıyla anlamlı ilişkili olduğudur. Geliştirilen alt hipotez ise; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir düzeyi, meslek, yaşanılan yer ve çevre koruma derneklerine üyelik durumu gibi genel bilgilerin; değerler, çevresel tutumlar, davranışlar ve tutarsızlıkla anlamlı farklılık gösterdiği biçimindedir.

Araştırmada sınanan hipotezler aşağıdaki gibidir:

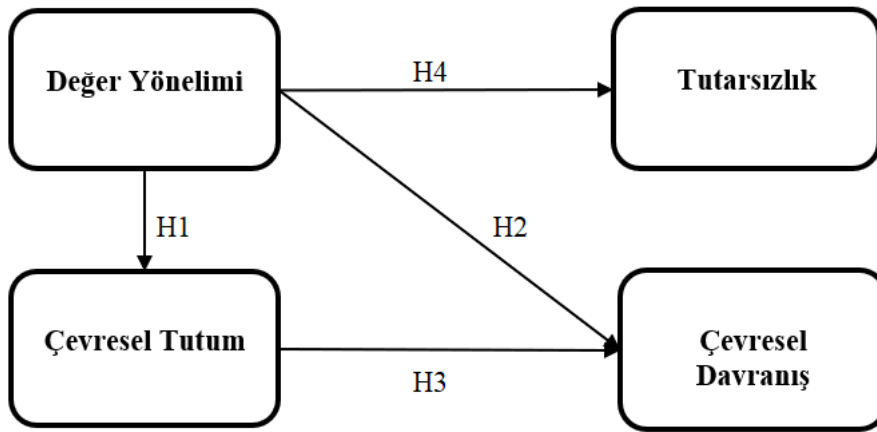
H1: Değerler ve çevresel tutumlar arasında istatistiksel anlamlı ilişki vardır.

H2: Değerler ve çevresel davranışlar arasında istatistiksel anlamlı ilişki vardır.

H3: Çevresel tutumlar ve çevresel davranışlar arasında istatistiksel anlamlı ilişki vardır.

H4: Tutarsızlık ve değerler arasında istatistiksel anlamlı ilişki vardır.

H5: Yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir düzeyi, meslek, yaşanılan yer ve çevre koruma derneklerine üyelik durumuyla; değerler, çevresel tutumlar, davranışlar ve tutarsızlık boyutları arasında anlamlı farklılık vardır.

Şekil 4. Araştırmanın modeli

3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, her bilimsel çalışmada olduğu gibi kendine has bazı sınırlılıklara sahiptir. Çevre sorununun tanımlanması sırasında yöntemsel açıdan başlayan ayrışma, doğal olarak çözüm önerilerine de yansımaktadır. Literatürde farklı ayrımlara yer verilmekle birlikte, genel olarak “reformist ve radikal” şeklinde iki ana kategoride beliren bir ayrışmadan bahsedilebilir. Bu çalışma, ekolojik krizin toplumsal ve ekonomik nedenlerini sorgulayan radikal ekolojik düşünceye kısmen yer vermekle birlikte, bu yaklaşım sorunsalın belirlenmesinde çalışmanın ana eksenini oluşturmaz. Bu nedenle, örneğin toplumsal ekoloji ve derin ekoloji arasındaki tartışmalara yer verilmez. Ancak, derin ekoloji düşüncesi, çevre etiği yaklaşımları içinde yer alan Ekosentrizmle ilişkisi çerçevesinde ele alınacaktır. Çalışma bu haliyle, sorunun ortaya konması ve çözüm önerileri kapsamında yöntemsel açıdan bahsedilen sınırlılıklara sahiptir.

Araştırmanın saha çalışması, 2022 yılı Ağustos ve Eylül ayları arasında Doğu Karadeniz bölgesinde, birbirine komşu ve sosyo ekonomik özellikleri açısından benzerlik gösteren Perşembe ve Tirebolu ilçelerinde yaşayan kent sakinleriyle yapılacaktır. Cittaslow üyeliğinin, araştırmanın sorunsalı üzerinde etkisini ortaya koyabilmek için birisi Cittaslow üyesi (Perşembe) diğeri aday olmasına karşın üyeliğe kabul edilmemiş (Tirebolu) iki kent karşılaştırmalı olarak incelenmek üzere seçilmiştir. Araştırma, ülke veya bölgenin tamamına genişletilebilir olmakla birlikte ekonomik ve zamansal kısıtlar nedeniyle, sadece bu iki kent üzerinde yürütülecektir. Ayrıca, her iki ilçenin de 30 binin üzerinde nüfusa sahip olması aynı sınırlılıklar nedeniyle, 500 kişiden oluşan örneklem grubuyla çalışmayı gerektirmiştir. Saha çalışmasında kullanılacak toplam 49 maddelik anket sorularının, bireyler tarafından anlaşılır olup olmadığına ilişkin bir pilot çalışma yapılmayacak olması da araştırmanın başka bir sınırlılığı olarak düşünülebilir.

3.6. Ankette Kullanılan Ölçekler Hakkında Bilgiler

Araştırmanın saha çalışmasında kullanılan anket, üç uluslararası ölçek ve demografik verilerden faydalanılarak oluşturulmuştur. Literatür araştırması esnasında farklı çalışmalardan edinilen bilgiler, araştırma sorularına verilecek cevaplar için bu ölçekler aracılığıyla elde edilecek bulguların kullanılabilceğini göstermiştir.

3.6.1. Kısa Değerler Ölçeği

Çevre sorunlarının nedenlerine yönelik araştırmalarda, “insan davranışları” bu problemlere ve çözümlerine önemli katkı sağlayan bir unsur olarak görülmektedir (Gardner and Stern, 2002). Bu çerçevede, insanların davranışları ve onların kökenine ilişkin araştırmalarda, değer konusunun ayrı bir önem arz ettiğinden bahsedilebilir (De Groot and Steg, 2008: 331). Değerler, çoğu sosyal bilimci tarafından (Halman and de Moor, Rokeach, Schwartz ve Williams) tutumları, normları, görüşleri ve eylemleri yönlendiren, haklı çıkarıcı veya açıklayan köklü, soyut motivasyonlar olarak görülürler. Ayrıca, değerler, bireysel varyasyonların altında yatan ve bunları etkileyen temel yönelimler oldukları için tutumların, görüşlerin ve eylemlerin analizinde tahmin edici ve açıklayıcı güç sağlayabilir. Dahası, değerler toplumdaki ve uluslar arasındaki büyük sosyal değişimi de yansıtırlar (Schwartz, 2003: 260).

Schwartz, evrensel bir değerler sistemini ortaya çıkarmayı amaçlayan kuramsal yaklaşımının kültürlerarası geçerliğini, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 44 bin kişiden oluşan çok geniş bir örnekleme test ettiği çalışmada (Schwartz, 1992) bireylerin yaşamlarını yönlendiren 56 bireysel değer saptamıştır (Uçar, 2020: 803). Ardından, belirlediği bu 56 değeri, güdüsel yönden farklı 10 temel tipe ayırmıştır. Kuram, bu değer tipleri arasındaki dinamik ilişkileri saptamaya yönelik olarak biçimlendirilmiştir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 62). Değerlerin ölçümünde, sıklıkla iki araçtan faydalanılmaktadır: Biri Rokeach'ın (1973) Değer Listesi, diğeri ise Schwartz'ın (1992) Değer Anketi'dir (Demirutku ve Sümer, 2010: 19).

Çevre etiği literatürü ve 1970'lerden bu yana, çevreciler ve muhaliflerinin söylemleri, çevresel kaygıyı üç değerli nesne sınıfıyla ilişkilendirir: Diğer insanlar, insan olmayan nesnelere ve benlik. Carolyn Merchant, bu üç değerli nesne sınıfına karşılık gelen, insan merkezli, çevre merkezli ve ben merkezli olmak üzere üç etik tanımlamıştır (Merchant, 2005: 63). Stern ve Dietz ise Merchant'ın üç etiğine çarpıcı biçimde paralel olan sosyal-özgecil, biyosferik ve egoist olarak adlandırdıkları üç değer yönelimi belirlemişlerdir (Stern and Dietz, 1994: 66). Değer yönelimlerinin sosyalleşme sürecinde şekillendiğini ve yetişkinlerde oldukça istikrarlı olduğunu savunan Stern ve Dietz, değer

yönelimlerinin bireyin tutum ve davranışları için sonuçları olabileceğini ileri sürmektedirler (Stern and Dietz, 1994: 67).

De Groot ve Steg; Stern ve arkadaşlarını (1993) takip ederek, ampirik çalışmalarda yönetimi kolay olan kısa bir değer aracı önermiştir. Bu değer aracı; çevresel davranışı anlamak için en uygun değerler olan egoist, özgecil (altristik) ve biyosferik değerleri içermektedir (De Groot and Steg, 2008: 335). Bu çalışma kapsamında, Türkiye örnekleminde geçerliliği Gözde Kıral Uçar'ın çalışmasıyla (Uçar, 2020) sınanmış ve bulguları da ölçeğin orijinal yapısıyla tutarlılık gösteren De Groot ve Steg'in kısa değerler ölçeğinin uyarlanmış hali kullanılmıştır.

3.6.2. Çevresel Tutum Ölçeği / Yeni Ekolojik Paradigma (NEP)

1960'ların sonlarında ortaya çıkan çevre sorunları, dikkatleri insanlığın ilerlemesine yönelik biyofiziksel kısıtlamaların gerçekliğine odaklanmaktadır. Bu süreçte, sosyologlar da çevrenin sosyolojiyle ilişkisini incelemeye başlamışlardır (Dunlap, 2002: 329). Catton ve Dunlap (1978: 42), çağdaş sosyologların yalnızca ekolojik meselelerin sosyal etkilerine göz yummakla kalmayıp, onları hâkim dünya görüşünün iyimserliğine yani, toplumun sonsuz büyümesi ve ilerlemesi üzerinde hiçbir kaynak kıtlığının veya diğer biyofiziksel kısıtlamaların olmadığı varsayımına yatkın hale getirmekle suçlamışlardır. Catton ve Dunlap'a göre; bu iyimser dünya görüşü, şüphesiz batı düşüncesi tarafından beslenmiş ve insan yaratıcılığının, özellikle de teknolojinin, ilerleme için sınırsız fırsatlar yarattığını savunmuştur. Catton ve Dunlap (1978: 44), HEP'in insanların ekolojik kısıtlamalardan muaf olduğu varsayımını reddeden "Yeni Ekolojik Paradigma" (NEP) olarak adlandırdıkları alternatif bir dünya görüşünü savunmuşlardır. McDonald ve Patterson (2007: 178)'a göre; HEP, çevreyi insanların kendi amaçları için kontrol ettiği bir şey olarak temsil ederken; NEP, çevreyi insan yaşamı için kritik, potansiyel olarak kırılabilir ve kaynaklar açısından sınırlı ve sınırsız insani hedeflere ulaşılmasına kısıtlamalar getiren bir ortam olarak sunmaktadır.

Dunlap ve Van Liere (1978) tarafından geliştirilen orijinal NEP ölçeği, 12 maddeden (8 tanesi NEP yanlısı, 4 tanesi NEP karşıtı) oluşmuştur. Dunlap ve Van Liere, NEP ölçeğini doğrulamak için Washington eyaletinde yaşayan halk ve çevreci bir

kuruluşun üyelerinden oluşan iki örneklem grubu üzerinde bir anket uygulamışlardır. Araştırma sonunda, çevreci örneklemin genel popülasyon örnekleminde önemli ölçüde daha yüksek puan aldığı görülmüştür. Ayrıca, NEP ölçeğinin yaşla negatif, eğitim ve liberalizm ile pozitif ilişkili olduğu gösterilmiştir.

2000 yılında, Dunlap ve arkadaşları, NEP ölçeğini ilk geliştirdiklerinden beri yayınlanan birkaç deneysel çalışmayı gözden geçirmişler ve ölçeği revize etmeye karar vermişlerdir. Dunlap ve arkadaşları (2000) orijinal ölçeği revize ederken, NEP yanlısı ve karşıtı ifadeler arasında daha iyi bir denge elde etmenin yanı sıra, ölçeğin içeriğini doğanın dengesi, büyümenin sınırları ve anti-antroposentrizmden oluşan orijinal üç yönünün ötesine genişleterek "İnsan muafiyetçiliği"¹² ve Eko-kriz olasılığını da eklemişlerdir. 15 maddeden oluşan set (orijinal NEP Ölçeğinden 6'sı dahil, 4'ü çok az değiştirilmiş) bu amaçlara ulaşmak için oluşturulmuştur. Revize edilmiş ölçeği doğrulamak için Dunlap ve ark. (2000), Washington Eyaleti sakinlerinden oluşan temsili bir örneklem (676 kişi) oluşturmuşlar ve orijinal çalışmanın sonuçlarına çok benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Sonuçlar, ekolojik dünya görüşünün onaylanmasını ölçmek için 15 maddelik "Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği"nin uygun olduğunu göstermiştir. Dunlap ve Van Liere (1978), "NEP'i onaylayan bireylerin, bu yeni dünya görüşüne uygun davranışlarda bulunacağını beklemek saflık olur" diyerek, tutumlar ve davranışlar arasındaki bağlantının zayıf olabileceğine dikkat çekmişlerdir.

Bu tez çalışmasında, katılımcıların ekolojik dünya görüşüne desteklerini ölçmek için; sekiz tanesi (1,3,5,7,9,11,13,15) doğa merkezli bir dünya görüşünü savunan, kalan yedi tanesi (2,4,6,8,10,12,14) ise insan merkezli dünya görüşünü savunan NEP ölçeğinden yararlanılmıştır. Daha yüksek NEP puanları, "doğal kaynakların korunması"na bağlılığı yansıtan eko-merkezli bir yönelimi, daha düşük NEP puanları ise "doğal kaynakların kullanımı"na bağlılığı yansıtan insan merkezli bir yönelimi göstermektedir (Hawcroft and Milfont, 2010: 144). NEP ölçeğine göre, ekolojik bir dünya görüşüne ulaşmak için ekosentrik maddelerle anlaşma ve antroposentrik maddelerle anlaşmazlık olması beklenmektedir.

¹² İnsan Muafiyetçiliği: İnsanların - diğer türlerin aksine - doğanın kısıtlamalarından muaf olduğu fikri.

3.6.3. Çevresel Davranış Ölçeği

Çevre psikolojisi alanındaki çoğu araştırma; “çevre dostu davranış”, “ekolojik davranış” veya “koruma davranışı” olarak da adlandırılan çevre yanlısı davranışları incelemeye odaklanmıştır. Kollmuss ve Agyeman (2002: 240), çevre yanlısı davranışı “kişinin eylemlerinin doğal ve yapılı dünya üzerindeki olumsuz etkisini bilinçli olarak en aza indirmeye çalışan davranış” olarak tanımlanmışlardır. Gatersleben (2019: 163), bu tür davranışların, insanların çevre için yararlı bir şey yapma açık hedefiyle benimsedikleri, “amaca yönelik çevre yanlısı davranışlar” olarak etiketlendiğini ifade eder. Bununla birlikte, çevre yanlısı davranış “çevreye mümkün olduğunca az zarar veren, hatta çevreye fayda sağlayan davranış” olarak da tanımlanmaktadır. Bu, çevre için faydalı olan, ancak mutlaka çevresel hedefler tarafından motive edilmeyen bir davranıştır (Gatersleben, 2019: 158).

Çevresel davranış, genellikle çok boyutlu olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bazı çalışmalar, insanların farklı alanlarda tutarlı bir şekilde çevre yanlısı davranmadıklarını (yani davranışların birbiriyle ilişkili olmadığını veya zayıf bir şekilde ilişkili olduğunu) ve farklı davranışların farklı faktörler tarafından motive edilmesinin muhtemel olduğunu göstermektedir. Ayrıca, aynı motivasyonel amaç (çevre için faydalı bir şey yapmak) bir kişiyi hayır kurumlarına bağış yapmaya, bir başkasını organik satın almaya ve bir başkasını da araba yerine bisiklet kullanmaya motive edebilir. Kaiser ve Wilson (2004: 1534), tarafından, Campbell paradigması olarak adlandırılan şeye dayalı olarak, hedefe yönelik çevre yanlısı davranışın tek boyutlu bir ölçüsü geliştirilmiştir. Bu paradigmaya göre, belirli bir amaca (örn. çevre koruma) ilişkin tüm davranışlar, o amaca ulaşma açısından kolaydan zora doğru tek bir boyutta sıralanabilir.

Bu araştırma kapsamında, Kaiser (1998: 405)’in önce 40 madde olarak geliştirdiği, fakat daha sonra Kaiser ve Wilson (2004: 1534) tarafından 50 maddeye revize edilen Genel Ekolojik Davranış (GEB) ölçeğinden (Kaiser, 2020) yararlanılarak oluşturulmuş 15 maddelik çevresel davranış ölçeği kullanılmıştır.

3.7. Saha Çalışmasının Yürütüldüğü Kentlerle İlgili Bilgiler

3.7.1. Perşembe (Vona)

Tarih boyunca farklı kavim ve kültürlerle merkez olmuş Kotyora, şimdiki adıyla Ordu, Karadeniz'in orta bölümünde yer alan doğal güzellikleri ve kültürel mozaikleriyle Türkiye'nin en güzide coğrafyalarından birisidir (DOKAP, 2019). Karadeniz kıyısındaki şehir merkezlerinin çoğunluğunda (Sinop, Samsun, Ünye, Bolaman, Giresun, Tirebolu, Trabzon) olduğu gibi, Ordu'nun kuruluşunun temelinde de doğal liman özelliğine sahip olması bulunmaktadır.

Orta Karadeniz coğrafyasında, bugünkü Ordu il sınırlarında ilk yerleşimin M.Ö.VII. yüzyıl'a dayanmakta olup, ilk yerleşim alanının Bozukkale (Kotyora) mevki (Anonim, 2022) olduğu bilinmekte ise de ilk merkez Halipler tarafından kurulmuştur. Ünye civarındaki arkeolojik kazılar, bölgedeki yerleşimin ilk izlerini M.Ö. 15000 yıllarına kadar sürebilmektedir. M.Ö. 2000 yıllarında bölgeye, Doğu Anadolu Bölgesinden gelip yerleşen Halipler'in tunçtan yaptıkları mükemmel silahlar, maden işleme konusunda çok geliştiklerini göstermektedir (Anonim, 2012: 21). M.Ö 431-354 yılları arasında yaşamış Atinalı Ksenophon'un, "ANABASİS Onbinlerin Yürüyüşü" adlı eserinde de Kotyora'ya ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Ksenophon, "Babil ülkesindeki savaş alanından, Tibaren halkının topraklarındaki Sinop kolonisi Kotroya'ya sekiz ay'da" ulaştıklarının bilgisini veriyor (Ksenophon, 1974: 164).

Kotyora isminin nasıl verildiğine dair bir kayıt olmamakla birlikte, M.Ö. 400'ler hatta daha öncesinde kentin bu isimle anıldığı bilinmektedir. Öztürk, Kotyora ismiyle ilgili kişisel kanaatinin, "Kolh dilinin mirası ve Koto(y)uri'nin deforme hali olup, çömlekçi; çanak, çömlek bulunan/yapılan yer" olduğunu ifade etmektedir (Öztürk, 2012: 492). Buna karşın, Kotyora kelimesinin, kot (kut) ve yorası (yöresi) kelimelerinin birleşmesinden oluştuğu ve burada Kut Türklerinin yaşadığı da ileri sürülmektedir (Demir, 2007: 180).

Ordu yöresiyle ilgili tarihi kaynaklarda öne çıkan, Selçukluların sınır boylarındaki güçlerinden Çepniler'in, bölgenin Türkleştirilmesinde önemli rol üstlendikleri bilinmektedir. "XIV. yüzyılın ortalarında bugünkü Ordu Vilayeti'ne Bayramoğlu Hacı Emir adlı bir Türk beyinin hakim bulunduğu kayıtlarda görülmektedir" (Sümer, 1972:

327). Muhtemelen Çepnilere mensup olan Hacıemiroğulları; Ordu, Giresun, Samsun'un doğusu ile Trabzon'un batısını Türk topraklarına katmış ve daha önceden Türk toprağı olan Tokat'ın kuzeyi ve Mesudiye'nin de içinde olduğı bu bölgede hakimiyet sürmüştür (Demir, 2005: 70). Bununla birlikte, Divan-ı Hümayun kayıtlarının tutulduğı Mühimme Defterlerini kaynak gösteren Sümer (1972: 183), Kanuni'nin Nahçıvan seferi sonrasında Arab, Laz, Tat, Şartlı gibi unsurların yanında Kızılbaş olduklarından kendilerine güvenilmeyen Çepniler'in de askeri hizmete alınmalarının yasaklandığını bildirmektedir.

2012 tarihli 6360 sayılı yasa öncesinde, Ordu merkez köyü olan Bayramlı'nın adı, yüksek ihtimalle Hacı-Emir Bey'in babası Bayram'dan gelmektedir. 1455 tarihli Ordu yöresine ait tahrir defterlerindeki, "Vilayet-i Canik-i Bayramlı Me'a İskefsir (Reşadiye) ve Milas (Mesudiye)" isminin yanında; Perşembe ilçesinin eski isminin "Niyabet-i Satılmış-ı Bayram" olması da bu düşünceyi desteklemektedir (Demir, 2005: 73). Yörenin ismi, 1945 yılında bugünkü Perşembe adını alana kadar "Vilayet-i Satılmış ve Bayramlı (1485), Nahiye-i Satılmış (1547), Nahiye-i Satılmış (1613), Perşembe Nahiyesi (1871), Perşembe Nahiyesi(1928), Vona (1930–1945)" olarak farklı şekillerde anılmıştır. Perşembe isminin, iskele mevkiinde kurulan pazarın toplanma gününden geldiğı düşünülmektedir (Bayhan, 2014: 100). Bu düşünce, Yason ve Vona'nın, Medrepoli (Medreseönü/ Yalıköy), ve Mersin'le birlikte XVI. yy. sonu itibariyle pazar yeri özelliğı gösteren iskeleler arasında yer aldığına ilişkin bilgiyle desteklenmektedir (Karadeniz, 2014: 89). Vona'nın Karadeniz kıyılarındaki ticari kolonilerin çoğunluğun da olduğı gibi Miletoslular (M.Ö 670) tarafından Emprion (Pazaryeri) olarak kurulduğı Ekinci (2015: 154) tarafından da desteklenmektedir.

Karadeniz'de kurulan şehirlerin ekseriyetinin doğal liman olma özelliğı, Perşembe için de geçerlidir. Bijişkyan, 19.yy. Karadeniz kıyılarını anlattığı kitabında, Karadenizde çok sayıda liman olmasına karşın, kışlakların sayısının az olduğuna dikkat çekmiştir. Bölgede en büyük ve en iyi limanın, Romalılardan kalma bir tersanenin de olduğı Sinop limanı olduğuna işaret eden Bijişkyan, üç yerde gemilerin güven içinde durabileceğı Vona limanının da iyi bir yer olduğundan bahsetmektedir (Bijişkyan, 1969: 7).

Vona ve civarı, 1461'de Trabzon'un fethedilmesiyle Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra Niyabet-i Satılmış-ı Bayram olarak isimlendirilmiştir. Bölgedeki 41

köyden birisi olan Vona, 1520'den sonra bölgenin en kalabalık nüfusuna sahip olmuştur. 1455 yılında 18 hanenin bulunduğu Vona'da 32 Müslüman'a karşılık 5 nefer Hıristiyan yaşamakta olduğu kaydedilmiştir. 1485'te "Karye-i Vona me'a İskele" adıyla yer verilen ve 30 Müslüman'a karşılık bir Hıristiyan'ın iskan edildiği Vona'da, 1520'de Hıristiyan yaşamadığı ve Müslüman sayısının çoğaldığı, 1613 itibariyle köy camisinde bir imam bulunduğu bilinmektedir (Öztürk, 2012: 502). 1960'lı yıllarda 41 bin civarında olan Perşembe nüfusu, 1980'li yıllarda 50 binlere kadar yaklaşmıştır. TÜİK'in yayınladığı son verilere göre, Perşembe'nin 2021 yılı genel nüfusu 30,616'dır (TÜİK, 2021).

Perşembe ilçesi, Ordu-Fatsa arasında 226 km² alana yayılmış, mavi ve yeşilin her tonunun görülebildiği, doğal güzellikleri ön planda olan bir yerleşim yeridir. Ordu'ya 13 km uzaklıkta bulunan Perşembe ilçesi, kıyı şeridinde kurulmuş olması nedeniyle doğal plajlara da sahiptir. Halkın geçim kaynağını ağırlıklı olarak tarım (fındık, kivi, ceviz vb.), hayvancılık ve balıkçılık oluşturmaktadır. Karadeniz ikliminin tipik özelliklerinin görüldüğü Perşembe'de kışlar ılık, yazlar ise serin geçmektedir. Yılın neredeyse bütün aylarının yağışlı geçtiği Perşembe'de yıllık yağış ortalaması 1153 mm olup, ortalama olarak yılın 127 günü yağışlıdır (Karadeniz, 2014: 88).

Perşembe ilçesi, sahip olduğu doğal ve kültürel özellikleri sayesinde Avrupa, Güney Afrika, Avustralya, Kanada, Güney Kore ve Türkiye dahil olmak üzere 2022 yılı itibariyle 33 ülkede yaklaşık 287 sertifikalı şehirden oluşan ve "Yaşamın Kaliteli Olduğu Şehirler Ağı" olarak tanımlanan Cittaslow ağına, 2012 yılında "Hırçın Karadeniz'in Sakin Limanı" sloganıyla kabul edilmiştir.

Perşembe, bulunduğu coğrafyadan kaynaklanan zorluklar sebebiyle sanayileşme ve kentleşme alanında yaşadığı geri kalmışlık ve göç sorununa rağmen, bu geri kalmışlığın sayesinde eşsiz doğa ve kültürel değerlerini koruyarak turizm üzerinden farklı bir kalkınma avantajına sahip olmuştur. Yaşanılan deneyimlerin yere özgülüğüne ve mekanla sıkı bağına dikkat çeken Cittaslow olgusu, orada yaşamayan insanların ancak o yere bizzat giderek bunları yaşayabileceği düşüncesini teşvik etmektedir. Bu da doğal olarak turizm sektörünü destekleyen bir söylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Turizmin, ülke ekonomilerinde bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi ve kaynak yaratma konusunda vazgeçilmez bir sektör haline gelmiş olması yadsınamaz bir gerçektir. Ancak, bu yeni süreç

sürdürülebilirlik açısından kendi içinde birtakım çelişkilere de sahiptir. Ulaştırma, konaklama, yiyecek içecek vb. çok sayıda çarpana sahip turizm sektörü, artan barınma ve alt yapı ihtiyacı karşısında yapılaşmanın önünü açması ve artan talep nedeniyle doğal ve kültürel özgünlüğün korunamaması tehditlerini de beraberinde taşımaktadır. Çakılcıoğlu (2013: 27-42)'na göre bu tehditler karşısında “talep eksenli değil arz eksenli planlama, yerel halkın önceliği, turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılması, toplu ulaşımın özendirilmesi, katılım olanaklarının artırılması, yenilenebilir enerji ve mevcut yapı stoğunun kullanılması, somut ve soyut kültürel değerlerin korunması ile turizm yatırımların uzun vadeli olması” gibi ilkelerle sürdürülebilir bir kalkınmanın ve turizmin olması sağlanabilir. Ancak, kamu politikalarının düzenlenmesine yönelik bu ilkelerin başarısında, yurttaşların ekolojik tutum ve davranışlarının önemini de göz ardı etmemek ve onları da bu sürecin içine kendi istekleriyle dahil etmek gerekmektedir.

Şengür ve Atabeyoğlu, 2018 yılında Sakin Şehirle ilgili olarak Perşembe’de yürüttükleri çalışmanın çevre konusuyla ilgili bulgularında, su kirliliği ve atık sorununa dikkat çekerken, katılımcıların %61,5’inin ilçe ekonomisine önemli katkı sağlayan balık çiftliklerinin¹³ yarattığı su kirliliği nedeniyle Yavaş şehir statüsüne uygun olmadığını düşündüklerini belirtmektedir. Ayrıca, katılımcıların % 69,7’si Yavaş şehir modelinde doğal kaynakların doğru kullanılmadığını da düşünmektedir (Şengür ve Atabeyoğlu, 2018: 30). Sakin Şehir statüsünü elde etmek, kuşkusuz sorunları kendiliğinden çözmektedir. Hem yöneticilerin hem de kentte yaşayan tüm paydaşların katılımını gerektirmektedir. Perşembe halkı, sahip olduğu en önemli avantajı olan doğal zenginliklerine özel bir önem vermelidir. Burada öncülük yapması beklenenler ise kamu kurumları ve sivil toplum örgütleridir.

Ordu Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından yayınlanan, “Ordu İli 2020 Yılı Çevre Durum Raporu” incelendiğinde, Ordu il genelinde 2020 yılında başlatılan “Sıfır Atık Yönetim Planı” çerçevesinde, Perşembe ilçesinde Kaymakamlık, Belediye, PTT, Tarım Kredi Kooperatifi, Ziraat Bankası, İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü’nün sıfır atık belgesi olarak sürece destek verdikleri ve öncülük ettikleri görülmektedir. Ayrıca, Perşembe

¹³ Perşembe’de 2020 yılı verilerine göre, Çeşmeönü, Kışlaönü ve Sarıburun mevkilerinde 3750 adet havuz kapasitesine sahip Alabalık ve Levrek çiftliği bulunmaktadır (Ordu Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2021: 31).

belediyesi dahil il genelindeki tüm belediyeler, Ambalaj Atık Yönetim Planına da sahiplerdir. Tabiat varlıklarını koruma çalışmalarına bakıldığında, rapora göre Ordu il genelinde 18 adet tescilli anıt ağaç ve 2 adet tescilli Anıt Ağaç Topluluğu bulunmaktadır. Anıt Ağaçların en yaşlısı 550 yaşında olan Çatalpınar ilçesindeki ıhlamur ağacıdır. Perşembe ilçesindeki üç anıt ağacın en yaşlısı ise 300 yaşındaki meşe ağacıdır. Bunların dışında, Ordu il genelinde tespit ve tescil çalışmaları devam etmekte olan 10 adet aday Anıt Ağaç ile bir adet aday Anıt Ağaç Topluluğu bulunmaktadır. Ordu il sınırları içerisinde yer alan 5 adet “Doğal Sit Alanı”ndan ikisi olan Yason Burnu (1.Derece Arkeolojik ve 2. Derece Doğal Sit Alanı) ve Boğazcık Mahallesi Mağarası (2.Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı) Perşembe ilçesinde bulunmaktadır (Ordu Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2021: 96).

3.7.2. Tirebolu (Tripolis)

Giresun’un 15 ilçesinden biri olan Tirebolu, çok eski bir tarihe sahip olup farklı kültürlere ev sahipliği yapmış bir şehirdir. Bu nedenle farklı kaynaklarda, şehrin adı “Driboli, Tripoli, Tripolli, Tireboli” (Yüksel, 2001. 5) şeklinde geçmektedir. Öztürk (2012: 538), kentin adının Yunanca üç şehir (Tri+Polis) olarak bilinmesine karşın, antik dönem metinlerinde genellikle üç kentin bulunduğu bölgeler için kullanıldığını, söz konusu bu üç kentin İskopolis (Tirebolu[?]), Argyria (Halkaovalı), Philokaleia (Görel) kentleri mi yoksa bugün ilçe sınırları dahilindeki üç kale mi olduğu konusunda fikir birliği olmadığını vurgulamaktadır. Sümer (1992: 3)’e göre, “şehrin bu adı yanyana bulunan üç çıkıntı yahut burun üzerinde ve onların arkasında kurulmuş olmasından aldığı” yönündeki görüş daha kuvvetle muhtemeldir. Sümer, şehirle ilgili Tripolis şeklindeki ilk kullanımın, M.S. I. yy’da yazılmış olan Plinius’un eserinde görüldüğünü belirtmektedir. Plinius, Doğu Karadeniz bölgesinden bahsederken, Tripolis kalesi ve Tripolis çayı olarak bilinen Harşit suyu ifadelerine yer vermiştir (Sümer, 1992: 19).

Tirebolu, Sultan II. Mehmet’in 1461 yılındaki Karadeniz seferinde, Trabzon İmparatorluğu’nun teslim alınmasıyla Osmanlı himayesine geçmiştir. Öztürk (2012: 538)’ün aktardığına göre, 15. ve 16. yüzyıllarda “Ze’âmet-i Kürtün” içinde bulunan Tirebolu’da, “1486 Osmanlı tahrir defteri kayıtları 62 hane, 5 bîve Hıristiyan nüfusun yanı sıra 4 Müslüman kale neferi; 1515’te 271 hane, 14 bîve, 6 mücerret, 2 zemin hane

Hıristiyan, 8 hane Müslüman ve 13 müstahfiz kale neferi; 1583'te 397 hane Hıristiyan, 27 hane, 5 mücerret Müslüman ve 5 kale neferinin yaşamakta olduğunu ve 19.100 akçelik geliri" bulunduğunu bildirmektedir. 18. ve 19. Yüzyıla gelindiğinde kentin nüfusunda artış olduğu görülmektedir. Yüksel, 1813'te şehirde 400 hane olduğunu, bu sayının daha sonra 1836-1840 yılları arasında 500 haneye ulaştığını, her hanede 5 kişinin yaşadığı kabul edildiğinde toplam nüfusun 2500 kişi civarında olduğunu aktarmaktadır. 1889'a gelindiğinde ise toplam nüfus 5600'ü Türk, 2000'i Rum, 400'ü Ermeni olmak üzere 8000 kişiye ulaşmıştır (Yüksel, 2001: 9). 1965 yılında sayısı 51.135'e kadar yükselen Tirebolu nüfusu, günümüzde TÜİK'in yayınladığı 2021 yılı verilerine göre 32.494'e gerilemiştir (TÜİK, 2021).

Tirebolu'yu ziyaret eden ilk Avrupalı seyyah Nebatatçı J, Pitton de Tournefort olmuştur. Tournefort, 1701 yılındaki seyahatinde Tirebolu'nun bir köy olduğunu ve doğusundaki Harşit çayı boyunca eskiden bakır madenleri olduğunu ve işletildiğini aktarır. Tournefort ayrıca, 1728 yılında Tirebolu halkının Esbiye gümüşlü kurşun madenine kömürücü tayin edildiklerini de aktarmaktadır (Sümer, 1992: 101). Kâtib Çelebi tarafından 1732'de kaza olarak aktarılan şehir, 19. yüzyılda önce Gümüşhane sancağına ve ardından 4 Aralık 1920'de Giresun müstakil sancağına bağlanmış ve 1877'de Tirebolu Belediyesi kurulmuştur (Öztürk, 2012: 539). 1817 yılında Tirebolu'yu ziyaret etmiş olan bir başka seyyah P. Minas Bijişkyan, Tirebolu hakkında şunları aktarmıştır: Tripoli (Tirebolu, eski adı İskopoli), Zefre'ye (Gülburnu) onsekiz mil mesafededir. Kışın ancak birkaç geminin sığınabileceği küçük bir limanı olup, ağzı taşlık olduğu için girmek zordur. Türk, Ermeni ve Rumlardan oluşan yerleşik halkıyla Tripoli, üç kaleyle mekanda bir ayrışma göstermiştir(Bijişkyan, 1969: 38). Bu dönemde, Müslüman nüfusu teşkil eden Türkler ile Hristiyan nüfusu teşkil eden Rumlar ve Ermenilerin ayrı mahallelerde yaşıyor olmaları, topluluklar arasındaki ayrımın mekânsal alana da yansıdığını göstermektedir (Yüksel, 2001: 12).

Tirebolu bölgesinde, ekonomik hayat 19.yy'a kadar denizcilik ve ziraai faaliyetler üzerinden yürümüştür. 15. ve 16. Yüzyıllarda öne çıkan tarımsal ürünler darı, üzüm ve meyve olurken, fındığın ekonomiye dahil olması sonraki yıllarda olmuştur. 19.yüzyılla birlikte Karadeniz'de artan ticari faaliyetler Tirebolu'yu da olumlu etkilemiştir. Bu yüzyılda, yabancı ülkelerden gelen talepler doğrultusunda darı yerine mısır ve fındık

üretimine ağırlık verilmiş ve böylece fındık bölge halkının ana geçim kaynaklarından biri olmuştur. Küçükbaş hayvancılığın da yağ ve deri ihracatı dolayısıyla önemli yer edindiği Tirebolu'daki bir başka önemli ekonomik faaliyet balıkçılık olmuştur (Sümer, 1992: 134).

İlçe ekonomisinin güncel durumunun tarıma dayalı bir karakter gösterdiği söylenebilir. Tarımsal faaliyetlerin hacmi, tarıma dayalı sanayi kuruluşlarının kurulmasına da imkân tanımıştır. İlçe toprakları, farklı ürünler için uygun olmakla birlikte tarımsal faaliyetlerin çay, mısır ve fındık üretiminde yoğunlaştığı görülmektedir. Ürün çeşitliliğinin sınırlı olmasından kaynaklanabilecek dezavantajları azaltabilmek için, İlçe Tarım Müdürlüğü öncülüğünde ürün çeşitlendirmeye yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda çilek ve kivi başta olmak üzere, örtü altı (sera) sebzeçilik yetiştiriciliğinde belli bir mesafe alındığı görülmektedir. İlçede, tarımsal faaliyet alanıyla ilişkili sanayi kuruluşları olarak Çay-Kur Genel Müdürlüğüne bağlı Çay Fabrikası ve Fındık Tarım Satış Kooperatifi (Fiskobirlik) bulunmaktadır. Ayrıca, dört çay fabrikası ile iki fındık kırma fabrikası da özel sektör tarafından işletilmektedir (Tirebolu Kaymakamlığı, 2022). Tarım sektörü dışında, Tirebolu limanı LPG gaz dolum tesislerine de sahiptir (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012: 44).

Tirebolu, turistik bir potansiyeli olmakla birlikte altyapı ve konaklama tesislerinin yetersizliği nedeniyle, turizm sektöründe öne çıkamamıştır. Turizm potansiyelinden yararlanmak ve Tirebolu'yu bir marka haline getirebilmek için, Uluslararası Sakin Şehirler Ağına 2013 ve 2017 yıllarında iki defa üyelik başvurusunda bulunulmasına karşın, üyelik için yerine getirilmesi gereken kriterlerden yeterli puan alınamadığından üyelik gerçekleştirilememiştir. Belediye yetkililerinden edinilen bilgiler, sürecin sonlandırıldığı ve devam etmediği yönündedir.

Giresun Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından yayınlanan, "Giresun İli 2020 Yılı Çevre Durum Raporu" incelendiğinde, Tirebolu ilçesinde yıllık 12 000m³ şebeke suyu kullanan ve kullanılmış suyun tamamını Gölağzı deresine boşaltan bir tane otel ve yıllık toplam 53500m³ yüzeysel su kaynağını geri dönüşüm tesisiyle kullanan üç tane kırma eleme tesisi bulunmaktadır. Tirebolu belediyesi sınırlarında, yıllık 1986768m³ kanalizasyon ve şebeke suyu Derin Deniz Deşarjı sistemiyle Karadenize deşarj edilerek bertaraf edilecektir. Giresun il genelinde, sanayileşmeye paralel olarak artan göçle birlikte

gelişen hızlı ve düzensiz şehirleşmeye bağlı artan atık miktarı, kontrolsüz ve bilinçsizce kullanılan tarımsal zararlılarla mücadele ilaçları ve verimlilik amaçlı kimyasal gübreler, evsel atıklarda bulunan “sert (biyolojik parçalanmaya dayanıklı) deterjan” kalıntıları da göz önüne alındığında “su kirliliğini” artıran çeşitli unsurların olduğu bilinmektedir. İl genelinde evsel atık sular, kıyı şeridindeki ilçelerde bulunan toplam 3 adet Derin Deniz Deşarj Sistemiyle bertaraf edilmektedir. Sahil bandında yer alan Bulancak, Keşap, Espiye, Eynesil, Piraziz ve Tirebolu Belediyelerinde Derin Deniz Deşarj sistemi çalışmaları devam etmektedir (Giresun Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2021). Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yayınlanan 2018-2022 Giresun Yatırımları bülteninde, Tirebolu Derin Deniz Deşarj sisteminin tamamlandığı bilgisi yer almaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022).

Tirebolu, doğal ve arkeolojik sit alanlarıyla da dikkat çekmektedir. Kıyı kesimlerinde bulunan Civil, Özlü, Yalıköy ve Kiliseburnu III. derece doğal sit alanı statüsünde iken, Kilise Burnu'nun batısında yer alan ve Espiye kıyılarına kadar uzanan alan (Yılgın) II. derece doğal sit alanı statüsündedir. Giresun, Tirebolu Yeniköy Mahallesi – Gelibolu - Kaynarca Mevkiinde yer alan Tirebolu Plajından Kilise Burnuna kadar olan bölge I. Derece doğal sit alanı statüsündedir (Giresun Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2021: 151). Tirebolu Kalesi ise arkeolojik sit alanı statüsündedir (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012: 53).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışma, katılımcıların kişisel değer yönelimleri, çevresel tutumları ve davranışlarıyla, bunlar arasındaki ilişkileri ve literatürde “tutum-davranış boşluğu” olarak tanımlanan tutarsızlık durumunun olup olmadığını araştırmayı amaçlamıştır. Bu problem, Perşembe ve Tirebolu’da belirlenen örneklem gruplarında, demografik değişkenlerin dışında üç ana ölçekle test edilmiştir: “Kısa Değerler Ölçeği”, “Çevresel Tutum Ölçeği” ve “Çevresel Davranış Ölçeği”.

4.1. Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklerine İlişkin Bulgular

Bu kısımda katılımcıların yaşadıkları kent, cinsiyet, yaş, eğitim, gelir düzeyi ve meslekleri ile çevre koruma derneklerine üyelikle ilgili tanımlayıcı özelliklerine yer verilmektedir.

4.1.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Verilerine Ait Bulgular

Araştırma kapsamına dahil olan katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim, gelir durumu, ve meslekleriyle ilgili bilgilerin dağılımını Tablo 5’de gösterilmektedir.

Tablo 5

Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımları

		Perşembe		Tirebolu	
		n	%	n	%
Yaş	20-30 yaş	59	23,6	89	35,6
	31-40 yaş	70	28,0	64	25,6
	41-50 yaş	54	21,6	39	15,6
	51-60 yaş	51	20,4	27	10,8
	61-64 yaş	16	6,4	31	12,4
Cinsiyet	Kadın	91	36,4	111	44,4
	Erkek	159	63,6	139	55,6

Tablo 5'in devamı

Eğitim durumu	İlköğretim	9	3,6	19	7,6
	Ortaöğretim	6	2,4	19	7,6
	Lise	75	30,0	68	27,2
	Lisans	137	54,8	120	48,0
	Lisansüstü	23	9,2	24	9,6
Gelir durumu	5500 TL ve altı	59	23,6	106	42,4
	5501-15000 TL	153	61,2	106	42,4
	15001-25000 TL	36	14,4	29	11,6
	25001 TL ve üzeri	2	0,8	9	3,6
Meslek durumu	Kamu görevlisi	91	36,4	56	22,4
	İşçi	51	20,4	35	14,0
	Emekli	32	12,8	33	13,2
	Esnaf	21	8,4	24	9,6
	Öğrenci	7	2,8	35	14,0
	Diğer	48	19,2	67	26,8

Katılımcıların yaş dağılımına bakıldığında, her iki kentte de 20-30 yaş ve 31-40 yaş aralığında yığılmanın olduğu görülmektedir. Perşembe'de en yüksek katılım 31-40 yaş aralığındayken, en düşük katılım 61-64 yaş aralığındadır. Tirebolu'da ise en yüksek katılım 20-30 yaş aralığındayken, en düşük katılım 51-60 yaş aralığında görülmektedir. TÜİK'in 2021 yılı verilerine göre, Perşembe'de toplam nüfusun %27,12'si; Tirebolu'da ise toplam nüfusun %22,29'u 50-64 yaş aralığındadır. 65 yaş ve üzerindeki nüfus oranının Perşembe'de %26,4 (7971 kişi), Tirebolu'da %18,9 (6196 kişi) olduğu düşünüldüğünde bölgedeki yaşlı nüfus oranının yüksekliği dikkat çekmektedir. Bu verilere göre, üst yaş grubundaki insanların örnekleme yeterince temsil edilmemesi muhtemeldir.

Katılımcılar cinsiyet değişkeni açısından değerlendirildiğinde, her iki kentte de dağılımın erkekler lehine olduğu görülmektedir. Perşembe'de yaşayan katılımcıların %36,4'ünün kadın, %63,6'sının erkek; Tirebolu'da yaşayan katılımcıların ise %44,4'ünün kadın, %55,6'sının erkek olduğu belirlenmiştir. TÜİK'in 2021 yılı nüfus verilerinde, Perşembe ilçesinin toplam erkek nüfus oranı %52,17 (15.973), kadın nüfus oranı ise %47,82 (14.643)'dir. Buna karşın Tirebolu ilçesinde toplam erkek nüfus oranı %49,45 (16.066), kadın nüfus oranı ise %50,55 (16.428)'dir. Araştırmaya katılanların cinsiyet

açısından dağılımı TÜİK verileriyle karşılaştırıldığında, Perşembe’de erkekler lehine olan genel durumun katılımcılar arasında da teyit edildiği görülmektedir. Buna karşın, Tirebolu’da TÜİK verilerine göre kadınlar lehine olan dağılım, araştırmaya katılanlar arasında erkekler lehine görünmektedir. Cinsiyet dağılımı açısından Tirebolu’da TÜİK verileriyle uyumsuz bir dağılımdan bahsedilebilir.

Katılımcılar eğitim seviyeleri açısından değerlendirildiğinde ise her iki ilçede de lisans mezuniyetine sahip olanların en yüksek dağılıma (Perşembe’de %54,8; Tirebolu’da %48) sahip oldukları görülmektedir. Lisans mezuniyetine sahip olanların ardından en yüksek oran, lise mezunlarında görülürken; her iki kenttede ilköğretim ve orta öğretim mezunları en düşük orana sahiptir. Perşembe ve Tirebolu’daki katılımcıların yaklaşık %75’nin lise ve üstü eğitim seviyesine sahip olmalarının, araştırma sorularının anlaşılması ve yanıtların doğruluğu açısından önemli bir gösterge olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların gelir sınıfına göre dağılımı değerlendirildiğinde, her iki kentte de ankete katılanların yaklaşık %85’inin aylık 15000 TL ve altında gelire sahip olduğu görülmektedir. 15001-25000 TL aralığında gelire sahip olanlar Perşembe’de % 14,4, Tirebolu’da ise % 11,6’dır. Katılımcıların gelir durumu açısından en düşük oran 25.000 TL ve üzeri gelire sahip olanlardadır. Bu nedenle, çok yüksek gelir sınıflarındaki insanların, bu örneklemede yeterince temsil edilmemesi muhtemeldir.

Katılımcıların mesleki dağılımlarına bakıldığında, Perşembe’de en yoğun katılım %36,4’le kamu görevlilerindeyken, en düşük katılım %2,8’le öğrenci grubundadır. Tirebolu’da ise en yoğun katılım %26,8’le diğer grubunda gerçekleşmiş ve kamu görevlileri %22,4’le hemen arkasından ikinci sırada yer almıştır. Tirebolu’daki en düşük katılım %9,6’la esnaf grubunda gerçekleşmiştir.

4.1.2. Yaşanılan Kent ve Çevre Koruma Derneği Üyeliği Bulguları

Katılımcıların yaşadıkları kente göre yüzde dağılımları Tablo 6.’da gösterildiği gibi, Perşembe’den 250 ve Tirebolu’dan 250 olmak üzere, toplam 500 katılımcının araştırmaya iştirak ettiği bir dağılıma sahiptir. Bu sayının, genel olarak her iki kentteki nüfusu temsil eder nitelikte olduğu söylenebilir.

Tablo 6

Katılımcıların yaşadıkları kente göre dağılımları

		n	%
Yaşanan yer	Perşembe	250	50,0
	Tirebolu	250	50,0

“Bir çevre koruma derneğine üyeliğiniz var mı?” sorusuna, Tablo 7’de görüldüğü gibi katılımcıların %10,8’i “Evet” üyeyim, %89,2’si ise “Hayır” üye değilim olarak cevap vermişlerdir. Her iki kentte de katılımcıların yaklaşık %90’ının herhangi bir çevre koruma derneğine üyeliklerinin olmadığı görülmektedir.

Tablo 7

Katılımcıların bir çevre koruma derneğine üyelik durumu

		Perşembe		Tirebolu	
		n	%	n	%
Bir Çevre Koruma Derneğine üyelik durumu	Üyeyim	23	9,2	27	10,8
	Üye Değilim	227	90,8	223	89,2

4.2. Ölçeklere Ait Güvenilirlik Analizi Bulguları

Yaşadıkları yerlere göre kişilerin Değerler, Çevresel Tutum ve Çevresel Davranış ölçeklerine verdikleri cevapların, tutarlılığın testi için güvenilirlik analizleri uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 8’de gösterilmektedir.

Tablo 8’deki verilere göre; Perşembe bölgesinde yaşayan katılımcıların güvenilirlikleri incelendiğinde Değerler ölçeği için 0,875; Çevresel Tutum ölçeği için 0,802 ve Çevresel Davranış ölçeği için 0,818 Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları elde edilmiş ve ölçeklere ait güvenilirliklerin yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Egoistik alt boyutu için 0,841; Altruistik alt boyutu için 0,910 ve Biyosferik alt boyutu için 0,942 Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları elde edilmiş ve güvenilirliklerin çok yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Doğanın Dengesi alt boyutu için 0,511; Büyümenin Sınırları alt boyutu için 0,423; Anti-Antroposentrizm alt boyutu için 0,446; Muafiyetin Reddi alt boyutu için 0,521; ve Ekokriz Olasılığı alt boyutu için 0,470 Cronbach alfa güvenilirlik

katsayıları elde edilmiş ve güvenilirliklerin düşük ve yeterli yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.

Tablo 8

Kullanılan ölçeklere ait güvenilirlik analizleri

	Perşembe		Tirebolu	
	n	Cronbach Alfa	n	Cronbach Alfa
Egoistik alt boyutu	4	0,841	4	0,876
Altruistik alt boyutu	4	0,910	4	0,918
Biyosferik alt boyutu	4	0,942	4	0,941
Değerler ölçeği	12	0,875	12	0,899
Doğanın Dengesi alt boyutu	3	0,511	3	0,565
Büyümenin Sınırları alt boyutu	3	0,423	3	0,405
Anti-Antroposentrizm alt boyutu	3	0,446	3	0,460
Muafiyetin Reddi alt boyutu	3	0,521	3	0,559
Ekokriz Olasılığı alt boyutu	3	0,470	3	0,425
Çevresel Tutum ölçeği	15	0,802	15	0,800
Çevresel Davranış ölçeği	15	0,818	15	0,748

Tirebolu bölgesinde yaşayan katılımcıların güvenilirlikleri incelendiğinde Değerler ölçeği için 0,899; Çevresel Tutum ölçeği için 0,800 ve Çevresel Davranış ölçeği için 0,748 Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları elde edilmiş ve ölçeklere ait güvenilirliklerin yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Egoistik alt boyutu için 0,876; Altruistik alt boyutu için 0,918 ve Biyosferik alt boyutu için 0,941 Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları elde edilmiş ve güvenilirliklerin çok yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Doğanın Dengesi alt boyutu için 0,565; Büyümenin Sınırları alt boyutu için 0,405; Anti-Antroposentrizm alt boyutu için 0,460; Muafiyetin Reddi alt boyutu için 0,559; ve Ekokriz Olasılığı alt boyutu için 0,425 Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları elde edilmiş ve güvenilirliklerin düşük ve yeterli yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır.

4.3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerden Elde Edilen Bulgular

Çalışmanın bu aşamasında araştırmada kullanılan ölçeklere yönelik cevapların dağılımları ve ortalama değerlerine yer verilmiştir.

4.3.1. Kısa Değerler Ölçeği, Çevresel Tutum Ölçeği (NEP) ve Çevresel Davranış Ölçeği Bulguları

Katılımcıların, Kısa Değerler Ölçeği'ne verdikleri cevapların, ikamet ettikleri kente göre dağılımları Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9

Kısa değerler ölçeği'ne verilen cevapların dağılımları

Maddeler	İkamet Yeri	Hiç Önemli Değil (%)	Önemli Değil (%)	Kısmen Önemli (%)	Önemli (%)	Çok Önemli (%)	Ort. ± Ss.	
Egoistik Değer Yönelimi Alt Boyutu								
1	Sosyal Güç Sahibi Olmak (başkalarını denetleyebilmek, üstün olmak)	Perşembe	19,2	18,0	32,4	18,8	11,6	2,85 ± 1,26
	Tirebolu	14,0	16,0	30,0	27,6	12,4	3,08 ± 1,22	
2	Zengin Olmak (maddi varlık, para).	Perşembe	8,0	10,8	40,4	27,2	13,6	3,27 ± 1,08
	Tirebolu	7,6	12,4	34,4	33,2	12,4	3,30 ± 1,08	
3	Otorite Sahibi Olmak (yönetmek ve yönlendirmek hakkına sahip olmak).	Perşembe	12,8	16,0	30,4	28,4	12,4	3,11 ± 1,20
	Tirebolu	7,2	14,4	30,8	30,8	16,8	3,35 ± 1,13	
4	Sözü Geçen Biri Olmak (insanlar ve olaylar üzerinde etkili olmak)	Perşembe	5,2	8,4	24,0	37,6	24,8	3,68 ± 1,09
	Tirebolu	6,0	6,0	23,6	42,8	21,6	3,68 ± 1,06	
Altruistik Değer Yönelimi Alt Boyutu								
5	Eşitlik (Herkese eşit fırsat)	Perşembe	2,0	1,2	10,8	28,4	57,6	4,38 ± 0,87
	Tirebolu	0,8	2,0	11,6	28,0	57,6	4,39 ± 0,83	
6	Barış İçinde Bir Dünya İstemek (savaş ve çelişkilerden uzak bir dünya)	Perşembe	2,4	0,8	10,8	17,6	68,4	4,48 ± 0,89
	Tirebolu	0,8	2,0	9,2	22,0	66,0	4,50 ± 0,80	
7	Toplumsal Adalet (haksızlığın düzeltilmesi, zayıfın yanında olmak)	Perşembe	2,4	-	9,2	17,2	71,2	4,54 ± 0,85
	Tirebolu	1,2	4,0	9,2	20,0	65,6	4,44 ± 0,90	

Tablo 9'un devamı

8	Yardımsaver Olmak (başkalarının iyiliği için uğraşmak)	Perşembe	2,0	0,4	10,0	28,8	58,8	4,42 ± 0,84
		Tirebolu	2,0	1,2	12,4	29,2	55,2	4,34 ± 0,88
Biyosferik Değer Yönelimi Alt Boyutu								
9	Çevre Kirliliğini Önlemek (doğal kaynakları korumak)	Perşembe	2,4	1,2	8,8	20,4	67,2	4,48 ± 0,88
		Tirebolu	0,8	2,0	12,0	25,2	60,0	4,41 ± 0,83
10	Dünyaya Saygı Duymak (başka türlerle uyum içerisinde yaşamak)	Perşembe	2,8	0,4	10,0	23,2	63,6	4,44 ± 0,90
		Tirebolu	2,0	1,6	18,8	25,2	52,4	4,24 ± 0,94
11	Doğayla Bütünlük İçinde Olmak (doğayla uyum)	Perşembe	2,4	1,2	8,8	22,4	65,2	4,46 ± 0,88
		Tirebolu	2,0	5,2	15,2	24,0	53,6	4,22 ± 1,01
12	Çevreyi Korumak (doğayı korumak)	Perşembe	2,4	-	10,4	18,4	68,8	4,51 ± 0,86
		Tirebolu	1,2	1,2	15,2	24,8	57,6	4,36 ± 0,86

Değerler ölçeğini oluşturan maddeler, ait oldukları alt boyut içinde değerlendirildiğinde; egoistik değer yönelimi alt boyutunu temsil eden maddeler (1.2.3.4.) içinde en yüksek ortalama skora sahip ifade, her iki kentte de 3,68 ortalamaıyla “*Sözü Geçen Biri Olmak (insanlar ve olaylar üzerinde etkili olmak)*” ifadesidir. Her iki kentte “önemli” ve “çok önemli” seçeneklerinin toplamının %60’ın üzerinde destek bulduğu bu ifade, Tirebolu’da Perşembe’ye göre biraz daha yüksek oranda desteklenmiştir. Egoistik değer yönelimine ait, ortalama skorların en düşük olduğu ifade ise her iki kentte de “*Sosyal Güç Sahibi Olmak (başkalarını denetleyebilmek, üstün olmak)*” ifadesidir. Her iki kentteki katılımcıların “önemli” ve “çok önemli” seçeneklerine desteklerinin toplamı Perşembe’de %30,4 ve Tirebolu’da %40 seviyesindedir. Egoistik değer yönelimini temsil eden maddeler, her iki kentte de ağırlıklı olarak “kısmen önemli” ve “önemli” seçenekleriyle desteklenmiştir.

Altruistik değer yönelimi alt boyutunu temsil eden maddeler (5.6.7.8.) içinde en yüksek ortalama skora sahip olanlar, Perşembe’de katılımcıların %71,2’sinin “Çok Önemli” seçeneğiyle destekledikleri “*Toplumsal Adalet (haksızlığın düzeltilmesi, zayıfın yanında olmak)*”, Tirebolu’da ise katılımcıların %66’sının “Çok Önemli” seçeneğiyle destekledikleri “*Barış İçinde Bir Dünya İstemek (savaş ve çelişkilerden uzak bir dünya)*” ifadeleridir. Altruistik değer yönelimine ait diğer ifadelerde, her iki kentteki katılımcılar tarafından %55,2 ile %68,4 arasında değişen yüksek oranlarda “Çok Önemli” seçeneğiyle

güçlü bir şekilde desteklenmiştir. Ortalama skorun en düşük olduğu ifadeler, Perşembe’de katılımcıların %57,6’sı tarafından “Çok Önemli” seçeneğiyle desteklenen “*Eşitlik (Herkes eşit fırsat)*” ifadesi; Tirebolu’da ise katılımcıların %55,2’si tarafından “Çok Önemli” seçeneğiyle desteklenen “*Yardımsaver Olmak (başkalarının iyiliği için uğraşmak)*” ifadesidir. Altruistik değer yönelimine desteğin her iki kentte de yüksek oranda olması bireyin, toplumdaki diğer insanların sorunlarına da duyarlı olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca, topluma karşı sorumluluk duygusuna sahip olan bireyin, çevre sorunlarına karşı da duyarlı olacağı düşünülebilir.

Biyosferik değer yönelimi alt boyutunu temsil eden maddeler içinde en yüksek ortalama skora sahip olanlar, Perşembe’de katılımcıların %68,8’inin “Çok Önemli” seçeneğiyle güçlü şekilde destekledikleri “*Çevreyi Korumak (doğayı korumak)*”, Tirebolu’da ise katılımcıların %60’nın “Çok Önemli” seçeneğiyle güçlü destek verdikleri “*Çevre Kirliliğini Önlemek (doğal kaynakları korumak)*” ifadeleridir. Biyosferik değer yönelimine ait diğer ifadelerde, her iki kentteki katılımcılar tarafından %52,4 ile %67,2 arasında değişen yüksek oranlarda “Çok Önemli” seçeneğiyle desteklenmiştir. Ortalama skorun en düşük olduğu ifadeler bakıldığında, “*Dünyaya Saygı Duymak (başka türlerle uyum içerisinde yaşamak)*” ifadesi Perşembe’de katılımcıların %63,6’sı tarafından “Çok Önemli” seçeneğiyle desteklenirken; “*Doğayla Bütünlük İçinde Olmak (doğayla uyum)*” ifadesi ise Tirebolu’da katılımcıların %53,6’sı tarafından “Çok Önemli” seçeneğiyle desteklenmiştir. Biyosferik değer yönelimi maddelerinin, her iki kentte de yüksek oranlarda destek bulmuş olması, bireylerin insan dışında kalan diğer canlılarla ilgili konulara karşı da duyarlı olduklarını göstermesi açısından önemlidir. Biyosferik değer yönelimi yüksek olan bireylerin, çevresel yanlısı tutum ve davranışlar göstermesi beklenmektedir.

Kişilerin Çevresel Tutum Ölçeği (NEP)’e verdikleri cevapların, ikamet ettikleri kente göre dağılımları Tablo 10’de gösterilmiştir. Bu kısımda, Dunlap ve arkadaşları tarafından 2000 yılında revize edilen Yeni Ekolojik Paradigma (NEP) Ölçeği aracılığıyla, katılımcıların çevresel tutumlarına yönelik elde edilen bulgulara yer verilmektedir.

Tablo 10

Çevresel tutum ölçeği (NEP)'e verilen cevapların dağılımları

Maddeler	İkamet Yeri	Kesinlikle Katılmıyorum (%)	Katılmıyorum (%)	Fikrim Yok (%)	Katılıyorum (%)	Kesinlikle Katılıyorum (%)	Ort. ± Ss.	
Doğa Merkezli Çevresel Tutum								
1	Dünyanın taşıyabileceği insan sayısının sınırına yaklaşıyoruz.	Perşembe	14,4	17,2	20,0	30,8	17,6	3,20 ± 1,31
	Tirebolu	9,6	13,2	19,6	37,6	20,0	3,45 ± 1,22	
3	İnsanın doğaya müdahalesi genellikle felaketlerle sonuçlanır.	Perşembe	6,8	13,6	6,0	40,8	32,8	3,79 ± 1,22
	Tirebolu	4,0	10,8	8,8	43,2	33,2	3,90 ± 1,09	
5	İnsanlar, doğayı ciddi şekilde kötü kullanıyor.	Perşembe	4,8	8,8	1,2	39,2	46,0	4,12 ± 1,11
	Tirebolu	2,8	7,2	2,8	36,4	50,8	4,25 ± 1,00	
7	Bitkiler ve hayvanlar da insanlar kadar yaşama hakkına sahiptir.	Perşembe	3,2	5,6	1,6	34,0	55,6	4,33 ± 0,98
	Tirebolu	2,8	2,8	3,6	33,6	57,2	4,39 ± 0,90	
9	İnsanlık, özel yeteneklere sahip olsa da yine de doğa kanunlarına tabiidir.	Perşembe	5,2	6,4	5,2	44,8	38,4	4,04 ± 1,07
	Tirebolu	2,8	6,4	8,4	46,0	36,4	4,06 ± 0,97	
11	Dünya, kaynakları sınırlı olan bir yerdir.	Perşembe	11,6	20,8	6,0	38,4	23,2	3,40 ± 1,35
	Tirebolu	9,2	17,2	11,2	34,8	27,6	3,54 ± 1,30	
13	Doğanın dengesi çok hassastır ve kolayca bozulabilir.	Perşembe	7,2	14,8	10,0	39,2	28,8	3,67 ± 1,23
	Tirebolu	5,2	14,8	10,4	38,8	30,8	3,75 ± 1,19	
15	Her şey şu anki seyrinde devam ederse, yakında büyük bir çevresel felaket yaşayacağız.	Perşembe	5,2	8,8	10,0	34,8	41,2	3,98 ± 1,15
	Tirebolu	4,4	6,0	8,4	35,2	46,0	4,12 ± 1,08	
İnsan Merkezli Çevresel Tutum								
2	İnsanlar doğal çevreyi ihtiyaçlarına göre değiştirme hakkına sahiptir	Perşembe	37,2	29,2	6,4	19,6	7,6	2,31 ± 1,34
	Tirebolu	24,8	37,6	5,6	22,0	10,0	2,54 ± 1,33	
4	İnsan, yaratıcılığı sayesinde her durumda dünyayı yaşanabilir kılacaktır.	Perşembe	11,2	22,8	6,0	36,4	23,6	3,38 ± 1,35
	Tirebolu	8,8	25,2	7,6	38,0	20,4	3,36 ± 1,29	
6	Aslında doğru kullanmayı ve geliştirmeyi bildiğimiz takdirde dünyadaki doğal kaynaklar sınırsızdır.	Perşembe	7,2	10,0	7,2	37,2	38,4	3,89 ± 1,22
	Tirebolu	6,8	13,2	7,2	34,8	38,0	3,84 ± 1,25	

Tablo 10'un devamı

8	Doğanın modern sanayileşmiş toplumların tüm negatif etkilerini bertaraf edecek kadar güçlü bir dengesi vardır.	Perşembe	11,6	20,4	12,0	32,4	23,6	3,36 ± 1,34
		Tirebolu	6,0	20,8	15,2	30,0	28,0	3,53 ± 1,26
10	İnsanlığın karşı karşıya kaldığı çevresel kriz, çok fazla abartılmaktadır.	Perşembe	30,0	34,4	10,8	17,2	7,6	2,38 ± 1,28
		Tirebolu	29,6	28,8	11,6	17,2	12,8	2,54 ± 1,39
12	İnsan, doğaya hükmetme hakkına sahiptir.	Perşembe	37,2	30,8	8,4	16,0	7,6	2,26 ± 1,31
		Tirebolu	34,0	30,0	7,6	16,8	11,6	2,42 ± 1,40
14	İnsanlar, eninde sonunda doğayı nasıl kontrol edebileceklerini öğreneceklerdir.	Perşembe	13,2	26,4	14,4	30,4	15,6	3,08 ± 1,31
		Tirebolu	13,6	24,8	14,8	30,8	16,0	3,10 ± 1,31

Ölçekte doğa merkezli çevresel tutumla ilgili ifadeler (1,3,5,7,9,11,13,15) değerlendirildiğinde, en yüksek ortalama skora sahip olanlar her iki kentte de “*Bitkiler ve hayvanlar da insanlar kadar yaşama hakkına sahiptir.*” ifadesidir. Bu ifade, Perşembe’de %55,6 oranında “Kesinlikle Katılıyorum”; Tirebolu’da ise %57,2 oranında “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneğiyle yüksek oranda destek bulmuştur. “Katılıyorum” diyenlerin cevapları da eklendiğinde bu oranlar her iki kentte %90’a ulaşmaktadır. “*İnsanlar, doğayı ciddi şekilde kötü kullanıyor*” ifadesi için bireylerin “Katılıyorum” ve “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneklerine verdikleri desteklerin toplamı Perşembe’de %85,2 iken, Tirebolu’da %87,2 oranındadır. *Bu sonuç, katılımcıların ezici bir çoğunluğunun, insanların doğa üzerinde olumsuz etkileri olduğu görüşünü açıkça ifade ettiklerini gösteriyor. “Dünyanın taşıyabileceği insan sayısının sınırına yaklaşıyoruz.”* İfadesi ise her iki kentte de doğa merkezli çevresel tutumla ilgili en düşük ortalama skoru almıştır. Bu ifade için “Katılıyorum” ve “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını verenlerin oranı Perşembe’de %48,4 iken, Tirebolu’da %57,6’dır. Doğa merkezli çevresel tutumla ilgili tüm ifadelerin, yüksek oranda “Katılıyorum” ve “Kesinlikle Katılıyorum” seçenekleriyle desteklendiği görülmektedir.

Ölçekte insan merkezli çevresel tutumla ilgili ifadeler (2,4,6,8,10,12,14) arasında en yüksek ortalama skor, her iki kentte de “*Aslında doğru kullanmayı ve geliştirmeyi bildiğimiz takdirde dünyadaki doğal kaynaklar sınırsızdır.*” ifadesidir. Bu ifade, Perşembe’de %38,4 oranında “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneğiyle destek bulurken; Tirebolu’da aynı ifade %57,2 oranında “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneğiyle çok güçlü

destek bulmuştur. “Katılıyorum” diyenlerin cevapları da eklendiğinde, bu oranlar her iki kentte %70’lerin üzerine çıkmaktadır. Her iki kentte de 4-6-8 ve 14 numaralı ifadelerin “Katılıyorum” ve “Kesinlikle Katılıyorum” seçenekleri toplam desteği %50 ve üzerindedir. Perşembe ve Tirebolu’da 2-10 ve 12 numaralı ifadeler için katılımcılar “Kesinlikle Katılmıyorum” ve “Katılmıyorum” seçeneklerini yüksek oranda (%60 ve üzerinde) tercih ederek, bu ifadelere destek vermediklerini göstermişlerdir. İnsan merkezli çevresel tutumla ilgili en düşük ortalama skor her iki kentte de “*İnsan, doğaya hükmetme hakkına sahiptir.*” ifadesidir. Bu ifadenin, Perşembe’de %37,2 “Kesinlikle Katılmıyorum” ve %30,8 “Katılmıyorum”; Tirebolu’da ise %34 “Kesinlikle Katılmıyorum” ve %30 “Katılmıyorum” sonuçlarına göre, katılımcılar tarafından desteklenmediği söylenebilir.

Kişilerin Çevresel Davranış Ölçeği’ne verdikleri cevapların, ikamet ettikleri kente göre dağılımları Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11

Çevresel davranış ölçeğine verilen cevapların dağılımları

Maddeler	İkamet Yeri	Hiçbir Zaman (%)	Nadiren (%)	Arasıra (%)	Sıklıkla (%)	Her Zaman (%)	Ort. ± Ss.	
Çevresel Davranış Ölçeği								
1	Enerji tasarruflu ev aletleri kullanmaya dikkat ederim.	Perşembe	3,2	6,8	16,4	33,2	40,4	4,00 ± 1,06
	Tirebolu	-	5,6	18,8	41,6	34,0	4,04 ± 0,86	
2	Dişlerimi temizlerken musluğu kapatırım.	Perşembe	5,2	3,6	11,2	24,8	55,2	4,21 ± 1,11
	Tirebolu	0,4	4,4	11,2	30,8	53,2	4,32 ± 0,86	
3	<i>Kışın, kalın giyinmemek için ısıtıcıyı yüksek dereceye getiririm.</i>	Perşembe	47,6	23,6	16,0	5,6	7,2	2,01 ± 1,23
	Tirebolu	49,2	24,4	13,2	8,0	5,2	1,95 ± 1,18	
4	Çöp miktarını olabildiğince azaltmaya çalışırım.	Perşembe	5,2	15,2	20,0	25,2	34,4	3,68 ± 1,23
	Tirebolu	2,8	13,6	25,6	32,0	26,0	3,64 ± 1,09	
5	<i>Alışveriş yaparken plastik poşet kullanırım.</i>	Perşembe	7,6	21,6	30,8	23,2	16,8	3,20 ± 1,17
	Tirebolu	5,6	18,4	23,2	32,4	20,4	3,43 ± 1,16	
6	Çevresel nedenlerden dolayı toplu taşıma araçlarını tercih ederim.	Perşembe	12,4	23,2	29,2	20,8	14,4	3,01 ± 1,23
	Tirebolu	12,0	17,2	29,2	24,4	17,2	3,17 ± 1,24	

Tablo 11'in devamı

7	<i>İçecekleri ve diğer sıvıları plastik ya da teneke şişelerde satın alırım.</i>	Perşembe	7,2	17,6	26,4	28,4	20,4	3,37 ± 1,19
		Tirebolu	8,0	12,8	24,4	35,2	19,6	3,45 ± 1,17
8	Kullanılmış kağıtları ve şişeleri toplayıp geri dönüşüm kutusuna götürürüm.	Perşembe	9,2	16,4	24,8	21,6	28,0	3,42 ± 1,30
		Tirebolu	11,2	17,2	31,6	20,4	19,6	3,20 ± 1,25
9	Doğaya zarar veren birisini görürsem uyarırım.	Perşembe	3,6	11,6	26,0	26,8	32,0	3,72 ± 1,13
		Tirebolu	2,0	8,8	24,4	27,2	37,6	3,89 ± 1,07
10	Çevre kuruluşlarına maddi katkıda bulunuyorum.	Perşembe	31,2	29,2	26,0	6,0	7,6	2,29 ± 1,18
		Tirebolu	31,6	24,8	23,6	8,8	11,2	2,43 ± 1,31
11	Yerel olarak üretilen yiyecekleri satın almayı tercih ederim.	Perşembe	2,4	10,8	28,4	30,4	28,0	3,70 ± 1,06
		Tirebolu	4,4	14,0	27,2	32,0	22,4	3,54 ± 1,11
12	Bir ürün satın alırken, ekolojik etiketli olmasına dikkat ederim.	Perşembe	10,8	22,0	32,0	19,2	16,0	3,07 ± 1,21
		Tirebolu	15,6	21,2	27,6	22,0	13,6	2,96 ± 1,26
13	Banyo yapmaktansa duş almayı tercih ederim.	Perşembe	9,6	11,2	25,6	26,8	26,8	3,50 ± 1,26
		Tirebolu	5,2	14,0	20,8	29,6	30,4	3,66 ± 1,19
14	<i>Dairemde böcekler varsa, onları kimyasal bir böcek ilacı ile öldürürüm.</i>	Perşembe	19,2	23,6	24,4	18,4	14,4	2,85 ± 1,32
		Tirebolu	15,2	26,0	24,8	24,0	10,0	2,87 ± 1,22
15	Aile bireylerimi ve arkadaşlarımı çevreye zarar verecek ürünleri almamaları için ikna ederim.	Perşembe	6,4	15,2	31,6	25,6	21,2	3,40 ± 1,16
		Tirebolu	6,0	19,2	28,4	25,6	20,8	3,36 ± 1,18

Her iki kentte de en yüksek ortalama puana sahip ilk üç ifade; “*Enerji tasarruflu ev aletleri kullanmaya dikkat ederim.*”, “*Dişlerimi temizlerken musluğu kapatırım.*” ve “*Doğaya zarar veren birisini görürsem uyarırım.*” şeklinde sıralanmıştır. Bu üç madde içinde yer alan her bir ifadeye, katılımcıların “Sıklıkla” ve “Her Zaman” seçenekleriyle yüksek oranda destek verdikleri görülmektedir. Ölçekte 3-5-7 ve 14 numaralı maddeler, çevre yanlısı olmayan ifadelerdir ve ters kodlanmışlardır. 3 ve 14 numaralı “*Kışın, kalın giyinmemek için ısıtıcıyı yüksek dereceye getiririm.*” ve “*Dairemde böcekler varsa, onları kimyasal bir böcek ilacı ile öldürürüm.*” ifadeleri her iki kentte de ortalama skorları açısından düşük değerlere sahiplerdir. 3 numaralı ifadenin, Perşembe’de %47,6, Tirebolu’da ise %49,2 gibi yüksek bir oranda “Hiçbir Zaman” seçeneğiyle cevaplandığı görülmektedir. 14 numaralı ifadeyle ilgili ise en yüksek oranlar Perşembe’de “Arasına” seçeneği için %24,4, Tirebolu’da ise “Nadiren” seçeneği için %26’dır. Buna karşın 5 ve 7

numaralı “Alışveriş yaparken plastik poşet kullanırım.” ve “İçecekleri ve diğer sıvıları plastik ya da teneke şişelerde satın alırım.” ifadeleri, her iki kentte de yüksek değerlere sahiptir. 5 numaralı ifadeyle ilgili oranlar incelendiğinde, Perşembe’de %30,8 olan “Arasına” seçeneği karşısında “sıklıkla” ve “her zaman” seçeneklerinin toplamı %40’a ulaşırken, Tirebolu’da bu oran %52,8’e ulaşmaktadır. 7 numaralı ifade içinse her iki kentte “sıklıkla” ve “her zaman” seçeneklerinin toplamı Perşembe’de %48,8 iken, Tirebolu’da %54,8’dür. Negatif kodlanmış ifadeler dışında, her iki kentte de en düşük ortalama değer, “Çevre kuruluşlarına maddi katkıda bulunuyorum.” ifadesine aittir. Bu ifadeyle ilgili “sıklıkla” ve “her zaman” seçeneklerinin toplamı Perşembe’de %13,6 iken, Tirebolu’da bu oran %20’dir.

4.3.2. Antroposentrik ve Ekosentrik Dünya Görüşleriyle İlgili Bulgular

Çevresel kaygıların iki ana eksenini oluşturan doğa merkezli görüş ve insan merkezli görüşün Perşembe ve Tirebolu’daki görünümüne Tablo 12’de yer verilmiştir.

Tablo 12

Katılımcıların yaşadıkları kente göre çevresel tutum ölçeği (NEP)’ne ait yargıların toplam puanlarının dağılımı

Yerler		Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Perşembe	Doğa Merkezli Görüş	8	40	30,56	6,120
	İnsan Merkezli Görüş	7	35	20,68	5,620
Tirebolu	Doğa Merkezli Görüş	8	40	31,50	5,940
	İnsan Merkezli Görüş	7	35	21,36	5,920

Tablo 12’de kişilerin yaşadıkları kente göre, NEP ölçeğinin iki ana yargısına ilişkin tanımlayıcı istatistikleri hesaplanmıştır. Doğa merkezli görüş için min.8 mak.40; insan merkezli görüş için ise min.7 mak.35 varsayılan puan aralığında yapılan analizde, her iki kentte de “doğa merkezli” dünya görüşünün, “insan merkezlilik” karşısında yüksek ortalamalara sahip olduğu görülmektedir. Doğa merkezlilik, Perşembe’de 30,56 iken Tirebolu’da 31,50; İnsan merkezlilik ise Perşembe’de 20,68 iken Tirebolu’da 21,36

ortalama değere sahiptir. Bu sonuçlara göre, hem doğa merkezlik hem de insan merkezlik açısından, Tirebolu'nun Perşembe'ye göre az da olsa yüksek ortalamalara sahip olduğu söylenebilir.

4.3.3. Ölçek Toplam Puanlarının Dağılımlarına İlişkin Bulgular

Araştırmada kullanılan tüm ölçekler ve alt boyutların ortalama skorlarına ait değerler Tablo 13'de gösterilmektedir.

Tablo 13

Katılımcıların ölçeklerden aldıkları toplam puanların dağılımları

Yerler		Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma	
Perşembe	Egoistik alt boyutu	1	5	3,23	0,96	
	Altruistik alt boyutu	1	5	4,46	0,77	
	Biyosferik alt boyutu	1	5	4,48	0,82	
	Değerler ölçeği	1	5	4,06	0,64	
	Doğanın Dengesi alt boyutu	3	15	10,83	2,71	
	Büyümenin Sınırları alt boyutu	3	15	10,50	2,54	
	Anti-Antroposentrizm alt boyutu	3	15	8,90	2,42	
	Muafiyetin Reddi alt boyutu	3	15	10,52	2,69	
	Ekokriz Olasılığı alt boyutu	3	15	10,49	2,18	
	Çevresel Tutum ölçeği (NEP)	15	75	51,24	9,63	
	Çevresel Davranış ölçeği	15	75	49,48	9,53	
	Tirebolu	Egoistik alt boyutu	1	5	3,36	0,96
		Altruistik alt boyutu	1	5	4,42	0,77
		Biyosferik alt boyutu	1	5	4,31	0,85
Değerler ölçeği		1	5	4,03	0,67	
Doğanın Dengesi alt boyutu		3	15	11,19	2,60	
Büyümenin Sırları alt boyutu		3	15	10,84	2,45	
Anti-Antroposentrizm alt boyutu		3	15	9,36	2,45	
Muafiyetin Reddi alt boyutu		3	15	10,54	2,64	
Ekokriz Olasılığı alt boyutu		3	15	10,92	2,30	
Çevresel Tutum ölçeği (NEP)		15	75	52,85	9,34	
Çevresel Davranış ölçeği		28	75	49,96	8,16	

Kısa değerler ölçeğine ait sonuçlar değerlendirildiğinde, her iki kentte de egoistik, altruistik ve biyosferik değer yönelimi alt boyutları arasında en düşük ortalama skorlar, egoistik değer yöneliminde görülmektedir. Altruistik ve biyosferik değer yönelimleri ortalama skorları, her iki kent için de birbirine yakın sonuçlar göstermekle birlikte, Perşembe'nin hem altruistik hem de biyosferik değer yönelimi açısından Tirebolu'ya göre daha yüksek skorlara sahip olduğu görülmektedir. Sonuçlar, en yüksek genel ortalama skor açısından değerlendirildiğinde ise Perşembe'de biyosferik değer yönelimi, Tirebolu'da ise altruistik değer yönelimi öne çıkmaktadır.

NEP ölçeği alt boyutlarına ait sonuçlar, minimum 3 maksimum 15 puan aralığında incelendiğinde, tüm alt boyutlara ait iki şehirdeki ortalama skorların 8,90 ve 11,19 aralığında olduğu ve alt boyutların tamamında Tirebolu'daki ortalamaların Perşembe'ye göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Her iki kentteki en yüksek ortalama skorlar "Doğanın Dengesi" alt boyutunda görülürken; en düşük ortalama skorlar Anti-Anthroposentrizm alt boyutundadır. NEP ölçeğinin bütününe ait ortalama skorlar, min 15 maksimum 75 puan aralığında değerlendirildiğinde ise Tirebolu'da biraz daha yüksek olmakla birlikte, her iki kentte de 50 puan civarında bir destek olduğu görülmektedir.

Çevresel Davranış Ölçeğine ait ortalama skorlar, min 15 maksimum 75 puan aralığında değerlendirildiğinde ise her iki kentte tıpkı NEP ölçeğinde olduğu gibi 50 puan civarında bir destek olduğu söylenebilir.

4.4. Tutarsızlıkla İlgili Bulgular

4.4.1. Katılımcıların Tutarsızlık Skorlarının Dağılımları

Katılımcıların çevresel tutum ve davranışları arasındaki uyumsuzluklar, tutarsızlık skoru olarak Tablo 14'de gösterilmektedir.

Katılımcıların çevresel tutum ve davranışları arasındaki uyumsuzluklar, tutarsızlık skoru olarak hesaplanmıştır. 0-60 puan aralığında yapılan analizde, sıfıra yaklaşıldıkça tutarsızlığın azaldığı, sıfırdan uzaklaşıldıkça tutarsızlığın arttığı varsayılmıştır. Her iki kent için ayrı ayrı yapılan hesaplamada, Perşembe bölgesinde yaşayan kişilerin tutarsızlık skoru

ortalaması 7,60 bulunurken; Tirebolu—bölgesinde yaşayan kişilerin tutarsızlık skoru ortalaması 7,07 olarak bulunmuştur.

Tablo 14

Katılımcıların tutarsızlık skorlarının dağılımları

Yerler	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Perşembe	0	44	7,6080	6,76679
Tirebolu	0	39	7,0720	6,24876

4.4.2. Katılımcıların Gruplandırılmış Tutarsızlık Skorlarının Dağılımları

Her iki kentteki katılımcıların tutarsızlık skorlarının gruplandırılması Tablo 16’da gösterilmektedir.

Tablo 15

Katılımcıların gruplandırılmış tutarsızlık skorlarının dağılımları

Tutarsızlık Skoru	Perşembe		Tirebolu	
	n	%	n	%
Tutarsız değil (0)	11	4,4	15	6,0
Çok düşük (1-10)	177	70,8	176	70,4
Düşük (11-20)	53	21,2	50	20,0
Orta (21-30)	9	3,6	8	3,2
Yüksek (31 ve üstü)	0	0,0	1	0,4

Çalışmaya katılan kişilerin tutarsızlık skorları gruplandırıldığında; her iki kentte de katılımcıların yaklaşık %70’inin “çok düşük” puan aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. Tutarsızlık açısından en yüksek puan aralığını tanımlayan “31 ve üstü” grubunda ise Tirebolu’dan bir kişi, Perşembe’den hiç kimse yer almamıştır.

4.5. Grup Farklılığı Analizleri

4.5.1. Cinsiyet Değişkeni Açısından

Her iki kentteki katılımcıların cinsiyetlerine göre; kullanılan ölçekler ve alt boyutların toplam puan ortalamaları ve tutarsızlık skoru ortalamaları için farklılıkların incelenmesine yönelik varsayımlar kontrol edilmiş, Bağımsız Örneklem T ve Mann Whitney U analizleri kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 16’da gösterilmektedir.

Tablo 16

Katılımcıların cinsiyetlerine göre ölçekler, alt boyutlar ve tutarsızlık skoru toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması

		Cinsiyet	n	Ortalama	Standart Sapma	Sıra Ortalaması	Test İstatistiği	p
Egoistik Alt Boyutu	Perşembe	Kadın	91	3,24	0,96	124,57	7149,5	0,877
		Erkek	159	3,23	0,96	126,03		
	Tirebolu	Kadın	111	3,44	0,87	130,54	7155,0	0,323
		Erkek	139	3,29	1,03	121,47		
Altruistik Alt Boyutu	Perşembe	Kadın	91	4,48	0,79	130,05	6820,5	0,434
		Erkek	159	4,45	0,76	122,90		
	Tirebolu	Kadın	111	4,48	0,71	128,44	7388,0	0,546
		Erkek	139	4,37	0,81	123,15		
Biyosferik Alt Boyutu	Perşembe	Kadın	91	4,43	0,84	121,15	6839,0	0,436
		Erkek	159	4,51	0,8	127,99		
	Tirebolu	Kadın	111	4,34	0,83	127,90	7448,0	0,620
		Erkek	139	4,29	0,87	123,58		
Değerler Ölçeği	Perşembe	Kadın	91	4,05	0,64	123,59	7061,0	0,752
		Erkek	159	4,06	0,63	126,59		
	Tirebolu	Kadın	111	4,09	0,64	131,46	7052,5	0,243
		Erkek	139	3,98	0,7	120,74		
Doğanın Dengesi Alt Boyutu	Perşembe	Kadın	91	10,81	2,43	122,64	6974,5	0,634
		Erkek	159	10,84	2,87	127,14		
	Tirebolu	Kadın	111	11,21	2,5	126,46	7608,0	0,850
		Erkek	139	11,18	2,69	124,73		
Büyümenin Sınırları Alt Boyutu	Perşembe	Kadın	91	10,84	2,37	134,59	6407,5	0,129
		Erkek	159	10,31	2,62	120,30		
	Tirebolu	Kadın	111	11	2,25	131,06	7097,5	0,273
		Erkek	139	10,71	2,59	121,06		
Anti-Antroposentrizm Alt Boyutu	Perşembe	Kadın	91	8,97	2,2	127,85	7020,5	0,694
		Erkek	159	8,87	2,54	124,15		
	Tirebolu	Kadın	111	9,24	2,58	120,87	7200,5	0,361
		Erkek	139	9,46	2,35	129,20		

Tablo 16'nın devamı

Muafiyetin Reddi Alt Boyutu	Perşembe	Kadın	91	10,49	2,45	122,33	6946,0	0,597
		Erkek	159	10,53	2,83	127,31		
	Tirebolu	Kadın	111	10,43	2,54	121,42	7261,5	0,421
		Erkek	139	10,62	2,72	128,76		
Ekokriz Olasılığı Alt Boyutu	Perşembe	Kadın	91	10,69	1,98	130,34	6794,5	0,413
		Erkek	159	10,37	2,29	122,73		
	Tirebolu	Kadın	111	10,92	2,31	128,34	7399,5	0,574
		Erkek	139	10,93	2,3	123,23		
Doğa Merkezli Dünya Görüşü	Perşembe	Kadın	91	30,95	5,41	127,10	7089,0	0,791
		Erkek	159	30,35	6,49	124,58		
	Tirebolu	Kadın	111	32,03	5,94	135,22	6636,0	0,057
		Erkek	139	31,07	5,93	117,74		
İnsan Merkezli Dünya Görüşü	Perşembe	Kadın	91	20,86	5,48		0,376**	0,707
		Erkek	159	20,58	5,72			
	Tirebolu	Kadın	111	20,77	6,17		-1,390**	0,166
		Erkek	139	21,82	5,69			
Çevresel Tutum Ölçeği	Perşembe	Kadın	91	51,8	8,67	127,26	7074,5	0,771
		Erkek	159	50,92	10,15	124,49		
	Tirebolu	Kadın	111	52,8	9,47	128,15	7420,5	0,604
		Erkek	139	52,89	9,26	123,38		
Çevresel Davranış Ölçeği	Perşembe	Kadın	91	49,4	8,82	125,78	7209,0	0,963
		Erkek	159	49,53	9,94	125,34		
	Tirebolu	Kadın	111	50,1	8,45	126,82	7567,5	0,796
		Erkek	139	49,86	7,94	124,44		
Tutarsızlık Skoru	Perşembe	Kadın	91	6,8	6,48	115,25	6302,0	0,089
		Erkek	159	8,07	6,9	131,36		
	Tirebolu	Kadın	111	7,59	6,67		1,162**	0,246
		Erkek	139	6,66	5,89			

**Bağımsız Örneklem T testi

Analiz sonuçlarına göre, hem Perşembe'de hem de Tirebolu'da değer yönelimleri, çevresel tutumlar, çevresel davranışlar ve tutarsızlık skorları ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilememiştir.

4.5.2. Yaş Değişkeni Açısından

Her iki kentteki katılımcıların yaşlarına göre; kullanılan ölçekler ve alt boyutların toplam puan ortalamaları ve tutarsızlık skoru ortalamaları için farklılıkların incelenmesine yönelik varsayımlar kontrol edilmiş, Anova ve Kruskal Wallis analizleri uygulanmıştır.

Farkı yaratan grup ya da grupların analizi için Bonferroni analizlerinden yararlanılmıştır. Sonuçlar, Tablo 17’de gösterilmektedir.

Tablo 17

Katılımcıların yaşlarına göre ölçekler, alt boyutlar ve tutarsızlık skoru toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması

Boyutlar	Yaşanılan Yer	Yaş	n	Ortalama	Standart Sapma	Sıra Ort.	Test İstatistiği	p
<i>Egoistik Değer Yönelimi Alt Boyutu</i>	Perşembe	20-30 yaş	59	3,43	0,93	142,99	5,817	0,213
		31-40 yaş	70	3,24	0,98	127,03		
		41-50 yaş	54	3,15	0,98	116,56		
		51-60 yaş	51	3,08	0,94	113,29		
		61-64 yaş	16	3,22	0,93	123,38		
	Tirebolu	20-30 yaş ^a	89	3,60	0,91	143,84	12,575	0,014*
		31-40 yaş ^{a,b}	64	3,33	0,98	122,18		
		41-50 yaş ^{a,b}	39	3,36	0,81	124,86		
		51-60 yaş ^{a,b}	27	3,03	1,10	106,04		
		61-64 yaş ^b	31	3,00	0,97	97,45		
<i>Altruistik Değer Yönelimi Alt Boyutu</i>	Perşembe	20-30 yaş	59	4,36	0,92	119,81	2,157	0,707
		31-40 yaş	70	4,39	0,79	119,54		
		41-50 yaş	54	4,58	0,56	134,40		
		51-60 yaş	51	4,48	0,83	127,82		
		61-64 yaş	16	4,70	0,31	135,09		
	Tirebolu	20-30 yaş	89	4,44	0,86	132,11	3,719	0,445
		31-40 yaş	64	4,48	0,72	132,00		
		41-50 yaş	39	4,29	0,84	112,13		
		51-60 yaş	27	4,37	0,71	115,94		
		61-64 yaş	31	4,48	0,54	118,26		
<i>Biyosferik Değer Yönelimi Alt Boyutu</i>	Perşembe	20-30 yaş	59	4,33	0,96	113,03	6,382	0,172
		31-40 yaş	70	4,40	0,81	118,57		
		41-50 yaş	54	4,65	0,59	139,60		
		51-60 yaş	51	4,48	0,92	129,28		
		61-64 yaş	16	4,78	0,34	142,16		
	Tirebolu	20-30 yaş	89	4,29	0,92	127,05	5,735	0,220
		31-40 yaş	64	4,54	0,65	139,55		
		41-50 yaş	39	4,15	1,07	121,36		
		51-60 yaş	27	4,19	0,78	111,43		
		61-64 yaş	31	4,20	0,69	109,50		

Tablo 17'nin devamı

Değerler Ölçeği	Perşembe	20-30 yaş	59	4,04	0,79	132,17	2,347	0,672
		31-40 yaş	70	4,01	0,66	119,71		
		41-50 yaş	54	4,13	0,47	125,58		
		51-60 yaş	51	4,01	0,63	119,77		
		61-64 yaş	16	4,23	0,39	144,19		
	Tirebolu	20-30 yaş ^a	89	4,11	0,75	140,86	12,287	0,015*
		31-40 yaş ^{a,b}	64	4,11	0,58	132,42		
		41-50 yaş ^{a,b}	39	3,94	0,74	116,23		
		51-60 yaş ^{a,b}	27	3,86	0,64	103,67		
		61-64 yaş ^b	31	3,89	0,49	97,79		
Doğanın Dengesi Alt Boyutu	Perşembe	20-30 yaş	59	10,37	3,22	116,69		
		31-40 yaş	70	10,86	2,39	124,70		
		41-50 yaş	54	10,93	2,57	125,18		
		51-60 yaş	51	10,98	2,85	131,98		
		61-64 yaş	16	11,56	1,93	141,91		
	Tirebolu	20-30 yaş	89	11,13	2,72	126,38	5,385	0,250
		31-40 yaş	64	12,03	2,44	148,31		
		41-50 yaş	39	10,46	2,63	103,24		
		51-60 yaş	27	10,59	2,78	110,52		
		61-64 yaş	31	11,06	1,97	116,94		
Büyümenin Sınırları Alt Boyutu	Perşembe	20-30 yaş	59	9,88	2,99	110,09	3,866	0,424
		31-40 yaş	70	10,69	2,35	130,05		
		41-50 yaş	54	10,76	2,39	130,96		
		51-60 yaş	51	10,59	2,32	127,26		
		61-64 yaş	16	10,88	2,55	138,34		
	Tirebolu	20-30 yaş	89	10,90	2,61	128,60	2,279	0,685
		31-40 yaş	64	11,34	2,10	138,40		
		41-50 yaş	39	10,59	2,80	122,05		
		51-60 yaş	27	9,93	2,16	95,76		
		61-64 yaş	31	10,71	2,24	120,21		
Anti- Antroposentrizm Alt Boyutu	Perşembe	20-30 yaş	59	8,56	2,67	117,96	4,086	0,395
		31-40 yaş	70	9,14	2,40	131,96		
		41-50 yaş	54	8,98	2,26	128,67		
		51-60 yaş	51	8,55	2,01	114,88		
		61-64 yaş	16	10,00	3,03	148,22		
	Tirebolu	20-30 yaş	89	9,15	2,60	120,35	1,077	0,898
		31-40 yaş	64	9,58	2,29	130,66		
		41-50 yaş	39	9,28	2,60	122,78		
		51-60 yaş	27	9,52	2,68	127,39		
		61-64 yaş	31	9,52	2,00	131,39		

Tablo 17'nin devamı

Muafiyetin Reddi Alt Boyutu	Perşembe	20-30 yaş	59	9,88	3,14	113,06	4,955	0,292
		31-40 yaş	70	10,67	2,35	128,11		
		41-50 yaş	54	10,46	2,61	124,07		
		51-60 yaş	51	10,73	2,66	128,08		
		61-64 yaş	16	11,75	2,35	156,56		
	Tirebolu	20-30 yaş	89	10,42	2,82	123,85	3,083	0,544
		31-40 yaş	64	11,00	2,34	135,98		
		41-50 yaş	39	10,31	2,81	121,14		
		51-60 yaş	27	9,96	2,88	108,80		
		61-64 yaş	31	10,71	2,24	128,65		
Ekokriz Olasılığı Alt Boyutu	Perşembe	20-30 yaş	59	10,02	2,90	119,43	3,466	0,483
		31-40 yaş	70	10,70	1,97	129,22		
		41-50 yaş	54	10,43	1,59	118,53		
		51-60 yaş	51	10,59	2,11	126,38		
		61-64 yaş	16	11,19	1,87	152,31		
	Tirebolu	20-30 yaş	89	10,71	2,64	123,88	3,015	0,555
		31-40 yaş	64	11,33	2,03	133,40		
		41-50 yaş	39	10,85	2,36	124,36		
		51-60 yaş	27	10,52	2,47	106,46		
		61-64 yaş	31	11,16	1,32	131,87		
Doğa Merkezli Dünya Görüşü	Perşembe	20-30 yaş	59	28,98	7,99	115,28	4,183	0,382
		31-40 yaş	70	30,43	5,24	117,79		
		41-50 yaş	54	31,44	5,70	135,59		
		51-60 yaş	51	31,25	5,30	132,74		
		61-64 yaş	16	31,81	4,83	139,78		
	Tirebolu	20-30 yaş	89	30,70	6,81	117,47	5,385	0,250
		31-40 yaş	64	33,17	4,10	141,45		
		41-50 yaş	39	31,10	6,03	119,44		
		51-60 yaş	27	29,93	7,31	114,87		
		61-64 yaş	31	32,19	4,28	132,53		
İnsan Merkezli Dünya Görüşü	Perşembe	20-30 yaş	59	19,73	6,42		2,256***	0,064
		31-40 yaş	70	21,63	5,23			
		41-50 yaş	54	20,11	5,09			
		51-60 yaş	51	20,18	5,44			
		61-64 yaş	16	23,56	5,53			
	Tirebolu	20-30 yaş	89	21,61	6,05	129,58	2,279	0,685
		31-40 yaş	64	22,11	5,43	132,08		
		41-50 yaş	39	20,38	7,08	113,90		
		51-60 yaş	27	20,59	5,42	116,67		
		61-64 yaş	31	20,97	5,39	122,50		
Çevresel Tutum Ölçeği (NEP)	Perşembe	20-30 yaş	59	48,71	12,46	112,64	6,738	0,150
		31-40 yaş	70	52,06	8,25	129,64		
		41-50 yaş	54	51,56	8,49	124,91		
		51-60 yaş	51	51,43	8,64	123,20		
		61-64 yaş	16	55,38	8,72	164,16		

Tablo 17'nin devamı

Çevresel Tutum Ölçeği (NEP)	Tirebolu	20-30 yaş	89	52,30	10,80	126,22	7,383	0,117
		31-40 yaş	64	55,28	7,22	142,63		
		41-50 yaş	39	51,49	10,61	112,35		
		51-60 yaş	27	50,52	9,68	103,70		
		61-64 yaş	31	53,16	5,22	123,60		
Çevresel Davranış Ölçeği	Perşembe	20-30 yaş	59	48,20	10,62		2,664***	0,033*
		31-40 yaş	70	47,86	10,27			
		41-50 yaş	54	49,22	8,25			
		51-60 yaş	51	52,10	7,73			
		61-64 yaş	16	53,88	9,15			
Tutarsızlık Skoru	Tirebolu	20-30 yaş	89	49,43	9,36	118,39	2,341	0,673
		31-40 yaş	64	50,45	7,88	131,52		
		41-50 yaş	39	50,69	7,29	134,33		
		51-60 yaş	27	50,48	7,56	130,41		
		61-64 yaş	31	49,13	6,71	118,08		
Tutarsızlık Skoru	Perşembe	20-30 yaş	59	7,83	7,43	124,69	3,949	0,413
		31-40 yaş	70	7,80	6,37	130,03		
		41-50 yaş	54	7,89	7,53	126,75		
		51-60 yaş	51	6,16	5,32	111,47		
		61-64 yaş	16	9,63	7,30	149,16		
Tutarsızlık Skoru	Tirebolu	20-30 yaş	89	7,12	5,85	128,64	1,337	0,855
		31-40 yaş	64	7,17	6,61	125,03		
		41-50 yaş	39	6,74	7,15	116,59		
		51-60 yaş	27	6,85	6,63	119,74		
		61-64 yaş	31	7,32	5,36	133,68		

*p<0,05 ve Anova testi

Analizler sonucunda, Perşembe’de yaşayan kişilerin yaş gruplarına göre “çevresel davranış ölçeği” toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Bonferroni testleri uygulanmış, ancak analizler farkı ortaya çıkartamamıştır. Diğer ölçekler ve alt boyutlarla yaş değişkeni arasında anlamlı farklılık elde edilememiştir. Tirebolu’da ise analizler sonucunda, yaş değişkeni açısından “egoistik alt boyutu” için anlamlı farklılık saptanmıştır. Egoistik alt boyutu toplam puan ortalamaları arasında, Bonferroni testlerine göre 20-30 yaş ile 61-64 yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p=0,020$). 20-30 yaş grubunun ortalamasının, 61-64 yaş grubu ortalamasından daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Tirebolu’da da diğer ölçekler ve alt boyutlarla yaş değişkeni arasında anlamlı farklılık elde edilememiştir.

4.5.3. Eğitim Değişkeni Açısından

Katılımcıların eğitim durumlarına göre; ölçekler ve alt boyutların toplam puan ortalamaları ve tutarsızlık skoru ortalamaları için farklılıkların incelenmesine yönelik varsayımlar kontrol edilmiş, Anova ve Kruskal Wallis testleri uygulanmıştır. Farkı yaratan grup ya da grupların analizi için Bonferroni analizleri kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 18’de gösterilmektedir.

Tablo 18

Katılımcıların eğitim durumlarına göre ölçekler, alt boyutlar ve tutarsızlık skoru toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması.

Boyutlar	Yaşanılan Yer	Eğitim Durumu	n	Ortalama	Standart Sapma	Sıra Ort.	Test İstatistiği	P
<i>Egoistik Değer Yönelimi Alt Boyutu</i>	Perşembe	İlköğretim	9	3,22	1,43	116,83	5,000	0,287
		Ortaöğretim	6	3,04	1,66	109,92		
		Lise	75	3,13	0,97	117,32		
		Lisans	137	3,24	0,91	126,45		
		Lisansüstü	23	3,57	0,73	154,00		
	Tirebolu	İlköğretim	19	3,39	0,87	124,47	7,713	0,127
		Ortaöğretim	19	3,46	0,9	130,97		
		Lise	68	3,11	1,02	107,54		
		Lisans	120	3,49	0,94	136,22		
		Lisansüstü	24	3,27	0,95	119,29		
<i>Altruistik Değer Yönelimi Alt Boyutu</i>	Perşembe	İlköğretim ^{a,b}	9	4,47	0,48	110,44	10,337	0,035*
		Ortaöğretim ^a	6	3,96	1,05	77,00		
		Lise ^a	75	4,29	0,89	111,27		
		Lisans ^b	137	4,57	0,7	137,04		
		Lisansüstü ^{a,b}	23	4,47	0,66	121,74		
	Tirebolu	İlköğretim ^{a,b}	19	4,26	0,75	104,89	9,656	0,047*
		Ortaöğretim ^{a,b}	19	4,34	0,69	107,34		
		Lise ^a	68	4,3	0,81	112,49		
		Lisans ^b	120	4,48	0,8	135,20		
		Lisansüstü ^b	24	4,69	0,45	144,56		
<i>Biyosferik Değer Yönelimi Alt Boyutu</i>	Perşembe	İlköğretim	9	4,61	0,53	130,39	7,579	0,108
		Ortaöğretim	6	3,92	1,52	94,58		
		Lise	75	4,31	0,9	110,29		
		Lisans	137	4,57	0,74	133,03		
		Lisansüstü	23	4,58	0,76	136,39		
	Tirebolu	İlköğretim ^{a,b}	19	4,08	0,82	104,13	16,670	0,002*
		Ortaöğretim ^a	19	3,89	0,82	88,26		
		Lise ^{a,b}	68	4,14	0,94	113,13		
		Lisans ^b	120	4,44	0,82	136,20		
		Lisansüstü ^b	24	4,67	0,49	153,46		

Tablo 18'in devamı

Değerler	Perşembe	İlköğretim ^{a,b}	9	4,1	0,72	118,06	9,896	0,042*
		Ortaöğretim ^a	6	3,64	0,76	66,25		
		Lise ^a	75	3,91	0,76	111,63		
		Lisans ^b	137	4,13	0,57	133,12		
		Lisansüstü ^{a,b}	23	4,2	0,41	143,70		
Ölçeği	Tirebolu	İlköğretim ^{a,b}	19	3,91	0,53	103,79	18,437	0,001*
		Ortaöğretim ^{a,b}	19	3,9	0,48	98,79		
		Lise ^a	68	3,85	0,69	103,49		
		Lisans ^b	120	4,14	0,73	142,77		
		Lisansüstü ^b	24	4,21	0,41	139,85		
Doğanın Dengesi	Perşembe	İlköğretim	9	12,56	2,3	174,61	5,896	0,207
		Ortaöğretim	6	11,17	3,54	139,92		
		Lise	75	10,88	2,89	128,96		
		Lisans	137	10,61	2,74	118,92		
		Lisansüstü	23	11,22	1,57	130,41		
Alt Boyutu	Tirebolu	İlköğretim	19	11,11	2,26	120,16	8,131	0,087
		Ortaöğretim	19	11,47	2,5	130,11		
		Lise	68	10,41	2,99	106,46		
		Lisans	120	11,59	2,45	137,04		
		Lisansüstü	24	11,25	2,15	122,33		
Büyümenin Sınırları Alt Boyutu	Perşembe	İlköğretim	9	11,78	1,79	161,89	6,657	0,155
		Ortaöğretim	6	11,67	1,75	154,50		
		Lise	75	9,99	2,78	111,85		
		Lisans	137	10,57	2,43	127,49		
		Lisansüstü	23	11	2,49	136,37		
Anti-Antroposentrizm Alt Boyutu	Perşembe	İlköğretim	19	10,63	2,59	123,79	8,397	0,078
		Ortaöğretim	19	10,79	2,25	118,11		
		Lise	68	10,21	2,62	107,68		
		Lisans	120	11,06	2,38	131,96		
		Lisansüstü	24	11,71	2,01	150,90		
Muafiyetin Reddi Alt Boyutu	Perşembe	İlköğretim	9	10	3,24	147,11	2,545	0,363
		Ortaöğretim	6	10	2,37	158,67		
		Lise	75	8,67	2,37	120,87		
		Lisans	137	8,88	2,36	124,46		
		Lisansüstü	23	9,13	2,62	129,72		
Muafiyetin Reddi Alt Boyutu	Tirebolu	İlköğretim	19	11,05	2,07	177,55	13,304	0,010*
		Ortaöğretim	19	9,95	2,01	145,47		
		Lise	68	9,01	2,32	118,29		
		Lisans	120	9,25	2,59	119,98		
		Lisansüstü	24	9,13	2,25	116,50		
Muafiyetin Reddi Alt Boyutu	Perşembe	İlköğretim	9	11,67	1,8	156,39	8,744	0,068
		Ortaöğretim	6	12	2,28	163,08		
		Lise	75	10,23	2,96	118,47		
		Lisans	137	10,36	2,65	120,61		
		Lisansüstü	23	11,61	1,99	155,67		

Tablo 18'in devamı

		İlköğretim	19	11,37	2,06	150,53	3,296	0,509
		Ortaöğretim	19	10,42	2,59	120,03		
	Tirebolu	Lise	68	10,54	2,82	128,32		
		Lisans	120	10,48	2,68	123,14		
		Lisansüstü	24	10,25	2,42	113,83		
		İlköğretim	9	11,67	1,73	157,00	4,194	0,380
		Ortaöğretim	6	11,17	2,93	134,25		
	Perşembe	Lise	75	10,45	2,47	131,71		
		Lisans	137	10,33	2,12	118,28		
Ekokriz Olasılığı		Lisansüstü	23	10,91	1,24	133,65		
		İlköğretim	19	12,11	1,79	171,39	9,057	0,060
		Ortaöğretim	19	10,95	1,43	125,21		
	Tirebolu	Lise	68	10,71	2,56	118,47		
		Lisans	120	10,88	2,35	124,29		
		Lisansüstü	24	10,83	2,01	115,38		
	Perşembe	İlköğretim	9	32,44	3,13	146,72	4,873	0,301
		Ortaöğretim	6	31,50	4,76	129,75		
		Lise	75	29,45	6,80	112,65		
		Lisans	137	30,69	6,17	127,81		
Doğa Merkezli Dünya Görüşü		Lisansüstü	23	32,48	3,70	144,24		
	Tirebolu	İlköğretim ^{a,b}	19	31,37	4,73	116,87	14,362	0,006*
		Ortaöğretim ^{a,b}	19	31,63	4,25	119,47		
		Lise ^a	68	29,31	7,23	101,97		
		Lisans ^b	120	32,24	5,49	134,73		
		Lisansüstü ^b	24	33,96	4,29	157,65		
	Perşembe	İlköğretim ^a	9	25,22	6,91		2,761***	0,028*
		Ortaöğretim ^{a,b}	6	24,50	6,02			
		Lise ^{a,b}	75	20,76	6,24			
		Lisans ^b	137	20,05	5,09			
İnsan Merkezli Dünya Görüşü		Lisansüstü ^{a,b}	23	21,39	5,07			
	Tirebolu	İlköğretim ^a	19	24,89	4,75	172,08	13,091	0,011*
		Ortaöğretim ^{a,b}	19	21,95	5,18	134,74		
		Lise ^{a,b}	68	21,57	5,95	130,24		
		Lisans ^b	120	21,01	5,91	119,74		
		Lisansüstü ^b	24	19,21	6,33	96,69		
		İlköğretim	9	57,67	8,56	177,22	9,146	0,058
		Ortaöğretim	6	56	10,12	158,33		
	Perşembe	Lise	75	50,21	11,41	119,89		
		Lisans	137	50,74	8,98	120,10		
Çevresel Tutum Ölçeği		Lisansüstü	23	53,87	5,34	147,17		
		İlköğretim	19	56,26	6,3	156,42	5,250	0,263
		Ortaöğretim	19	53,58	7,51	126,92		
	Tirebolu	Lise	68	50,88	10,9	115,71		
		Lisans	120	53,25	9,17	127,78		
		Lisansüstü	24	53,17	8,04	116,25		

Tablo 18'in devamı

Çevresel Davranış Ölçeği	Perşembe	İlköğretim	9	54,89	11,21	157,89	4,854	0,303
		Ortaöğretim	6	52	10	136,42		
		Lise	75	47,88	10,58	114,44		
		Lisans	137	49,53	8,85	126,25		
		Lisansüstü	23	51,7	8,41	141,57		
	Tirebolu	İlköğretim	19	51,21	8,9	134,03	2,213	0,697
		Ortaöğretim	19	50,26	8,73	133,71		
		Lise	68	48,81	7,62	115,28		
		Lisans	120	50,18	8,25	127,07		
		Lisansüstü	24	50,92	8,38	133,38		
Tutarsızlık Skoru	Perşembe	İlköğretim ^{a,b}	9	5,89	6,05	103,50	9,625	0,047*
		Ortaöğretim ^{a,b}	6	7,00	4,9	128,33		
		Lise ^a	75	9,37	8,26	141,38		
	Tirebolu	Lisans ^{a,b}	137	7,26	6,08	123,81		
		Lisansüstü ^b	23	4,78	4,51	91,63		
		İlköğretim	19	6,74	5,82	121,37	1,127	0,890
Tirebolu	Ortaöğretim	19	6,79	5,15	126,97			
	Lise	68	7,63	6,91	131,22			
	Lisans	120	7,12	6,42	125,00			
	Lisansüstü	24	5,75	4,49	113,88			

*p<0,05 ve Anova testi

Analizler sonucunda, Perşembe’de yaşayan kişilerin eğitim durumlarına göre altruistik alt boyutu, tutarsızlık skoru ve insan merkezli dünya görüşü için istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmuştur (p<0,05). Bonferroni testlerine göre, “altruistik alt boyutu” için lisans mezunu ile lise ve ortaokul mezunu grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur (p=0,010 ve p=0,038). Lisans mezunlarının ortalaması, lise ve ortaokul mezunu grup ortalamalarından daha yüksek gerçekleşmiştir. Bonferroni testlerine göre, “tutarsızlık skoru” için lisansüstü mezunları ile lise mezunları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuş (p=0,038) ve bu farklılıkta lise mezunlarının ortalamasının, lisansüstü mezunlardan yüksek olduğu görülmüştür. Bonferroni testlerine göre, “insan merkezli dünya görüşü” için ilköğretim mezunları ve lisans mezunları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur (p=0,045). Bu farklılık, ilköğretim mezunlarının lisans mezunlarından daha yüksek ortalamaya sahip olması şeklinde gerçekleşmiştir.

Perşembe’de egoistik, biyosferik, doğanın dengesi, büyümenin sınırları, anti-antroposentrizm, muafiyetin reddi ve ekokriz olasılığı alt boyutları, doğa merkezli dünya

görüşü, çevresel tutum ve çevresel davranış ölçeği ile eğitim durumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar elde edilmemiştir ($p>0,05$).

Tirebolu'daki analizler sonucunda ise kişilerin eğitim durumlarına göre, “altruistik alt boyutu, biyosferik alt boyutu, anti-antroposentrizm alt boyutu, doğa merkezli dünya görüşü ve insan merkezli dünya görüşü” için istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmuştur ($p<0,05$). Bonferroni test sonuçlarına göre; altruistik alt boyutu için lise, lisans ve lisansüstü mezunları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p=0,030$ ve $p=0,050$). Farklılıklar incelendiğinde lise mezunlarının, lisans ve lisansüstü mezunlarına göre daha düşük ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Bonferroni testleri, biyosferik alt boyutu için ortaöğretim mezunları ile lisans ve lisansüstü mezunları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermektedir ($p=0,045$ ve $p=0,019$). Farklılıklar incelendiğinde, ortaöğretim mezunlarının lisans ve lisansüstü mezunlarına göre daha düşük değere sahip olduğu görülmüştür. Bonferroni test sonuçlarına göre; anti-antroposentrizm alt boyutu için, ilköğretim mezunu ile lisans ve lise mezunu grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p=0,011$ ve $p=0,014$). Bu farklılık, ilköğretim mezunlarının lise ve lisans mezunlarından daha yüksek ortalamaya sahip olması şeklinde gerçekleşmiştir. Katılımcıların eğitim durumlarıyla, ekolojik dünya görüşlerini ölçmek için kullanılan NEP ölçeğinin iki ana yargısı arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Bonferroni testlerine göre doğa merkezli dünya görüşü için, lise mezunu ile lisans ve lisansüstü mezunları arasındaki anlamlı farklılık ($p=0,028$ ve $p=0,012$), lise mezunlarının daha düşük ortalamaya sahip olması şeklinde gerçekleşmiştir. Bonferroni testlerine göre; insan merkezli dünya görüşü açısından ilköğretim mezunları ile lisans ve lisansüstü mezunları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p=0,007$ ve $p=0,033$). Farklılıklar incelendiğinde, ilköğretim mezunlarının ortalamasının lisans ve lisansüstü mezunlarının ortalamasından daha yüksek olduğu görülmüştür. Tirebolu'da eğitim değişkeniyle egoistik, doğanın dengesi, büyümenin sınırları, muafiyetin reddi ve ekokriz olasılığı alt boyutları, çevresel tutum ve çevresel davranış ölçeği toplam puan ortalamaları ve tutarsızlık skoru ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar elde edilmemiştir ($p>0,05$).

Bu sonuçlar, eğitim seviyesindeki artışla altruistik değer yönelimi ve biyosferik değer yönelimi arasında pozitif bir korelasyonu göstermektedir. NEP ölçeği alt

boyutlarından olan anti-antroposentrizm’le eğitim seviyesindeki artış arasında ise negatif yönlü bir korelasyon görülmektedir. Bu negatif ilişki, eğitim seviyesindeki artışla insan merkezli dünya görüşü arasında da geçerlidir. Ancak, frekans dağılımında ilköğretim ve ortaöğretim grubunun çok düşük dağılıma sahip olması, sonuçların temsil niteliği açısından dikkat edilmesi gereken bir ayrıntıdır. Tirebolu’daki sonuçlar, eğitim seviyesindeki artışla doğa merkezli dünya görüşü arasında da pozitif yönlü bir korelasyon olduğunu göstermektedir.

4.5.4. Gelir Durumu Değişkeni Açısından

Katılımcıların gelir durumlarına göre; ölçekler ve alt boyutların toplam puan ortalamaları ve tutarsızlık skoru ortalamaları için farklılıkların incelenmesine yönelik varsayımlar kontrol edilmiş Anova ve Kruskal Wallis testleri uygulanmıştır. Farkı yaratan grup ya da grupların analizi için Bonferroni analizleri kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 19’da gösterilmektedir.

Tablo 19

Katılımcıların gelir durumlarına göre ölçekler, alt boyutlar ve tutarsızlık skoru toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması

Boyutlar	Yaşanılan Yer	Gelir Durumu	n	Ortalama	Standart Sapma	Sıra Ort.	Test İstatistiği	P
<i>Egoistik Değer Yönelimi Alt Boyutu</i>	Perşembe	5500 TL ve altı	59	3,34	1,07	131,64	4,904	0,179
		5501-15000 TL	153	3,15	0,92	119,46		
		15001-25000 TL	36	3,36	0,91	136,61		
		25001 TL ve üzeri	2	4,13	0,18	206,75		
	Tirebolu	5500 TL ve altı	106	3,42	0,96	129,45	3,115	0,374
		5501-15000 TL	106	3,27	0,95	118,88		
		15001-25000 TL	29	3,31	1,02	124,97		
		25001 TL ve üzeri	9	3,75	1,02	158,61		
<i>Altruistik Değer Yönelimi Alt Boyutu</i>	Perşembe	5500 TL ve altı ^a	59	4,21	0,88	105,25	8,613	0,035*
		5501-15000 TL ^b	153	4,59	0,63	135,24		
		15001-25000 TL ^{a,b}	36	4,32	0,99	116,82		
		25001 TL ve üzeri ^{a,b}	2	4,63	0,53	134,50		
	Tirebolu	5500 TL ve altı	106	4,37	0,85	123,12	2,353	0,502
		5501-15000 TL	106	4,42	0,75	124,15		
		15001-25000 TL	29	4,68	0,39	143,05		

25001 TL ve üstü 9 4,33 0,83 112,83

Tablo 19'un devamı

<i>Biyosferik Değer Yönelimi Alt Boyutu</i>	Perşembe	5500 TL ve altı ^a	59	4,17	0,90	98,07	15,800	0,001*
		5501-15000 TL ^b	153	4,61	0,70	136,40		
		15001-25000 TL ^{a,b}	36	4,39	1,02	120,83		
		25001 TL ve üzeri ^{a,b}	2	5,00	0,00	185,00		
	Tirebolu	5500 TL ve altı	106	4,21	0,91	118,95	2,163	0,539
		5501-15000 TL	106	4,39	0,79	130,91		
		15001-25000 TL	29	4,42	0,72	132,81		
		25001 TL ve üzeri	9	4,11	1,08	115,39		
Değerler Ölçeği	Perşembe	5500 TL ve altı	59	3,91	0,76	110,47	6,108	0,106
		5501-15000 TL	153	4,12	0,52	128,79		
		15001-25000 TL	36	4,02	0,81	131,21		
		25001 TL ve üzeri	2	4,58	0,12	214,00		
	Tirebolu	5500 TL ve altı	106	4,00	0,72	124,00	0,325	0,955
		5501-15000 TL	106	4,03	0,67	124,94		
		15001-25000 TL	29	4,14	0,45	130,12		
		25001 TL ve üzeri	9	4,06	0,84	134,94		
Doğanın Dengesi Alt Boyutu	Perşembe	5500 TL ve altı	59	11,07	3,01	135,53	2,196	0,533
		5501-15000 TL	153	10,79	2,51	122,98		
		15001-25000 TL	36	10,53	3,10	117,89		
		25001 TL ve üzeri	2	12,00	1,41	159,50		
	Tirebolu	5500 TL ve altı	106	11,10	2,57	123,68	0,260	0,967
		5501-15000 TL	106	11,25	2,60	127,55		
		15001-25000 TL	29	11,28	2,52	122,78		
		25001 TL ve üzeri	9	11,22	3,63	131,56		
Büyümenin Sınırları Alt Boyutu	Perşembe	5500 TL ve altı	59	10,24	2,86	121,64	1,080	0,782
		5501-15000 TL	153	10,57	2,27	125,23		
		15001-25000 TL	36	10,56	3,02	130,56		
		25001 TL ve üzeri	2	12,50	3,54	168,75		
	Tirebolu	5500 TL ve altı	106	10,72	2,64	123,38	1,254	0,740
		5501-15000 TL	106	11,01	2,36	130,67		
		15001-25000 TL	29	10,69	1,79	115,19		
		25001 TL ve üzeri	9	10,67	3,16	122,89		
Anti-Antroposentrizm Alt Boyutu	Perşembe	5500 TL ve altı	59	9,05	2,73	128,87	2,224	0,527
		5501-15000 TL	153	8,88	2,19	125,34		
		15001-25000 TL	36	8,64	2,83	117,11		
		25001 TL ve üzeri	2	11,00	2,83	189,25		

Tablo 19'un devamı

		5500 TL ve altı	106	9,53	2,50	133,14	3,590	0,309
		5501-15000 TL	106	9,11	2,39	115,83		
	Tirebolu	15001-25000 TL	29	9,69	2,38	134,14		
		25001 TL ve üzeri	9	9,33	3,00	121,50		
		5500 TL ve altı	59	9,92	2,81	110,08	6,033	0,110
		5501-15000 TL	153	10,78	2,59	132,15		
	Perşembe	15001-25000 TL	36	10,31	2,84	118,83		
		25001 TL ve üzeri	2	12,50	0,71	191,25		
Muafiyetin Reddi Alt Boyutu		5500 TL ve altı	106	10,61	2,65	128,93	1,559	0,669
		5501-15000 TL	106	10,35	2,66	119,44		
	Tirebolu	15001-25000 TL	29	10,79	2,46	130,22		
		25001 TL ve üzeri	9	11,0	3,12	141,22		
		5500 TL ve altı	59	10,36	2,68	130,17	0,781	0,854
		5501-15000 TL	153	10,56	2,02	125,47		
	Perşembe	15001-25000 TL	36	10,36	1,99	117,36		
		25001 TL ve üzeri	2	11,00	2,83	136,25		
Ekokriz Olasılığı Alt Boyutu		5500 TL ve altı	106	10,99	2,49	132,32	1,719	0,633
		5501-15000 TL	106	10,88	2,22	119,85		
	Tirebolu	15001-25000 TL	29	10,93	1,81	122,69		
		25001 TL ve üzeri	9	10,67	2,69	120,83		
		5500 TL ve altı	59	29,53	7,25	116,06	1,956	0,582
		5501-15000 TL	153	30,95	5,48	128,88		
	Perşembe	15001-25000 TL	36	30,50	6,75	124,40		
		25001 TL ve üzeri	2			165,00		
				33,00	0,00			
Doğa Merkezli Dünya görüşü		5500 TL ve altı	106	30,86	6,37	118,18	1,942	,0584
		5501-15000 TL	106	31,97	5,43	130,15		
	Tirebolu	15001-25000 TL	29	32,28	4,94	132,50		
		25001 TL ve üzeri	9			134,44		
				30,89	9,03			
		5500 TL ve altı	59	21,10	6,09		0,948***	0,418
		5501-15000 TL	153	20,63	5,26			
	Perşembe	15001-25000 TL	36	19,89	6,36			
		25001 TL ve üzeri	2					
				26,00	2,83			
İnsan Merkezli Dünya Görüşü		5500 TL ve altı	106	22,09	5,80	136,18	4,646	0,197
		5501-15000 TL	106	20,63	5,72	115,13		
	Tirebolu	15001-25000 TL	29	21,10	6,08	121,97		
		25001 TL ve üzeri	9			133,17		
				22,00	8,62			
		5500 TL ve altı	59	50,63	11,66	127,28	3,282	0,350
		5501-15000 TL	153	51,58	8,48	125,86		
	Perşembe	15001-25000 TL	36	50,39	10,81	116,42		
		25001 TL ve üzeri	2	59,00	2,83	209,00		
Çevresel Tutum Ölçeği								

Tablo 19'un devamı

		5500 TL ve altı	106	52,95	10,26	130,21	0,898	0,826
		5501-15000 TL	106	52,60	8,56	120,88		
	Tirebolu	15001-25000 TL	29	53,38	7,15	124,48		
		25001 TL ve üzeri	9	52,89	13,73	127,72		
		5500 TL ve altı	59	48,71	10,43	118,37	3,580	0,311
		5501-15000 TL	153	49,70	8,79	127,59		
	Perşembe	15001-25000 TL	36	49,14	10,78	123,49		
		25001 TL ve üzeri	2	62,00	11,31	211,75		
Çevresel Davranış Ölçeği		5500 TL ve altı	106	49,58	9,36	121,34	2,250	0,522
		5501-15000 TL	106	50,57	6,89	132,11		
	Tirebolu	15001-25000 TL	29	48,48	6,87	113,31		
		25001 TL ve üzeri	9	52,11	10,66	135,89		
		5500 TL ve altı	59	9,34	8,83	137,73	2,525	0,471
		5501-15000 TL	153	7,02	5,45	123,15		
	Perşembe	15001-25000 TL	36	7,36	7,76	115,78		
		25001 TL ve üzeri	2	6,00	4,24	119,50		
Tutarsızlık Skoru		5500 TL ve altı	106	7,71	6,26	134,66	4,321	0,229
		5501-15000 TL	106	6,49	6,46	114,93		
	Tirebolu	15001-25000 TL	29	6,83	5,91	126,33		
		25001 TL ve üzeri	9	7,22	4,52	139,39		

*p<0,05 ve ***Anova testi

Analizler sonucunda Perşembe’de yaşayan kişilerin gelir durumlarına göre, sadece altruistik alt boyutu ve biyosferik alt boyutu için istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (p<0,05). Bonferroni testlerine göre; altruistik alt boyutu için “5500TL ve altı” ile “5501-15000TL” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur (p=0,029). Sonuçlar incelendiğinde, “5501-15000TL” arasında gelire sahip olanların, “5500TL ve altı” geliri olanlardan daha yüksek ortalaması olduğu görülmüştür. Biyosferik alt boyutu için uygulanan Bonferroni testlerinde de “5500TL ve altı” ile “5501-15000TL” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur (p=0,001). Farklılık incelendiğinde “5501-15000TL” arasında geliri olanların ortlamasının, “5500TL ve altı” geliri olanlardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Kişilerin gelir durumlarına göre; Perşembe’de egoistik, doğanın dengesi, büyümenin sınırları, anti-antroposentrizm, muafiyetin reddi ve ekokriz olasılığı alt boyutları, doğa merkezli görüş ve insan merkezli görüş, değerler, çevresel tutum ve çevresel davranış

ölçeği toplam puan ortalamaları arasında; Tirebolu’da ise ölçekler ve alt boyutların toplam puan ortalamaları, doğa merkezli dünya görüşü, insan merkezli dünya görüşü, tutarsızlık skoru ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar elde edilmemiştir ($p>0,05$).

4.5.5. Meslek Değişkeni Açısından

Katılımcıların mesleklerine göre; ölçekler ve alt boyutların toplam puan ortalamaları ve tutarsızlık skoru ortalamaları için farklılıkların incelenmesine yönelik varsayımlar kontrol edilmiş Anova ve Kruskal Wallis testleri uygulanmıştır. Farkı yaratan grup ya da grupların analizi için Bonferroni analizleri kullanılmıştır. Sonuçlar, Tablo 20’de gösterilmektedir.

Tablo 20

Katılımcıların mesleklere göre ölçekler, alt boyutlar ve tutarsızlık skoru toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması

Boyutlar	Yaşanılan Yer	Meslek	n	Ortalama	Standart Sapma	Sıra Ort.	Test İstatistiği	P
<i>Egoistik Değer Yönelimi Alt Boyutu</i>	Perşembe	Kamu görevlisi	91	3,27	0,86	129,20	3,448	0,631
		İşçi	51	3,23	0,92	123,95		
		Emekli	32	3,03	0,90	107,27		
		Esnaf	21	3,14	1,15	121,02		
		Öğrenci	7	3,54	1,52	149,93		
		Diğer	48	3,30	1,05	130,69		
	Tirebolu	Kamu görevlisi ^{a,b}	56	3,30	0,88	121,21	15,937	0,007*
		İşçi ^{a,b}	35	3,36	0,94	125,11		
		Emekli ^a	33	2,81	0,98	84,27		
		Esnaf ^b	24	3,57	0,85	143,48		
		Öğrenci ^b	35	3,65	0,92	145,90		
		Diğer ^b	67	3,44	1,01	132,50		
<i>Altruistik Değer Yönelimi Alt Boyutu</i>	Perşembe	Kamu görevlisi ^a	91	4,68	0,56	145,42	16,365	0,006*
		İşçi ^{a,b}	51	4,43	0,71	122,35		
		Emekli ^{a,b}	32	4,49	0,84	128,44		
		Esnaf ^b	21	4,18	0,83	94,86		
		Öğrenci ^{a,b}	7	3,86	1,49	99,29		
		Diğer ^b	48	4,26	0,85	106,35		

Tablo 20'nin devamı

		Kamu görevlisi	56	4,51	0,68	132,00	7,308	0,199
		İşçi	35	4,10	0,88	101,13		
	Tirebolu	Emekli	33	4,45	0,59	117,67		
		Esnaf	24	4,47	0,67	124,50		
		Öğrenci	35	4,55	0,72	141,34		
		Diğer	67	4,43	0,89	128,74		
		Kamu görevlisi ^a	91	4,73	0,57	143,50	18,323	0,003*
		İşçi ^{a,b}	51	4,47	0,79	126,71		
	Perşembe	Emekli ^{a,b}	32	4,51	0,89	131,09		
		Esnaf ^b	21	4,11	1,00	93,81		
		Öğrenci ^{a,b}	7	3,79	1,42	83,21		
		Diğer ^b	48	4,27	0,87	106,40		
<i>Biyosferik Değer Yönelimi Alt Boyutu</i>		Kamu görevlisi	56	4,45	0,71	133,49	10,060	0,074
		İşçi	35	4,02	0,88	100,49		
	Tirebolu	Emekli	33	4,17	0,76	107,89		
		Esnaf	24	4,24	0,90	123,15		
		Öğrenci	35	4,44	0,76	134,89		
		Diğer	67	4,38	0,98	136,50		
		Kamu görevlisi ^a	91	4,23	0,49	145,64	14,259	0,014*
		İşçi ^{a,b}	51	4,04	0,56	118,75		
	Perşembe	Emekli ^{a,b}	32	4,01	0,68	120,86		
		Esnaf ^b	21	3,81	0,65	90,50		
		Öğrenci ^{a,b}	7	3,73	1,40	130,29		
		Diğer ^{a,b}	48	3,94	0,71	112,21		
Değerler Ölçeği		Kamu görevlisi ^{a,b}	56	4,08	0,60	130,79	16,964	0,005*
		İşçi ^{a,b}	35	3,83	0,71	104,31		
	Tirebolu	Emekli ^a	33	3,81	0,52	88,67		
		Esnaf ^{a,b}	24	4,09	0,59	128,90		
		Öğrenci ^b	35	4,21	0,59	146,64		
		Diğer ^b	67	4,08	0,80	138,03		
		Kamu görevlisi	91	10,69	2,20	117,97	4,922	0,425
		İşçi	51	10,88	2,56	125,83		
	Perşembe	Emekli	32	11,06	2,72	134,31		
		Esnaf	21	10,48	3,57	123,43		
		Öğrenci	7	9,00	4,55	91,21		
		Diğer	48	11,29	2,98	139,46		
Doğanın Dengesi		Kamu görevlisi	56	11,04	2,37	118,38	5,055	0,409
		İşçi	35	11,34	2,67	130,23		
	Tirebolu	Emekli	33	10,79	2,37	112,32		
		Esnaf	24	10,79	2,60	109,79		
		Öğrenci	35	11,43	2,66	136,17		
		Diğer	67	11,46	2,86	135,53		

Tablo 20'nin devamı

Büyümenin Sınırları Alt Boyutu	Perşembe	Kamu görevlisi	91	10,77	2,11	132,09	4,713	0,452
		İşçi	51	10,12	2,60	113,43		
		Emekli	32	9,97	2,46	109,16		
		Esnaf	21	10,48	3,27	128,86		
		Öğrenci	7	10,29	4,31	136,79		
		Diğer	48	10,81	2,61	133,61		
	Tirebolu	Kamu görevlisi	56	10,98	2,15	127,04	5,513	0,357
		İşçi	35	10,69	2,26	117,30		
		Emekli	33	10,48	2,69	116,08		
		Esnaf	24	10,42	2,39	110,96		
		Öğrenci	35	11,46	2,58	148,04		
Anti- Antroposentrizm	Perşembe	Kamu görevlisi	91	8,77	2,13	123,04	2,771	0,735
		İşçi	51	8,82	2,18	125,43		
		Emekli	32	8,66	2,60	114,08		
		Esnaf	21	9,19	3,08	130,50		
		Öğrenci	7	8,00	3,27	110,57		
		Diğer	48	9,42	2,64	137,84		
	Tirebolu	Kamu görevlisi	56	9,11	2,20	116,73	4,151	0,528
		İşçi	35	9,03	2,32	116,04		
		Emekli	33	9,48	2,43	127,71		
		Esnaf	24	9,79	2,38	141,92		
		Öğrenci	35	9,74	2,63	139,57		
Muafiyetin Reddi Alt Boyutu	Perşembe	Kamu görevlisi	91	10,38	2,51	120,09	3,308	0,653
		İşçi	51	10,43	2,91	126,73		
		Emekli	32	10,59	2,60	125,53		
		Esnaf	21	10,90	2,91	139,31		
		Öğrenci	7	8,86	3,98	92,86		
		Diğer	48	10,90	2,56	133,16		
	Tirebolu	Kamu görevlisi	56	9,95	2,30	105,31	6,012	0,305
		İşçi	35	10,74	2,59	132,17		
		Emekli	33	10,85	2,54	132,64		
		Esnaf	24	10,50	3,06	126,21		
		Öğrenci	35	10,83	2,66	135,60		
Ekokriz Olasılığı Alt Boyutu	Perşembe	Kamu görevlisi	91	10,26	1,75	112,88	5,058	0,409
		İşçi	51	10,59	2,26	130,05		
		Emekli	32	10,72	2,17	137,05		
		Esnaf	21	10,57	2,69	129,76		
		Öğrenci	7	9,29	4,39	121,29		
		Diğer	48	10,79	2,19	135,65		

Tablo 20'nin devamı

Ekokriz Olasılığı Alt Boyutu	Tirebolu	Kamu görevlisi	56	10,84	2,16	116,86	2,878	0,719
		İşçi	35	11,09	2,05	129,19		
		Emekli	33	10,94	2,15	121,39		
		Esnaf	24	10,83	2,18	127,10		
		Öğrenci	35	11,17	2,57	141,67		
		Diğer	67	10,81	2,55	123,80		
Doğa Merkezli Dünya Görüşü	Perşembe	Kamu görevlisi	91	31,30	5,06	130,36	4,708	0,453
		İşçi	51	29,53	6,03	112,81		
		Emekli	32	30,53	5,94	124,55		
		Esnaf	21	29,10	7,53	107,86		
		Öğrenci	7	27,29	12,13	126,		
		Diğer	48	31,42	6,23	138,05		
İnsan Merkezli Dünya Görüşü	Tirebolu	Kamu görevlisi	56	32,52	4,95	136,36	7,029	0,206
		İşçi	35	31,14	5,55	115,56		
		Emekli	33	31,36	5,85	126,68		
		Esnaf	24	29,38	5,58	93,15		
		Öğrenci	35	31,40	6,84	129,09		
		Diğer	67	31,70	6,53	130,75		
İnsan Merkezli Dünya Görüşü	Perşembe	Kamu görevlisi	91	19,58	4,86	111,10	10,277	0,068
		İşçi	51	21,31	5,10	137,52		
		Emekli	32	20,47	5,75	117,75		
		Esnaf	21	22,52	6,70	145,05		
		Öğrenci	7	18,14	8,23	96,29		
		Diğer	48	21,79	6,20	140,90		
Çevresel Tutum Ölçeği	Tirebolu	Kamu görevlisi	56	19,39	5,37	99,28	13,951	0,016*
		İşçi	35	21,74	5,04	132,29		
		Emekli	33	21,18	6,33	121,85		
		Esnaf	24	22,96	5,81	148,92		
		Öğrenci	35	23,23	6,02	148,81		
		Diğer	67	21,33	6,25	125,10		
Çevresel Davranış Ölçeği	Perşembe	Kamu görevlisi	91	50,88	7,32	117,79	3,005	0,699
		İşçi	51	50,84	9,28	126,25		
		Emekli	32	51,00	10,08	124,63		
		Esnaf	21	51,62	12,88	133,00		
		Öğrenci	7	45,43	18,94	113,36		
		Diğer	48	53,21	10,22	138,41		
Çevresel Davranış Ölçeği	Tirebolu	Kamu görevlisi ^a	56	51,91	7,03	112,23	5,369	0,372
		İşçi ^{a,b}	35	52,89	8,30	125,91		
		Emekli ^{a,b}	33	52,55	8,83	119,14		
		Esnaf ^b	24	52,33	9,08	123,60		
		Öğrenci ^{a,b}	35	54,63	10,99	146,80		
		Diğer ^{a,b}	67	53,03	11,00	129,06		
Çevresel Davranış Ölçeği	Perşembe	Kamu görevlisi ^a	91	48,34	8,77		2,328***	0,043*
		İşçi ^{a,b}	51	48,24	8,38			
		Emekli ^{a,b}	32	52,53	7,44			
		Esnaf ^b	21	54,33	11,09			
		Öğrenci ^{a,b}	7	50,57	18,44			
		Diğer ^{a,b}	48	48,67	10,25			

Tablo 20'nin devamı

Tirebolu	Kamu görevlisi	56	47,77	7,39	107,25	7,522	0,185
	İşçi	35	51,34	8,02	138,29		
	Emekli	33	50,15	6,71	129,48		
	Esnaf	24	48,17	8,14	113,23		
	Öğrenci	35	52,23	9,75	142,80		
	Diğer	67	50,45	8,32	127,47		
Perşembe	Kamu görevlisi	91	6,82	5,36	120,19	2,365	0,797
	İşçi	51	8,10	7,19	128,95		
	Emekli	32	8,03	7,36	127,69		
	Esnaf	21	7,57	8,86	121,55		
	Öğrenci	7	8,00	11,87	102,21		
	Diğer	48	8,25	6,59	135,56		
Tutarsızlık Skoru	Kamu görevlisi	56	6,89	6,43	120,64	2,520	0,774
	İşçi	35	7,09	6,44	126,09		
	Emekli	33	7,79	6,78	131,27		
	Esnaf	24	5,92	3,68	121,90		
	Öğrenci	35	5,89	4,93	113,14		
	Diğer	67	7,90	7,06	134,16		

*p<0,05 ve ***Anova testi

Analizler sonucunda, Perşembe'de yaşayan kişilerin mesleklerine göre altruistik alt boyutu ve biyosferik alt boyutu için istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmuştur (p<0,05). Bonferroni testlerine göre, altruistik alt boyutu için kamu görevlisi ile esnaf ve diğer grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar vardır (p=0,040 ve p=0,024). Kamu görevlilerinin ortalaması, esnaf ve diğerlerinin ortalamalarından daha yüksektir. Bonferroni testlerine göre, biyosferik alt boyutu için de kamu görevlisi ile esnaf ve diğer grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur (p=0,032 ve p=0,028). Bu farklılıkta da kamu görevlilerinin ortalamasının, esnaf ve diğer grupları ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tirebolu'daki katılımcıların mesleklerine göre; egoistik alt boyutu ve insan merkezli dünya görüşü için, istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur (p<0,05). Bonferroni testlerine göre, egoistik alt boyutu için emekli ile öğrenci, esnaf ve diğer grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır (p=0,006, p=0,033 ve p=0,025). Farklar incelendiğinde, emekli grubunun ortalamasının öğrenci, esnaf ve diğer gruplarının ortalamalarından daha düşük olduğu görülmektedir. İnsan merkezli dünya görüşü için, Bonferroni test sonuçlarına bakıldığında ise kamu görevlileri ile öğrenci grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur (p=0,022). Sonuçlar,

insan merkezli dünya görüşünün desteklenmesi açısından, Tirebolu'daki kamu görevlilerinin öğrencilere göre daha düşük ortalamaya sahip olduğunu göstermektedir.

Kişilerin mesleklerine göre, Perşembe'de egoistik, doğanın dengesi, büyümenin sınırları, anti-antroposentrizm, muafiyetin reddi ve ekokriz olasılığı alt boyutları, doğa merkezli dünya görüşü, insan merkezli dünya görüşü ve çevresel tutum ölçeği ortalamaları ile tutarsızlık skoru ortalamaları için; Tirebolu'da ise altruistik, biyosferik, doğanın dengesi, büyümenin sınırları, anti-antroposentrizm, muafiyetin reddi ve ekokriz olasılığı alt boyutları, doğa merkezli dünya görüşü, çevresel tutum, çevresel davranış ölçekleri toplam puan ortalamaları ve tutarsızlık skoru ortalamaları için istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar elde edilmemiştir ($p>0,05$).

4.5.6. Cittaslow Üyesi Kentte Yaşamak Değişkeni Açısından

Çalışmaya katılan kişilerin ölçekler, alt boyutları ve tutarsızlık skorundan aldıkları toplam puan ortalamalarının, yaşadıkları yerlere göre farklılıklarının incelenmesi için varsayımlar kontrol edilmiş, Bağımsız Örneklem T ve Mann Whitney U testleri uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 21'de gösterilmektedir.

Tablo 21

Katılımcıların yaşadıkları kente göre ölçekler, alt boyutları ve tutarsızlık skorundan aldıkları toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması

	Yer	Ortalama	Standart Sapma	Sıra Ortalaması	Test İstatistiği	P
Egoistik alt boyutu	Perşembe	3,23	0,96	239,42	28479,5	0,085
	Tirebolu	3,36	0,96	261,58		
Altruistik alt boyutu	Perşembe	4,46	0,77	251,52	30995,5	0,869
	Tirebolu	4,42	0,77	249,48		
Biyosferik alt boyutu	Perşembe	4,48	0,82	264,01	27871,5	0,025*
	Tirebolu	4,31	0,85	236,99		
Değerler ölçeği	Perşembe	4,06	0,64	252,15	30836,5	0,798
	Tirebolu	4,03	0,67	248,85		
Doğanın Dengesi alt boyutu	Perşembe	10,83	2,71	242,74	29309,0	0,226
	Tirebolu	11,19	2,60	258,26		
Büyümenin Sınırları alt boyutu	Perşembe	10,50	2,54	241,25	28936,5	0,149
	Tirebolu	10,84	2,45	259,75		

Tablo 21'in devamı

Anti-Anthroposentrizm alt boyutu	Perşembe	8,90	2,42	237,50	28000,5	0,042*
	Tirebolu	9,36	2,45	263,50		
Muafiyetin Reddi alt boyutu	Perşembe	10,52	2,69	250,43	31233,5	0,992
	Tirebolu	10,54	2,64	250,57		
Ekokriz Olasılığı alt boyutu	Perşembe	10,49	2,18	237,52	28004,5	0,041*
	Tirebolu	10,92	2,30	263,48		
Doğa Merkezli Dünya Görüşü	Perşembe	30,56	6,12	237,36	27964,0	0,041*
	Tirebolu	31,50	5,94	263,64		
İnsan Merkezli Dünya Görüşü	Perşembe	20,68	5,62		-1,309**	0,191
	Tirebolu	21,36	5,92			
Çevresel Tutum ölçeği	Perşembe	51,24	9,63	240,08	28644,0	0,106
	Tirebolu	52,85	9,34	260,92		
Çevresel Davranış ölçeği	Perşembe	49,48	9,53	246,30	30200,0	0,515
	Tirebolu	49,96	8,16	254,70		
Tutarsızlık skoru	Perşembe	7,61	6,77	255,53	29993,0	0,435
	Tirebolu	7,07	6,25	245,47		

* $p < 0,05$ ve **Bağımsız Örneklem T testi

Analizler sonucunda kişilerin yaşadıkları yerlere göre; biyosferik alt boyutu, anti-anthroposentrizm alt boyutu, ekokriz olasılığı alt boyutu ve doğa merkezli dünya görüşü için istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p < 0,05$). Sonuçlar incelendiğinde, Perşembe'nin sadece biyosferik değer yönelimi açısından Tirebolu'dan daha yüksek ortalamalara sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın; anti-anthroposentrizm, ekokriz olasılığı ve doğa merkezli dünya görüşü açısından Tirebolu'da yaşayan kişilerin ortalamasının, Perşembe'de yaşayan kişilerin ortalamasından daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Egoistik, altruistik, doğanın dengesi, büyümenin sınırları ve muafiyetin reddi alt boyutları; değerler, çevresel tutum ve çevresel davranış ölçekleri ve tutarsızlık skoru toplam puan ortalamaları için iki kent arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar elde edilmemiştir ($p > 0,05$).

4.5.7. Çevre Koruma Derneğine Üyelik Değişkeni Açısından

Katılımcıların bir çevre koruma derneğine üye olma durumuna göre, kullanılan ölçekler ve alt boyutların toplam puan ortalamaları ve tutarsızlık skoru ortalamaları için,

farklılıkların incelenmesine yönelik varsayımlar kontrol edilmiş ve Mann Whitney U analizleri kullanılmıştır. Sonuçlar, Tablo 22’de gösterilmektedir.

Tablo 22

Katılımcıların bir çevre koruma derneğine üye olma durumlarına göre ölçekler, alt boyutlar ve tutarsızlık skoru toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması

Boyutlar	Yaşanılan Yer	Üyelik Durumu	n	Ortalama	Standart Sapma	Sıra Ort.	Test İstatistiği	P
<i>Egoistik Değer Yönelimi Alt Boyutu</i>	Perşembe	Üyeyim	23	3,37	0,97	138,57	23100	0,361
		Üye Değilim	227	3,22	0,96	124,18		
	Tirebolu	Üyeyim	27	3,38	1,07	130,13	2885,5	0,724
		Üye Değilim	223	3,35	0,95	124,94		
<i>Altruistik Değer Yönelimi Alt Boyutu</i>	Perşembe	Üyeyim	23	4,28	0,84	106,09	2164,0	0,160
		Üye Değilim	227	4,48	0,76	127,47		
	Tirebolu	Üyeyim	27	4,56	0,89	148,70	2384,0	0,064
		Üye Değilim	223	4,41	0,75	122,69		
<i>Biyosferik Değer Yönelimi Alt Boyutu</i>	Perşembe	Üyeyim	23	4,34	1,04	118,39	2447,0	0,592
		Üye Değilim	227	4,49	0,79	126,22		
	Tirebolu	Üyeyim	27	4,69	0,81	164,13	1967,5	0,002*
		Üye Değilim	223	4,27	0,84	120,82		
Değerler Ölçeği	Perşembe	Üyeyim	23	4	0,6	121,98	2529,5	0,806
		Üye Değilim	227	4,06	0,64	125,86		
	Tirebolu	Üyeyim	27	4,21	0,7	151,22	2316,0	0,050
		Üye Değilim	223	4,01	0,67	122,39		
Doğanın Dengesi	Perşembe	Üyeyim	23	10,87	2,42	125,93	2600,5	0,976
		Üye Değilim	227	10,82	2,75	125,46		
Alt Boyutu	Tirebolu	Üyeyim	27	11,81	2,6	146,72	2437,5	0,104
		Üye Değilim	223	11,12	2,6	122,93		
Büyümenin Sınırları Alt Boyutu	Perşembe	Üyeyim	23	10,52	2,97	125,70	2606,0	0,989
		Üye Değilim	227	10,5	2,5	125,48		
	Tirebolu	Üyeyim	27	10,93	2,7	130,41	2878,0	0,707
		Üye Değilim	223	10,83	2,42	124,91		
Anti-Antroposentrizm	Perşembe	Üyeyim	23	8,52	2,52	113,80	2341,5	0,410
		Üye Değilim	227	8,94	2,41	126,69		
Alt Boyutu	Tirebolu	Üyeyim	27	8,52	2,14	101,63	2366,0	0,67
		Üye Değilim	223	9,47	2,47	128,39		
Muafiyetin Reddi Alt Boyutu	Perşembe	Üyeyim	23	10,83	2,85	141,09	2252,0	0,274
		Üye Değilim	227	10,49	2,68	123,92		
	Tirebolu	Üyeyim	27	10,48	2,82	125,44	3009,0	0,997
		Üye Değilim	223	10,54	2,62	125,51		
Ekokriz Olasılığı	Perşembe	Üyeyim	23	10,91	2,23	142,91	2210,0	0,215
		Üye Değilim	227	10,44	2,18	123,74		
Alt Boyutu	Tirebolu	Üyeyim	27	11,3	2,63	135,83	2731,5	0,425
		Üye Değilim	223	10,88	2,26	124,25		

Tablo 22'nin devamı

Çevresel Tutum Ölçeği	Perşembe	Üyeyim	23	51,65	10,93	132,02	2460,5	0,649
		Üye Değilim	227	51,2	9,52	124,84		
	Tirebolu	Üyeyim	27	53,04	9,99	130,24	2882,5	0,718
		Üye Değilim	223	52,83	9,28	124,93		
Doğa Merkezli Dünya Görüşü	Perşembe	Üyeyim	23	31,22	6,41	136,04	2368,0	0,462
		Üye Değilim	227	30,50	6,10	124,43		
	Tirebolu	Üyeyim	27	33,37	6,15	157,96	2134,0	0,013*
		Üye Değilim	223	31,27	5,89	121,57		
İnsan Merkezli Dünya Görüşü	Perşembe	Üyeyim	23	20,43	6,43	123,70	2569,0	0,900
		Üye Değilim	227	20,70	5,55	125,68		
	Tirebolu	Üyeyim	27	19,67	5,94	106,43	2495,5	0,146
		Üye Değilim	223	21,56	5,90	127,81		
Çevresel Davranış Ölçeği	Perşembe	Üyeyim	23	55,09	9,33	167,09	1654,0	0,004*
		Üye Değilim	227	48,92	9,38	121,29		
	Tirebolu	Üyeyim	27	52,3	7,86	148,37	2393,0	0,082
		Üye Değilim	223	49,68	8,16	122,73		
Tutarsızlık Skoru	Perşembe	Üyeyim	23	6,91	6,41	118,02	2435,5	0,602
		Üye Değilim	227	7,68	6,81	126,26		
	Tirebolu	Üyeyim	27	8,07	6,21	139,80	2624,5	0,276
		Üye Değilim	223	6,95	6,26	123,77		

*p<0,05

Analizler sonucunda, Perşembe'de yaşayan kişilerin bir çevre koruma derneğine üye olma durumuna göre, çevresel davranış ölçeği toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (p<0,05). Buna göre, Perşembe'de üye olan kişilerin çevresel davranış ortalaması, beklendiği gibi üye olmayan kişilerin ortalamasından daha yüksektir. Tirebolu'da ise çevre koruma derneğine üye olma durumu, biyosferik değer yönelimi alt boyutu ve doğa merkezli dünya görüşü için istatistiksel olarak anlamlı fark göstermiştir (p<0,05).

Kişilerin bir çevre derneğine üye olma durumuna göre; Perşembe'de egoistik, altruistik, biyosferik, doğanın dengesi, büyümenin sınırları, anti-antroposentrizm, muafiyetin reddi ve ekokriz olasılığı alt boyutları, doğa merkezli dünya görüşü, insan merkezli dünya görüşü, değerler ve çevresel tutum ölçekleri toplam puan ortalamaları ile tutarsızlık skoru ortalamaları arasında; Tirebolu'da ise egoistik, altruistik, doğanın dengesi, büyümenin sınırları, anti-antroposentrizm, muafiyetin reddi ve ekokriz olasılığı alt boyutları, insan merkezli dünya görüşü, değerler, çevresel davranış ve çevresel tutum ölçekleri

toplam puan ortalamaları ve tutarsızlık skoru ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar elde edilmemiştir ($p>0,05$).

4.6. Korelasyon Analizleri

4.6.1. Katılımcıların Yaşadıkları Kentin Tutarsızlıkla İlişkisi

Çalışmaya katılan kişilerin yaşadıkları kentler ile tutarsızlık skorları arasındaki ilişkilerin incelenmesi için varsayımlar kontrol edilmiş ve Pearson Ki Kare analizleri uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 23’de gösterilmektedir.

Tablo 23

Katılımcıların yaşadıkları kentle tutarsızlık skorları arasındaki ilişki ve çapraz tablo

			Perşembe	Tirebolu	Test İstatistiği	p
Tutarsızlık Skoru	Tutarsız değil	n	11	15	0,706	0,872
		%	42,3	57,7		
		% Yer	4,4	6,0		
	Çok düşük	n	177	176		
		%	50,1	49,9		
		% Yer	70,8	70,4		
	Düşük	n	53	50		
		%	51,5	48,5		
		% Yer	21,2	20,0		
	Orta	n	9	9		
		%	50,0	50,0		
		% Yer	3,6	3,6		

* $p<0,05$

Analiz sonucunda, katılımcıların tutarsızlık skoru ile yaşadıkları kent arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$).

4.6.2. Katılımcıların Demografik Özellikleriyle Tutarsızlık Skorları Arasındaki İlişki

Katılımcıların tutarsızlık skorları ile demografik özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi için varsayımlar kontrol edilmiş ve Fisher's Exact testleri uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 24 ve Tablo 25'de gösterilmiştir.

Tablo 24

Perşembe'de yaşayan katılımcıların demografik özellikleri ile tutarsızlık skorları arasındaki ilişki ve çapraz tablo

			Tutarsız Değil	Çok Düşük	Düşük	Orta	Test İstatistiği	p
Yaş	20-30 yaş	n	5	41	10	3	13,494	0,254
		%	8,5	69,5	16,9	5,1		
		%Skor	45,5	23,2	18,9	33,3		
	31-40 yaş	n	1	48	18	3		
		%	1,4	68,6	25,7	4,3		
		%Skor	9,1	27,1	34,0	33,3		
	41-50 yaş	n	3	36	14	1		
		%	5,6	66,7	25,9	1,9		
		%Skor	27,3	20,3	26,4	11,1		
	51-60 yaş	n	1	43	6	1		
		%	2,0	84,3	11,8	2,0		
		%Skor	9,1	24,3	11,3	11,1		
61-64 yaş	n	1	9	5	1			
	%	6,3	56,3	31,3	6,3			
	%Skor	9,1	5,1	9,4	11,1			
Cinsiyet	Kadın	n	6	66	16	3	2,567	0,466
		%	6,6	72,5	17,6	3,3		
		%Skor	54,5	37,3	30,2	33,3		
	Erkek	n	5	111	37	6		
		%	3,1	69,8	23,3	3,8		
		%Skor	45,5	62,7	69,8	66,7		
Eğitim durumu	İlköğretim	n	1	6	2	0	8,298	0,682
		%	11,1	66,7	22,2	0,0		
		%Skor	9,1	3,4	3,8	0,0		
	Ortaöğretim	n	0	4	2	0		
		%	0,0	66,7	33,3	0,0		
		%Skor	0,0	2,3	3,8	0,0		

Tablo 24'ün devamı

	Lise	n	3	48	19	5					
		%	4,0	64,0	25,3	6,7					
		%Skor	27,3	27,1	35,8	55,6					
	Lisans	n	5	102	26	4					
		%	3,6	74,5	19,0	2,9					
		%Skor	45,5	57,6	49,1	44,4					
	Lisansüstü	n	2	17	4	0					
		%	8,7	73,9	17,4	0,0					
		%Skor	18,2	9,6	7,5	0,0					
Gelir durumu	5500 TL ve altı	n	3	37	14	5	16,304	0,047*			
		%	5,1	62,7	23,7	8,5					
		%Skor	27,3	20,9	26,4	55,6					
	5501-15000 TL	n	5	113	34	1					
		%	3,3	73,9	22,2	0,7					
		%Skor	45,5	63,8	64,2	11,1					
	15001-25000 TL	n	3	25	5	3					
		%	8,3	69,4	13,9	8,3					
		%Skor	27,3	14,1	9,4	33,3					
	25001 TL ve üzeri	n	0	2	0	0					
		%	0,0	100,0	0,0	0,0					
		%Skor	0,0	1,1	0,0	0,0					
	Meslek durumu	Kamu görevlisi	n	3	66	21			1	16,650	0,231
			%	3,3	72,5	23,1			1,1		
			%Skor	27,3	37,3	39,6			11,1		
İşçi		n	2	34	13	2					
		%	3,9	66,7	25,5	3,9					
		%Skor	18,2	19,2	24,5	22,2					
Emekli		n	1	23	6	2					
		%	3,1	71,9	18,8	6,3					
		%Skor	9,1	13,0	11,3	22,2					
Esnaf		n	0	18	2	1					
		%	0,0	85,7	9,5	4,8					
		%Skor	0,0	10,2	3,8	11,1					
Öğrenci		n	2	4	0	1					
		%	28,6	57,1	0,0	14,3					
		%Skor	18,2	2,3	0,0	11,1					
Diğer		n	3	32	11	2					
		%	6,3	66,7	22,9	4,2					
		%Skor	27,3	18,1	20,8	22,2					

Tablo 24'ün devamı

Bir Çevre Koruma Derneğine üyelik durumu	Üyeyim	n	2	19	1	1	6,040	0,077
		%	8,7	82,6	4,3	4,3		
		%Skor	18,2	10,7	1,9	11,1		
	Üye Değilim	n	9	158	52	8		
		%	4,0	69,6	22,9	3,5		
		%Skor	81,8	89,3	98,1	88,9		

*p<0,05

Perşembe için yapılan analizler sonucunda, “gelir durumu” ile “tutarsızlık” skoru arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur (p<0,05). İlişkinin sebebi için gözlemler incelendiğinde, *gelir düzeyi arttıkça kişilerin tutarsızlığının azaldığı* tespit edilmiştir. Sonuçlar, gelir düzeyindeki artışla beraber tutarsızlığın azaldığını göstermekle birlikte, hangi yönde azaldığı hakkında bilgi vermemektedir. Ayrıca, 25001 ve üstünde gelire sahip olan üst gelir grubundaki katılımcıların sayısının sadece 2 kişi olması, bu grubun yeterince temsil edilmediği şeklinde düşünülebilir.

Tablo 25

Tirebolu’da yaşayan katılımcıların demografik özellikleri ile tutarsızlık skorları arasındaki ilişki ve çapraz tablo

			Tutarsız Değil	Çok Düşük	Düşük	Orta	Test İstatistiği	P
Yaş	20-30 yaş	n	5	63	19	2	9,697	0,604
		%	5,6	70,8	21,3	2,2		
		%Skor	33,3	35,8	38,0	22,2		
	31-40 yaş	n	3	47	10	4		
		%	4,7	73,4	15,6	6,3		
		%Skor	20,0	26,7	20,0	44,4		
	41-50 yaş	n	4	26	8	1		
		%	10,3	66,7	20,5	2,6		
		%Skor	26,7	14,8	16,0	11,1		
	51-60 yaş	n	2	20	3	2		
		%	7,4	74,1	11,1	7,4		
		%Skor	13,3	11,4	6,0	22,2		
	61-64 yaş	n	1	20	10	0		
		%	3,2	64,5	32,3	0,0		
		%Skor	6,7	11,4	20,0	0,0		

Tablo 25'in devamı

Cinsiyet	Kadın	n	6	71	29	5	5,492**	0,144			
		%	5,4	64,0	26,1	4,5					
		%Skor	40,0	40,3	58,0	55,6					
	Erkek	n	9	105	21	4					
		%	6,5	75,5	15,1	2,9					
		%Skor	60,0	59,7	42,0	44,4					
Eğitim durumu	İlköğretim	n	2	11	6	0	6,927	0,841			
		%	10,5	57,9	31,6	0,0					
		%Skor	13,3	6,3	12,0	0,0					
	Ortaöğretim	n	1	13	5	0					
		%	5,3	68,4	26,3	0,0					
		%Skor	6,7	7,4	10,0	0,0					
	Lise	n	2	49	13	4					
		%	2,9	72,1	19,1	5,9					
		%Skor	13,3	27,8	26,0	44,4					
	Lisans	n	8	85	22	5					
		%	6,7	70,8	18,3	4,2					
		%Skor	53,3	48,3	44,0	55,6					
	Lisansüstü	n	2	18	4	0					
		%	8,3	75,0	16,7	0,0					
		%Skor	13,3	10,2	8,0	0,0					
Gelir durumu	5500 TL ve altı	n	6	69	27	4	9,426	0,329			
		%	5,7	65,1	25,5	3,8					
		%Skor	40,0	39,2	54,0	44,4					
	5501-15000 TL	n	8	75	19	4					
		%	7,5	70,8	17,9	3,8					
		%Skor	53,3	42,6	38,0	44,4					
	15001-25000 TL	n	0	26	2	1					
		%	0,0	89,7	6,9	3,4					
		%Skor	0,0	14,8	4,0	11,1					
	25001 TL ve üzeri	n	1	6	2	0					
		%	11,1	66,7	22,2	0,0					
		%Skor	6,7	3,4	4,0	0,0					
	Meslek durumu	Kamu görevlisi	n	4	38	12			2	10,315	0,791
			%	7,1	67,9	21,4			3,6		
			%Skor	26,7	21,6	24,0			22,2		
İşçi		n	1	28	4	2					
		%	2,9	80,0	11,4	5,7					
		%Skor	6,7	15,9	8,0	22,2					
Emekli		n	1	21	9	2					
		%	3,0	63,6	27,3	6,1					
		%Skor	6,7	11,9	18,0	22,2					
Esnaf		n	2	20	2	0					
		%	8,3	83,3	8,3	0,0					
		%Skor	13,3	11,4	4,0	0,0					

Tablo 25'in devamı

	Öğrenci	n	2	25	8	0		
		%	5,7	71,4	22,9	0,0		
		%Skor	13,3	14,2	16,0	0,0		
	Diğer	n	5	44	15	3		
		%	7,5	65,7	22,4	4,5		
		%Skor	33,3	25,0	30,0	33,3		
Bir Çevre Koruma Derneğine üyelik durumu	Üyeyim	n	1	19	5	2	1,671	0,681
		%	3,7	70,4	18,5	7,4		
		%Skor	6,7	10,8	10,0	22,2		
	Üye Değilim	n	14	157	45	7		
		%	6,3	70,4	20,2	3,1		
		%Skor	93,3	89,2	90,0	77,8		

**Pearson Ki Kare testi

Tirebolu'da yaşayan katılımcıların tutarsızlık skorları ile demografik özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi için varsayımlar kontrol edilmiş, Pearson Ki Kare ve Fisher's Exact testleri uygulanmıştır. Analizler sonucunda demografik özellikler ile tutarsızlık skoru arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler elde edilmemiştir ($p>0,05$).

4.6.3. Ölçeklerin ve Alt Boyutların Karşılıklı İlişkileri

Tablo 26'da Perşembe'deki araştırmada kullanılan ölçeklerin, aralarındaki ilişkiyi inceleyecek hipotezi test etmek için varsayımlar kontrol edilmiştir. Varsayımlar karşılanmadığı için Spearman korelasyonu kullanılmıştır.

Perşembe'de değerler ölçeği alt boyutları arasındaki sonuçlar incelendiğinde, altruistik ve biyosferik alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve yüksek düzeyli bir ilişki den bahsedilebilir. Sonuçlar, egoistik değer yönelimine sahip olanlar arasında, NEP'in kendisi ve beş alt boyutundan iki tanesi (*büyümenin sınırları*, *anti antroposentrizm*) için anlamlı, pozitif ve orta düzeyde bir ilişkiyi gösterirken; çevresel davranış ölçeği ve NEP'in diğer üç alt boyutu (*doğanın dengesi*, *muafiyetin reddi ve ekokriz olasılığı*) için anlamlı, pozitif fakat düşük seviyede bir ilişkiyi gösterir. Altruistik alt boyutu ile ilgili sonuçlar incelendiğinde; altruistik değer yöneliminin, NEP'in beş alt boyutundan birisiyle (*doğanın dengesi*) anlamlı, pozitif yönlü ve düşük düzeyli bir ilişkiye sahip olduğu görülürken; NEP'in iki alt boyutuyla (*büyümenin sınırları* ve *ekokriz*

olasılığı) anlamlı, pozitif yönlü fakat çok düşük düzeyli bir ilişki saptanmıştır. Bununla beraber, NEP'in diğer iki alt boyutu (anti-antroposentrizm ve muafiyetin reddi) için anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Biyosferik değer yöneliminin, NEP'in kendisi ve beş alt boyutundan üç tanesiyle (*doğanın dengesi, büyümenin sınırları ve ekokriz olasılığı*) anlamlı, pozitif yönlü ve düşük düzeyli ilişkiler saptanmıştır. Ayrıca, biyosferik alt boyutu ve NEP ölçeği arasında hesaplanan ,156 korelasyon katsayısı, istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü fakat çok düşük düzeyli bir ilişkiyi göstermektedir ($p<0,05$). Biyosferik alt boyutunun, çevresel davranış ölçeğiyle ilişkisinin de istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü fakat düşük düzeyli olduğu bulunmuştur.

Çevresel davranış ölçeğiyle, NEP ölçeğinin kendisi ve alt boyutları arasındaki ilişkilere baktığımızda ise NEP'in alt boyutlarından sadece birisi (*doğanın dengesi*) için, istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve orta düzeyli bir ilişki den bahsedilebilir ($p<0,05$). Bunun dışında kalan diğer alt boyutlarla (*büyümenin sınırları, anti-antroposentrizm, muafiyetin reddi ve ekokriz olasılığı*), istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü fakat düşük düzeyli ilişki tespit edilmiştir. Çevresel davranış ölçeği ile NEP ölçeği arasında ise istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve orta düzeyli bir ilişki görülmektedir ($p<0,05$).

Tablo 26

Perşembe bölgesinde yaşayan kişiler için kullanılan ölçekler ve alt boyutların karşılıklı ilişkileri

		Altruistik	Biyosferik	Değerler Ölçeği	Doğanın Dengesi	Büyümenin Sınırları	Anti Antroposentrizm	Muafiyetin Reddi	Ekokriz Olasılığı	NEP Ölçeği	Çevresel Davranış Ölçeği
Egoistik	Rho	0,078	-0,036	0,644	0,134	0,324	0,340	0,290	0,252	0,349	0,145
	p	0,218	0,569	0,000*	0,034*	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*	0,022*
Altruistik	Rho		0,758	0,701	0,203	0,164	-0,037	0,041	0,161	0,096	0,077
	p		0,000*	0,000*	0,001*	0,009*	0,560	0,523	0,011*	0,131	0,228
Biyosferik	Rho			0,642	0,244*	0,181	-0,027	0,122	0,166	0,156	0,118
	p			0,000*	0,000	0,004*	0,666	0,054	0,008*	0,013*	0,063
Değerler Ölçeği	Rho				0,245	0,343	0,150	0,234	0,245	0,304	0,145
	p				0,000*	0,000*	0,018*	0,000*	0,000*	0,000*	0,022*
Doğanın Dengesi	Rho					0,371	0,201	0,427	0,476	0,716	0,350
	p					0,000*	0,001*	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*
Büyümenin Sınırları	Rho						0,318	0,314	0,252	0,639	0,264
	p						0,000*	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*
Anti Antroposentrizm	Rho							0,419	0,300	0,597	0,096
	p							0,000*	0,000*	0,000*	0,130
Muafiyetin Reddi	Rho								0,395	0,743	0,261
	p								0,000*	0,000*	0,000*
Ekokriz Olasılığı	Rho									0,613	0,278
	p									0,000*	0,000*
NEP Ölçeği	Rho										0,378
	p										0,000*

*p<0,05

Tablo 27

Tirebolu bölgesinde yaşayan kişiler için kullanılan ölçeklerin ve alt boyutların karşılıklı ilişkileri

		Altruistik	Biyosferik	Değerler Ö.	Doğanın Dengesi	Büyümenin Sınırları	Anti Antroposentrizm	Muafiyetin Reddi	Ekokriz Olasılığı	Çevresel Tutum ö.	Çevresel Davranış ö.
Egoistik	Rho	0,241	0,170	0,713	0,191	0,196	0,151	0,189	0,144	0,234	0,207
	p	0,000*	0,007*	0,000*	0,002*	0,002*	0,017*	0,003*	0,023*	0,000*	0,001*
Altruistik	Rho		0,769	0,766	0,287	0,140	-0,041	0,129	0,075	0,133	0,231
	p		0,000*	0,000*	0,000*	0,026*	0,522	0,041*	0,237	0,035*	0,000*
Biyosferik	Rho			0,752	0,346	0,245	-0,048	0,185	0,134	0,208	0,293
	p			0,000*	0,000*	0,000*	0,454	0,003*	0,034*	0,001*	0,000*
Değerler ö.	Rho				0,361	0,257	0,013	0,207	0,136	0,253	0,297
	p				0,000*	0,000*	0,839	0,001*	0,031*	0,000*	0,000*
Doğanın Dengesi	Rho					0,378	0,102	0,413	0,402	0,654	0,326
	p					0,000*	0,107	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*
Büyümenin Sınırları	Rho						0,211	0,344	0,400	0,651	0,328
	p						0,001	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*
Anti	Rho							0,445	0,389	0,559	0,225
Antroposentrizm	p							0,000*	0,000*	0,000*	0,000*
Muafiyetin Reddi	Rho								0,408	0,753	0,340
	p								0,000*	0,000*	0,000*
Ekokriz Olasılığı	Rho									0,714	0,324
	p									0,000*	0,000*
Çevresel Tutum ö.	Rho										0,399
	p										0,000*

*p<0,05

Tablo 27’de Tirebolu’daki araştırmada kullanılan ölçekler arasındaki ilişkiyi inceleyecek hipotezi test etmek için varsayımlar kontrol edilmiştir. Varsayımlar karşılanmadığı için Spearman korelasyonu kullanılmıştır. Tirebolu’da değerler ölçeği alt boyutları arasındaki sonuçlar incelendiğinde; altruistik ve biyosferik alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve yüksek düzeyli bir ilişki görölmektedir.

Egoistik değer yönelimi alt boyutu ile diğer ölçekler ve NEP ölçeği alt boyutları arasında yapılan analizlerde; *doğanın dengesi*, *büyümenin sınırları*, *anti antroposentrizm*, *muafiyetin reddi* ve *ekokriz olasılığı* alt boyutları için istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü fakat çok düşük düzeyli ilişkiler saptanmıştır. Egoistik değer yönelimi alt boyutu; NEP ölçeğiyle ve çevresel davranış ölçeğiyle de istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü fakat düşük düzeyli bir ilişkiye sahiptir. Altruistik değer yönelimi alt boyutu ile diğer ölçekler ve NEP ölçeği alt boyutları arasındaki ilişkilere bakıldığında; altruistik değer yöneliminin, NEP’in beş alt boyutundan birisiyle (*doğanın dengesi*) anlamlı, pozitif yönlü ve düşük düzeyli bir ilişkiye sahip olduğu görölmektedir; NEP’in iki alt boyutuyla (*büyümenin sınırları* ve *muafiyetin reddi*) anlamlı, pozitif yönlü fakat çok düşük düzeyli bir ilişki içinde olduğu saptanmıştır. Bununla beraber, NEP’in diğer iki alt boyutu (*anti-anthroposentrizm* ve *ekokriz olasılığı*) için anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Altruistik alt boyutu ile NEP ölçeği arasında anlamlı, pozitif yönlü fakat çok düşük düzeyli bir ilişki saptanırken; çevresel davranış ölçeğiyle anlamlı, pozitif yönlü ve düşük düzeyli bir ilişki görölmektedir.

Biyosferik alt boyutu ile diğer ölçekler ve NEP alt boyutları arasındaki ilişkiler incelendiğinde ise *doğanın dengesi* alt boyutuyla istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve orta düzeyli bir ilişki görölmektedir. NEP’in diğer alt boyutlarından üçü (*büyümenin sınırları*, *muafiyetin reddi*, *ekokriz olasılığı*) ile istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve düşük düzeyli ilişkiler elde edilmiştir. Anti-anthroposentrizmle ilgili, anlamlı sonuç elde edilememiştir. Ayrıca, biyosferik değer yönelimi alt boyutunun hem NEP ölçeğiyle hem de çevresel davranış ölçeğiyle anlamlı, pozitif yönlü fakat düşük düzeyli ilişkiye sahip olduğu görölmektedir. Çevresel davranış ölçeğiyle, NEP ölçeğinin kendisi ve alt boyutları arasındaki ilişkiler incelendiğinde; anti-anthroposentrizm alt boyutu için, istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve düşük düzeyli bir ilişki bulunmuştur. Bunun dışında kalan diğer alt boyutlarla (*doğanın dengesi*, *büyümenin sınırları*, *muafiyetin reddi* ve *ekokriz olasılığı*)

ve NEP ölçeğinin kendisiyle istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve orta düzeyli ilişkiler tespit edilmiştir.

4.6.4. Ölçeklerin ve Alt Boyutların Tutarsızlıkla İlişkileri

Kişilerin yaşadıkları yerlere göre, kullanılan ölçeklerin ve alt boyutların tutarsızlık skoru ile arasındaki ilişkiyi inceleyecek hipotezi test etmek için varsayımlar kontrol edilmiştir. Varsayımlar karşılanmadığı için Spearman korelasyonu uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 28’de gösterilmektedir.

Tablo 28

Katılımcıların yaşadıkları kentte göre, kullanılan ölçekler ve alt boyutları ile tutarsızlık skorları aralarındaki ilişkiler

		Tutarsızlık Skoru	
		Perşembe	Tirebolu
Egoistik	Rho	-0,060	-0,103
	p	0,345	0,105
Altruistik	Rho	-0,108	-0,072
	p	0,089	0,259
Biyosferik	Rho	-0,083	-0,018
	p	0,192	0,781
Değerler Ölçeği	Rho	-0,093	-0,082
	p	0,144	0,194
Doğanın Dengesi	Rho	-0,091	0,026
	p	0,152	0,682
Büyümenin Sınırları	Rho	-0,160	-0,020
	p	0,012*	0,757
Anti Antroposentrizm	Rho	0,144	0,060
	p	0,022*	0,342
Muafiyetin Reddi	Rho	0,011	0,102
	p	0,865	0,107
Ekokriz Olasılığı	Rho	-0,023	0,074
	p	0,723	0,242
NEP Ölçeği	Rho	0,003	0,127
	p	0,966	0,046*
Çevresel Davranış Ölçeği	Rho	-0,316	-0,322
	p	0,000	0,000*

*p<0,05

Perşembe bölgesinde yaşıyan kişilerde, NEP ölçeği alt boyutlarından birisi olan büyümenin sınırları ile tutarsızlık skoru arasında, istatistiksel olarak anlamlı, negatif yönlü fakat çok düşük düzeyli bir ilişki bulunmuştur. Tutarsızlık skoru ile anlamlı ilişki bulunan bir diğer alt boyut anti-antroposentrizm'dir. Bu alt boyutla ilgili olarak pozitif yönlü ve çok düşük düzeyli bir ilişki bulunmuştur. Tirebolu bölgesinde yaşıyan kişilerde ise çevresel tutum ölçeği (NEP) ile tutarsızlık skoru arasında, istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü fakat çok düşük düzeyli bir ilişki belirlenmiştir. Çevresel davranış ölçeği ile tutarsızlık skoru arasında ise -0,322 korelasyon katsayısı ile istatistiksel olarak anlamlı, negatif yönlü ve orta düzeyli bir ilişki saptanmıştır ($p < 0,05$).

4.6.5. Ölçekler, Alt Boyutlar Ve Tutarsızlık Skorlarının NEP Ölçeği Ana Yargılarıyla İlişkisi

Çalışmada kullanılan ölçekler, alt boyutlar ve tutarsızlık skorları ile NEP ölçeği ana yargıları (doğa merkezli dünya görüşü, insan merkezli dünya görüşü) arasındaki ilişkiyi inceleyecek hipotezi test etmek için varsayımlar kontrol edilmiştir. Varsayımlar karşılanmadığı için Spearman korelasyonu uygulanmıştır. Sonuçlar, Tablo 29'da Perşembe ve Tirebolu için karşılaştırmalı olarak gösterilmektedir.

Analiz sonucunda, egoistik değer yönelimi alt boyutuyla “doğa merkezli dünya görüşü” arasında Perşembe'de istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve düşük düzeyli bir ilişki elde edilirken; Tirebolu'da pozitif yönlü fakat çok düşük düzeyli bir ilişki elde edilmiştir. Egoistik değer yönelimi alt boyutunun “insan merkezli dünya görüşü”yle arasındaki ilişkiye baktığımızda ise Perşembe'de istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve orta düzeyli bir ilişki elde edilirken; Tirebolu'da pozitif yönlü ve düşük düzeyli bir ilişki elde edildiği görülmektedir. Değer ölçeğinin diğer iki alt boyutu olan altruistik ve biyosferik değer yönelimleriyle, doğa merkezli dünya görüşü arasındaki ilişkiler incelendiğinde hem Perşembe'de hem de Tirebolu'da her iki alt boyut için istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve orta düzeyli ilişkiler bulunmuştur. Bu iki alt boyutun, “insan merkezli dünya görüşü”yle arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç elde edilememiştir.

Tablo 29

Kişilerin yaşadıkları kentte göre; kullanılan ölçekler, alt boyutlar ve tutarsızlık skorları ile doğa merkezli ve insan merkezli dünya görüşleri arasındaki ilişkiler

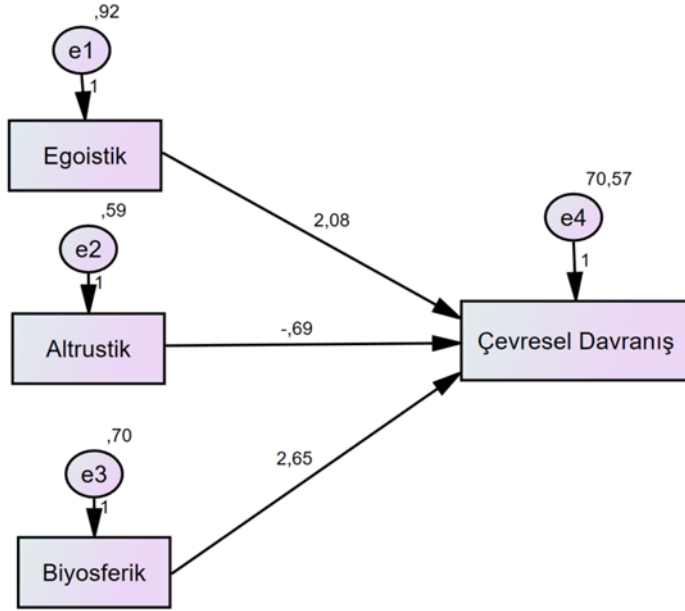
	Perşembe		Tirebolu		
		Doğa Merkezli	İnsan Merkezli	Doğa Merkezli	İnsan Merkezli
		Görüş	Görüş	Görüş	Görüş
Egoistik	Rho	0,214	0,381	0,178	0,217
	p	0,001*	0,000*	0,005*	0,001*
Altruistik	Rho	0,362	0,100	0,325	0,094
	p	0,000*	0,116	0,000*	0,137
Biyosferik	Rho	0,425	0,068	0,380	0,100
	p	0,000*	0,286	0,000*	0,114
Değerler Ö.	Rho	0,434	0,260	0,377	0,182
	p	0,000*	0,000*	0,000*	0,004*
Doğanın Dengesi	Rho	0,663	0,507	0,665	0,388
	p	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*
Büyümenin Sırları	Rho	0,669	0,444	0,697	0,407
	p	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*
Anti Antroposentrizm	Rho	0,160	0,799	0,083	0,800
	p	0,011*	0,000*	0,189	0,000*
Muafiyetin Reddi	Rho	0,367	0,764	0,316	0,775
	p	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*
Ekokriz Olasılığı	Rho	0,526	0,569	0,543	0,578
	p	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*
Çevresel Tutum Ö.	Rho	0,679	0,803	0,642	0,786
	p	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*
Çevresel Davranış Ö.	Rho	0,356	0,356	0,416	0,339
	p	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*
Tutarsızlık Skoru	Rho	-0,113	-0,001	0,000	0,043
	p	0,074	0,988	0,998	0,503

*p<0,05

Çevresel davranış ölçeğinin hem doğa merkezli dünya görüşü hem de insan merkezli dünya görüşüyle arasındaki ilişkiler incelendiğinde, iki kentte de istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve orta düzeyli ilişkiler elde edilmiştir. Tutarsızlık skorunun, doğa merkezli dünya görüşü ve insan merkezli dünya görüşüyle arasındaki ilişkiler incelendiğinde, iki kentte de istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç elde edilememiştir.

4.7. Yapısal Eşitlik Analizleri

4.7.1. Değer Yönelimlerinin Çevresel Davranışa Etkisine Yönelik Bulgular

Şekil 5 Çevresel davranış ölçeği ile değerler ölçeği alt boyutları için uygulanan yapısal eşitlik modeli

Değerler ölçeği alt boyutları ile tahminlenen çevresel davranış ölçeğine ait yapısal eşitlik modeli yapısı, elde edilen regresyon katsayıları, standartlaştırılmış regresyon katsayıları, kritik oran, bağımlı değişkenin açıklanma oranı, anlamlılık test istatistikleri ve uyum iyiliği indeksleri verilmiştir.

Tablo 30

Çevresel davranış ölçeği ile değerler ölçeği alt boyutlarına ait yapısal eşitlik modeli

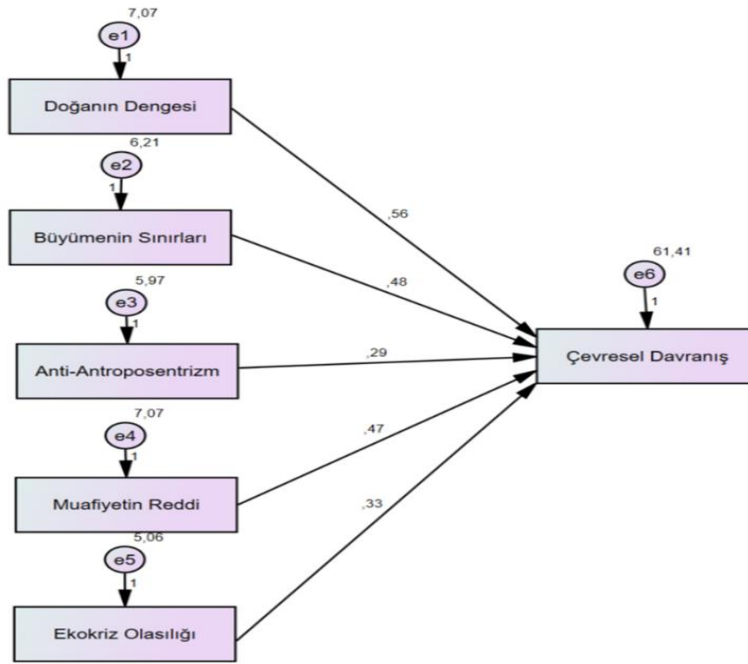
	Katsayı	Sta. Katsayı	Standart Hata	Kritik Oran	p	R ²
Çevresel Davranış Ö. ← Egoistik A.B.	2,081	0,224	0,392	5,309	***	0,115
Çevresel Davranış Ö. ← Altruistik A.B.	-0,686	-0,059	0,490	1,401	0,161	
Çevresel Davranış Ö. ← Biyosferik A.B.	2,655	0,248	0,450	5,899	***	

***p<0,001 ve Sta.=Standartlaştırılmış.

Analiz sonuçları, egoistik alt boyutu ile çevresel davranış ölçeği arasında 2,081 regresyon katsayısı ile pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiyi

göstermektedir ($p < 0,05$). Değişkene ait kritik oran 1,96 değerinin üzerinde olduğu için istatistiksel olarak anlamlılık desteklenmektedir. Biyosferik alt boyutu ile çevresel davranış ölçeği arasındaki 2,655 regresyon katsayısı da pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermektedir ($p < 0,05$). Değişkene ait kritik oran 1,96 değerinin üzerinde olduğu için istatistiksel olarak anlamlılık desteklenmektedir. Altruistik alt boyutu ile çevresel davranış ölçeği arasında -0,686 regresyon katsayısı elde edilmiş ancak istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,05$). Aynı zamanda değişkene ait kritik oran 1,96 değerinin altında olduğu için anlamlı olmadığı görülmüştür. Bu regresyon modeline ilişkin sonuçlar, çevresel davranış ölçeğindeki değişimin %11,5'ini açıklamaktadır.

4.7.2. Ekolojik Kaygıların Çevresel Davranışa Etkisine Yönelik Bulgular

Şekil 6 Çevresel davranış ölçeği ile çevresel tutum ölçeği alt boyutları için uygulanan yapısal eşitlik modeli

Tablo 31’de, çevresel tutum ölçeği alt boyutları ile tahminlenen çevresel davranış ölçeğine ait yapısal eşitlik modeli yapısı, elde edilen regresyon katsayıları, standartlaştırılmış regresyon katsayıları, kritik oran, bağımlı değişkenin açıklanma oranı, anlamlılık test istatistikleri ve uyum iyiliği indeksleri verilmiştir.

Tablo 31

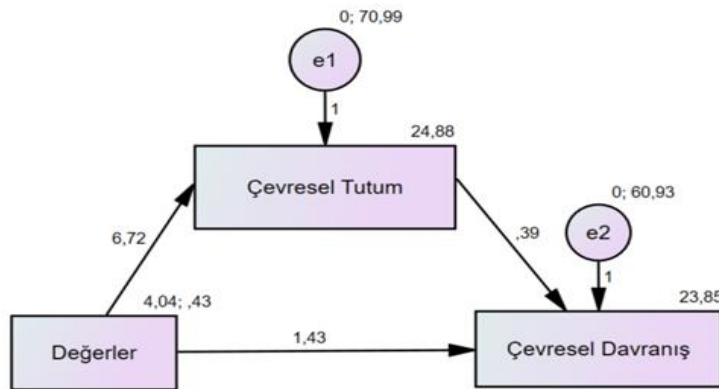
Çevresel davranış ölçeği ile çevresel tutum ölçeği alt boyutlarına ait yapısal eşitlik modeli

	Katsayı	Sta. Katsayı	Standart Hata	Kritik Oran	p	R ²
Çevresel Davranış Ö. ← Doğanın Dengesi A.B.	0,559	0,181	0,132	4,237	***	0,092
Çevresel Davranış Ö. ← Büyümenin Sınırları A.B.	0,483	0,146	0,141	3,432	***	
Çevresel Davranış Ö. ← Anti-Antroposentrizm A.B.	0,287	0,085	0,144	1,998	0,046*	
Çevresel Davranış Ö. ← Muafiyetin Reddi A.B.	0,468	0,151	0,132	3,551	***	
Çevresel Davranış Ö. ← Ekokriz Olasılığı A.B.	0,327	0,089	0,156	2,096	0,036*	

*p<0,05, ***p<0,001 ve Sta.=Standartlaştırılmış.

Analiz sonucunda, çevresel davranış ölçeğiyle NEP ölçeği alt boyutları arasında Doğanın Dengesi 0,559; Büyümenin Sınırları 0,483; Anti-Antroposentrizm 0,287; Muafiyetin Reddi 0,468; Ekokriz Olasılığı 0,327 regresyon katsayıları ile pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur (p<0,05). Tüm değişkenlere ait kritik oranlar 1,96 değerinin üzerinde olduğu için istatistiksel olarak anlamlılık desteklenmektedir. Bu regresyon modeli, çevresel davranış ölçeğindeki değişimin %9,2'sini açıklanmaktadır.

4.7.3. Değer Yönelimlerinin Çevresel Davranışla İlişkisinde Çevresel Tutumların Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Şekil 7 Çevresel davranış ölçeği için uygulanan yapısal eşitlik modeli

Tablo 32'de çevresel davranış ölçeğine ait yapısal eşitlik modeli yapısı (Şekil 7), elde edilen regresyon katsayıları, standartlaştırılmış regresyon katsayıları, kritik oran, bağımlı değişkenin açıklanma oranı, anlamlılık test istatistikleri ve uyum iyiliği indeksleri verilmiştir.

Tablo 32

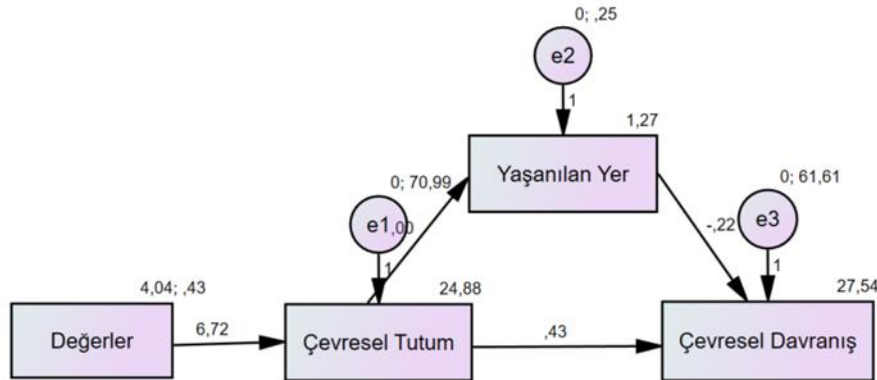
Çevresel tutumun aracılık rolüne ilişkin yapısal eşitlik modeli

	Katsayı	Sta. Katsayı	Standart Hata	Kritik Oran	p	R ²
Çevresel Tutum Ö. ← Değerler Ö.	6,719	0,462	0,577	11,636	***	0,223
Çevresel Davranış Ö. ← Çevresel Tutum Ö.	0,386	0,414	0,041	9,306	***	
Çevresel Davranış Ö. ← Değerler Ö.	1,432	0,106	0,603	2,374	0,018	

***p<0,001 ve Sta.=Standartlaştırılmış.

Analiz sonucunda, değerler ölçeği ile çevresel tutum ölçeği arasında elde edilen 6,719 regresyon katsayısı, pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiyi göstermektedir (p<0,05). Değerler ölçeği ile çevresel davranış ölçeği arasında elde edilen 1,432 regresyon katsayısı da pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiyi göstermektedir (p<0,05). Değer yönelimlerinin, çevresel tutumlar üzerinden çevresel davranışlar üzerine etkisi incelendiğinde, regresyon katsayısı 0,386 olarak elde edilmiştir ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür (p<0,05). Ayrıca, çevresel tutum ölçeğinin aracılık etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu değerlere ait kritik oran 1,96 değerinin üzerinde olduğu için istatistiksel olarak anlamlılık desteklenmektedir. Bu regresyon modeli, çevresel davranış ölçeğindeki değişimin %22,3'ünü açıklamaktadır.

4.7.4. Değer Yönelimlerinin, Çevresel Tutumlar ve Yaşanılan Yer Üzerinden Çevresel Davranışlara Etkisine Yönelik Bulgular

Şekil 8 Yaşanılan yerin aracılık etkisini gösteren yapısal eşitlik modeli

Tablo 33’de çevresel davranış ölçeğine ait yapısal eşitlik modeli yapısı, elde edilen regresyon katsayıları, standartlaştırılmış regresyon katsayıları, kritik oran, bağımlı değişkenin açıklanma oranı, anlamlılık test istatistikleri ve uyum iyiliği indeksleri verilmiştir.

Tablo 33

Yaşanılan yerin çevresel davranışlar üzerindeki aracılık etkisine ait yapısal eşitlik modeli

	Katsayı	Sta. Katsayı	Standart Hata	Kritik Oran	p	R ²
Çevresel Tutum Ö. ← Değerler Ö.	6,719	0,462	0,577	11,636	***	0,213
Yaşanan Yer (Perşembe) ← Çevresel Tutum Ö.	0,004	0,085	0,002	1,897	0,058	
Çevresel Davranış Ö. ← Çevresel Tutum Ö.	0,432	0,464	0,037	11,649	***	
Çevresel Davranış Ö. ← Yaşanan Yer (Perşembe)	-0,215	-0,012	0,705	0,305	0,760	

***p<0,001 ve Sta.=Standartlaştırılmış.

Analiz sonucunda, değerler ölçeği ile çevresel tutum ölçeği arasında elde edilen 6,719 regresyon katsayısı, pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiyi göstermektedir (p<0,05). Değer yönelimlerinin, çevresel tutumlar üzerinden çevre yanlısı davranışlar üzerine etkisi incelendiğinde, regresyon katsayısı 0,432 olarak elde edilmiştir ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür (p<0,05). Çevresel tutum ölçeğinin aracılık etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Yaşanılan kent Tirebolu yerine Perşembe olduğu durumda, çevresel tutum ölçeğinin çevresel davranış ölçeği üzerine etkisi incelendiğinde regresyon katsayısı 0-0,215 olarak elde edilmiştir ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür (p<0,05). Yaşanılan çevrenin aracılık etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu değerlere ait kritik oran 1,96 değerinin üzerinde olduğu için istatistiksel olarak anlamlılık desteklenmektedir. Bu regresyon modeli çevresel davranış ölçeğindeki değişimin %21,3’ünü açıklanmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çağdaş çevre sorunlarının çok yönlülüğü, çevresel bozulmanın nasıl çözüleceği veya azaltılacağına ilişkin tartışmaları, 1960’lardan itibaren siyasi bir konu haline getirmiş ve ekolojistler tarafından, hâkim ekonomik ve toplumsal sistem geniş bir perspektiften eleştirilmiştir. Bununla birlikte, içinde bulunduğumuz ekolojik krizin en temel sebeplerinden birisinin, etik bir varlık olan insanın, doğaya araçsal bir değer atfetmesi nedeniyle, dünyamıza ve barındırdığı ekosisteme dair etik bir sorumluluk geliştirememesi olduğu söylenebilir. Kullan-at kültürünün gezegen ve toplumlar üzerindeki yıkıcı etkisinin en bariz örnekleri; artan kirlilik ve atıklar, kaynak kıtlığı, biyoçeşitlilik kaybı ve küresel sıcaklık artışlarıyla görülmektedir. Altıncı IPCC raporunda, iklim değişikliğinin insan faaliyetleri sonucu ortaya çıktığı ilk kez kabul edilirken, çözümün yine insanın elinde olduğu ifade edilmektedir (IPCC, 2021: 1-5). Tüketim odaklı bireyci yaşam tarzının sürdürülebilirliğinin sorgulanıyor olmasının sonucu olarak, ulusal ve yerel nitelikli politik karar alıcılar ve araştırmacılar, kent sakinleri arasında çevresel farkındalık ve endişe düzeylerini artırmanın yanında, istenen davranış değişikliklerini nasıl gerçekleştirebileceklerinin arayışı içine girmişlerdir (Asilsoy ve Oktay, 2018: 766). Bu kurumlar arasında yer alan İngiltere Sürdürülebilir Kalkınma Araştırma Ağı, toplum yanlısı tutumların geliştirilmesinde, topluluk temelli müzakere süreçlerinin etkili olabileceğine dikkat çekmektedir (Barry, 1999: 228). Bu çabalar, çevre sorunlarına çözüm arayışında bireyler ve onların yaşam tarzlarına odaklanmaktadır.

Bireylerin, ekolojik sorunların çözümüne sunabilecekleri katkıları yadsımak mümkün olmamakla birlikte, çevre odaklı yaşam biçimini benimsemeleri ve bunu davranışlarına yansıtmaları bir çeşit yüzeysellik tehlikesiyle karşı karşıyadır. Örneğin, kamu otoritesi tarafından alınan birtakım kararlar (Mali Teşvikler, Cezalar vb.) neticesinde çevre yanlısı davranışlar sergileyen bireylerin, kamu otoritesinin hissedilmediği alanlarda bu davranışı sergilemekten kaçınmaları yüzeysellik eleştirisiyle karşılaşmaktadır. Bu durum, kişisel çıkarların doğanın korunmasına üstün gelmesiyle ilişkilendirilmekte ve bireylerin çevresel tutum ve davranışları arasında “tutarsızlık sorunu” olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, İngiltere’nin Durham kentinde, kent merkezindeki trafiğin

azaltılması için uygulanan “yol ücretlendirmesi” politikasının, trafiği bir yıl içinde %50 oranında azaltması beklenirken, sadece birkaç ay içinde %90 oranında bir azalma gözlenmiştir. Mali önlemlerin, çevre politikası araçları içinde önemli bir yeri olduğuna şüphe olmamakla beraber, mali cezaların onları aşma girişimlerini davet etmesi gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Örneğin, arabalar Londra’nın merkezindeki Pay Zone’a girerken, ücret ödemek istemeyen sürücüler plakaların kameralar tarafından okunmasını engellemeye yönelik ciddi bir endüstrinin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Bu durum, sürücülerin teşviklerin altında yatan mantığı umursamadan, anlamadan veya bunlara bağlı kalmadan, kısacası etik bir sorumluluk geliştirmeden yüzeysel tepkiler verdikleri şeklinde yorumlanmaktadır. Bireylerin davranışlarına yönelik bu eleştiri, çevre hassasiyeti olan kitleleri etkileyebilmek ve örneğin turizm sektöründeki pazar payını artırabilmek amacıyla yapılan çevre koruma önlemleri ve politikaları içinde geçerlidir. Bu konu, Cittaslow’a yönelik eleştirilerin de odak noktasını oluşturmaktadır. Buradaki eleştirel görüş, etik bir sorumluluk geliştirilmeden, çevresel sorunların araçsal bakış açısıyla çözülemeyeceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Tutarsızlık tehdidiyle karşı karşıya olan sürdürülebilir toplumlar, mali teşviklerin tetiklediği geçici davranış değişikliklerinden daha fazlasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, insan ve doğa arasında etik sorumluluğa dayanan yeni bir ilişkinin kurulabilmesinin, tutum ve davranışlar arasında ekolojik farkındalığa dayalı bir uyuma ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Bu noktada hem insan-doğa hem de insanlar arası ilişkilerin yeniden tanımlanmasını sağlayabilecek bir kavram olarak çevresel yurttaşlık/ekolojik yurttaşlıkla (Barry, 1999; Christoff, 1996; Dobson, 2003) karşılaşılmaktadır. Kavram; bireyleri, toplulukları ve kuruluşları, dünya gezegeninin sakinleri olarak hepimizin sahip olduğu çevresel haklar ve sorumluluklar hakkında düşünmeye (MacGregor ve Szerszynski, 2003: 7) ve çevresel etkilerini geri dönüşüm, bisiklete binme veya su tasarrufu vb. yollarla azaltarak aktif birer yurttaş olmaya teşvik etmektedir. Yurttaşlığın bu şekilde yaşam tarzı değişikliklerine odaklanması, çevresel sürdürülebilirliğin yapısal (yani sosyal, ekonomik, politik) nedenlerini gizlediği gerekçesiyle MacGregor ve Szerszynski (2003: 14) tarafından eleştirilmektedir.

Çevre sorunlarının disiplinlerarası yapısının, çevresel davranışın farklı bilim dalları tarafından inceleme ve araştırma konusu yapılmasına imkân tanınması sayesinde, bazı

araştırmalar çevresel davranışın psikolojik belirleyicileriyle ilgilenirken, bazıları da sorunların toplumsal-kültürel boyutuna odaklanmaktadır. Bu araştırma, Türkiye’de Doğu Karadeniz Bölgesinin birbirine komşu Ordu/Perşembe ve Giresun/ Tirebolu ilçelerinde yaşayan bireylerin, çevresel davranışları üzerinde etkili olduğu düşünölen değer yönelimleri ve çevresel tutumlarının, farklı disiplinlerde geliştirilen çeşitli ölçekler aracılığıyla ölçölerek elde edilen verilerinin istatistik analizine dayanmaktadır. Araştırma kapsamında, sürdürülebilirlik çabaları üzerinde negatif etkiye sahip olduğu varsayılan tutarsızlık sorununun iki kentteki durumu ve Perşembe’de bireylerin çevresel davranışları üzerinde pozitif etkiye sahip olması beklenen Cittaslow üyeliğinin aracılık etkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen önemli sonuçlarından birisi; değerler, çevresel tutumlar ve davranışlar açısından Perşembe ve Tirebolu’daki verilerin birbirine çok yakın ve aynı yönde olmasıdır. Bireylerin çevresel davranışlarının yordayıcısı olabilecek egoistik, altruistik ve biyosferik değer yönelimlerine ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde, çevre yanlısı davranışlarla negatif ilişkiye sahip olduğu farklı çalışmalarla (De Groot and Steg, 2008; Uçar, 2020) ortaya konulan egoistik değer yöneliminin, her iki kentte de daha az destek bulması çevre yanlısı davranışlar açısından olumlu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, egoistik değer yönelimini temsil eden maddeler arasında yer alan “Zengin Olmak (maddi varlık, para)” ifadesi her iki kentte de “önemli” ve “çok önemli” seçenekleriyle destek bulmuştur. Harcama kapasitesinin artmasıyla ve tüketimle ilişkili olan bu maddenin yüksek derece de kabul görmesinin, araştırmanın yapıldığı dönemde Türkiye’de yaşanan yüksek enflasyonist ortamla da ilişkili olduğu söylenebilir.

Altruistik ve biyosferik değer yönelimleri de her iki kentte yüksek destek bulmuştur. İki kent karşılaştırıldığında, Perşembe’de güçlü çevre yanlısı davranışlarla ilişkilendirilen biyosferik değer yönelimi öne çıkarken, Tirebolu’da ise çevre yanlısı davranışlarla pozitif yönlü bir ilişkiye sahip olan fakat davranışları belirleme de anlamlı katkısı olmadığı görölen (Uçar, 2020: 815) altruistik değer yönelimi öne çıkmaktadır. Altruistik değer yönelimini temsil eden maddeler arasında Perşembe’de “Toplumsal Adalet”, Tirebolu’da ise “Barış İçinde Bir Dünya İstemek” en yüksek ortalamayla çok güçlü destek bulmuştur. Altruistik değer yöneliminin hem Perşembe’de hem de Tirebolu’da genel olarak yüksek kabul görmesi, toplumsal meselelere karşı duyarlılığın yüksek olduğu şeklinde

yorumlanabilir. Ancak, katılımcıların anketi cevaplarırken gerçek düşünceleri yerine toplumsal olarak beğenilecek cevaplar verme davranışı sergileyebilecekleri unutulmamalıdır. Biyosferik değer yönelimini temsil eden maddeler arasında ise Perşembe’de “Çevreyi Korumak (doğayı korumak)”, Tirebolu’da ise “Çevre Kirliliğini Önlemek (doğal kaynakları korumak)” maddeleri %60’ın üzerinde “çok önemli” seçeneğiyle güçlü bir destek bulmuştur.

Bu araştırma sonucunda elde edilen önemli sonuçlardan bir diğeri, Yeni Ekolojik Paradigmanın (NEP), her iki kentte de çok güçlü olmasa bile onaylanmasıdır. Bulgular, NEP ölçeğinin her iki kentte de onaylanmasının dışında, Tirebolu’da çevresel kaygı düzeyinin Perşembe’ye göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Her iki kentte de çevresel kaygının en çok yoğunlaştığı konu “Doğanın Dengesi” olurken, en az kaygı duyulan konu “insan merkezilik” olmuştur. Doğanın dengesi konusundaki kaygıların yüksek olmasında, son yıllarda Doğu Karadeniz bölgesinde yaygınlaşan HES projelerinin, yaşanan sel, toprak kayması vb. doğal afetlerle ilişkilendirilmesinin etkili olduğu söylenebilir. Konuyla ilgili olarak, DOKAP’ın 2021-2023 yıllarını kapsayan eylem planında yer alan, Türkiye’deki HES’lerin üretim kapasitesinin yüzde 24,2’sini DOKAP Bölgesindeki HES’lerin oluşturduğu ve bölgede yenilebilir enerji kaynakları içinde ilk sırayı %92,2 ile HES’lerin aldığı bilgisi (DOKAP, 2020: 84), bu çıkarımı destekler niteliktedir. Ancak, bölgede çevresel kaygıların gerçek nedenlerinin anlaşılması, daha spesifik araştırmaları gerektirmektedir.

NEP ölçeğinde, ana yargılar olarak değerlendirilen doğa merkezilik ve insan merkezliliği temsil eden maddeler içinde en çok destek bulanlar, her iki kentte yine benzerlik göstermektedir. Doğa merkezli çevresel tutumla ilgili maddeler arasında yer alan “Bitkiler ve hayvanlar da insanlar kadar yaşama hakkına sahiptir.” ifadesi, her iki kentte de en yüksek desteği almıştır. NEP ölçeği alt boyutlarından Anti-Antroposentrizmle ilgili olan bu ifadenin güçlü bir şekilde desteklenmesi, bitkiler ve hayvanlara içsel bir değer atfedildiği ve insan merkezliliğin kabul edilmediği şeklinde değerlendirilmektedir. Doğa merkezlilikle ilgili bir başka madde olan “İnsanlar, doğayı ciddi şekilde kötü kullanıyor” ifadesine de her iki kentte çok güçlü destek olması, katılımcıların çevresel sorunlarla ilgili farkındalıklarının yüksek olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Doğa merkezlilikle ilgili tüm ifadelerin her iki kentte de yüksek oranda kabul görmesi, biyosferik değer

yöneliminin yüksek olmasıyla tutarlıdır ve bunun çevre yanlısı davranışlara olumlu yansımaları beklenir. İnsan merkezli çevresel tutumla ilgili ifadeler (2,4,6,8,10,12,14) arasında yer alan “Aslında doğru kullanmayı ve geliştirmeyi bildiğimiz takdirde dünyadaki doğal kaynaklar sınırsızdır.” ifadesi, Tirebolu’da daha yüksek oranda olmak üzere her iki kentte de en yüksek desteği almıştır. Bu ifade; doğal kaynakların sınırlılığını göz ardı ederken, sorunun nedenini kaynakların bugüne kadar doğru yönetilememesine bağlamaktadır. Bu bakış açısına uygun çözüm önerisi, ekolojik varlıklar için fiyat belirlenerek bir piyasanın oluşturulması halinde, sınırsız kullanımın önüne geçilebileceğini ileri süren ekolojik iktisatçılardan gelmektedir (Uzunyayla, 2014: 8). Çevresel tutum ölçeğinde, insan merkezlilikle ilgili maddeler arasında yer alan “İnsan, doğaya hükmetme hakkına sahiptir.” ifadesi, her iki kentte de en düşük desteği almıştır. İnsan merkezliliğin reddedildiğini gösteren bu sonuç, katılımcıların “İnsanlar, doğayı ciddi şekilde kötü kullanıyor” ifadesine verdikleri güçlü destekle de tutarlıdır.

Araştırmanın, çevresel davranışla ilgili bulgularına bakıldığında, her iki kentin de orta düzeyde çevre yanlısı davranış gösterdiği anlaşılmaktadır. Bununla beraber, Tirebolu’nun çevresel davranışlar konusunda, Perşembe’den bir adım önde olduğu söylenebilir. Çevresel davranış ölçeğine ait maddeler arasında, en yüksek destek alan ilk üç ifade “Enerji tasarruflu ev aletleri kullanmaya dikkat ederim.”, “Dişlerimi temizlerken musluğu kapatırım.” ve “Doğaya zarar veren birisini görürsem uyarırım.” şeklinde sıralanmıştır. Bu sonuçlarda; ilk iki ifade için çevresel kaygıların dışında, bireylerin alışkanlıklarının ve araştırmanın yapıldığı dönemde (Ağustos-Eylül 2022) Türkiye’deki yüksek enflasyonist ortamın tasarruf davranışlarını artırmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Çevresel davranış ölçeğinde yer alan negatif kodlanmış “Dairemde böcekler varsa, onları kimyasal bir böcek ilacı ile öldürürüm.” ifadesinin katılımcılardan düşük destek alması, diğer canlıların yaşam hakkının da onaylandığını gösteren doğa merkezli bir davranışı yansıtmaktadır. Çevresel davranış ölçeğindeki dikkat çekici sonuçlardan bir diğeri, negatif kodlanmış 5 ve 7 numaralı “Alışveriş yaparken plastik poşet kullanırım.” ve “İçecekleri ve diğer sıvıları plastik ya da teneke şişelerde satın alırım.” ifadelerinin, her iki kentte de yüksek destek görmüş olmasıdır. Çevreyle ilgili olumsuz bu iki maddenin, katılımcılar tarafından yüksek destek görmesinde, ekonomik teşviklerin ve caydırıcılığın olmamasının etkisi olduğu söylenebilir. Türkiye’de 2018 yılından itibaren, alışverişte kullanılan plastik poşetler ücretlendirilmesine rağmen, plastik poşet kullanım

ifadesinin yüksek destek alması, belirlenen 0,25 kuruşluk ücretin caydırıcı olmadığını göstermektedir. Buna karşın, 2002 yılından itibaren İrlanda’da 0,15 Euro ile başlayan ve 2007’de 0.22 Euro’ya yükselen plastik poşet vergisi sayesinde 2002’de kişi başına 350 adet plastik poşet kullanımı, 2012’ye gelindiğinde 14’e kadar düşmüştür (Anastasio and Nix, 2016). İrlanda örneği, mali politikaların çevresel davranışlarda değişime aracılık ettiğini göstermektedir. “İçecekleri ve diğer sıvıları plastik ya da teneke şişelerde satın alırım.” ifadesinin yüksek kabul görmesi, cam ürünlerin birim fiyatının plastik ve teneke ambalajlara göre daha yüksek olmasıyla ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda, cam ambalajlı ürünlere yönelik mali teşviklerin sağlanmasının, bireylerin tüketim tercihlerini değiştirebileceği söylenebilir. “Çevre kuruluşlarına maddi katkıda bulunuyorum.” ifadesi, her iki kentte de çevresel davranış ölçeğinin en az destek alan ifadesidir. Katılımcıların çevre koruma derneklerine maddi katkıda bulunma davranışlarının son derece düşük olması, çevre koruma derneklerine üyeliğin çok az olmasıyla tutarlıyken; biyosferik değer yönelimi ve doğa merkezli çevresel tutumun yüksek oranda desteklenmesiyle tutarsızlık göstermektedir. Çevre koruma örgütleriyle ilgili bu saptama, her iki kentte de yüksek orandaki çevre kaygısının, davranışa yansımadığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Tutum-davranış boşluğu ya da tutarsızlığı olarak adlandırılan beyanlar ve eylemler arasındaki uygunluk eksikliği (Byrka, 2009: 1), bu tezde ele alınan temel sorundur. Çevresel tutumlar ve genel davranışlar arasında (değer-eylem boşluğu) ve çevresel davranışlar ile eylemlerin gerçek ekolojik sonuçları arasında (davranış-etki boşluğu) sıklıkla boşluklar oluşur (Hadler et al., 2022: 15). Bununla birlikte, tutarsızlıklar genellikle kafa karıştırıcıdır çünkü sezgisel olarak tutumların davranışlarla yakından ilişkili olduğu düşünülür. Tutumlar üzerine yapılan onlarca yıllık araştırmalar, tutumun davranışı doğrudan tahmin etme yeteneğiyle ilgili belirsiz sonuçlar göstermektedir.

Bu araştırma kapsamında, elde edilen önemli sonuçlardan birisi, düşük de olsa tutarsızlığın varlığının kanıtlanmasıdır. Bireylerin çevresel tutum ve davranışları üzerinden Perşembe ve Tirebolu özelinde elde edilen bulgular, her iki kentte de çevresel tutum ve davranışlar arasındaki tutarsızlığın “çok düşük” seviyede olduğunu, orta ve yüksek seviyede tutarsızlık gösterenler olmakla birlikte, sayılarının çok düşük kaldığını göstermektedir. Tutarsızlıkla ilgili bir başka önemli sonuç, Cittaslow üyeliği nedeniyle Perşembe’de tutarsızlığın daha düşük olacağı varsayımının desteklenmemesidir. Bu

çalışmanın verileri, Perşembe’de ileriki tarihlerde yapılacak boylamsal bir çalışma için, Cittaslow üyeliğinin tutarsızlık üzerine olası etkilerinin görülebilmesinde çıpa işlevi görebilir. Benzer bir değerlendirme, Tirebolu’nun olası Cittaslow üyeliği durumunda da geçerlidir. Perşembe ve Tirebolu’daki düşük tutarsızlık bulguları, ekolojik kriz karşısında sürdürülebilirlik politikalarının geliştirilmesi ve uygulamaya geçirilmesinde, her iki kentin yüksek potansiyele sahip olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak, buradaki verilerin katılımcıların gerçek hayattaki eylemlerine ilişkin sonuçlar olmayıp, onların beyanlarına dayalı bilgiler olduğu akıldan çıkarılmamalıdır.

Tutarsızlığın demografik faktörlerle ilişkisi incelendiğinde; Tirebolu’da demografik değişkenlerin hiçbirisiyle anlamlı ilişki bulunamamış, Perşembe’de ise sadece gelir değişkeniyle anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sonuçlar, gelir düzeyindeki artışla beraber tutarsızlığın azaldığını göstermekle birlikte, hangi yönde (İnsan merkezli mi yoksa doğa merkezli mi) azaldığı hakkında bilgi vermemektedir. Ayrıca, 25001 TL ve üstünde gelire sahip olan üst gelir grubundaki katılımcıların sayısının sadece 2 kişi olması, bu grubun yeterince temsil edilmediğini düşündürdüğünden, gelir seviyesindeki artışla tutarsızlık arasındaki negatif yönlü ilişkinin, gelir gruplarının dengeli dağıldığı bir çalışmayla doğrulanması önerilebilir.

Araştırmada kullanılan ölçekler ve alt boyutların tutarsızlıkla ilişkileri her iki kent için değerlendirildiğinde; Perşembe’de büyümenin sınırlarıyla ilgili ekolojik kaygıları önceleyenlerin, daha düşük tutarsızlık eğilimine; anti-antroposentrizm’le ilgili kaygıları önceleyenlerin ise daha yüksek tutarsızlık eğilimine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tirebolu’da ise çevresel kaygılardaki artış tutarsızlıkları artırırken; çevre yanlısı davranışlardaki artışın tutarsızlıkları azalttığı görülmüştür. Her iki kentte ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde, çevresel tutum ya da davranışlardaki artışın nedenleri anlaşılmadan, sadece artışa ya da azalışa odaklanmak tutarsızlıkla ilgili doğru bilgi vermeyebilir. Örneğin, çevre yanlısı tutum ya da davranışın ödül ve ceza gibi araçlar nedeniyle artıyor olması, görünenin aksine tutarsızlığı daha da artırabilir. Ayrıca, bireylerin çevresel kaygıları artmasına karşın bunu davranışlarına yansıtılmaları, kısa vadeli menfaatlerini önceliklerinden kaynaklanıyor da olabilir. Burada önemli olan, kamu otoritesinin gücünün hissedilmediği alanlarda ve etik bir sorumluluk çerçevesinde, çevre yanlısı tutum ve davranışın devam etmesidir. Bu, ekolojik krize yanıt verme arayışında sürdürülebilir

toplumlar oluşturabilmek için, etik sorumluluk duygusuna dayanan ekolojik yurttaşlığın tesis edilmesini gerektirmektedir. Karakoç (2005: 129), çevresel bilgi ve davranış arasındaki boşluğu doldurmanın aracı olarak çevre eğitiminin, “kaynakları daha sorumlu bir şekilde yönetebilen, ekosistemin bir parçası olduğunu kabul eden ve bunların doğal dünya üzerindeki etkilerine aracılık edebilen bir vatandaşlar toplumu yaratma” hedefinde olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Ancak Reclus’a göre, vatandaşlığa ilişkin eğitimler, hakim sınıfların çıkarları doğrultusunda ortaya atılmıştır ve temelinde eşitsizlik olduğu için esas işlevi eşitsizliğin normalleştirilmesidir (Clark and Martin, 2016: 198). Reclus’un eşitsizlikle ilgili eleştirileri de dikkate alınarak, çevre yanlısı tutum ve davranışların etik bir sorumluluk temelinde geliştirilmesi için, çevre eğitimi işlevsel bir araç olarak kullanılmalıdır. Geniş kapsamlı bir kamu politikası aracı olarak, Karakoç’un önerdiği hedefler doğrultusunda gerçekleştirilecek uygulamalı bir çevre eğitiminin, ekolojik bir toplumun inşasına katkı sağlayabileceği söylenebilir.

Araştırmada katılımcıların demografik özellikleriyle; ölçekler, alt boyutları ve tutarsızlık için grup farklılıklarının incelenmesine yönelik yapılan analizlerde, cinsiyet değişkeniyle ilgili anlamlı bir farklılık elde edilememiştir. Bu nedenle, kadınların çevresel tutum ve davranış eğilimlerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu yönündeki literatürdeki bulgular (Mohai, 1992; Stern ve diğerleri, 1993; Zelezny ve Schultz, 2000) her iki kentte de desteklenmemiştir. Kadınların erkeklere göre, neden daha çevre yanlısı davranış gösterdiklerini Hadler ve arkadaşları (2022: 18), kadınların empatik ve anaç olarak sosyalleştirilme eğilimindeyken, erkeklerin daha rekabetçi ve materyalist olarak sosyalleştirildiği toplumsal cinsiyet rol modelleriyle açıklamışlardır.

Demografik faktörlerle ilgili elde edilen bir diğer sonuç, gençlerin çevreyle ilgili daha fazla bilgiye sahip olmaları nedeniyle, daha yüksek çevre merkezli tutum ve davranış sergileyecekleri beklentisinin desteklenmemesidir. Bu sonuç, Türkiye’deki diğer çalışmalarla (Furman, 1998; Karakoç, 2005) tutarlıdır. Hadler ve arkadaşları (2022: 23), yaş ve çevre yanlısı davranış ilişkilerini ölçen çalışmaların, farklı sonuçlar ortaya koyması nedeniyle bu konuda bir tutarlılık olmadığını belirtmişlerdir. Örneğin, Furman’ın İstanbul araştırması, gençlerden ziyade yaşlıların çevreye daha duyarlı olduğunu göstermiştir. Yaşlı nüfus sayısının çok yüksek olduğu Perşembe ve Tirebolu’da ise yaşlılar lehine bir sonuç çıkmaması, araştırmaya katılanlar arasında yaşlıların sayısının az olmasıyla

ilişkilendirilmektedir. Yaş değişkeniyle ilgili grup farklılığı analizlerinde; Perşembe’de sadece çevresel davranışla ilgili anlamlı farklılık bulunmuş, ancak farkın kaynağı bulunamamıştır. Tirebolu’da ise egoistik değer yönelimiyle ilgili anlamlı farklılık elde edilmiş ve 20-30 yaş grubundaki kişilerde daha yüksek olduğu görülmüştür.

Demografik faktörlerle ilgili elde edilen bir diğer sonuç; her iki kentte de eğitim seviyesindeki artışın doğa merkezli dünya görüşünü güçlendirmesidir. Perşembe’de eğitim seviyesi arttıkça insan merkezli dünya görüşü ve tutarsızlıktan uzaklaşılırken; Tirebolu’da da anti-antroposentrizm ve insan merkezli dünya görüşüyle eğitim seviyesindeki artış arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu bulgular doğrultusunda, Tirebolu’da eğitim seviyesi yüksek olanlar arasında ekolojik dünya görüşünün (NEP) onaylandığı söylenebilir.

Bir diğer demografik değişken olan gelir durumu; ölçekler ve alt boyutları ile tutarsızlık için Tirebolu’da anlamlı sonuç göstermemiştir. Perşembe’de ise sadece, altruistik ve biyosferik değer yönelimleriyle gelir seviyesindeki artış arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç, gelir seviyesi arttıkça topluma ve insan dışındaki diğer canlılara karşı duyarlılığın arttığı şeklinde yorumlanabilir. Ancak, Hadler ve arkadaşları (2022: 23) daha yüksek gelire sahip insanların, davranışlarına bağlı olarak artan emisyon seviyeleri (daha yüksek bir enerji talebi ve sera gazı emisyonları) gösterdiğine dikkat çekmektedirler. Bu durumda, gelir seviyesi ve çevresel duyarlılıkları yüksek olan bireylerin, kendi iradeleriyle konforlarını kısıtlamalarını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Meslek değişkeniyle ilgili grup farklılığı analizlerinde, Perşembe’de kamu görevlilerinin hem altruistik hem de biyosferik değer yönelimlerine daha yakın olduğu görülmüştür. Kamu görevlilerinin eğitim seviyesinin ağırlıklı olarak lisans ve lisans üstü seviyede olduğu düşünüldüğünde, eğitim seviyesindeki artışın altruistik ve biyosferik değer yönelimlerini olumlu etkilediğine ilişkin bulgularla tutarlı olduğu söylenebilir. Meslek değişkeniyle ilgili Tirebolu’da elde edilen sonuçlar; insanların çevreyle ilgili konuları kendi kişisel menfaatleri üzerinden değerlendirmelerini ifade eden egoistik değer yöneliminin emeklilerde, insan merkezli dünya görüşünün ise kamu görevlilerinde en düşük olduğunu göstermektedir.

Araştırma bulgularından elde edilen en çarpıcı sonuçlardan birisi, Cittaslow üyesi olması nedeniyle Perşembe’de, daha pozitif ve anlamlı sonuçlar elde edileceği yönündeki varsayımın desteklememiş olmasıdır. Yapılan analizlerde, Perşembe’nin sadece biyosferik değer yönelimi açısından Tirebolu’dan daha yüksek ortalamalara sahip olduğu görülmüştür. Buna karşın; anti-antroposentrizm, ekokriz olasılığı ve doğa merkezli dünya görüşü açısından, Tirebolu daha pozitif sonuçlara sahiptir. Cittaslow üyeliğinin Perşembe lehine bir fark yaratmaması, daha ileri araştırmaların konusu olabilecek Cittaslow felsefesinin eksik kavranmasından ve ekonomik kalkınma için araçsallaştırılmasından kaynaklanıyor olabilir. Mevcut veriler, Perşembe’de Cittaslow hareketinin yüzeysellik tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

Bireylerin çevre koruma derneklerine üyeliğinin değerler, çevresel tutumlar ve davranışlar ile tutarsızlıklar üzerinde anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığını açıklayabilmek için yapılan analizlerde; Perşembe’de sadece çevre yanlısı davranışla, Tirebolu’da ise biyosferik değer yönelimi ve doğa merkezli dünya görüşüyle ilgili anlamlı farklılık elde edilmiştir. Perşembe’de çevre koruma derneklerine üyeliği olan bireyler, beklendiği gibi daha çevre yanlısı davranışlar beyan ederken; Tirebolu’da çevre koruma derneği üyeliği olan bireylerde, biyosferik değer yönelimi ve doğa merkezli dünya görüşünün daha yüksek olduğu görülmüştür. Buna karşın, her iki kentte de katılımcıların neredeyse sadece %10’nun bir çevre koruma derneğine üye olması, bu pozitif görüntüyü desteklememektedir.

Bireylerin çevreyle ilgili sorunlar karşısında, kolektif sorumluluk alma çabalarının bir göstergesi olan çevre koruma derneklerine üyelik açısından, iki kent arasında anlamlı bir farklılık elde edilemediğinden, Perşembe’nin Cittaslow üyesi olmasının bu konuda bir fark yaratmadığı söylenebilir. Bireylerin kamusal alana ekolojik yurttaşlık bilinciyle aktif biçimde katılımının, insanlığın doğa ile etik bir ilişki kurmasında ve doğa ile bütünleşmesindeki önemine dikkat çeken Élisée Reclus, dayanışmanın ekolojik toplumun temelini oluşturduğu düşüncesindedir (Clark and Martin, 2016’dan aktaran; Dernek ve Tırış, 2020: 762). Çevresel aktivizmdeki cinsiyet farklılıklarının ironik bir karşıtlık sağladığını belirten Mohai, kadınların daha fazla kaygı gösterecekleri de (bizim çalışmamızda desteklenmemiştir) çevresel aktivizm oranlarının erkeklere göre önemli ölçüde daha düşük

olduğunu (Mohai, 1992: 1) ifade etmiştir. Bu sonuçlar, çevre konularına ilgisizlikle ilişkilendirilebileceği gibi, daha genel olarak ekonomik, toplumsal ve siyasal faktörlerle ve de toplumsal cinsiyetle de ilişkilendirilebilir. Örneğin, katılımcılık kültürünün zayıflığı, sadece çevreci örgütlerde değil diğer sivil toplum örgütlerinde de üyeliği olumsuz etkilemektedir. Şahin ve Akboğa (2019: 421)'ya göre, Türkiye'deki sivil toplum örgütü üyeliğinin nüfusa oranının %5 -%12 aralığında oldukça düşük bir seviyede olmasının en önemli nedenlerinden birisi, geleneksel olarak devletin STK'lara olumsuz bakış açısıdır. Bu olumsuz bakış açısının yurttaşlar açısından görünümü, herhangi bir sonuç alınamayacağı düşüncesiyle çevre örgütleri de dahil tüm sivil toplum örgütlerine üyeliğin gereksiz görülmesidir. Devletlerin, özellikle enerji yatırımları konusunu ulusal güvenlik sorunu boyutuna taşımaları, çevreci örgütlerin enerji yatırımları konusundaki eleştirilerinin kamuoyu nezdindeki etkisini azaltmaktadır. 2022 yılında yaşanan Rusya - Ukrayna krizinin günümüzde bu süreci daha da perçinlediği ifade edilebilir.

Araştırma bulgularından elde edilen bir başka sonuç, doğa merkezli dünya görüşünün egoistik, altruistik ve biyosferik değer yönelimlerinin üçüyle de her iki kentte pozitif yönlü bir ilişkiye sahip olmasıdır. Bu sonuç, De Groot ve Thogersen (2019: 172)'in egoistik, altruistik ve biyosferik değerlerin; çevreci inançları, normları ya da davranışları artırabileceği iddiasıyla tutarlıdır. İnsan merkezli dünya görüşü ise egoistik değer yönelimiyle her iki kentte de pozitif yönlü bir ilişkiye sahip olup, Perşembe'de Tirebolu'ya göre biraz daha güçlüdür. Altruistik ve biyosferik değer yönelimleriyle, insan merkezli dünya görüşü arasında anlamlı bir sonuç elde edilememiştir.

Araştırmanın şaşırtıcı sonuçlarından birisi, her iki kentte de hem doğa merkezli hem de insan merkezli dünya görüşünün, çevre yanlısı davranışlarla pozitif yönde ilişkili olmasıdır. Bu sonuçlar, doğa merkezliliğin çevre yanlısı davranışlarla pozitif ilişkisine yönelik varsayımı desteklemektedir. İnsan merkezli dünya görüşünün, çevre yanlısı davranışlarla pozitif yönde ilişkili olması ise insan merkezliliğe özgü araçsallık ilişkisiyle açıklanabilir.

Ölçekler ve alt boyutların karşılıklı ilişkilerine yönelik her iki kentte yapılan analizlerde, altruistik ve biyosferik değer yönelimleri arasında, pozitif korelasyon beklentisi desteklenmektedir. Her iki alt boyut arasındaki yüksek düzeyli ilişki, altruistik ve biyosferik

kişiliklerin sürdürülebilirlik amaçları etrafında buluşabilecekleri ve birlikte hareket edebilecekleri şeklinde yorumlanabilir. Egoistik değer yöneliminin çevresel tutum ve davranışlarla pozitif yönlü fakat güçlü olmayan bir ilişkiye sahip olması, egoistik değer yöneliminin çevre yanlısı davranış gösterme eğilimlerini azalttığı yönündeki çalışma bulgularını (De Groot ve Steg, 2008: 348-350) her iki kentte de desteklemektedir. Stern ve Dietz, egoist değerlerin insanları çevrenin kendilerini kişisel olarak etkileyen yönlerini korumaya ya da kişisel maliyetleri yüksek olarak algılanıyorsa çevrenin korunmasına karşı çıkmaya yatkın hale getirdiğini (Stern and Dietz, 1994: 70) savunurlar. Altrustik değer yönelimiyle ilgili bulguların, çevresel tutum (NEP) alt boyutlarıyla daha güçlü ilişkiler göstermesi yönündeki beklentilerse karşılanmamıştır. Altrustik değer yöneliminin, çevresel davranışlar üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı (Uçar, 2020: 815) yönündeki araştırma bulguları her iki kentte de doğrulanmıştır. Perşembe’de ve Tirebolu’da biyosferik değer yöneliminin, çevresel tutum ve davranışlarla olan ilişkilerinin pozitif yönlü fakat düşük düzeyli olması, pozitif ve güçlü ilişki beklentisinin desteklenmediğini ve bireylerin çevre yanlısı davranış gösterme potansiyellerinin azaldığını göstermektedir. Tirebolu’da biyosferik değer yönelimine sahip olan bireyler arasında, çevreyle ilgili öncelikli kaygının “doğanın dengesi” olmasına karşın, yaşamlarını buna endekslemediklerini belirtmek gerekir. Perşembe’de çevresel tutum ölçeği (NEP) ve çevresel davranışlar arasındaki pozitif yönlü ve orta düzeyli bulgular, düşük tutarsızlık verileri göz önünde bulundurulduğunda, çevresel tutumların çok güçlü olmasa bile çevre yanlısı davranışları desteklediği şeklinde yorumlanabilir. Tirebolu’da ise çevresel davranışla anti-antroposentrizm arasında pozitif fakat düşük düzeyli bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç, Tirebolu’da yaşayan bireylerin çevre yanlısı davranışlarında, güçlü olmasa bile anti-antroposentrizmle ilgili kaygıların etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırma kapsamında, dört adet yapısal eşitlik modellemesi kullanılarak yol analizleri yapılmıştır. Değerler ölçeği alt boyutları ile tahminlenen çevresel davranış ölçeğine ait yol analizi bulguları; egoistik ve biyosferik değer yönelimlerinin çevre yanlısı davranışları yordadığını; fakat altrustik değer yöneliminin çevre yanlısı davranışları yordamada anlamlı bir katkısının olmadığını göstermiştir. Uçar (2020: 813)’ın, egoistik değer yöneliminin çevre yanlısı davranışların negatif yönde belirleyicisi olduğuna ilişkin bulguları, bu çalışma da desteklenmemiştir. Biyosferik değer yöneliminin, çevre yanlısı davranışları pozitif etkilediği varsayımı ise doğrulanmıştır. Değer yönelimlerinin çevresel

davranışla ilişkisinde, çevresel tutumların aracılık rolüne yönelik yol analizi bulguları ise çevresel tutum ölçeğinin aracılık etkisinin anlamlı olduğunu göstermiştir. Değer yönelimleri; çevresel tutumlar ve davranışlar üzerinde yordayıcı olmasına karşın, çevresel tutumlar üzerindeki yordayıcılığının daha güçlü olduğu görünmektedir. Çevresel tutum ölçeği (NEP) alt boyutları ile tahminlenen çevresel davranış ölçeğine ait yol analiz bulgularına göre; NEP ölçeği alt boyutlarının tamamının, çevre yanlısı davranışları pozitif yönde yordadığı görülmektedir. Bu alt boyutlar arasında, çevre yanlısı davranışın en güçlü yordayıcısı “doğanın dengesi” olurken; en zayıf yordayıcısı “anti-antroposentrizm” olmuştur. Ve son olarak, yaşanılan yerin çevresel davranışlar üzerindeki aracılık etkisine yönelik yol analizi bulgularında; çevresel tutumların, çevre yanlısı davranışlar üzerine etkisinde, yaşanılan çevrenin aracılık etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir.

Bu araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar, katılımcıların beyanları üzerinden elde edilen bulgulara dayanmaktadır. Katılımcılar beyanlarını iyi niyetle ifade etmiş olsalar bile, anket formunu yanıtlarken çeşitli faktörlerden etkilenmiş olabilirler. Bu nedenle, araştırma sonucunda elde edilen bulguların; çevresel tutum ve davranışlarla ilgili somut veriler ekseninde doğrudan gözleme dayanan başka bir çalışmayla desteklenmesi bu çalışma kapsamındaki önerilerden biridir. Araştırmanın Türkiye’deki tüm Cittaslow üyesi kentlere yayılması ve hatta yurtdışındaki üyelerle karşılaştırmalı bir çalışma yapılması da önerilebilir. Ayrıca, bu araştırmanın sonuçları, Perşembe ve Tirebolu’da ileriki tarihlerde yapılacak boylamsal bir çalışmaya da ışık tutabilir.

KAYNAKÇA

- Adaman, F. and Arsel, M. (Ed). (2016). *Environmentalism in Turkey: Between Democracy and Development?*. Routledge, Londra.
- Aksoy, A. ve Enlil, Z. (2012). “Kültürel Miras Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar”. A. Aksoy ve D. Ünsal (ed.). *Kültürel Miras Yönetimi*, (s. 3–28). Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.
- Althusser, L. (2005). *For Marx (Radical Thinkers)*. Verso, Newyork.
- Altıok, M. (2014). “Ekolojik Kriz, Kapitalist Birikimin Sürdürülebilirliği, Gelecek ve Ütopya Newyork”. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 1(1), s. 81–98.
- Alver, K. (2009). “Ütopya: Mekan ve Kentin İdeal Formu”. *Sosyoloji Dergisi*, 1(18), s. 139–153.
- Anastasio, M. ve Nix, J. (2016). Plastic Bag Levy in Ireland. Retrieved 7 June 2022, [https://ieep.eu/uploads/articles/attachments/7f91cb97-8cb7-49c3-9cf0-d34062a9192e/IE Plastic Bag Levy conference draft.pdf?v=63673818840](https://ieep.eu/uploads/articles/attachments/7f91cb97-8cb7-49c3-9cf0-d34062a9192e/IE%20Plastic%20Bag%20Levy%20conference%20draft.pdf?v=63673818840).
- Andarabi, F. F. (2022). Yavaş Şehirlerdeki Konaklama İşletmesi Personelinin Çevresel Duyarlılık Davranışlarının Değer İnanç Norm Teorisi Temelinde Ölçümü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Ankara.
- Anonim, (2022). Ordu'nun Tarihçesi. Erişim: 17 Temmuz 2022, <https://ordu.ktb.gov.tr/TR-106500/tarihce.html>.
- Anonymous. (2016). “Good, Clean, Fair Food For All”. *Slow Food International Press Office*. Retrieved 14 April, 2022, https://www.slowfood.com/wp-content/uploads/2016/04/ING_press_kit-2.pdf.
- Arsel, M. (2012). “Yeni Bir Doğa Kanunu: Ekvador'da Doğa, Neoliberalizm Sonrası Kalkınma ve Devlet”. *Ekoloji Kolektifi*, s. 45–49.

- Asilsoy, B. (2015). Measuring The Potential For Ecological Citizenship Among Famagusta Residents. Unpublished Ph.D. Thesis. Eastern Mediterranean University Institute of Graduate Studies and Research, Gazimağusa.
- Asilsoy, B. ve Oktay, D. (2018). Exploring Environmental Behaviour as the Major Determinant of Ecological Citizenship. *Sustainable Cities and Society*, 39(February), 765–771. doi:10.1016/j.scs.2018.02.036
- Asmaz, H. (1995). “Türkiye’de Çevre-Eğitim”. *Yeni Türkiye Çevre Özel Sayısı*. s.669–674.
- Ayataç, H. (2014). Yaşanabilir Şehirlerin Planlanması İçin Temel Belirleyiciler. Erişim: 24 Mart 2017, <http://www.mmg.org.tr/tr/yazarlar/doc-dr-hatice-ayatac/yasanabilir-sehirlerin-planlanmasi-icin-467>.
- Bahar, M. ve Kiras, B. (2017). “Türkiye’de Yayımlanan Çevre Eğitimi Konulu Makale ve Tezlerin Genel Analizi”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(4), s.1702–1720.
- Bailey, A. H., LaFrance, M. ve Dovidio, J. F. (2019). “Is Man the Measure of All Things? A Social Cognitive Account of Androcentrism”. *Personality and Social Psychology Review*, 23(4), s. 307–331. doi:10.1177/1088868318782848
- Bakanlar Kurulu. (1989). Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname. Erişim: 24.05.2021. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.383.pdf>.
- Bal, H. (2015). *Kent Sosyolojisi* (6.Basım.). Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- Bal, M. (2010). Ütopyanın Siyaset Felsefesi Tarihinde Evrimi. *ETHOS*, 3(1), s.1–13.
- Barry, J. (1999). *Rethinking Green Politics*. SAGE Publications, London.
- Bayhan, A. A. (2014). “Ordu/Perşembe’den İki Ahşap Çantı Cami Örneği”. *TÜBA-KED*, 12, s.99–107.
- Bayramoğlu, S. (2015). Toplumcu Belediye nam-ı diğer Belediye Sosyalizmi (Birinci Basım). NotaBene Yayınları, Ankara.

- Beckman, L. (2001). Virtue, Sustainability and Liberal Values. J. Barry and M. Wissenburg (eds.), in: *Sustaining Liberal Democracy* (p. 179–191). Palgrave Macmillan UK: London. doi:10.1057/9781403900791_11
- Bijişkyan, P. M. (1969). *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası 1817-1819*. H. D. Andreasyan, (çev.). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:1411: İstanbul.
- Birsen, Ö., Birsen, H., Özmen, Ş. Y. ve Uğur, O. (2017). “Sakin Şehirler Üzerine Yapılan Çalışmaları Yeniden Okumak”. *1. Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı*. İstanbul. s.130-148.
- Bookchin, M. (1994). *Özgürlüğün Ekolojisi*. Alev Türker (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Bookchin, M. (2013). *Toplumunu Yeniden Kurmak*. (K. Şahin, Çev.). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Bozkır, Ö. (2018). “Çevreci Anlayışın Siyasallaşması: Yeşil Siyaset Ve Türkiye”. *USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(1), s.56–69.
- Bramwell, A. (1989). *Ecology in the 20th Century: A History*. Yale University Press, New Haven - London.
- Brennan, A. (2005). Çevre Etiği. *Felsefe Ansiklopedisi-3*. Ahmet Cevizci (ed.). Ankara: Babil Yayıncılık.
- Brennan, A. ve Lo, Y.-S. (2021). Environmental Ethics. (E. N. Zalta, Ed.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved 5 June 2022, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/ethics-environmental/>.
- Brown, C. S. (1995). Anthropocentrism And Ecocentrism: The Quest For A New Worldview. *The Midwest Quarterly*, 36(2), 191–202.
- Budak, S. (2017). *Çevre Politikası ve Hukuku*. İstanbul. Erişim: 18 Temmuz 2022, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kamuyonetimi_ue/cevrepolvehuk.pdf.

- Buhle, P. (2001). Ecotopia. *Capitalism Nature Socialism*, 12(3), s.149–153. doi:10.1080/104557501101245063
- Busch, C., Jun, M., Harvey, H. ve Min, H. (2021). “China’s Carbon Neutral Opportunity”. *Energy Innovation Policy&Tecnology LLC*. Retrieved 10 May 2022, <https://energyinnovation.org/wp-content/uploads/2021/02/Chinas-Carbon-Neutral-Opportunity.pdf>.
- Byrka, K. (2009). Attitude-Behavior Consistency: Campbell’s Paradigm In Environmental And Health Domains. Ph.D. Thesis. Eindhoven University of Technology Industrial Engineering and Innovation Sciences, Eindhoven. Retrieved 25 September 2022, <https://pure.tue.nl/ws/files/3243262/200911587.pdf>.
- Çakılcıoğlu, M. (2013). “Turizm Odaklı Sürdürülebilir Kalkınma İçin Bir Yöntem Önerisi”. *Tasarım + Kuram*, 9(16), s.27–42. doi:10.23835/tasarimkuram.239617
- Callenhach, E. (1994). *Ekotopya*. Osman Akınhay, (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Canadorecollege. (2022). What is Environmental Citizenship?. Retrieved 24 March 2022, <https://www.canadorecollege.ca/programs/free-online-courses/environmental-citizenship>.
- Capra, F. (2012). *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*. Mustafa Armağan (çev.) (Üçüncü Bas.). İnsan Yayınları: İstanbul.
- Carp, J. (2012). “Collaborative Opportunities for Environmental Professionals in the Slow City Movement”. *Environmental Practice*, 14(2), s.130–142. doi:10.1017/S1466046612000014
- Carson, R. (2004). *Sessiz Bahar*. Çağatay Güler (çev.). Palme Yayıncılık: Ankara.
- Catton, W. R. ve Dunlap, R. E. (1978). “Environmental Sociology : A New Paradigm”. *The American Sociologist*, 13(1), s.41–49.
- Çelikbilek, A. (2013). Neoliberalizm Karşısında Hızlı Dünyanın Yavaş Kentleri. 4. *Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı Sempozyumu*. 1 Kasım 2013, Mersin. 587–600.

- Çetinkaya, Ç. (2013). “Eko- Kentler : Kent ve Doğa İlişkisinde Yeni Bir Sistem Tasarımı”. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 6(1), s.12–16.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının Tarihçesi, (2021). Ankara: Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. Erişim: 10 Mart 2022, <https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012>.
- CGR (2022). *The Circularity GAP Report 2022*. Erişim: 14 Eylül 2022 <https://www.circularity-gap.world/2022#Download-the-report>.
- Christoff, P. (1996). “Ecological Citizens And Ecologically Guided Democracy”. B. Doherty and M. de Geus (ed.), *Democracy and Green Political Thought Sustainability, Rights and Citizenship* (s. 151–169). Routledge: London. doi:10.4324/9780203449554
- Cittaslow List (2022). Erişim: 12 Kasım 2022, https://www.cittaslow.org/sites/default/files/content/page/files/246/cittaslow_list_november_2022.pdf
- Cittaslow (2022). Erişim: 30 Nisan 2022, <https://www.cittaslow.org/content/association>.
- Cittaslow International (2022). *Cittaslow Turkey Is Working On The Cittaslow Metropolis Project To Slow Down Life In Metropolises With The Guidance Of Cittaslow Philosophy*. Retrieved 2 May 2022, <https://www.cittaslow.org/news/turkish-national-network-cittaslow-turkey-working-cittaslow-metropolis-project-slow-down-life>.
- Cittaslow Üyelik Süreci ve Kriterler (2022). Erişim: 30 Nisan 2022, <https://cittaslowturkiye.org/uyelik-sureci-ve-kriterler/>.
- Çınar, T. (2000). “Bahçekent Modelinin Düşünsel Kökenleri ve Kentbilimine Katkıları”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 55(1). s.27-52. doi:10.16987/AUSBF.33550
- Clark, J. ve Martin, C. (2016). *Anarşi, Coğrafya, Modernite: Élisée Reclus'un Seçilmiş Yazıları*. Osman Yener ve Murat Devres (çev.). Can Sanat Yayınları: İstanbul.

- Çoban, A. (1991). Ekoloji ve Politika: Yeşil Hareket. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Çoban, A. (2014). “Çevrecilik”. G. Atılğan ve E. A. Aytekin (ed.), içinde *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinlerarası İlişkiler*. 4. Basım. (s.455–473).Yordam Kitap: İstanbul.
- Cohen, J. (2013). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. Routledge, New York.
- Congjun, X. (2021). Wind Turbine Blade Manufacturing In Nantong Chine. Retrieved 12 June 2022, <https://www.gettyimages.co.uk/detail/news-photo/aerial-view-of-wind-turbine-blades-sitting-stacked-at-a-news-photo/1305038705?adppopup=true>.
- Dalton, R. J. (1994). *The Green Rainbow: Environmental Groups in Western Europe*. Yale University Press, New Haven-London.
- Daly, H. E. (1993). “Steady-State Economics: A New Paradigm”. *New Literary History*, 24(4), s.811. doi:10.2307/469394
- Darıcı, B. (2015). “Sürdürülebilir Kalkınma, Yavaş Şehir (Cittaslow) Anlayışı; Rasyonel İnsan’ın (Homo Economicus) Yeniden Sorgulanması”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), s.641–647.
- De Geus, M. (2009). “Utopian Sustainability: Ecological Utopianism”. L. Leonard ve J. Barry (ed.). in: *The Transition to Sustainable Living and Practice*. (s. 77–100). Emerald Group Publishing Limited: Bingley. doi:10.1108/S2041-806X(2009)4
- De Groot, J. I. M. ve Steg, L. (2007). “Value Orientations And Environmental Beliefs In Five Countries: Validity Of An Instrument To Measure Egoistic, Altruistic And Biospheric Value Orientations”. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38(3), s.318–332. doi:10.1177/0022022107300278
- De Groot, J. I. M. ve Steg, L. (2008). “Value Orientations to Explain Beliefs Related to Environmental Significant Behavior”. *Environment and Behavior*, 40(3), s.330-354. doi:10.1177/0013916506297831

- De Groot, J. I. M. ve Thøgersen, J. (2019). Values And Pro-Environmental Behavior. L. Steg ve J. I. M. De Groot (ed.), in: *Environmental Psychology: An Introduction*. Second. (s. 167-178). Wiley: Hoboken.
- Demir, N. (2005). *Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihi Alt Yapısı*. Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Demir, N. (2007). "Ordu İlinin Eski Adı "Kotyora" ve Tarihi Alt Yapısı". *Türkoloji Araştırmaları*, 2(2), s.179-184.
- Demirutku, K. ve Sümer, N. (2010). "Temel Değerlerin Ölçümü: Portre Değerler Anketinin Türkçe Uyarlaması". *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), s.17-25.
- Dernek, K. O. ve Tırış, G. (2020). "Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek: Ekolojik Yurttaşlık Üzerine Bir Değerlendirme". *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 5(3), s.745-772. doi:10.30784/epfad.739676
- Des Jardins, J. R. (2006). *Çevre Etiği*. Ruşen Keleş (çev.). İmge Kitabevi: Ankara.
- Devall, B. (1994). "Ekoloji Politikası". G. Tamkoç (ed.), içinde *Derin Ekoloji*. s. 17-24). Ege Yayıncılık: İzmir.
- Dobson, A. (2003). *Citizenship and the Environment*. Oxford University Press, New York.
- Dobson, A. (2007). "Environmental Citizenship: Towards Sustainable Development". *Sustainable Development*, 15(5), s.276-285. doi:10.1002/SD.344
- Dobson, A. (2016). *Ekolojizm*. Cengiz Yücel (çev.). Yeni İnsan Yayınevi: İstanbul.
- Dobson, A. ve Bell, D. (2006). "Environmental Citizenship". A. Dobson ve D. Bell (ed.), in: *Environmental Citizenship*. (s. 1-19). MIT Press: Cambridge.
- Dobson, A., Semal, L., Szuba, M. ve Petit, O. (2014). "Andrew Dobson: Trajectories of Green Political Theory". *Natures Sciences Sociétés*, 22(2), s.132-141. doi:10.1051/nss/2014021
- Doherty, B. (2002). *Ideas and Actions in the Green Movement*. Routledge, Londra. doi:10.4324/9780203994108

- DOKAP. (2019). “Karadeniz’de Zamanın İzleri”. *Karadeniz Kültür Envanteri Projesi*. Erişim: 25 Haziran 2022, <https://karadeniz.gov.tr/fiziki-ve-tarihi-cevre-5/#nesne0>.
- DOKAP. (2020). *Doğu Karadeniz Bölgesi Bölge Kalkınma Programı Eylem Planı 2021-2023*. Erişim: 25 Haziran 2022, https://www.dokap.gov.tr/Upload/Genel/dokap-bolge-kalkinma-programi-2021-2023-pdf-574599-rd_6.pdf.
- Dubos, R. (2003). Çevre. *Felsefe Ansiklopedisi-3*. Ahmet Cevizci (ed.). Ankara: Babil Yayıncılık.
- Dunlap, R. E. (2002). “Paradigms, Theories, and Environmental Sociology”. R. E. Dunlap, F. H. Buttell, P. Dickens ve A. Gijswijt (ed.), in: *Sociological Theory and the Environment: Classical Foundations, Contemporary Insights*. (s. 329-350). Rowman & Littlefield Publishers: New York + Oxford.
- Dunlap, R. E. ve Van Liere, K. D. (1978). “The New Environmental Paradigm”. *Journal of Environmental Education*, 9(4), s.10-19. doi:10.1080/00958964.1978.10801875
- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G. ve Jones, R. E. (2000). “Measuring Endorsement Of The New Ecological Paradigm: A Revised NEP Scale”. *Journal of Social Issues*, 56(3), s.425-442. doi:10.1111/0022-4537.00176
- Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED). (1991). *Ortak Geleceğimiz*. Belkıs Çırakçı (çev.), Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını: Ankara.
- Duru, B. (2002). “Türkiye’de Çevrenin Siyasallaşması Yeşiller Partisi Deneyimi”. *Mülkiye Dergisi*, 26(236), s.179-200. doi:10.1501/0001589
- Duru, B. (2006). “Küresel Sermaye Birikimi ve Ekolojik Bunalım”. *Birikim Dergisi*, (201), s.45-57.
- Dyr, W. ve Prusik, M. (2020). “Measurement of Proecological Attitudes Within New Ecological Paradigm in Polish Current Settings”. *Social Psychological Bulletin*, 15(3), s.1-26. doi:10.32872/spb.3697
- Eckersley, R. (1992). *Environmentalism And Political Theory Toward An Ecocentric Approach*. UCL Press Limited, London.

- Eckersley, R. (2004). *The Green State*. The MIT Press, Cambridge.
doi:10.7551/mitpress/3364.001.0001
- Ecocity Builders. (2009). *Ecocity Builders-2009/2010 Annual Report*. Retrieved 10 February 2021, http://archive.ecocitybuilders.org/wp-content/uploads/2010/07/Ecocity-Builders-Annual-Report-09_10s.pdf.
- Ekinci, İ. (2015). “Siyasetin Gölgesinde Limanlaşmamış Bir İskele Perşembe (Vona) İskelesi”. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5(12), s.149-176.
- Engels, F. (1970). *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*. Öner Ünalın (çev.). Sol Yayınları: Ankara. doi:10.1007/BF01086267
- Engels, F. (1997). *İngiltere’de İşçi Sınıfının Durumu*. Yurdakul Fincancı (çev.). Sol Yayınları: Ankara.
- Erdoğan, N. (2013). “Exploring the New Ecological Paradigm Scale on Environmental Worldviews of Turkish University Students”, *AWERProcedia Advances in Applied Sciences*, 24-27 April 2013, Antalya, s.77-83.
- Erol, A. M. ve Görmez, K. (2018). “Başka Bir Dünya: Ekotopya”. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4), s.491–505.
- Ertan, K. A. (1998). “Çevre Etiği”. *Amme İdaresi Dergisi*, 31(1), s.125–139.
- Ertan, K. A. (2003). “Kentın Tükeneşı ve Ütopyalar”. *Amme İdaresi Dergisi*, 36(2), s.143–165.
- Ertan, K. A. (2004). “20.Yüzyıl Kent Ütopyaları”. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 13(3), s.5–21.
- Ertan, K. A. (2012). “The Cities at Utopian Designs”. *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, (5), s.38–67.
- Ertan, K. A. (2014). “Çevre Etiği Üzerine Değerlendirmeler”. H. Reyhan, A. Mutlu, H. H. Doğan ve S. A. Reyhan (ed.), içinde *Sosyal Çevre Bilimleri*. (s. 95–118). Siyasal Kitabevi: Ankara.

- Eryılmaz, Ç. (2018). “Türkiye’de Çevreci Örgütlerin Dönüşümü: Merkezi Profesyonel Lobici Örgütler ve Yerelde Gönüllü Protestocular”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73(1), s.49–76.
- European Commission. (2020). *A New Circular Economy Action Plan For A Cleaner And More Competitive Europe*. Brussels. Retrieved 18 May 2021, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9903b325-6388-11ea-b735-01aa75ed71a1.0017.02/DOC_1&format=PDF.
- Fishman, R. (2002). “Yirminci Yüzyılda Kent Ütopyları:Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright ve Le Corbusier”. içinde *20.Yüzyıl Kenti*. (s. 107–126). İmge Yayınevi: Ankara.
- Frankena, W. K. (1979). “Ethics and Environment”. K. E. Goodpaster ve K. M. Sayre (ed.), in: *Ethics and Problems of the 21st Century* (s. 3–19). University of Notre Dame Press: London.
- Furman, A. (1998). “A Note On Environmental Concern In A Developing Country: Results From An Istanbul Survey”. *Environment and Behavior*, 30(4), s.520–534. doi:10.1177/001391659803000406
- Gabrielson, T. (2008). “Green Citizenship: A Review And Critique”. *Citizenship Studies*, 12(4), s.429–446. doi:10.1080/13621020802184275
- Gardner, G. T. ve Stern, P. C. (2002). *Environmental Problems and Human Behavior* (2nd ed.). Pearson Custom Publishing: Boston.
- Gatersleben, B. (2019). Measuring Environmental Behaviour. L. Steg ve J. I. M. De Groot (ed.), in: *Environmental Psychology: An Introduction*. Second Edi., (s. 158–166). Wiley: Hoboken.
- Geray, C. (1995). “Çevre Koruma Bilinci ve Duyarlılığı İçin Halkın Eğitimi”. *Yeni Türkiye Çevre Özel Sayısı*. s. 664–668.
- Giresun Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü. (2021). *Giresun İli 2020 Yılı Çevre Durum Raporu*. Erişim: 24 Haziran 2022, https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/giresun_-lcdr2020-20211022152156.pdf.

- Gorki, M. (1978). *Ana. Zaven Biberyan*, (çev.). Oda Yayınları: İstanbul.
- Görmez, K. (2010). *Çevre Sorunları* (2.Baskı.). Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Government of Canada. (1990). *Canada's Green Plan For a Healthy Environment*. Retrieved 10 May 2022, <https://cfs.nrcan.gc.ca/pubwarehouse/pdfs/24604.pdf>.
- Gray, J. (2018). "Reading Broadacre". *Frank Lloyd Wright Quarterly*, 29(1).
- Gündüz, C. (2012). Neoliberalizmin Gözetiminde Pragmatizm ve Ütopya Seferihisar'dan bir Cittaslow Çıkarmak. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler enst,tüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Günerhan, S. A., Erdem, Ü. ve Günerhan, H. (2010). "Çevre ve Enerji Açısından Yavaş Şehir Hareketinin Gelişimi". *Tesisat Mühendisliği Dergisi*, (118), s.32–37.
- Gürbüz, Ö. (2018). Aşık Veysel ve Ekoloji. Erişim: 26 Şubat 2022, <http://ozgurgurbuz.blogspot.com/2018/10/ask-veysel-ve-ekoloji.html>.
- Gürsel, Y. (2001). "Mimarlık ve Su". *Mimar.ist Dergisi*, (2), s.72–74.
- Gürsel, Y. (2002). "Eko-Kent? Bir 21. Yüzyıl İkilemi". *Mimar.ist Dergisi*, (6), s.61–63.
- Güveyi, Ü. (2018). "1982 Anayasası Kapsamında Çevre Hakkının Karşılaştırmalı Kısa Bir Tahlili". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24(2), s.633–659.
- Hadler, M., Klösch, B., Schwarzinger, S., Schweighart, M., Wardana, R. ve Bird, D. N. (2022). "Measuring Environmental Attitudes and Behaviors". in: *Surveying Climate-Relevant Behavior*, (s.15–35). Palgrave Macmillan: Cham. doi:10.1007/978-3-030-85796-7_2
- Hanore, C. (2008). *Yavaş! Hız Çılgınlığına Başkaldıran Yavaşlık Hareketi*. Esen Gür (çev.). Alfa Yayınları: İstanbul.
- Hardin, G. (1968). "The Tragedy of the Commons". *Science*, 162(3859), s.1243–1248.

- Harper, C. L. ve Snowden, M. (2017). *Environment And Society Human Perspectives on Environmental Issues* (Sixth edit.). Routledge: New York and London.
- Harvey, D. (2008). “The Right to City”. *New Left Review*, (53), s.23–40.
- Harvey, D. (2012). *Marx’ın Kapitali İçin Kılavuz*. Bülent Doğan (çev.). Metis Yayınları İstanbul.
- Hawcroft, L. J. ve Milfont, T. L. (2010). “The Use (And Abuse) Of The New Environmental Paradigm Scale Over The Last 30 Years: A Meta-Analysis”. *Journal of Environmental Psychology*, 30(2), s.143–158. doi:10.1016/j.jenvp.2009.10.003
- Heritage Europe. (2022). Who Are We?. Retrieved 30 April 2022, <http://www.historic-towns.org/about-us/>.
- Heywood, A. (2013). *Siyasi İdeolojiler*. Buğra Kalkan (çev.) (5. bs.). Adres Yayınları: Ankara.
- İncedayı, D. (2004). “Çevresel Duyarlık Bağlamında Davranış Biçimi Olarak Sürdürülebilirlik”. *Mimarlık Dergisi*, 1(318), s.32–34.
- Institute For Economics & Peace. (2021). *Ecological Threat Report 2021: Understanding Ecological Threats, Resilience and Peace*. Retrieved 25 March 2022, <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2021/10/ETR-2021-web.pdf>.
- International Energy Agency. (2021). *Global EV Outlook 2021*. Retrieved 18 March 2022, <https://iea.blob.core.windows.net/assets/ed5f4484-f556-4110-8c5c-4ede8bcba637/GlobalEVOutlook2021.pdf>.
- IPCC. (2021a). “Summary for Policymakers”. In: *Climate Change 2021: The Physical Science Basis*, Cambridge University Press: Cambridge and New York. 3–32. Retrieved 18 March 2022, https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM.pdf.

- IPCC. (2021b). *Climate Change 2021: The Physical Science Basis*. Retrieved 18 March 2022, https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_Full_Report.pdf.
- IRENA. (2021). *Renewable Energy and Jobs – Annual Review 2021*. Retrieved 5 June 2022, <https://irena.org/publications/2022/Jul/Renewable-Energy-Statistics-2022>.
- Irving, J. ve Ceriani, S. (2013). *Welcome To Our World*. Retrieved 12 August 2021, <https://slowfood.com/filemanager/AboutUs/Companion13ENG.pdf>.
- Jagers, S. C. (2007). *Prospects For Green Liberal Democracy*. University Press of America: Lanham, MD.
- Jagers, S. C., Martinsson, J. ve Matti, S. (2014). “Ecological Citizenship: A Driver of Pro-environmental Behaviour?”. *Environmental Politics*, 23(3), p.434–453. doi:10.1080/09644016.2013.835202
- Jeffers, R. (2019). *Letchworth, the World’s First Garden City*. Retrieved 22 August 2021, <https://reginajeffers.blog/2019/05/31/lethworth-the-worlds-first-garden-city/>.
- Kaiser, F. G. (1998). “A General Measure Of Ecological Behavior”. *Journal of Applied Social Psychology*, 28(5), p.395–422. doi:10.1111/j.1559-1816.1998.tb01712.x
- Kaiser, F. G. (2020). GEB-50. General Ecological Behavior Scale. doi:10.23668/psycharchives.4489.
- Kaiser, F. G. ve Wilson, M. (2004). “Goal-Directed Conservation Behavior: The Specific Composition Of A General Performance”. *Personality and Individual Differences*, 36(7), p.1531–1544. doi:10.1016/j.paid.2003.06.003.
- Kalkınma Bakanlığı. (1973). *Yeni Strateji ve Kalkınma Planı III. Beş Yıl (1973-1977)*. Erişim: 3 Mayıs 2021, <http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/brlCq+plan3.pdf>.
- Kalkınma Bakanlığı. (2007). *Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 Çevre Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Erişim: 5 Mayıs 2021, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/09_Cevre.pdf.

- Kalkınma Bakanlığı. (2018). *Çevre Ve Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi. Çalışma Grubu Raporu*. Erişim: 5 Mayıs 2021, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/Cevre_ve_DogalKaynaklarınSurdurulebilirYonetimiCalismaGrubuRaporu.pdf.
- Karadeniz, C. B. (2014). “Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Sakin Şehir Perşembe”. *The Journal of International Social Research*, 7(29), s.84–107.
- Karakoç, G. Y. (2005). *Environmental Ethics Approach In The World And In Turkey*. Unpublished Ph.D. Thesis, Middle East Technical University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.
- Kasapoğlu, A. ve Turan, F. (2008). “Attitude-Behaviour Relationship In Environmental Education: A Case Study From Turkey”. *International Journal of Environmental Studies*, 65(2), p.219–231. doi:10.1080/00207230701502316
- Kaya, Y. ve Bıçkı, D. (2006). “Sürdürülebilirlik Argümanı Ve Derin Ekolojik İtiraz”. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(3), s.231–249.
- Kayaer, M. (2013). “Çevre ve Etik Yaklaşımlar”. *Research Journal of Politics, Economics and Management*, 1(2), s.63–76.
- Kayın, E. (2009). “Modernin Eleştirel Döngüsünde Kaçınılmaz Karşılaşma: Fütürist Koruma Ve Korumacı Fütürizm”. *Mimarlık Dergisi*, (348), s. 1–11.
- Keleş, R. (1993). *Kentleşme Politikası* (13.Baskı.). İmge Kitabevi, Ankara.
- Keleş, R. (2013). *100 Soruda Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikası*. Yakın Kitabevi, İzmir.
- Keleş, R. ve Ertan, B. (2002). *Çevre Hukukuna Giriş*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (2002). *Çevrebilim* (4.Baskı.). İmge Kitabevi, Ankara.
- Keleş, R., Hamamcı, C. ve Çoban, A. (2012). *Çevre Politikası* (7. Baskı.). İmge Kitabevi, Ankara.

- Kiper, H. P. (2004). *Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel ve Kültürel Değerlerinin Korunması: Türkiye Bodrum Örneği*. Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Kılıç, S. ve Tok, N. (2013). “Çevrecilikte Yeni Bir Kimlik: Ekolojizm”. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 8(2), s.223–250.
- Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, F. (1993). *Çevre ve Ekoloji* (4.Baskı.). Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Knox, P. L. ve Mayer, H. (2013). *Small Town Sustainability Economic, Social, and Environmental Innovation* (2. ed.). Birkhauser: Basel. doi:10.1515/9783034608978
- Koç, Y. (2009). “Sosyalist Ütopya ve Modernite: Morris’in Hiçbiryer’den Haberler’i”. *Sosyoloji Dergisi*, 1(18), s.123–137.
- Kollmuss, A. ve Agyeman, J. (2002). “Mind The Gap: Why Do People Act Environmentally And What Are The Barriers To Pro-Environmental Behavior?” *Environmental Education Research*, 8(3), p.239–260. doi:10.1080/13504620220145401
- Ksenophon. (1974). *ANABASİS Onbinlerin Dönüşü*. Tanju Gökçöl (çev.). Hürriyet Yayınları: İstanbul.
- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). “Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı”. *Türk Psikoloji Dergisi*, s.59–76.
- Lefebvre, H. (2013). *Gündelik Hayat Eleştirisi II*. Işık Ergüden (çev.). Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2016). *Mekanın Üretimi*. Işık Ergüden (çev.). (Dördüncü Baskı). Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Leopold, A. (1987). *A Sand County Almanac*. Oxford University Press, New York.
- Lewontin, R. (2000). *The Triple Helix Gene, Organism, And Environment*. Harvard University Press, London.

- Lowry, L. L. ve Lee, M. (2011). "CittaSlow, Slow Cities, Slow Food Searching for a Model for the Development of Slow Tourism". *Travel & Tourism Research Association, 42nd Annual Conference*, June 19-21 2011, London, Ontario. 1–13. Erişim: 15 April, 2021, http://works.bepress.com/lowry_linda/3/download/.
- MacGregor, S. ve Szerszynski, B. (2003). "Environmental Citizenship And The Administration Of Life". *Citizenship and the Environment Workshop*, 4–6 September, Newcastle University.
- Maracacci, S. (2021). "China's Carbon Neutral Opportunity: Economic Growth Driven By Ambitious Climate Action". *Forbes*. Retrieved 9 November, 2022, <https://www.forbes.com/sites/energyinnovation/2021/03/08/chinas-carbon-neutral-opportunity-economic-growth-driven-by-ambitious-climate-action/?sh=40014145734d>.
- Mayer, H. ve Knox, P. (2010). "Small-Town Sustainability: Prospects In The Second Modernity". *European Planning Studies*. 18(10), p.1545–1565. doi:10.1080/09654313.2010.504336
- Mayer, H. ve Knox, P. L. (2006). "Slow Cities: Sustainable Places In A Fast World". *Journal of Urban Affairs*, 28(4), p.321–334. doi:10.1111/j.1467-9906.2006.00298.x
- McDonald, G. W. ve Patterson, M. G. (2007). "Bridging The Divide In Urban Sustainability: From Human Exemptionalism To The New Ecological Paradigm". *Urban Ecosystems*, 10(2), p.169–192. doi:10.1007/s11252-006-0017-0
- McDonalds.com. (2021). Restaurants by Country. Erişim: 14 July 2022, [https://corporate.mcdonalds.com/content/dam/gwscorp/assets/investors/financial-information/Supplemental-Information/Restaurants by Country 2021.pdf](https://corporate.mcdonalds.com/content/dam/gwscorp/assets/investors/financial-information/Supplemental-Information/Restaurants%20by%20Country%202021.pdf).
- Meadows, D., Meadows, D. L., Randers, J. ve Behrens, W. W. (1972). *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. (Fifth prin.). Universe Books, New York.
- Melo-Escrihuela, C. (2008). Promoting Ecological Citizenship: Rights, Duties And Political Agency. *Acme*, 7(2), p.113–134.

- Merchant, C. (1989). *The Death Of Nature. Women, Ecology And The Scientific Revolution*. Harper & Row, New York.
- Merchant, C. (2005). *Radical Ecology*. (Second.). Routledge Taylor & Francis Group, New York and London. doi:10.4324/9780203084212
- Metzner, R. (1994). “Ekoloji Çağı”. G. Tamkoç (ed.). içinde *Derin Ekoloji* (s.25–34), Ege Yayıncılık: İzmir.
- Miele, M. (2008). “CittàSlow: Producing Slowness Against The Fast Life”. *Space and Polity*, 12(1), p.135–156.
- Miller, K. (2008). “San Francisco Ecocity Declaration”. Retrieved 15 May 2020, <https://ecocity.wordpress.com/2008/05/15/san-francisco-ecocity-declaration/>.
- Mohai, P. (1992). “Men, Women, And The Environment: An Examination Of The Gender Gap In Environmental Concern And Activism”. *Society & Natural Resources*, 5(1), p.1–19. doi:10.1080/08941929209380772
- Morris, W. (2011). *Hiçbir Yerden Haberler*. Meral Alakuş (çev.) (Birinci Basım). Say Yayınları: İstanbul.
- Mumford, L. (1961). “Bahçe - Şehirler ve Modern Şehir Planlaması”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 16(4), s.175–187. doi:10.1501/SBFder_0000000802
- Mumford, L. (2013). *Tarih Boyunca Kent*. Gürol Koca ve Tamer Tosun (çev.) (İkinci Basım). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Murdy, W. H. (1975). “Anthropocentrism: A Modern Version”. *Science*, 187, p.1168–1172.
- Mutlu, A. (2008). “Ekolojik Sorunlara Karşı Benimsenen Yaklaşımlarda Yönetim Düşüncesi”. *Amme İdaresi Dergisi*, 41(4), s.101–123.
- Mutlu, A. (2010). “Köy Enstitüsü Eğitim Sistemi Çevre Eğitimi İçin Model Olabilir mi?”. *Kuruluşunun 70. Yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak: Köy Enstitüleri Sempozyumu*, 14-17 Nisan 2010, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.

- Naess, A. (1994). “Derin Ekolojinin Temelleri”. G. Tamkoç (ed). içinde *Derin Ekoloji*. (s. 9–16). Ege Yayıncılık: İzmir.
- Nasr, S. H. (1982). *İnsan ve Tabiat*. Nabi Avcı (çev.). Yeryüzü Yayınları, İstanbul.
- Neuman, W. L. (2014a). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri; Nitel ve Nicel Yaklaşımlar-I*. Sedef Özge (çev.) (7.Basım.). Yayıncısı: Ankara.
- Neuman, W. L. (2014b). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri; Nitel ve Nicel Yaklaşımlar-II*. Sedef Özge (çev.) (7.Basım.). Yayıncısı: Ankara.
- OECD. (2020). *The Circular Economy in Cities and Regions: Synthesis Report*. OECD Publishing, Paris. doi:10.1787/10ac6ae4-en.
- Oktay, D. (2002). “Kuzey Kıbrıs’ta Yöresel Mimarinin Geleneklerinden Çağdaş ve Duyarlı Çevrelere Sürdürülebilirlik Bağlamında Planlama ve Tasarım”. *Mimar.ist Dergisi*, (6), s.67–71.
- Oktay, D. (2007). “Sürdürülebilirlik, Yaşanılabilirlik ve Kentsel Yaşam Kalitesi”. *Mimarlık Dergisi*, (335). Erişim: 15 Şubat 2021, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=53&RecID=1329>
- Oktay, D. (2012). “Human Sustainable Urbanism: In Pursuit of Ecological and Social-Cultural Sustainability”. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 36, s.16–27. doi:10.1016/j.sbspro.2012.03.003
- Önder, T. (2003). *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*. Odak Yayınları, Ankara.
- Ordu Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü. (2021). *Ordu İli 2020 Yılı Çevre Durum Raporu*. Erişim. 24 Haziran 2022, https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/ordu_cdr2020-20220119145914.pdf.
- Örs, Y. (1992). “Etik Açısından Doğal Çevremiz”. R. Keleş (ed.). içinde *İnsan Çevre Toplum* (s.255–263). İmge Kitabevi: Ankara.

- Özdemir, E. ve Köse, H. H. (2019). “The Effects Of Cittaslow Residents’ Environmental Perspectives And Community Awareness On Their Attitudes Towards Sustainable Tourism Development: Does This Attitude Affect The Sustainable Competitiveness Of Cittaslow Cities?”. *İş, Güç: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 21(3), s.5–20. doi:10.4026/iscguc.618937
- Özen, H. (2018). “Yerellik-Popülerlik Ekseninde Türkiye’de Çevre Mücadeleleri”. *Alternatif Politika*, 10(2), s.181–209.
- Özerkmen, N. (2002). “İnsan Merkezli Çevre Anlayışından Doğa Merkezli Çevre Anlayışına”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42(1–2), s.167–185.
- Öztürk, Ö. (2012). *Pontus:Antik Çağ’dan Günümüze Karadeniz’in Etnik ve Siyasi Tarihi*. (İkinci Basım). Genesis Kitap, Ankara.
- Öztürk, Ö. (2019). Türkiye’de Çevrecilik ve Çevre Söylemlerinin İçeriği. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Passmore, J. A. (1974). *Man’s Responsibility for Nature. Ecological Problems and Western Traditions*. Scribner’s, New York.
- Pepper, D. (1996). *Modern Environmentalism*. Routledge, London.
- Pepper, D. (2007). “Tensions and Dilemmas of Ecotopianism”. *Environmental Values*, 16(3), p.289–312. doi:10.3197/096327107X228364
- Petrini, C. (2017). *Terra Madre*. Güler Akyüz (çev.). Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.
- Petrini, C. ve Padovani, G. (2012). *Slow Food Devrimi*. Çağrı Ekiz (çev.) (2.Baskı.). Sinek Sekiz Yayınevi, İstanbul.
- Petruzzello, M. (2020). Logos. *Encyclopedia Britannica*. Retrieved 21 January, 2022, <https://www.britannica.com/topic/logos>.
- Pimm, S. L. ve Smith, R. L. (2019). Ecology. *Encyclopedia Britannica*. Retrieved 21 January, 2022, <https://www.britannica.com/science/ecology>.

- Pink, S. (2008). "Sense And Sustainability: The Case Of The Slow City Movement". *Local Environment*, 13(2), p.95–106. doi:10.1080/13549830701581895
- Porritt, J. (1988). *Yeşil Politika*. Alev Türker (çev.). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Prajapati, B., Dunne, M. ve Armstrong, R. (2010). "Sample Size Estimation And Statistical Power Analyses". *Clinical*. Retrieved 15 October, 2022, https://www.floppybunny.org/robin/web/virtualclassroom/stats/basics/articles/gpower/Gpower_tutorial_Prajapati_2010-.pdf.
- Premalatha, M., Tauseef, S. M., Abbasi, T. ve Abbasi, S. A. (2013). "The Promise and The Performance of The World's First Two Zero Carbon Eco-cities". *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 25, p.660–669. doi:10.1016/j.rser.2013.05.011
- Radstrom, S. (2011). "A Place - Sustaining Framework For Local Urban Identity: An Introduction And History Of Cittaslow". *Italian Journal of Planning Practice*, I(1), p.90–113.
- Ragsdale, J. W. (1978). "Review of Ecotopia, by E. Callenbach". *The Urban Lawyer*, 10(2), p.358–361.
- Rasmussen, B. (2020). "Wyoming's Wind Turbine Graveyard". Retrieved 14 November, 2022, <https://www.gettyimages.co.uk/detail/news-photo/pieces-of-wind-turbine-blades-are-buried-in-the-casper-news-photo/1222855002?adppopup=true>.
- Regan, T. (1983). *The Case for Animal Rights*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles.
- Roseland, M. (1997). "Dimensions of The Eco-city". *Cities*, 14(4), p.197–202.
- Saad, M. M., Ibrahim, M. A. ve Sayad, Z. M. El. (2017). "Eco-City as Approach for Sustainable Development". *American Scientific Research Journal for Engineering, Technology, and Sciences (ASRJETS)*, 28(1), p.54–74.

- Şahin, O. ve Akboğa, S. (2019). “The Relationship Between The State And Civil Society Organizations, And Participation In Civil Society Organizations In Turkey”. *International Journal of Political Science and Urban Studies*, 7(2), p.405–427. doi:10.14782/ipsus.623237
- Şahinkaya, S. (2010). “Bir Yerel Kalkınma Modeli: Cittaslow ve Seferihisar Üzerine Bir Değerlendirme”. *Bağımsız Sosyal Bilimciler*. Erişim: 15 Ekim 2015, http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_Uye/SahinTem10.pdf.
- Schneider, S. (2008). “Good, Clean, Fair: The Rhetoric of the Slow Food Movement”. *College English*, 70(4), p.384–402.
- Schwartz, S. H. (1992). “Universals In The Content And Structure of Values: Theoretical Advances And Empirical Tests In 20 Countries”. M. Zanna (ed.), in: *Advances In Experimental Social Psychology*. (p. 1–65). Academic Press: New York. doi:10.1016/S0065-2601(08)60281-6
- Schwartz, S. H. (2003). “A Proposal For Measuring Value Orientations Across Nations”. in: *Questionnaire Development Package of the European Social Survey* (ss. 259–319).
- Schweitzer, A. (1966). *The Teaching of Reverence for Life*. Hot, Rine Hart and Winston: New York.
- Selsam, H. (1995). *ETİK Yeni Değerler ve Özgürlük*. Yüksel Demirekler (çev.). Yaba Yayınları, Ankara.
- Şenel, A. (2001). *Çağdaş Siyasal Akımlar*. İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Senetra, A. ve Iwaniuk, P. (2020). “Socio-Economic Development Of Small Towns In The Polish Cittaslow Network - A Case Study”. *Cities*, 103, 1–15. doi:10.1016/j.cities.2020.102758
- Şengün, H. (2015). “Türkiye’de Çevre Yönetimi ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Uygulamaları”. *Strategic Public Management Journal*, 1(1), 109–130. doi:10.25069/SPMJ.289946

- Şengür, Ş. ve Atabeyoğlu, Ö. (2018). “Slow City Movement: A Case Study Perşembe-Ordu”. *Kastamonu University Journal of Engineering and Sciences*, 4(1), 25–33.
- Şenocak, E. (2017). “Âşık Veysel’in Şiirlerinde Toprak Ana”. *Journal of Turkish Studies*, 12(21), s.503–518. doi:10.7827/TurkishStudies.12244
- Seyfang, G. (2006). “Ecological Citizenship And Sustainable Consumption: Examining Local Organic Food Networks”. *Journal of Rural Studies*, 22(4), 383–395. doi:10.1016/j.jrurstud.2006.01.003
- Sezer, M. A. ve Yiğitoğlu, M. (2019). “Âşık Veysel’in Şiirlerine Ekoeleştiri Bağlamında Bir Yaklaşım”. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), s.568–579.
- Sezgin, M. ve Ünüvar, Ş. (2011). *Sürdürülebilirlik ve Şehir Pazarlaması Ekseninde Yavaş Şehir*. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Shelston, D. ve Shelston, A. (1990). *The Industrial City 1820–1870*. Macmillan Education UK, London. doi:10.1007/978-1-349-20487-8
- Simonetti, L. (2012). “The ideology of Slow Food”. *Journal of European Studies*, 42(2), 168–189. doi:10.1177/0047244112436908
- Simonnet, D. (1990). *Çevrecilik*. M. Selami Şakiroğlu (çev.), (3.Baskı.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sinmaz, S. (2013). “Yeni Gelişen Planlama Yaklaşımları Çerçevesinde Akıllı Yerleşme Kavramı ve Temel İlkeleri”. *Megaron / Yıldız Technical University, Faculty of Architecture E-Journal*, 8(2), s.76–86. doi:10.5505/megaron.2013.35220
- Skolimowski, H. (1987). “Is Ecology Transcending Both Marxism and Christianity?”. *Dialectics and Humanism*, 14, 109.
- Sohn, D., Jang, H.-J. ve Jung, T. (2015). *Go Slow and Curvy*. Springer International Publishing, Cham. doi:10.1007/978-3-319-14854-0

- Sonnet, S. (2022). "Piazza di Spagna at Night". *gettyimages*. Retrieved 15 September, 2022, <https://www.gettyimages.it/detail/foto/piazza-di-spagna-at-night-immagine-royalty-free/521630078?adppopup=true>.
- Stern, P. C. ve Dietz, T. (1994). "The Value Basis of Environmental Concern". *Journal of Social Issues*, 50(3), 65–84. doi:10.1111/j.1540-4560.1994.tb02420.x
- Stern, P. C., Dietz, T. ve Kalof, L. (1993). "Value Orientations, Gender, and Environmental Concern". *Environment and Behavior*, 25(5), 322–348. doi:10.1177/0013916593255002
- Su, W.-S., Chang, L.-F. ve Yeh, M.-T. (2017). "Developing A Sustainable Tourism Attitude In Taiwanese Residents". *International Journal of Organization Innovation*, 10(July 2017), 275–290.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri- Boy Teşkilatı- Destanları*. (İkinci Bas.), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Sümer, F. (1992). *Tirebolu Tarihi*. Tirebolu Kültür ve Yardımlaşma Derneği, İstanbul.
- Szerszynski, B. (2006). "Local Landscapes and Global Belonging: Toward a Situated Citizenship of the Environment". A. Dobson ve D. Bell (ed.), in: *Environmental Citizenship*. (p.75–100). The MIT Press: Cambridge.
- T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022). Giresun Yatırımları 2018 - 2022 Bülteni. Erişim: 10 Haziran 2022, https://webdosya.csb.gov.tr/db/cis/menu/giresun_bulten_2_20220609025201.pdf.
- T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022). Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Tarihçesi. Erişim: 16 Ağustos 2022, <https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012>.
- T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı. (2012a). Ordu İli Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023. Erişim: 10 Haziran 2022, <https://docplayer.biz.tr/3716978-Ordu-ili-doga-turizmi-master-plani-2013-2023.html>.

- T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı. (2012b). Giresun İli Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023. Erişim: 10 Haziran 2022, <https://doczz.biz.tr/doc/77856/giresun-doga-turizmi-master-planı>.
- Tai-Chee, W. ve Yuen, B. (2011). "Understanding the Origins and Evolution of Eco-city Development: An Introduction". in: *Eco-city Planning Policies, Practice and Design* (p. 2–14). Springer: Dordrecht, Heidelberg, London, New York.
- Tamkoç, G. (1994). "Derin Ekolojinin Temel Çizgileri". G. Tamkoç (ed.), içinde Derin Ekoloji (s. 93–105). Ege Yayıncılık, İzmir.
- Taylor, P. W. (1986). *Respect For Nature A Theory of Environmental Ethics*. Princeton University Press, Princeton.
- Tekeli, İ. (2001). "Sürdürülebilirlik Kavramı Üzerine İrdelemeler". *Cevat Geray'a Armağan* içinde (s. 729–746). Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara.
- Temelli, A. İ. (2019). "Ekotopya ve Çevre Bilinci". *1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildirileri* içinde (s. 135–142). İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul. doi:10.26650/PB/PS12.2019.002.014
- The European Council for the Village and Small Town- ECOVAST. (2022). About Ecovast, Retrieved 30 April, 2022, <https://ecovast.org/english/index%20.htm>.
- The European Territorial Cooperation Programme-URBACT. (2022). Who We Are?. 30 April, 2022, <https://urbact.eu/urbact-glance>.
- Tirebolu Kaymakamlığı. (2022). Ekonomi. Erişim: 11 Haziran 2022, <http://www.tirebolu.gov.tr/ekonomi>.
- TÜİK. (2021). Perşembe İlçesi Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. Erişim: 31 Aralık 2021. <https://biruni.tuik.gov.tr/>.
- Tuna, M., Sallan Gül, S., Gül, H. ve Kahraman, F. (2014). "Türkiye'de Çevre ve Toplum". M. Tuna (ed.), *Çevre Sosyolojisi* içinde (Üçüncü Bas.). Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.

- Turan, M. (1980). “İnsan-Çevre İlişkisine Eleştirel Bir Bakış”. *O.D.T.Ü. Mimarlık Dergisi*, 6(1), s.31–54.
- Türk Eğitim Derneği. (2000). *60. Kuruluş Yıldönümünde Köy Enstitüleri*. C. Kavcar, (ed.). Türk Eğitim Derneği, İstanbul.
- Türkoğlu, P. (1997). *Tonguç ve Enstitüleri*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Uçar, G. K. (2020). “Değer Yönelimleri Ve Çevre Yanlısı Davranışlar”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(39), s.801–822. doi:10.21550/sosbilder.654035
- Üçer, Z. A. G. ve Yılmaz, G. (2004). “Kent Ütopyaları Kapsamında Konut Tipolojileri”. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 17(4), s.133–147.
- Ünder, H. (1996). *Çevre Felsefesi Etik ve Metafizik Görüşler*. Doruk Yayıncılık, Ankara.
- Ünder, H. (2003). Çevre Felsefesi. *Felsefe Ansiklopedisi-3*. Ahmet Cevizci (ed.). Ankara: Babil Yayıncılık.
- UNDP. (2015). Sustainable Development Goals. Retrieved 26 January, 2022, <https://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/sustainable-development-goals.html>.
- UNDP. (2021). Climate Change Widespread, Rapid And Intensifying – IPCC. Retrieved 25 January, 2022, <https://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/presscenter/articles/2021/08/climate-change-intensifying.html>.
- UNESCO. (2022). What is the Creative Cities Network?, Retrieved 30 April, 2022, <https://en.unesco.org/creative-cities/content/about-us>.
- Uzunyayla, F. (2014). İktisadın Egemenliği Altında Ekoloji: Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Piyasası (HES) Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Bolu.
- Wallerstein, I. (2000). *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*. Tuncay Birkan (çev.). Metis Yayınları, İstanbul.

- White, L. (1967). "The Historical Roots Of Our Ecologic Crisis". *Science*, 155(3767), 1203–1207. doi:10.1126/science.155.3767.1203
- WHO. (2022). About The Global Network for Age-Friendly Cities and Communities. Retrieved 24 January, 2022, <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/who-network/>.
- Wright, F. L. (1935). "Broadacre City". *Arquiscopio*. Retrieved 22 May 2022, <https://arquiscopio.com/archivo/2013/08/10/broadacre-city/?lang=en>.
- Yağanak, E. ve Önkal, G. (2003). Çevre Etiği. *Felsefe Ansiklopedisi-3*. Ahmet Cevizci (ed.). Ankara: Babil Yayıncılık.
- Yardı, Z. (2021). "Türkiye'deki Cittaslow Kavramına Yönelik Bir Yazın İncelemesi". *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences*, 4(1), s.1–18.
- Yazar, K. H. (2006). Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Çerçevesinde Orta Ölçekli Kentlere Dönük Kent Planlama Yöntem Önerisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, Ö. (2019). Logos Nedir?. Erişim: 7 Haziran 2022, <https://www.felsefe.gen.tr/logos-nedir-ne-demektir/>.
- Yıldız, S. G. M. (2016). Çevre Bilinci ve Eko-Kent Planlaması: Gölbaşı Özel Çevre Koruma Bölgesi Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Yüksel, A. (2001). *Tirebolu'nun 1 Numaralı Şer'iyye Sicili (Metin-Tahlil)*. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Yunusoğlu, K. N. (2009). “William Morris’in Romantik ve Marksist Ütopyası: Hiçbiryer’den Haberler’de Estetik, Ekonomi ve Ekoloji”. *Sosyoloji Dergisi*, (1), 97–121.

Zelef, H. (2000). “Ütopya Kent ve Doğa; Frank Lloyd Wright ve Broadacre”. *Mimarlık*, (291), s.15–19.

Zelezny, L. C. ve Schultz, P. W. (2000). “Promoting Environmentalism”. *Journal of Social Issues*, 56(3), 365–371. doi:10.1111/0022-4537.00172

EKLER

EK 1

ANKET

Sayın Katılımcı,

Sizi Fatih Arslan tarafından yürütölen ‘‘Sürdürülebilirlik Üzerinden Ekolojik Krize Yanıt Verme Arayışında, Çevreci Tutum ve Davranışların Tutarsızlığı Sorunu: Tirebolu ve Perşembe Örneği’’ başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı: Perşembe ve Tirebolu’da yaşayan bireylerin, çevresel tutum ve davranışları arasında tutarsızlık olup-olmadığını inceleyerek, eğer varsa bunun nedenlerini ve belirleyicilerini ortaya koyabilmektir. Araştırmada sizden tahminen 15 dakika ayırmanız istenmektedir. Araştırmaya sizin dışınızda tahminen 488 kişi katılacaktır. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllölük esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

Destekleriniz için şimdiden teşekkür ederiz.

- Araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.
 Araştırmaya katılmayı kabul etmiyorum.

Öğr.Gör. Fatih ARSLAN

A. Tanımlayıcı Bilgiler

1. Yaşadığınız Şehir?

Perşembe

Tirebolu

2. Cinsiyetiniz?

Kadın

Erkek

3. Yaşınız?

20 - 30

31 - 40

41- 50

51- 60

61- 64

4. Eğitim Durumunuz?

İlköğretim

Ortaöğretim

Lise

Lisans

Lisansüstü

5. Gelir Durumunuz? (Aylık ortalama)

5500 ve altı

5501-15.000

15.001-25.000

25.001 ve Üzeri

6. Mesleğiniz?

Kamu Görevlisi

İşçi

Emekli

Esnaf

Öğrenci

Diğer

7. Bir Çevre Koruma Derneğine Üyeliğiniz var mı?

Üyeyim

Üye Değilim

B. DEĞERLER ÖLÇEĞİ

Aşağıda, her bir insanın hayatına yön verebilecek bazı ilkelere yer verilmiştir. Bu ilkelerin sizin için ne derece önemli olduğunu lütfen samimiyetle belirtiniz.	Hiç Önemli Değil	Önemli Değil	Kısmen Önemli	Önemli	Çok Önemli
1. Sosyal Güç Sahibi Olmak (başkalarını denetleyebilmek, üstün olmak)					
2. Zengin Olmak (maddi varlık, para)					
3. Otorite Sahibi Olmak (yönetmek ve yönlendirmek hakkına sahip olmak)					
4. Sözü Geçen Biri Olmak (insanlar ve olaylar üzerinde etkili olmak)					
5. Eşitlik (Herkes için eşit fırsat)					
6. Barış İçinde Bir Dünya İstemek (savaş ve çelişkilerden uzak bir dünya)					
7. Toplumsal Adalet (haksızlığın düzeltilmesi, zayıfın yanında olmak)					
8. Yardımsever Olmak (başkalarının iyiliği için uğraşmak)					
9. Çevre Kirliliğini Önlemek (doğal kaynakları korumak)					
10. Dünyaya Saygı Duymak (başka türlerle uyum içerisinde yaşamak)					
11. Doğayla Bütünlük İçinde Olmak (doğayla uyum)					
12. Çevreyi Korumak (doğayı korumak)					

C. ÇEVRESEL TUTUM ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki ifadelere ne derece katıldığınızı belirtiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Dünyanın taşıyabileceği insan sayısının sınırına yaklaşıyoruz.					
2. İnsanlar doğal çevreyi ihtiyaçlarına göre değiştirme hakkına sahiptir					
3. İnsanın doğaya müdahalesi genellikle felaketlerle sonuçlanır.					
4. İnsan, yaratıcılığı sayesinde her durumda dünyayı yaşanabilir kılacaktır.					
5. İnsanlar, doğayı ciddi şekilde kötü kullanıyor.					
6. Aslında doğru kullanmayı ve geliştirmeyi bildiğimiz takdirde dünyadaki doğal kaynaklar sınırsızdır.					
7. Bitkiler ve hayvanlar da insanlar kadar yaşama hakkına sahiptir.					
8. Doğanın modern sanayileşmiş toplumların tüm negatif etkilerini bertaraf edecek kadar güçlü bir dengesi vardır.					
9. İnsanlık, özel yeteneklere sahip olsa da yine de doğa kanunlarına tabiidir.					
10. İnsanlığın karşı karşıya kaldığı çevresel kriz, çok fazla abartılmaktadır.					
11. Dünya, kaynakları sınırlı olan bir yerdir.					
12. İnsan, doğaya hükmetme hakkına sahiptir.					
13. Doğanın dengesi çok hassastır ve kolayca bozulabilir.					
14. İnsanlar, eninde sonunda doğayı nasıl kontrol edebileceklerini öğreneceklerdir.					
15. Her şey şu anki seyrinde devam ederse, yakında büyük bir çevresel felaket yaşayacağız.					

D. ÇEVRESEL DAVRANIŞ ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki davranışları hangi sıklıkla yaptığınızı belirtiniz.	Hiçbir zaman	Nadiren	Arasıra	Sıklıkla	Her zaman
1. Enerji tasarruflu ev aletleri kullanmaya dikkat ederim.					
2. Dişlerimi temizlerken musluğu kapatırım.					
3. Kışın, kalın giyinmemek için ısıtıcıyı yüksek dereceye getiririm.					
4. Çöp miktarını olabildiğince azaltmaya çalışırım.					
5. Alışveriş yaparken plastik poşet kullanırım.					
6. Çevresel nedenlerden dolayı toplu taşıma araçlarını tercih ederim.					
7. İçecekleri ve diğer sıvıları plastik ya da teneke şişelerde satın alırım.					
8. Kullanılmış kağıtları ve şişeleri toplayıp geri dönüşüm kutusuna götürürüm.					
9. Doğaya zarar veren birisini görürsem uyarırım.					
10. Çevre kuruluşlarına maddi katkıda bulunuyorum.					
11. Yerel olarak üretilen yiyecekleri satın almayı tercih ederim					
12. Bir ürün satın alırken, ekolojik etiketli olmasına dikkat ederim.					
13. Banyo yapmaktansa duş almayı tercih ederim.					
14. Dairemde böcekler varsa, onları kimyasal bir böcek ilacı ile öldürürüm.					
15. Aile bireylerimi ve arkadaşlarımı çevreye zarar verecek ürünleri almamaları için ikna ederim.					

EK 2

ETİK KURUL KARARI

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu
Bilimsel Araştırma Etik Kurulu

Sayı : E-84026528-050.01.04-2200167179
Konu : Başvuru İncelenmesi

29.07.2022

Sayın Fatih ARSLAN

Yürüttüğünüzü yapmış olduğunuz 2022-YÖNP-0570 nolu projeniz ile ilgili Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'nun almış olduğu 28.07.2022 tarih ve 14/32 sayılı kararı aşağıdadır.

Bilgilerinize rica ederim.

KARAR 32- Sorumlu yürütücülüğünü **Dr. Öğr. Üyesi Alper BİLGİLİ**'nin yaptığı ve proje araştırmacısı **Fatih ARSLAN** tarafından gerçekleştirilen "Sürdürülebilirlik üzerinden ekolojik krize yanıt verme arayışında, çevreci tutum ve davranışların tutarsızlığı sorunu: tirebolu ve perşembe örneği" başlıklı araştırmanın, Bilimsel Araştırmalar Etik Kurul ilkelerine **uygun** olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

